

ശ്രീരാമവർഗ്ഗനാഥപി

ച റ ണ കൃ സൃ ത ള

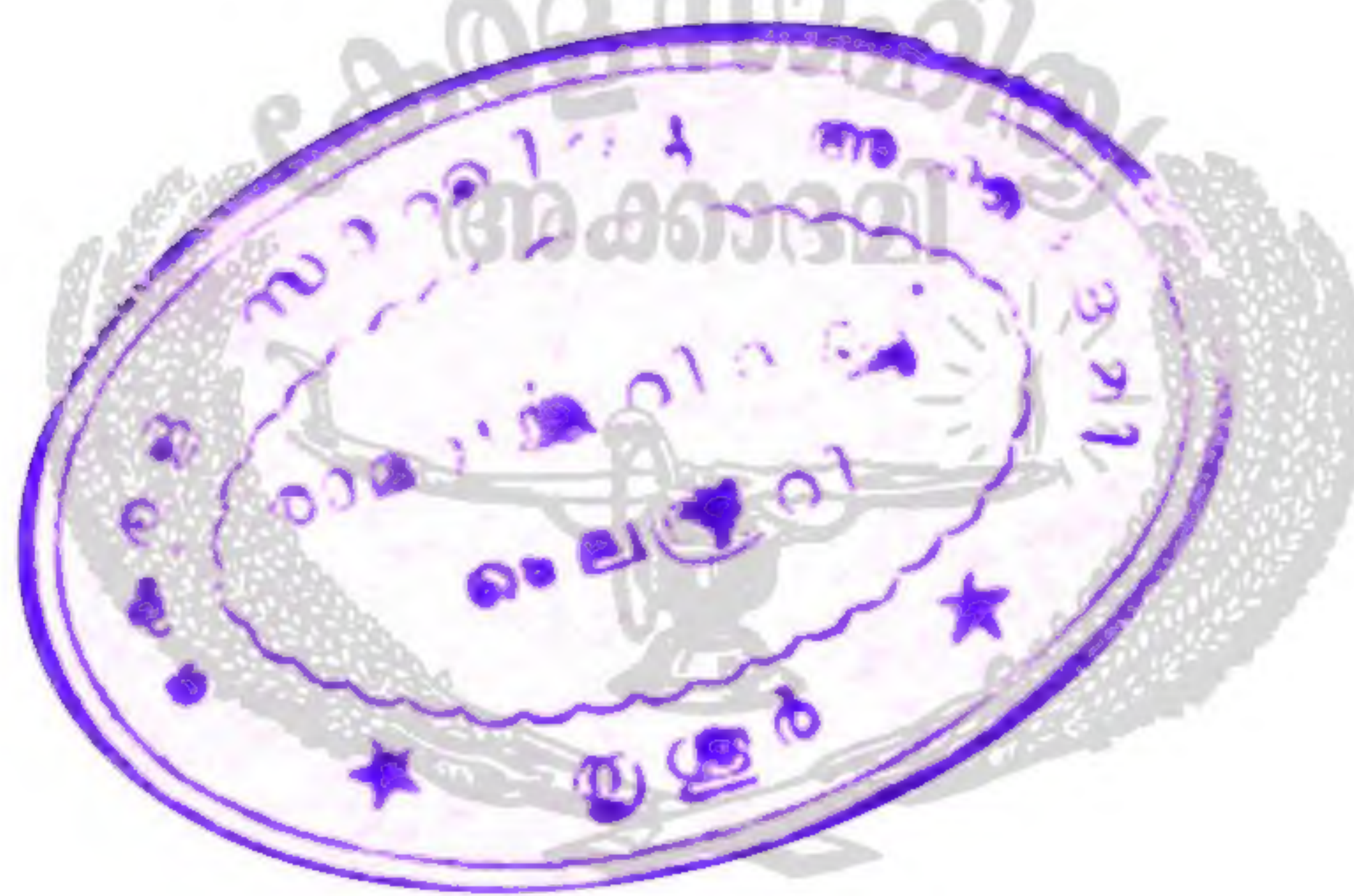
കിളിപ്പാട്ട്.

— ॐ —

കൊച്ചിമലയാളഭാഷാപരിഷ്കരണകമ്മിറ്റിയിൽനിന്നു
രണ്ടു ലഘുവ്യാഖ്യാനത്തോടും പ്രസ്താവനയോടുംകൂടി
പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നത്.

RAMA VARMA RESEARCH INSTITUTE,
TRICHUR, COCHIN STATE.

1/1702
Trichur,
Cochin State,
India.

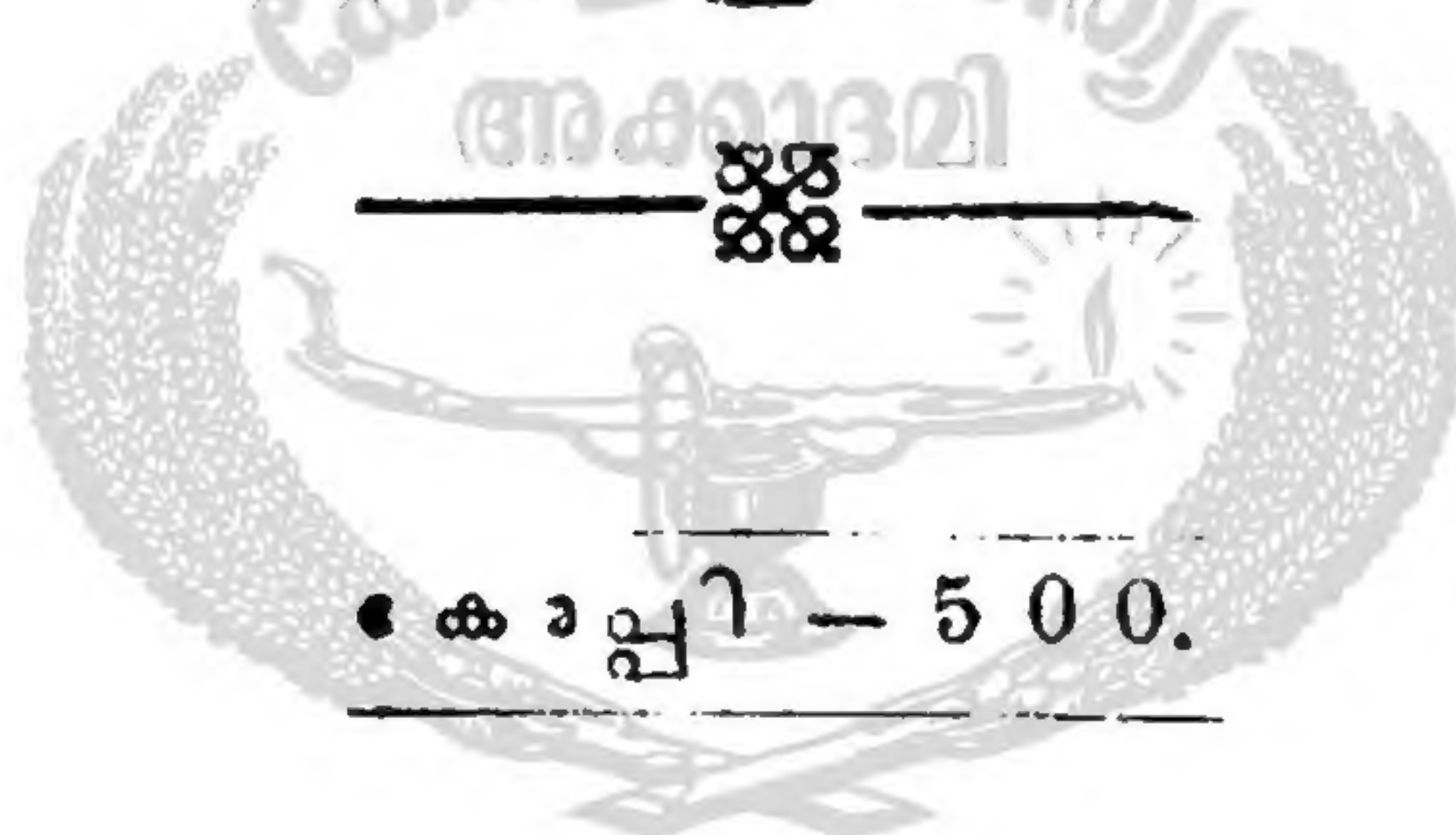
ശ്രീരാമവർഗ്ഗനമാവലി

ച ാ ണ കൃ സൃ ത്ര ം

കിളിപ്പാട്ട്.

കൊച്ചിമലയാളഭാഷാപരിഷ്കരണക്കമ്മിറ്റിയിൽനിന്നു
ഒരു ലഘുവ്യാഖ്യാനത്തോടും പ്രസ്താവനയോടുംകൂടി
പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നത്.

കൊപ്പി — 500.

Printed at

THE RAMANUJA PRINTING HOUSE LTD., TRICHUR.

പകർപ്പവകാശം
കമ്മിറ്റിക്കുമാത്രം }

വില അണു ൧൨.

പ്രസ്താവന

ജനങ്ങളുടെ നിത്യപരായണത്തിനുപയുക്തങ്ങളായ വിഷയങ്ങളാണു പുരാണഗ്രന്ഥങ്ങൾ. പണ്ഡിതപാമര സാധാരണമായ ലോകത്തിനു പൊതുവേ രസപ്രദമായ ഒരു കലയാണു സംഗീതം. ഈ രണ്ടുസംഗതികളുംകൂടി ആലോചിച്ചിട്ടായിരിക്കാം നല്ലിമാനായ എഴുത്തച്ഛൻ പുരാണഗ്രന്ഥങ്ങളെ കിളിപ്പാട്ടാക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചത്. താളമേളങ്ങളൊന്നും കൂടാതെ അല്പം, സംഗീതഭംഗിയോടു കൂടി വായിപ്പാൻ വളരെ പാകത്തിലുള്ള കിളിപ്പാട്ടരീതി വായനക്കാരെയും ശ്രോതാക്കളെയും രസിപ്പിക്കയും ലയിപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്നതാണല്ലോ.

മനുഷ്യർ കിളി (തത്ത)കളെ പിടിച്ചിറക്കി സംസാരിപ്പാൻ പഠിപ്പിച്ചാൽ അവ പഠിപ്പിച്ചുപോലെ സംസാരിക്കും; എന്നാൽ അതു്, അവ ചിലക്കുന്ന ശബ്ദംപോലെ യല്ലാതെ മനുഷ്യർ സംസാരിക്കുന്നപോലെ വണ്ണവ്യക്തിയോടുകൂടിയിരിക്കയില്ല; മനുഷ്യർ തങ്ങളുടെ ഉള്ളിലുടിക്കുന്ന വിചാരങ്ങളെ വിവക്ഷാനുസാരമായി അന്യന്മാരെ ഗ്രഹിപ്പിച്ചാൻ ഈശ്വരദത്തമായ ഭാഷയും അതിനില്ല; എന്നാൽ അതിനെ പഠിപ്പിച്ചുപോലെയുള്ള ചില സംഗതികളെ അതു ശബ്ദിക്കുമ്പോൾ, ശിശുക്കളുടെ 'അപ്പു ക്തപണ്ണമണീയ'ങ്ങളായ 'വചഃപ്രവൃത്തി'കളെ കേൾക്കുമ്പോൾ അവരുടെ അർത്ഥമുമാർ 'അച്ച, അമ്മ, കാക്ക, പൂച്ച' എന്നൊക്കെയാണു് ആ ശിശുക്കൾ പറയുന്നതു് എന്നു തങ്ങളുടെ ഇച്ഛാധീനമായി സങ്കല്പിച്ചു രസിക്കുന്നതു്

പോലെ കിളികുളുടെ ശബ്ദങ്ങളിലും മനുഷ്യർ സങ്കല്പശക്തികൊണ്ടു രസിക്കുന്നു. അതുപോലെ പൂർവ്വകവികളായ വാല്മീകി, ഡ്വാസൻ മുതലായവർ അവരുടെ ഭാഷയിൽ (സംസ്കൃതത്തിൽ) ഉണ്ടാക്കിയിട്ടുള്ള പുരാണങ്ങളെ ഒരു മലയാളിയായ താൻ തന്റെ ഭാഷയിൽ പാടുന്നു. ഇക്കാര്യത്തിൽ തനിക്കുള്ള ചുമതല ഒരു തത്തക്കുള്ള തുപോലെ മാത്രമേയുള്ളൂ. ശ്രോതാക്കൾക്കൊക്കട്ടെ തത്ത സംസാരിക്കുന്നതു കേൾക്കുമ്പോൾ എന്നപോലെ തന്റെ ഈ നൃത്തനൃപയോഗത്തിലും, അപൂർവ്വത എന്ന ഗുണം നിമിത്തം ഒരു കൗതുകമുണ്ടാവാനവകാശമുണ്ടല്ലോ. ഈ യുക്തിയോടു കൂടിയായിരിക്കാം ബുദ്ധിമാനം വിദ്വാനും സരസനുമായ ആ മഹാകവി പുരാണകഥകളെ കിളിപ്പാട്ടാക്കിയതു്.

അല്ലെങ്കിൽ, ആദികവിയായ ശ്രീവാല്മീകിമഹർഷി തന്റെ ആദികാവ്യമായ രാമായണത്തെ സ്വശിഷ്യന്മാരായ കശവവന്മാരെക്കൊണ്ടു ശ്രീരാമന്റെ അശ്വമേധയാ ഗത്തിൽ കൂടിയിരുന്ന മഹാത്മാരുടെ സദസ്സിൽ മനോഹരമായി ഗാനം ചെയ്യിച്ചുകൊണ്ടാണു ലോകത്തിൽ പ്രകാശിപ്പിച്ചതു് എന്നു രാമായണത്തിൽതന്നെ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. അതുകൊണ്ടു തന്റെ ആദ്യകൃതിയായ 'അധ്യാത്മരാമായണം'ത്തെയും ഗാനരീതിയിൽത്തന്നെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതു് ഉചിതമായിരിക്കും എന്നു കല്പിച്ചു് അങ്ങനെ ചെയ്തു; അതിനെ ജനങ്ങൾ അത്യാദരപൂർവ്വം സ്വീകരിച്ചു പാടി നടപ്പാക്കിയതിനാൽ കൃതാർത്ഥനായ കവി, ഭാരതം, ഭാഗവതം എന്നീ ഇതിമാസപുരാണഗ്രന്ഥങ്ങളെ രാമായണത്തേക്കാൾ അധികം ഗാനരീതിയിലെവിശിഷ്ടതോടുകൂടി നാട്ടുകാരുടെ പാട്ടിലാക്കിത്തീർത്തു എന്നും വിചാരിക്കാം. അതു് എങ്ങനെയെങ്കിലും ഇരിക്കട്ടെ.

'ഐഴ്ത്തല്ലൻപാട്ടു' നടപ്പിൽ വന്നതിനുശേഷം ഏതു കഥയും കിളിപ്പാട്ടരീതിയിലാക്കുവാൻ കേരളീയകവികൾക്കു്

കരൗസുകൃം വർദ്ധിച്ചു. ആ ഔസുകൃത്തിന്റെ ഫലമായിട്ട് ആ ഏതത്തിൽ അനേകം സന്തതികളുണ്ടായിട്ടുണ്ടെങ്കിലും, അതിലൊന്നിനും ആ അച്ചന്റെ അച്ചിന്റെ ഇണം കാണുന്നില്ല. ഇത്തരത്തിലൊന്നാണ് 'ചാണക്യസൂത്രം' കിട്ടിപ്പാട്ട്. ഇക്കഥയിൽ, സ്രീലോകത്തിന്റെ പ്രവേശമെന്നല്ല പ്രസംഗംപോലുദിച്ചാത്തതിനാൽ, വിദ്വാത്മികൾക്കു വിരുദ്ധമായ ശൃംഗാരസത്തിന്റെ സ്പർശമെന്നായില്ല; ഇതു നിമിത്തം ഈ ഗ്രന്ഥത്തിന്റെ പല ഭാഗങ്ങൾക്കും പാഠ്യപുസ്തകങ്ങളിൽ പലപ്പോഴും ധാരാളം സ്ഥാനം കിട്ടാറുള്ളതുകൊണ്ട് ഇതിനു നല്ല പ്രസിദ്ധിയും പ്രചാരമുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്.

'പഞ്ചതന്ത്രം' കിട്ടിപ്പാട്ടും ഏകദേശം ഇതുപോലെതന്നെയുള്ള മറ്റൊരു ഗ്രന്ഥമാണ്. ചാണക്യസൂത്രത്തിലെയും, പഞ്ചതന്ത്രത്തിലെയും പ്രമേയം നീതിശാസ്ത്ര (അത്മശാസ്ത്ര) സിദ്ധാന്തങ്ങളെ പ്രയോഗംകൊണ്ട് അനുഭവപ്പെടുത്തുക എന്ന ഒന്നുതന്നെയാണ്. എങ്കിലും അവയ്ക്കു തമ്മിൽ അല്പം വ്യത്യാസമുണ്ടു്. ചാണക്യസൂത്രത്തിലെ കഥ വാസ്തവവും മറ്റൊരു കവികല്പിതവുമാണ്. ഒന്നാമത്തേതിൽ അത്മശാസ്ത്രപണ്ഡിതനായ ചാണക്യൻ എന്ന ബ്രാഹ്മണൻ, രാജരാജസമുദയസമ്പന്നനായും അധർമ്മിയുനായുമായ കസുരപുരത്തിലെ ക്ഷത്രിയരാജാക്കന്മാരെ നീതിതന്ത്രമെന്നപണ്യംകൊണ്ടും ബുദ്ധിപ്രഭാവംകൊണ്ടും കലത്തോടേ മുടിച്ചു്, ആ സ്ഥാനത്തു ബുദ്ധിമാനും സൽഗുണയുക്തനുമായ ഒരു ശൂദ്രനെ വാഴിച്ചു രാജ്യത്തെ നിഷ്കുളകമാക്കി പ്രകൃതികളെയും രാജാവിനെയും രണ്ടിപ്പിച്ചു എന്നുള്ള കഥയാണ് വിഷയം. രണ്ടാമത്തേതിൽ സാമശർമ്മാവെന്ന ഒരു 'ശാസ്ത്രിബ്രാഹ്മണൻ' പാട്ടലിപുത്രത്തിലെ സുഭർന്നരാജാവിന്റെ പുത്രന്മാരെ ആരമാസംകൊണ്ടു് 'സൽകഥാകഥനമെന്നുള്ളൊരു മാറ്റുത്തുടൈ' നീതിശാസ്ത്രങ്ങളെല്ലാം

പഠിപ്പിച്ച പ്രകാരത്തെയാണ് വിഷയീകരിച്ചിട്ടുള്ളത്. ചാണക്യസൂത്രത്തിലെ കഥാപാത്രങ്ങളെല്ലാം വാസ്തവ മനുഷ്യർതന്നെയാണ്. അവർ നീതിശാസ്ത്രോക്തങ്ങളായ സാമാജ്യപായങ്ങളെയും സന്ധ്യാദിനയങ്ങളെയും പ്രയോഗിച്ചു കാര്യം നിർവ്വചിക്കുന്നു; പഞ്ചതന്ത്രത്തിൽ സിംഹവൃഷാദികളും കാരകാലുകാദികളുമായ തിര്യഗ്ജന്തുക്കളിൽ മനുഷ്യധർമ്മം ആരോപിച്ചു ഫലസിദ്ധി വരുത്തുന്നു. ചാണക്യസൂത്രം വായിക്കുമ്പോൾ, നീതിതന്ത്രനിഷ്ണാതനായ ചാണക്യന്റെ ബുദ്ധിഭക്തശലവും, സചിവായത്തസിദ്ധിയും, ധീരശാന്തനുമായ ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ ധൈര്യസ്ഥൈര്യവീർവാദി സ്വാമിത്വങ്ങളും, യന്ത്രമന്ത്രോഘോഷാദികടിലതന്ത്രങ്ങളുണ്ടെങ്കിലും, ദീർഘദർശിത്വം, യുദ്ധചൈര്യം, മിത്രസ്നേഹം, സ്ഥിരോത്സാഹം, സർ്വാതിശായിതായ സ്വാമിഭക്തി മുതലായ അമാത്യരാജസന്റെ മന്ത്രിത്വങ്ങളും, പരാക്രമലോഭം നിമിത്തം അകാര്യം പ്രവർത്തിച്ച് ഒടുവിൽ അതുകൊണ്ടുതന്നെ ആത്മനാശം അനുഭവിച്ച പർവ്വതരാജാക്കന്മാരുടെ ബുദ്ധിഹീനതയും, പ്രതിയോഗിയുടെ ശക്തിയറിയാതെ ദുർബ്ബലനായ മലയകേതുവിനു സഹായിപ്പാൻ പറ്റപ്പെട്ട് ആപത്തിലകപ്പെട്ട ചിത്രവർമ്മാദി പഞ്ചരാജാക്കന്മാരുടെ അസമ്പ്രേക്ഷ്യകാരിത്വവും, തന്റെ സർവ്വസ്വവും പ്രാണനും നശിച്ചാലും വിശ്വസ്തതയ്ക്കും മിത്രധർമ്മത്തിനും ഭംഗം വരുത്തുന്നതല്ലെന്നുള്ള സ്ഥിരനിശ്ചയത്തിൽ നിന്നിളകാത്ത ശ്രേഷ്ഠീപുവനായ ചന്ദനദാസന്റെ ധീരോദാത്തതയും മഹാമനസ്സുതയും, ശത്രുപക്ഷത്തിൽ ചെന്നുവേൺ സർവ്വക്ലേശങ്ങളും സഹിച്ച് അവർക്കു വിശ്വാസം ജനിപ്പിച്ച് അവരുടെ ഹൃദയം കവൺ അവസരംനോക്കി ചാണക്യന്റെ ഉപദേശങ്ങളെ പ്രയോഗിച്ചു ശത്രുക്കളെ തമ്മിൽ ഭേദിപ്പിച്ച് അവരുടെ ബലം കുതിപ്പിച്ചു കാര്യം സംധിപ്പാൻയതിച്ച ഭാഗ്യരായണൻ, സിദ്ധാർഥൻ, നിപുണകൻ, ഉന്മുഖകൻ മുതലായ ചാണക്യപാരന്മാരുടെ ബുദ്ധിവി

ലാസവും, ലാണക്യന്റെ വിജയത്തിന് ആദ്യമുതൽ അ
വസാനംവരെ സഹായിച്ച ലാണക്യരുലയും ക്ഷപണക
വേഷധാരിയുമായ ഇന്ദ്രശർമ്മാചെന്ന ബ്രാഹ്മണന്റെ കടി
ലതന്ത്രങ്ങളും, അതാതപസരത്തിൽ പ്രത്യക്ഷമായി കാണ
ുന്നതുപോലെ നമുക്കനുഭവം വരുന്നു.

എന്നാൽ പഞ്ചതന്ത്രത്തിൽനിന്നാകട്ടെ, കഥാപാത്ര
ങ്ങളുടെ സ്വഭാവം കവിയുടെ കല്പനാശക്തിയാകുന്ന കണ്ണാ
ടിയിൽ പ്രതിഫലിച്ചിട്ട് അതിൽനിന്ന് ഒരു മായാഗ്രാ
ഹിയന്ത്രാകൊണ്ടു മറയയെടുത്തു കാണിക്കുന്നതുപോല
യോ അല്ലെങ്കിൽ അതിൽനിന്ന് ഒരു മറികൂടി 'മറിഞ്ഞ
ബയ്സ്കോപ്പുകളിലേയോ ആണു നമുക്കനുഭവം വര
ുന്നത്'.

ലാണക്യസൂത്രത്തിലെ കഥാപസ്തുവിനെ ശ്രീമതഭാഗ
വതം പാദശസ്തന്ധം ഒന്നാമധ്യായത്തിൽ കവിയുഗത്തിലെ
രാജാക്കന്മാരെ കുറിച്ചു പറയുന്ന ഭാഗത്തു സൂചിപ്പിക്കുകയും
വിഷ്ണുപുരാണത്തിൽ സാമാന്യം വിവരിക്കുകയും, ഏകദേശം
അതുപോലെതന്നെ മത്സ്യം, വായുവും, ബ്രഹ്മാണ്ഡം
ഈ പുരാണങ്ങളിൽ പ്രസ്താവിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. സോമ
ദേവഭട്ടവീരവർമ്മയായ 'കഥാസർസാഗരം' എന്ന ഗ്രന്ഥ
ത്തിൽ കഥാപീഠലംബകം അഞ്ചാംതരഗത്തിൽ മൂറു മു
തൽ മൂർ വരെയുള്ള ശ്ലോകങ്ങളെക്കൊണ്ട് ഈ കഥ
സംഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. വിശാഖ(ഭട്ട)ദേവകവിയുടെ
കൃതിയായ "മുദ്രാരാക്ഷസം" എന്ന സംസ്കൃതനാടകവും
ഈ കഥയെ വിഷയീകരിച്ചുള്ളതാണ്. എന്നാൽ 'ലാണക
സൂത്രം' കിളിപ്പാട്ടിന്റെ നാലാംപാദം മുതൽക്കുള്ള കഥ
മാത്രമേ ആ നാടകത്തിലുള്ളൂ. നന്ദമയ്യന്മാരുടെ ഉത്ഭ
വവും അവർ തമ്മിലുണ്ടായ വിരോധവും നന്ദന്മാർ മെ
യ്യന്മാരെ ചതിച്ചായി കല്പായ്ക്കപ്പെട്ടു കൊണ്ടതും, അല്പ
ന്റെയും സോദരന്മാരുടെയും ചാലാരംഭകാരം ചന്ദ്ര

ഇപ്പൻ നന്ദനാരോടു പ്രതികാരം ചെയ്യാൻ ശപഥം ചെയ്ത ജീവിച്ചിരുന്നതും, ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ചാണക്യസംഗമം ലഭിച്ചതും, നന്ദനാരാൽ അവമാനിതനായ ചാണക്യൻ നന്ദവംശവിനാശം ചെയ്ത തൽസ്ഥാനത്തു ചന്ദ്രഗുപ്തനെ അഭിഷേകം ചെയ്യുന്നുവെന്നു പ്രതിജ്ഞയായതും, ക്ഷപണകാലി ചാരന്മാരുടെയും പർവ്വതകാലിബലവാനായ ബന്ധുക്കളുടെയും സഹായം സ്വീകരിച്ചു സന്ധിവിഗ്രഹാദിനയങ്ങളും സാമദാനാലുപായങ്ങളും പ്രയോഗിച്ചു നന്ദവംശവിനാശം ചെയ്ത ചാണക്യചന്ദ്രഗുപ്തന്മാർ തീർണ്ണപ്രതിജ്ഞാർത്ഥമായതും, ചാണക്യസൂത്രത്തിന്റെ ആദ്യത്തെ മൂന്നു പാദങ്ങളിലടങ്ങിയ കഥകളാണ്. അതൊന്നും നാടകത്തിലില്ല. നന്ദന്മാരുടെ പൂർവ്വമന്ത്രയും നീതിശാസ്ത്രവിഭാജനമായ രാക്ഷസമാത്യൻ നന്ദമെന്തെന്നാരുടെ യുദ്ധത്തിൽ മരിക്കാതെ ശേഷിച്ചിരുന്നു; അയാൾ കൌടില്യന്റെ നീതിമന്ത്ര ഭർത്താൽ സുരക്ഷിതനായ ചന്ദ്രഗുപ്തനെ വധിച്ചു പകവീട്ടുവാൻ തരംനോക്കി പ്രാതംതുടങ്ങി ബലിമാനം ഗുണജ്ഞനായ വിഷ്ണുഗുപ്തനാകട്ടെ ഇത്ര സ്വാമിഭക്തനും നയഭോവിഭനമായ ഇയ്യൊളത്തന്നെ ഒറ്റനായ കാട്ടാനയെ പോലെ കേടുതട്ടാതെ പിടിച്ചിണക്കി മന്ത്രിസ്ഥാനത്തു കയറ്റിയെഴുന്നള്ളിച്ചാലോ ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ലസ്സുപ്രതിഷ്ഠനാകരുള്ളൊന്നു നിശ്ചയിച്ച് അതിനുള്ള കഴികളും തയ്യാറാക്കി; ഒടുവിൽ കൌടില്യപിപ്രൻ രാക്ഷസമാത്യന്റെ സർവ്വതന്ത്രങ്ങളെയും നിരസ്സംഗം നശിപ്പിച്ച് അടിയറത്തു തന്റെ വശംവദനാക്കി അംഗീകാരമെങ്കൊണ്ട്, അതുവരെ താൻ വഹിച്ചിരുന്ന ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ മന്ത്രിപദമുദ്രയായ വാളെടുപ്പിച്ച് അന്യോന്യമുണ്ടായിരുന്ന വൈരകാലുഷ്യകളെക്കൊല്ലാം കളഞ്ഞു കൈ കഴുകുകയും ചെയ്തു. ഇതാണ് മുദ്രാമാക്ഷസനാടകത്തിലെ കഥാപാത്രം.

ചാണക്യസൂത്രം കിളിപ്പാട്ടിന്റെ മൂലാ മുദ്രാമാക്ഷസനാടകമാണെന്നു നിർണ്ണയിപ്പാൻ വേറെയും ലക്ഷ്യങ്ങളുണ്ട്.

“ആസ്വാദിതദിരദശോണിതശോണശോഭാം
സന്ധ്യാരുണാമിവകലാം ശശലാഞ്ചനസ്യ
ജാംഭവീദാരിതമുഖസ്യമുഖാൽസ്തരനരീം
കോഹശ്ശുമി പ്ലതിഫരേഃ പരിഭ്രമദംഷ്ട്രാം”

എന്നിത്യാദിയാമി ഒരു നാടകത്തിലുള്ള പല ശ്ലോകങ്ങളുടേയും നേർതളമ.

“ദിരദപരജ്വലിരകണസേകശോണാഭമാൽ
തെളിവിനൊട്ടുസന്ധ്യക്കുരുണയാൽനിന്ന
ശിശിരകരമഹിതകലയെന്നപോലെയൊരു
സിംഹവദനത്തിലുള്ളൊരുദംഷ്ട്രിയ
പരിചൊടുപറിച്ചുകൊണ്ടിങ്ങുപോന്നീടുവാൻ
പാരതിലേവൻനിനയ്ക്കുന്നതോക്കുനീ”

ഇങ്ങനെ കിളിപ്പാട്ടിൽ കാണുന്നുണ്ട്. ഞാൻ മഴുവനുകൾ തീർപ്പാൽ ഈ പ്രസ്താവന ഗദ്യപദ്യങ്ങളും കിളിപ്പാട്ടും കൂടിക്കലർന്ന ഒരു മിശ്രനാടകമായിത്തീർന്നു.

‘ചാണക്യസൂത്രം’ എന്നു ഈ ഗ്രന്ഥത്തിന് പേരു കല്പിച്ചതാണെന്നും എന്തു നിമിത്തമാണെന്നും തീർച്ചപ്പെടുത്തുവാൻ വഴി കാണുന്നില്ല. ഗ്രന്ഥകാരൻ ഓരോ പാദങ്ങളുടെ അവസാനത്തിലും “ഇതി മുദ്രാക്ഷസേ—നവനാഭിഷേക—നവനന്ദവയ—രാജസമഖനകേതു സംവാദ—ദക്ഷസവഞ്ചന—നാമഗാനവിശേഷസ്തമാപ്തഃ” എന്നാണ് പേർ കൊടുത്തു കാണുന്നത്. ‘സൂത്രം’ എന്ന പദത്തിന് ‘കൈശലം’ എന്ന നാടോടിഭാഷയിൽ പ്രസിദ്ധമായ അർത്ഥത്തെ പുസ്തകീകരിച്ചുകൊണ്ട് അർത്ഥചീനമായ ഗ്രന്ഥമെഴുത്തുകാരോ അച്ചടിക്കാരോ തട്ടിവിട്ടതായിരിക്കാം ഈ പേര.

അല്ലെങ്കിൽ ജ്യോതിഷം, വ്യാകരണം മുതലായ ശാസ്ത്രങ്ങൾക്കു ‘ജൈമിനി,’ ‘പാണിനി’ മുതലായവരുടെ സൂത്രഗ്രന്ഥങ്ങളുള്ളതുപോലെ, പ്രസിദ്ധമായ ചാണക്യന്റെ അർത്ഥശാസ്ത്രത്തെ നീതിസൂത്രം എന്നു കിളി

പണ്ഡിതന്മാർ വ്യവഹരിച്ചുവരാറുള്ളതുകൊണ്ട്, പക്ഷേ
 ആ ഗ്രന്ഥം ഇതാണെന്നു ഭൂമിച്ചു വേറെ ചിലർ ചാണക്യ
 സൂത്രം എന്ന പേർ പറഞ്ഞു തുടങ്ങിയതോ എന്നും ശങ്കി
 പ്ലാൻ അവകാശമില്ലായില്ല. “അല്പാക്ഷരമസന്ദിഗ്ദ്ധം
 സാരവദീശപതോമുഖം, അസ്തോഭമനവദ്യം ച സൂത്രം സൂ
 ത്രചിഭോ വിദ്ഃ” എന്ന അഭിധാനപ്രകാരമുള്ള ലക്ഷണങ്ങ
 കളക്കൊണ്ടു ചാണക്യന്റെ അർത്ഥശാസ്ത്രത്തിനു ‘നീതിസൂ
 ത്രം’ എന്ന പേർ കൊടുക്കുന്നതിൽ ഒട്ടും അസാധാര്യമി
 ല്ലെങ്കിലും, നമ്മുടെ പ്രകൃതഗ്രന്ഥത്തിനു ‘മുദ്രാരാക്ഷസം’
 എന്ന കവി കല്പിച്ചിട്ടുള്ള പേർതന്നെയാണു യുക്തമായി
 തോന്നുന്നത്. പുസ്തകപ്രചാരത്തിനു പൈഷാമ്യം നേരിട്ടെ
 കിടലോ എന്നു ശങ്കിച്ചു, തൽക്കാലം പഴയ പേരിനു യാ
 തൊരു മററവും ചെയ്യുന്നില്ല.

ചാണക്യചന്ദ്രഗുപ്തന്മാരുടെ കാലത്തെപ്പറ്റി നമ്മു
 ടെ പ്രമാണഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ സ്പഷ്ടമായിട്ടൊന്നും പറഞ്ഞു കാ
 ണുന്നില്ല. എന്നാൽ വരാഹമിഹിരന്റെ ‘ബൃഹജ്ജാതകം’
 എന്ന ഹോരാശാസ്ത്രത്തിൽ ആയുർദ്വായാല്യാശത്തിൽ ‘ആയു
 ദ്വായം വിഷ്ണുഗുപ്തോ/ചിചൈവം ദേവസപാമീ സിലസേന
 ശ്ച ചക്രോ’ എന്ന പദ്യംകൊണ്ടു വിഷ്ണുഗുപ്തൻ (ചാണക്യൻ)
 ജ്യോതിഷതന്ത്രത്തിൽ ഒരു പുറുച്ചാചാർച്ചനായിരുന്നുവെന്നു
 പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതിനാൽ, വിഷ്ണുഗുപ്തൻ വരാഹമിഹിര
 നേക്കാൾ പ്രാചീനനാണെന്നു സ്പഷ്ടമാണല്ലോ. ഇനിയൊ
 രു രണ്ടാമതരം തെളിവുകൂടിയുണ്ട്.

“അളകാമതിവാഹൈവ വസതിം വസുസമ്പദാം
 സ്വപ്നാഭിഷ്യാനവമനം”കൃതേപ“വോപനിവേശിതം.”

(കുമാരസംഭവം സർഗ്ഗം 6. ശ്ലോകം 37)

മേലഴ്ത്തിയ ശ്ലോകത്തിൽ ഉദ്ധരണവിഹ്നമിട്ടു കാണിച്ചി
 രിക്കുന്ന പദങ്ങൾ കെട്ടടിച്ചുന്റെ നീതിശാസ്ത്രത്തിൽ

ഭൂതപൂർവ്വഭൂതപൂർവ്വം വാജനപദം പരമേശ്വരവാദേന
സ്വദേശാഭിഷ്ഠവചനേന വാ നിവേശയേമ.” എന്ന സൂ-
ത്രത്തിലും കാണുന്നു. ഇവിടെ ശാസ്ത്രകാരവചനത്തെ കവി
സംഗ്രഹിച്ചതോ കവി പ്രയോഗത്തെ ശാസ്ത്രകാരൻ അനു-
വദിച്ചതോ എന്ന് ‘ബീജാങ്കുരന്ത്യായേന’ ഒരു വാദത്തിനു
വസരമുണ്ടെങ്കിലും ശാസ്ത്രപ്രസിദ്ധമായ സാങ്കേതികപദ-
ത്തെ കവി പ്രയോഗിച്ചതാണെന്നു വിധിപ്പാനാണ് അധി-
കം ന്യായം കാണുന്നത്. അങ്ങനെയൊന്നിൽ, കൈടി-
ച്ചൻ കാളിദാസനേക്കാൾ പ്രാചീനനാണെന്നു സിദ്ധ-
മാകുന്നു.

കാളിദാസനെന്നും വരാഹമിഹിരനെന്നും “ധനപന്തരി-
ഷ്ഠപണക” ഇത്യാദി പദ്യംകൊണ്ടു വിക്രമാദിത്യസദസ്യ-
ന്മാരായി ഗണിച്ചിട്ടുള്ളതു ശരിയാണെങ്കിലുമല്ലെങ്കിലും, മാ-
ണക്യൻ ഇവരിലെല്ലാവർക്കും കാരണവസ്ഥാനമുണ്ടെന്നു തെ-
ളിയിക്കാൻ മേലെഴുതിയ ഹോരാകമാരസഭാപദ്യോക്താക്കൾ,
മതിയാകുമെന്നുതോന്നുന്നു. പോരെങ്കിൽ പ്രാചീനപരി-
ത്രാണപക്ഷം ചെയ്യുന്ന പണ്ഡിതന്മാരുടെ നഷ്ടജാതക-
നിർമ്മാണക്രിയയെത്തന്നെ ശരണം പ്രാപിക്കേണ്ടിവരും.

ഇനി മാണക്യസൂത്രം കിളിപ്പാട്ടിന്റെ കർത്താവിനെ
ക്കുറിച്ചാണ് ആലോചിക്കേണ്ടത്. ഭാഷാചരിത്രത്തിൽ
മാണക്യസൂത്രവും, പഞ്ചതന്ത്രവും, കഞ്ചൻ നമ്പ്യാരുടെ പേ-
രിൽ റജസ്റ്റർചെയ്യയും, ഗതാനുഗതികന്മാരായ പലരും
അതിനെ കണ്ണടച്ചു വിശ്വസിക്കയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. എ-
ന്നാൽ നമ്പ്യാരുടെ പഞ്ചതന്ത്രം, നളചരിതം മുതലായ കി-
ളിപ്പാട്ടുകളും മാണക്യസൂത്രവും തമ്മിൽ താരതമ്യപ്പെടു-
ത്തണമെന്നുള്ള വിചാരത്തോടുകൂടി അവയുടെ രചനാഗു-
ണങ്ങളെയും, കവിയുടെ മനോധർമ്മപ്രകടനങ്ങളെയും, സ-
ത്രലം പരിശോധിക്കുന്ന ഒരു ഭാഷാസാഹിത്യരസികൻ
മാണക്യസൂത്രവും പഞ്ചതന്ത്രവും സഹോദരങ്ങളാണെന്നു
പറവാൻ ധൈര്യമുണ്ടാകുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. രാമ

ഗ്രന്ഥങ്ങളുടെയും ആരംഭം, 'പാടലീപുത്ര'മെന്ന പുരത്തേക്കുറിച്ചുള്ള പ്രസ്താവനയിൽനിന്നു തന്നെയാണ്. പഞ്ചതന്ത്രത്തിൽ 'പാടലാധരിമാർക്കു കേളിസങ്കേതസ്ഥാനം' എന്നു തുടങ്ങിയുള്ള പതിന്നാലു വരികൾക്കൊണ്ടു ചിത്രമെഴുതി വായനക്കാരെ കാണിച്ചിരിക്കുന്ന പാടലീപുത്രത്തെത്തന്നെ ചാണക്യസൂത്രത്തിൽ "ഏകദിശാമന്ദാകിനിതന്മതൈരതൈർജ്ജ്വൽ തുഗമായോരപുരം പാടലീപുത്രമെന്ന" രണ്ടു വരികൊണ്ടു മൂണ്ടിക്കാണിക്കുന്നതിൽനിന്നു, കവിയുടെ വണ്ണനാശക്തിയിലുള്ള ഭാരദ്രാഹു എത്രത്തോളമെന്നു പഠിക്കൽ ചെയ്യാവാനാണെന്നു വിളിച്ചു പറയുന്നപോലെ തോന്നുന്നു. അകത്തേക്കു കടന്നാലും അങ്ങനെ തന്നെ. ഓരോ പാത്രങ്ങളുടെ വിചാരം, വാക്കു, പ്രവൃത്തി, ഇവയിലുള്ള തന്മയത്വംകൊണ്ടു പഞ്ചതന്ത്രകാരൻ കാള, സിംഹം, കാക്ക, ക്രമൻ മുതലായ തിന്തുഗ്ജന്തുക്കളെ ലോകധർമ്മമർമ്മവേദികളും സഹൃദയാഗ്രഗണ്യന്മാരായ മനുഷ്യർ പോലും ഉത്തേജിക്കത്തക്ക ഒരു സ്ഥാനത്തിനുപകാശികളാക്കിത്തീർത്തിരിക്കുന്നു. നേരേമറിച്ച്, ചാണക്യസൂത്രകാരൻ, അതിമാനുഷന്മാരായ കഥാപാത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടു ഓരോ കാര്യങ്ങളെ നിർവ്വഹിച്ചിരുന്നതു, സർക്കുസ്യകളിക്കാരനോ പാവകളിക്കാരനോ അവരുടെ മൃഗങ്ങൾ, പാവകൾ മുതലായ ഉപകരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു വില അതൂതപ്രയോഗങ്ങൾ ചെയ്യിക്കുന്ന തിരനക്കാൾ വിശേഷമായിത്തോന്നുന്നതല്ല.

ഇനി രണ്ടു പിളിപ്പുകളുടെയും ചാട്ടിന്റെ രീതി നോക്കിയപ്പോൾ വലിയ അന്തരം കാണാം. ഒന്ന് സരസവും, മറ്റൊന്നും, ധർമ്മവാഹിയുമാണ്; മറ്റൊരു ഗുണവും പരമവും ക്ലിഷ്ടവുമാകുന്നു. പഞ്ചതന്ത്രത്തിലെ പ്രാസാദപ്രാസാദിശബ്ദ ചങ്കാരയോജനിയുടെയും നിർജ്ജ്വലീസഹചരിതായ മഹാപാതൂരിയുടെയും മായപോലും ചാണക്യസൂത്രത്തിൽ ഒരർത്ഥം കാണുന്നില്ല. സാധാരണ ഭാഷാകവിതൾ അയ്യോ, വിരവയോ, പരിവയോ മുതലായ പദങ്ങളെ പാക

പുറത്തുനിന്നും പ്രാസത്തിനും വേണ്ടി പ്രയോഗിക്കാറുള്ളതു പോലെ ചാണക്യസൂത്രകാരൻ 'കനിവൊടു' എന്ന പദത്തെ കനിവില്ലാതെ അന്ധാനത്തു പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതിന്നു കണക്കില്ല. പഞ്ചതന്ത്രം കിളിപ്പാട്ടിൽ നമ്പ്യാരുടെ ഉള്ളുകളിലുള്ള പാലതന്നെ ഹിതപ്രയോഗങ്ങൾ അവിടവിടെ കാണാനുണ്ട്. ചാക്യാർകൂത്തിൽ പുരുഷത്വം പറയുന്ന പട്ടത്തിൽ പ്രയോഗിക്കാറുള്ള രാജസവകന്മാരുടെ കപടതന്ത്രങ്ങൾ മിക്കതും നമ്പ്യാർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പഞ്ചതന്ത്രത്തിൽ പലേടത്തും സന്ദർഭത്തിനു തക്കവണ്ണം പ്രയോഗിച്ചിട്ടുണ്ട്. നമ്പ്യാർക്കു സഹജമായ ഈ വക ലോകാനുരണങ്ങളൊന്നും ചാണക്യസൂത്രത്തിൽ കാണാൻപോയിരിന്നില്ല. നമ്പ്യാരുടെ കൃതികളിലെല്ലാം സാമാന്യമായും, പഞ്ചതന്ത്രത്തിൽ സവിശേഷമായും കാണുന്ന 'ചെണ്ടകൊട്ടിക്ക' 'കബളിക്ക' 'ഉരൽപമാക്കുക' മുതലായ ശൈലികളും 'വരത്തില്ല' 'ഗോകാട' 'കള്ളപ്പേനിതാകൂവാ' 'വെളുത്തം' ഇന്ദ്രാതി ദേശ്യഭാഷാപ്രയോഗങ്ങളും ചാണക്യസൂത്രത്തിലില്ല. എന്നാൽ ഭണ്ഡാരപ്പേടിക്ക ഭണ്ഡാര 'മഞ്ച' എന്നു് ഒന്നിലധികം സ്ഥലങ്ങളിൽ പ്രയോഗം കാണാനുണ്ട്. പേടിക്ക 'മഞ്ച' എന്നുള്ള വ്യവഹാരം തൃശ്ശിവപേരൂർ മുതൽ വടക്കോട്ടുള്ള മലയുകാളപ്രദേശങ്ങളിലേ നടപ്പുള്ളിവെന്ന് നോക്കുന്നു. ഇതുപോലെ വേറേയും രണ്ടു മൂന്നു തെളിവുകിട്ടാതെ സന്ദർഭമായ ഈ ഒരൊറ്റത്തെളിവുകൊണ്ടു മാത്രം കവിതയോ കവിയുടെ ദേശത്തെപ്പറ്റി തീർച്ചപ്പെടുത്തുന്നതു കേവലം പ്രാജ്ഞാചിരിക്കുന്നതല്ല. എങ്കിലും കഞ്ചൻ നമ്പ്യാരുടെ കൃതികളിൽ ചാണക്യസൂത്രം കിളിപ്പാട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അതു് ഇതല്ലെന്നു തീർച്ചയാക്കുവാൻ മുൻ പറഞ്ഞ ന്യായങ്ങളാൽ തെളിവുകളും പര്യാപ്തങ്ങളായിരിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

ഇപ്പോൾ കിട്ടുന്ന ചാണക്യസൂത്രം കിളിപ്പാട്ടിന്റെ

പ്രതികര പല അച്ചുകൂടങ്ങളിൽ അച്ചടിച്ചുവതാകയാൽ അവയുടെ ലിപിവിന്യാസത്തിൽ അന്യോന്യം ചില ഭേദങ്ങളുണ്ട്. ചില വാക്യങ്ങൾക്ക് അർത്ഥം മനസ്സിലാവാൻ വൈഷമ്യം വരത്തക്കവണ്ണമുള്ള പദഭേദങ്ങൾതന്നെ ഇല്ലെന്നില്ല. ഈ വ്യാഖ്യാനമെഴുതാൻ എനിക്കു കിട്ടിയ പുസ്തകത്തിൽ ഇതുപോലെ ചില സംശയങ്ങൾ സംഭവിച്ചപ്പോൾ വേറെ അച്ചുകൂടങ്ങളിലുള്ള ചില പുസ്തകങ്ങളെസ്സമ്പാദിച്ച് ഒത്തുനോക്കിയപ്പോളാണ് ഈ വ്യാഖ്യാനം വെളിപ്പെട്ടത്. അതിനാൽ അച്ചിൽ പിഴയാണെന്നുറയ്ക്കാവുന്ന ചില സ്തൂപിതങ്ങളെ ഞാൻ തീർത്തിട്ടുണ്ട്. ഇതിലധികം ശുദ്ധമാക്കേണ്ടതെങ്കിൽ ശുദ്ധി യും പഴക്കവുമുള്ള ചില കയ്യെഴുത്തുഗ്രന്ഥങ്ങൾ കിട്ടണം. അതിനു താമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു ആ ഭാഗം നിർത്തിവക്കേണ്ടിവന്നു.

ഈ വ്യാഖ്യാനം വിദാർത്ഥികൾക്കുകൂടി ആവശ്യമായിരിക്കണമെന്നുദ്ദേശിച്ച്, അനപയിപ്പാൻ പ്രയാസമുള്ള വാക്യങ്ങളുടെ അനപയക്രമവും, സമസ്ത പദങ്ങളുടെ വിഗ്രഹവും സമാസവും ചില പദങ്ങൾക്ക് പര്യായങ്ങളും അഭിധാനങ്ങളും കൊടുത്തിട്ടുണ്ട്. നീതിശാസ്ത്രപ്രയോഗങ്ങൾ കാണിക്കേണ്ടുന്ന ചട്ടങ്ങളിൽ അവയും കാണിച്ചിട്ടുണ്ട്. വൃത്താലങ്കാരങ്ങളും വിട്ടുകളഞ്ഞിട്ടില്ല.

ശ്രീ ഭ മ സ്തു .

മകുച്ചി ഭാഷപരിഷ്കരണക്കമ്മിറ്റി അപ്പീസ്, തൃശ്ശൂർ. 1100 മീനം 22-ാം നമ്പർ	}	കമ്മറ്റി പണ്ഡിതർ, കെ. പരമേശ്വരമേനോൻ.
--	---	---

ചാണക്യസൂത്രം.

കിളിപ്പാട്ട്.

ഒന്നാം പാദം.

പാപത്തെ മാഴിതു കംശാരികത്തരുണിനി	
ചാലേതന്നീടും മധുസേവിച്ചാലസ്യാതിർത്ത	1
കാലത്തൊമനമതി ജ്ഞാതെത്തവളത്തുവാൻ	
കാലത്തെക്കളയതെ ചാലുകവിശേഷങ്ങൾ	2
ഭൂതതുനിന്നു പറന്നിടുപോയന്നനേരം	
ചാരത്തുകണ്ടവിശേഷങ്ങൾ നീ പറയേണം	3
മോദത്തോടതുനേരം നല്ല പെങ്കിളിപ്പെണ്ണം	
ബലത്തെ കളഞ്ഞു ചാലിടിനാൾ തെളിവോടെ:—	4
ബലി സാമത്വമില്ല ചാലുവാൻ നികേതം	
ബലിയുണ്ടെന്നാകിലേവാക്കുകൾ ഫലിച്ചിട്ട	5
ശക്തിയാകുന്നതെല്ലാം ബലിയെന്നറിഞ്ഞാലും	
ബലിതാനൊന്നതെന്ന സർവ്വവും ജയിക്കുന്നു	6
ബലിയുള്ളവർക്കു സാല്യമല്ലാതെ യൊന്നും	
ഇതിലോകത്തിങ്കലില്ലെന്ന നിണ്ണയമല്ലോ.	7
ഉത്തമനായുള്ളൊരു ചാണക്യമഹീസുരൻ	
ബലിയാകുന്ന ശക്തി കൊണ്ടു ചെയ്തവസ്ഥകൾ	8
കാത്തുകാണുമ്പോൾ ചണകാത്മജപ്രയോഗങ്ങൾ	
എത്രയും ചിത്രമത്രെയെന്നതേ പറയാവൂ.	9
ഇങ്ങിനേകിളിമകൾ ചൊന്നതുകേട്ടനേരം	
തിങ്ങിനമോദത്തോടേ ചാലിനാരെല്ലാവരും	10
എങ്കിലോ ശ്രകുലമാലികേ പറകെടോ!	
മംഗലനായുള്ളൊരു ചാണക്യൻ തന്റെ രക്തം.	11
എന്നതുകേട്ടുകിളിപ്പെരുതലും കനിവോടെ	
വന്ദിച്ചു ഗണനാഥൻ തന്നെയും വാണിയേയും	12

തന്നുടേതുരുനാഥന്മാരെയുംവന്ദിച്ചുഥ	
ധന്യശീലയാമവരുംമെല്ലവേചൊല്ലീടിനാൾ:—	17
ഇക്കഥതന്നിലുള്ള നീതികൾകേൾക്കുന്നരും	
ചൊൽക്കൊണ്ടനയജ്ഞന്മാരേററവുമാനന്ദിക്കും	14
ആദരവോടുചറഞ്ഞീടുവനെങ്കിൽകഥ	
മോദമാണ്ല്ലാവരുംകേട്ടുകൊൾകയാവേണം:—	15
എങ്കിലോമന്ദാകിനിതന്നുടേതീരത്തിങ്കൽ	
തുംഗമായൊരുപുരംപാടലിപുത്രമെന്നു	16
ചൊൽപ്പൊക്കുറ്റുപതികൾക്കിരിപ്പാനായുണ്ടായി	
തൽപുരംപുഷ്പമെന്നുചൊല്ലുന്നജനം	17
ചെങ്കുതിരവെന്നുപോലെപ്പുരത്തിങ്കൽ	
തിങ്കൾതൻകലജാതനാകിയനന്ദുപൻ	18
സങ്കടഹീനമധിവസിച്ചുമാഹീതലം	
മംഗലകീർത്ത്യാപരിപാലിച്ചുവാണീടിനാൻ	19
സർപ്പാർത്ഥസിലിയെന്നുമുണ്ടവനൊരുനാമം	
സർപ്പാർത്ഥസിലിപ്രദനെത്രയുംമഹാവിരൻ	20
രാക്ഷസനെനുപേരായുണ്ടവനൊരുമന്ത്രി	
രാക്ഷസനല്ലമററുംരൂക്ഷതപെരുതല്ലോ	21
നന്ദനാമഹീപതിതന്നുടേപത്നികളായ്	
സുന്ദരാംഗികളായിരണ്ടുപേരുണ്ടുണ്ണു	22
പേരതിലൊരുത്തിക്കുചൊല്ലെഴുംസുനന്ദയെ—	
നാരോമൽമറേറവരുംകുടപരതു മുരയെന്നും	23
ഭദ്രയാംസുനന്ദതാൻകുന്ത്രിയപുത്രിതന്നെ	
ശുഭ്രചംശത്തിലുള്ള സുന്ദരിമുരയല്ലോ	24
നന്ദനമാരുണ്ടായിലെന്നതുനിരൂപിച്ചാ—	
നന്ദമുണ്ടായിലതുണ്ടുപതിതനിക്കുള്ളിൽ	25
എന്തൊരുകഴിവുള്ള സന്തതിയുണ്ടാ ചാനെ—	
ന്നന്തരാചളിന്നീടുംചിന്തയോടിരിക്കുമ്പോൾ	26
എത്രയുംതപോബലമുള്ളാരുമഹാമുനി	
തത്രചാണിതനന്ദുപതിതന്നെക്കാണാൻ	27

അക്ഷനുസമനായവിപ്രനെക്കണ്ടുഗൃഹൻ	
അച്ഛുപാദ്യാദികളെക്കൊണ്ടുപൂജിച്ചീടിനാൻ	28
മാമുനിപാദംകഴിച്ചുനീർകോരിത്തൻറ	
ഭാമിനിമാരെത്തളിച്ചീടിനാൻഭക്തിയോടേ	29
അന്നേരമൊരുതുളുളിവെള്ളംപോയ്ഞെരിച്ചിതു	
കന്നൽനേർമിഴിമുരതന്നുടെദേഹത്തിന്മേൽ	30
സ്വെതതുളുളിസുനന്ദാഖ്യതൻമേലുംവീണ	
കമ്പിതശരീരയ്ക്കുനിതന്നേരമവരം	31
ഭക്തികൈകൊണ്ടുധരിച്ചീടിനാൻമുരതാൻ	
ഭക്തിയെന്നിയേധരിച്ചീടിനാൻമറർവളം	32
ഭ്രമിപാലകൻതൻറഭാർത്ഥമാരുടെഭാവം	
മാമുനികണ്ടങ്ങുറിഞ്ഞുതുളുളത്തിലതുനേരം	33
ഭദ്രയാമുരതനിലെത്രയുംമോദപൂണ്ടാൻ	
ക്ഷുദ്രയാമറവളിൽക്രോധവുംതേടിടിനാൻ	34
പിന്നെയുത്തപോനിധിവന്നകാർത്താലുടൻ	
മന്നവൻതന്നെക്കണ്ടുപറഞ്ഞുപോയിടിനാൻ	35
അക്കാലംതനപംഗിയായുള്ളാരുമുരതനിൽ	
ഉൾക്കാമ്പിൽതെളിവോടുഗർഭമുണ്ടായ്തന്ന	36
പത്തുമാസവുംതികഞ്ഞുത്തമാംഗിയാമവരം	
ഉത്തമനായുള്ളാരുപുത്രനെപ്പറ്റാളല്ലൊ	37
വീര്യവാനായുള്ളാരുപുത്രനുമഹീപതി	
മെഴുതുനെന്നൊരുപേരുവിട്ടിതുസന്തോഷത്താൽ	38
പുത്രനുവേണ്ടുകർമ്മമൊക്കവെകഴിച്ചവൻ	
അസ്രുശസ്രാദികളുമൂഴിപ്പിച്ചീടിനാൻ	39
വീര്യവുംവിനയവുംനയവുമേറിവന്നു	
വീരനാമവനനുഭിന്നമെന്നറിഞ്ഞാലും	40
ശുഭതയേറുന്നൊരുമെഴുതുനെക്കണ്ടുഗൃഹൻ	
ഏറിനമോദപൂണ്ടങ്ങിരിക്കുംകാലത്തിങ്കൽ	41
നാരിമാർകുലത്തെമാകിയസുനന്ദയ്ക്കും	
ഏറിനമോദത്തോടേഗർഭമുണ്ടായല്ലൊ	42

പ്രേമമുദാകൈണ്ടു ചിലരക്ഷകൾ ചെയ്തീടിനാൻ മേദിനീപതിയുടെപതിക്കുനിരന്തരം	43
മാസവുംപത്തുതികഞ്ഞീടീടനാരന്തരം മാംസപിണ്ഡത്തെപ്രസവിച്ചിതുസുനന്ദയും	44
മന്നവനതുകണ്ടുഃഖമുണ്ടായനേരം തിണ്ണമൊരശരീരിവാക്കതു കേൾക്കേണ്ടു	45
“ഭൂപതികലമണിഭീപമേ! മനക്കാമ്പിൽ താപമുണ്ടായിടരുതൊമ്പതുസുതരുണ്ടാം”	46
വാക്കതുഃകൃതനേരത്തിങ്കലു; ഗൃഹനുള്ളിൽ ഃഖമുണ്ടായതേതുംപോയതുമില്ലതാനും	47
ശുഷ്കമാനസനായരാക്ഷസനതനേരം കാൽക്ഷണംനിരൂപിച്ചിട്ടിങ്ങിനെതോന്നിബലാൽ	48
വെട്ടുവണ്ഡിച്ചുടൻമാംസപിണ്ഡത്തേതെല- കുണ്ടെളുടയകത്താക്കിരക്ഷിച്ചീടിനാൻ	49
കാലവുംകുറഞ്ഞതാനുചെന്നപ്പോളൊരിക്കലേ തെലകുണ്ടെളുടഞ്ഞുണ്ടായികമാരന്മാർ	50
ജാതകർമ്മാദികളുംചെയ്തിതുനരപതി ജാതകൌതുകംവളർന്നീടിനാരവർകളും	51
അസ്രശസ്രാദികളുംശിക്ഷിച്ചുപഠിച്ചവർ ശത്രുസംഹാരത്തിനുശക്തരായ്നീടിനാർ	52
യൌവനംവന്നുപരിപൂർണ്ണമാച്ച് ചമഞ്ഞതി- ഗർവ്വിതന്മാരായുള്ള പുത്രരെക്കണ്ടുഗൃഹൻ	53
മന്ത്രികളേയുംനിജപുത്രന്മാരെയുംവിളി- ച്ചുന്തികേവരത്തിക്കൊണ്ടീവണ്ണമുരചെയ്താൻ	54
“വെട്ടുതനയന്മാരുണ്ടല്ലോപുനരിനി- ക്കൊമ്പതിലൊരുവനെഭൂപതിയാക്കിവെച്ചു	55
കാനനംപുക്കുതപംചെയ്തുകൊണ്ടുനദിനം ഉനമെന്നിയേഗതിവരുത്തിടുകവേണം	56
വെട്ടുപേരിലാരേവേണ്ടുവെനുള്ളതിനി കവമെന്നിയേനിരൂപിച്ചുചൊല്ലേണംനിങ്ങൾ	57

മെഴുതുന്നെസ്സേനാപതിയാക്കിവെക്കണത്താനും ശെഴുമുണ്ടവനതുഭരിപ്പാൻപാത്രമല്ലോ”	58
നന്ദഭൂപതിതൻറവാക്കുകേട്ടനേരം അന്തരാനിരൂപിച്ചുമെഴുന്നപലതരം	59
എന്തൊരുകഷ്ടതാതൻദാസ്യകർമ്മത്തിന്നൊരു ചിന്തചെയ്യാതെകല്പിച്ചീടുവാൻമൂലമെന്നെ	60
സ്നേഹമില്ലായ്മതന്നെകേവലംനിരൂപിച്ചാൽ മോഹമിന്നധികമായില്ലെന്നിക്കൊണ്ടുകൊണ്ടും	61
ശ്രേഷ്ഠതപമിനിക്കില്ലെന്നാകിലുംനിരൂപിച്ചാൽ ജ്യേഷ്ഠനായുള്ള പുത്രൻത്തൊന്നെവരുമല്ലോ	62
ദാസ്യമായുള്ള കർമ്മമോതുകാണുന്നനേരം ഹാസ്യമായ്തരമതിനിലുസംശയമേതും	63
രാജതപംകിട്ടീടുവാനാഗ്രഹമിനിക്കില്ല നീചതപംമജാതിക്കുണ്ടെന്നുസിദ്ധമല്ലോ	64
ദാസതപമനുഭവിച്ചീടുവാനൊരുനാളും ഭോഷതപമില്ലതൃപ്തീജതപമുണ്ടാകയാൽ	65
നാട്ടിലെങ്ങൊന്നുമൊത്തദേശമെങ്കിലുംമമ പാട്ടിലാക്കണമെന്നതാതന്തോന്നീലല്ലോ	66
ഇന്നിതുനിരൂപിച്ചാലൊന്നതോന്നത്താനും മന്നവൻതനിക്കിതുതോന്നിയതല്ലതാനും	67
പുത്രരോമന്ത്രികളോചെന്നിതുചൊല്ലിടിനാൻ ധാത്രിപാലകൻതന്നോടില്ലസംശയമേതും	68
ഇക്കുസൃതിക്കുപുനരൊന്നൊൻചെയ്തീടുവൻ ഇക്കുമാരന്മാർതമ്മിൽപിണക്കമുണ്ടാക്കുവൻ	69
ഈവണ്ണനിരൂപിച്ചുകല്പിച്ചിട്ടവൻതാനും ഭൂപതിവീരൻതന്നോടിക്കിനേചൊല്ലിടിനാൻ	70
“എന്തിനപലതരംചിന്തചെയ്യുന്നതാതൻ അന്തരംകൂടാതെകണ്ടാവതിലൊരുവനെ	71
ചന്തമോടരചനാസ്താഴിച്ചമറുത്തോരെ സന്തതമവനടെട്ര്യരാജ്യച്ചീടണം”	72

മന്നവനതുകേട്ടുചൊല്ലിനാനവനോടു “ചൊന്നതുന്നല്ലനീവൈഷമ്യമുണ്ടായ്തരം”	73
നക്രനാസാഖ്യനാകംമന്ത്രിതാനതനേരം ശുക്രനതുല്യനവൻമന്നവനോടുചൊന്നാൻ	74
“നന്ദരാജ്യത്തെപകുത്തൊമ്പതായിഭാഗിച്ചു നന്ദനമാർക്കുകൊടുത്തിടുകമഹീപതേ!”	75
അപ്പൊഴുതരചെയ്താൻമെയ്യുൻ“മെന്നാലിപ്പോൾ ഇപ്പരംസ്വപ്നതുല്യപുത്രരിലാർക്കുവേണ്ട?”	76
ഇത്തരംമുരാസുതൻവാക്കുകൾകേട്ടനേരം ചിത്തതാരികലിതംചിന്തിച്ചുരാക്ഷസനാ	77
എന്തൊരുകഷ്ടംവൃഷലീസുതനാകമിവൻ അന്തരമിതുകൊണ്ടുരാജപുത്രന്മാർതമ്മിൽ	78
ദേവഷമുണ്ടാക്കമതിനിലുസംശയമേതും ദോഷമോസാപത്ര്യാഞ്ഞപ്പോലെമറെറാന്നമില്ല	79
ഞാനിഹജീവിച്ചിരുന്നീടിനകാലത്തിങ്കൽ നാനമിദ്രാസീപുത്രനായിടുമിവനുടെ	80
ശാഠ്യങ്ങൾപലിക്കയില്ലെന്നുകല്പിച്ചിട്ടതി രുഷ്ടനായക്കുമാരന്മാരോടുചൊന്നാനേവം:—	81
“നല്ലതുചൊല്ലീടുവൻനിങ്ങളോടിന്റൊന്നും വല്ലതുമച്ഛൻപറഞ്ഞാലതുകേട്ടീടണം	82
ചൊല്ലെഴുപുഷ്പപുരമാകുമിപ്പുരത്തിനു തുല്യമായെടുപുരംതീർപ്പിച്ചുതരുവൻഞാൻ	83
മറുളള പദാർത്ഥങ്ങളൊക്കവേവിഭാഗിച്ചു കുറമെന്നിയേതരംഭൂപതിനിങ്ങൾക്കെല്ലാം	84
ഓരോരോവ്യവസ്ഥകൾവരുത്തേണ്ടതിന്നിനി പാരാതെപരീക്ഷകൾചെയ്തുകൊള്ളുകയുമാം	85
ഈശപരപരീക്ഷകൾചെയ്തതിൽവരുവണ്ണം ഈശപരഭാവമനുഭവിക്കുന്നതേയുള്ളൂ.”	86
ഇത്തരംമന്ത്രിന്ദ്രനാംരാക്ഷസൻപറഞ്ഞപ്പോൾ ഉത്തരംമന്ത്രിതംചെയ്തുചൊല്ലിനാൻമെയ്യുൻ	87

- “ഇപ്പരംപോലെ ചമച്ചീടുവാനൊരുത്തർക്കും
 ചിത്തത്തിൽനിരുപിച്ചാലാവതുമില്ലയല്ലോ 88
 പാകശാസനൻതന്റെരാജധാനിയുമിതി-
 നേകദേശവുമില്ലപാത്തുകാണുന്നനേരം 89
 ഇന്നിതുപോലെ ചമച്ചീടുവാൻതോന്നുന്നതി-
 നൊന്നുമേപറയാവതല്ലല്ലോനിരൂപിച്ചാൽ.” 90
- അപ്പൊഴുതതുകേട്ടുചൊല്ലിനാർകുമാരന്മാർ
 “ഇപ്പരമിനിക്കല്ലെന്നാകിൽഞാൻവനംപുക്കു 91
 കെല്ലോടുതപഃചെയ്തുകാനനത്തിന്നുതന്നെ
 ശില്പമാന് ഗതിവരുത്തിടുവെന്നൊരവർ” 92
- “ഏകിലോരാജ്യത്തിങ്കൽപുത്രന്മാരെല്ലാരെയും
 സങ്കടംവരാതെവാഴിക്കുന്നാൻമുരാസുതൻ” 93
 അന്നേരമുരചെയ്തനന്ദഭൂപതിതാനും
 “അന്യോന്യമുപേക്ഷയുണ്ടായ്തരുമതുചെയ്താൽ 94
 മന്നിടമിതുബഹുനായകമാകുന്നേരം
 എന്നുമിപ്രജകൾക്കുസൗഖ്യവുമുണ്ടായ്തരാ 95
 ഓരോരോസംവത്സരമോരോരോതനയന്മാർ
 പാരാതെരാജ്യംരക്ഷിച്ചീടുകനല്ലനൂനം 96
 അല്ലയ്യിൽകലഹമുണ്ടായ്തരുതമ്മിൽപ്പിന്നെ
 വല്ലതുംചൊല്ലിമുശരെന്നതോദൃഢമല്ലോ” 97
- മാനവവീരൻതന്റെറവാക്കുകേട്ടനേരം
 മാനസംതെളിഞ്ഞിതുമന്ത്രികൾക്കെല്ലാവർക്കും 98
 “മുമ്പിനാൽനാടുരക്ഷിച്ചീടുവാൻതുടങ്ങുന്ന-
 തൊമ്പതുപേരിലാരുവേണ്ടതെ”ന്നപ്പോൾമെഴുതൻ 99
- രാജപുത്രന്മാരപ്പോൾ ചൊല്ലിനാരൊരുപോലെ
 “രാജതപമുമ്പിലിനിക്കല്ലെങ്കിൽപോയിടുവൻ” 100
 ഇങ്ങിനേമെഴുതൻതന്റെറവാക്കുകേട്ടവർകളും
 തിങ്ങിനലോഭംകൊണ്ടുപേറുന്നനേരം 101
 എത്രയുംകഷ്ടമിതെന്നോർത്തതിനയത്തോടേ
 ശക്തനാരാക്ഷസനുചരോടുമെഴുതാൻ 102

“അന്ധനാമിവൻപറയുന്നതുകേട്ടുനിങ്ങൾ അന്ധകാരങ്ങളോന്നുംചിന്തചെയ്യാതെകണ്ടു ബന്ധുവായുള്ള ജനംചൊന്നതുകേട്ടതന്നെ	103
സന്തതംപരിപാലിച്ചീടുകരാജ്യമിപ്പോൾ അച്ഛനെന്തഭിമതമായതെന്നറിഞ്ഞുകൊ- ണ്ടിച്ഛയോടതുതന്നെചെയ്യിലേമതിവരൂ”	104
രാക്ഷസനായമന്ത്രിസത്തമൻപലതരം ശിക്ഷിച്ചീവണ്ണംപറഞ്ഞീടീനോരനന്തരം	105
മന്ദമാനസന്മാരാജ്യേവീടുന്നൊരുനവ- നന്ദനന്മാരുമനുവദിച്ചാർപണിപ്പെട്ട്	106
നന്ദഭൂപതിതാനുംപ്രീതിപൂണ്ടനന്തരം നന്ദനന്മാരെയഭിഷേകവുംചെയ്യിച്ചിട്ടു ഭൂപത്രമെല്ലാംനവനായകമാക്കിവെച്ചു	107
രാജതപന്തനയമ്മാക്കാക്കിനാൻകനിവോടേ ചേണാൻപടഭരിച്ചീടുവാനായിക്കൊണ്ടു	108
സേനാധിപതിയാക്കിവെച്ചിതുമെഴയ്ക്കുൻതന്നെ നന്ദനന്മാരേതമ്മിൽഭേദിപ്പിച്ചീടുമെന്നു	109
നന്ദഭൂപതിമുരാപുത്രനെശ്ശങ്കിക്കയാൽ മന്ത്രികളായിടുന്നരാക്ഷസാദികളെയും	110
മന്ത്രനിശ്ചയത്തിങ്കലാക്കിനാൻവഴിപോലെ രാജ്യഭാരത്തെപുത്രന്മാരിലങ്ങാക്കിക്കൊണ്ടു	111
പ്രാജ്യകീർത്തിയാംഗുപൻകാനന്തരിന്നുപോവാൻ കല്പിച്ചുപറപ്പെട്ടനേരത്തുചെരജനം	112
അത്ഥിച്ചമൃഗമിരുന്നീടനാൻപുരത്തിങ്കൽ നാടതുപാർത്താൽബഹുനായകമെന്നാകിലും	113
കേടതിനുണ്ടായില്ലമന്ത്രികൾവൈഭവത്താൽ മെഴയ്ക്കുന്നമതുകാലഃപുത്രന്മാരൊരുപോലെ	114
വീര്യവാന്മാരായൊരുരൂപേരുണ്ടായ്തന്നെ പുത്രന്മാരെല്ലാവർക്കുംപ്രീതിപൂണ്ടവൻതാനും	115
അസ്രശസ്രാദികളുംശിക്ഷിച്ചുപഠിപ്പിച്ചാൻ	116
	117

ചൊല്ലേറുംമുരാസുതൻതന്നുടെപുത്രന്മാരിൽ ഉള്ളതിലനജനചന്ദ്രഗുപ്തനെനല്ലൊ	118
നാമമാകുന്നതൂണാൽക്കുഞ്ചമോക്കുന്നനേരം തുമയോടെല്ലാവർക്കുംജ്യേഷ്ഠനായ്തമല്ലൊ	119
നാട്ടിലുള്ളവർകളോടേററവുംചേൺകൊണ്ടു പാട്ടിലാക്കിനാനവൻഭൂമിയേയനദിനം	120
ഓരോരോസംവത്സരംകഴിയുംനേരത്തിങ്കൽ പാരാതെരാജതപത്തിന്നന്തരംവരികയാൽ	121
ഭൂമിയെരക്ഷിപ്പതിനൊട്ടുമേനിരൂപിച്ചാൽ ഭൂമിപാലകന്മാർക്കുശക്തിയുമില്ലാതായാ'	122
സേനാധിപത്യത്തിന്നനിത്യതപമുണ്ടാകയാൽ മാനാദിഗുണമുള്ളപുത്രസമ്പത്തികൊണ്ടും	123
കൌശലംനീതികളിലേറെയുള്ളതുകൊണ്ടും ആശയത്തിന്നല്ലശുദ്ധിയുണ്ടാകകൊണ്ടും	124
കൈവേനന്ദരാജ്യമോത്തുകാണുന്നനേരം മിക്കതുംമെഴുതുന്നതൻറവശത്തായാ' ചമഞ്ഞുതേ	125
അക്കാലംഗ്രഹമാർക്കുംരാക്ഷസാദികൾക്കുമ- ങ്ങുൾക്കാമ്പിലതുകണ്ടുസഹിയാഞ്ഞതുമൂലം	126
ഗാഢമത്സരംകൊണ്ടുമോഹിതന്മാരാംവർ ഗ്രാഢമായ്തമ്മിൽനിരൂപിച്ചിതുപലതരം	127
“എന്തൊരുകഷ്ടംനിരൂപിച്ചുകാണുന്നനേരം സന്തതംനമുക്കുനുഭവിപ്പാനുള്ളഭൂമി	128
ജാരനവശയാകുംവാരനാരിയെപ്പോലെ മെഴുതുന്നവശയായതെത്രയുൾജ്ജാകരം	129
പാർഥിവരായുംചിലർമന്ത്രികളായുംചിലർ പുണ്ഡ്രിയേപ്പരിപാലിച്ചിരിക്കുംകാലത്തിങ്കൽ	130
ഭൂത്വനവശമായിവന്നിതുരാജ്യമെന്ന- തെത്രയുംനാണക്കേടാമെന്നതേപറയാവൂ	131
പണ്ടിവൻവിദേപജ്ഞൈസ്സുചിപ്പിച്ചതനേരം കുന്യാന്മാരായനമുക്കേതുമേതരിഞ്ഞില	132

ശത്രുവായുരമിവൻനമുക്കുനിരൂപിച്ചാൽ പുത്രപൗത്രാദികളുപജ്ഞിച്ചിതവനിപ്പോൾ	133
ഇന്നിവൻതന്നെക്കുലചെയ്തീലെന്നാകിൽപ്പിന്നെ നിണ്ണയംനമെക്കുലചെയ്യമെന്നറിഞ്ഞാലും	134
ലോകരഞ്ജനവന്നമെന്തുനോടേല്ക്കുന്നേരം ആകവേനശിക്കുന്നാമില്ലസംശയമേതും	135
രണ്ടുമൂന്നാത്മ്യരൂപാലകന്മാരും ഉണ്ടൊരുപുറംപടക്കെന്തവന്നീടുമല്ലോ	136
എന്നതുകൊണ്ടുചതിചെയ്തുകൊല്ലുകേയുള്ളു തിണ്ണമാണ്ണമതുവൈകരുതിനിയേതും"	137
എന്നുകല്പിച്ചരാക്ഷസാദികൾചെന്നഭൂമി തന്നിലങ്ങൊരുമന്ത്രമണ്ഡപമതുംതീർത്താർ	138
ദീപ്തമായുടുത്തായിപാതാളംപോലേയതിൻ മാഗ്ഗമാകുന്നിതകംവിസ്താരംപെരുതല്ലോ	139
ഭൂമിയിൽകഴിച്ചുള്ളിൽപടുത്തുകെട്ടിനന്നായ് തുമയിൽപണിതീർത്താരെന്നതേപറയേണ്ട	140
മന്ത്രമണ്ഡപമതിൽമന്ത്രികളോടുകൂടി മന്ത്രവുമുടങ്ങിനാർസന്തതമവർകളും.	141
മെന്തുനംപുത്രന്മാരുംമന്ത്രികൾഗൃഹന്മാരും കാർയ്യങ്ങൾനിരൂപിച്ചുപോരുന്നകാലത്തിങ്കൽ	142
ഏകദാമെന്തുൻതന്റെരമന്ദിരമകംപുകീ- ട്ടേകനായൊരുപുമാനവനോടുകൂടെയൊൻ	143
"മന്ത്രമണ്ഡപത്തിങ്കൽമന്നവരെല്ലാവരും മന്ത്രികളോടുകൂടിക്കാർയ്യത്തെവിചാരിപ്പാൻ	144
നിന്നുടൈവരവുപാത്തിരിക്കുന്നുവർകളും തിണ്ണംനീസുതരോടുംപോരികവൈകിടാതെ"	145
എന്നതുകേട്ടമെന്തുൻസംഭ്രമത്തോടുകൂടി തന്നുടൈനയരുമായുടനപുറപ്പെട്ടാൻ	146
ചെന്നവർനിത്യമതിലിറങ്ങുന്നതുപാലെ മന്നവരുണ്ടെന്നോർത്തിട്ടിറങ്ങീടിനാരല്ലോ	147

കഷ്ടമന്നേരംഗുഹാപൃഷ്ടമങ്ങുചിത്ര നിഷ്ഠാമാരാമവർപാഷാണങ്ങളെക്കൊണ്ടു്	148
പോക്കാമോവരവാന്മുളാപത്തുനിരൂപിച്ചാൽ നീക്കാമോവിധിയുടെകല്പിതംശിവശിവ!	149
ഇങ്ങിനേഗുഹാമാഗ്ഗമച്ചകണ്ടനേരം തിങ്ങിനതാപത്തോടേമെയ്യുനാപത്രമാരും	150
ചെന്തടൻഗുഹാദരംപുകുതുനേരമതിൽ മന്നവരാരുമില്ലമന്ത്രികളാരുമില്ല	151
അത്രയുമല്ല ചിലവല്ല ചിഹ്നങ്ങളുണ്ടു തത്രവെച്ചിരിക്കുന്നുഎന്തതെന്നുരചെയ്യാം	152
ഭാജനംകൊണ്ടുപരിപൂർണ്ണമായിരിക്കുന്ന ഭാജനംനൂറുണ്ടതിൽകാണൊന്നെന്നറിഞ്ഞാലും	153
പ്രത്യേകമോരോവിളക്കുണ്ടതിൽകൊളുത്തിവെ- ച്ചത്യാന്തമെരിഞ്ഞുകത്തിടുന്നുഭീചങ്ങളും	154
ചൊല്ലുവാനരുതേതുംപിന്നെയുള്ള വസ്ഥകൾ കൊല്ലുവാനുള്ളാചാരമിങ്ങിനെയാകുന്നുപോൽ	155
ഇങ്ങിനെകണ്ടനേരമുള്ള സങ്കടമവ- ക്കെങ്ങിനേപറയുന്നുകണ്ണനീർതു കിത്തുകി	156
തങ്ങളിലോരോതരംചിന്തിച്ചുപറകയും തിങ്ങിനശോകത്തോടേതങ്ങളിൽതഴുകയും	157
“ഓഷ്ഠരാമമാത്യരംഭൂമിപാലകനാരും കഷ്ടമാംവണ്ണാനമ്മച്ചതിച്ചാരയ്യോപാപം	158
ഏതുമേരുവകശമിപ്പിതുചെയ്തീടുവാൻ ഏതുമൊന്നവരോടുചെയ്തുമില്ലല്ലോനാം	159
വല്ലതുംപ്രവർത്തിച്ചുദിവസാകഴിപ്പാനാ- യുള്ളതിനല്ലാതെകണ്ടൊന്നിനുംപോയില്ലല്ലോ	160
മണ്ഡപമവനിയിൽകഴിച്ചുസൃഷ്ടിച്ചതും ചണ്ഡരാമവരുടെമന്ത്രയോഗവുംപിന്നെ	161
വന്നുനമ്മോടുപറഞ്ഞിടുന്നപുരുഷനും ദുസ്സമിതൊക്കവെയെന്നറിഞ്ഞില്ലല്ലോനാം	162

ഇഷ്ടമല്ലാത്താവിതഥഃപരിച്ചുകൊല്ലേണമോ സ്രഷ്ട്വ കല്പിതംതടുക്കാവതുമല്ലപാതാൽ	163
എന്തിനിവേണ്ടതെന്നയെന്തുമാലംബിച്ചനാം ചിന്തചെയ്യണ"മെന്നചൊല്ലിനാൻമഹാസുതൻ	164
പിന്നെയുംക്ഷണമാത്രംമാനസേനിരൂപിച്ചി- ട്ടൊന്നരചെയ്യാനവൻനന്ദനന്മാരെനോക്കി	165
"ഒന്നുമേനിരൂപിച്ചാലാവതല്ലാതെയുള്ള ഭിന്നയമേദമവർചെയ്തസങ്കടത്തിങ്കൽ	166
ഈശ്വരമതമെന്നെന്തെന്നറിഞ്ഞുകൂടായ്ക്കയാൽ വിശ്വപസിച്ച്ചല്ലാവരുംകേൾക്കേണമെൻറവാക്യം	167
ഭോജനമിതുതന്നെകൂട്ടിയങ്ങൊരുമിച്ചു ഭോജനമൊന്നിലാക്കിസ്സൂക്ഷിച്ചുവഴിപോലെ	168
ഭീപവുമൊന്നുകഴിച്ചൊക്കവേകെടുത്തിതിൽ ജീവിതംധരിച്ചിരുന്നീടേണമൊരുവൻതാൻ	169
നൂറുപേർക്കുണന്നായിവിളമ്പിക്കിടക്കുന്ന ചോറൊടുങ്ങീടുംമുമ്പേദൈവത്തിൻനിയോഗത്താൽ	170
നിശ്ചിതമില്ലതിന്നൊരുകഴിവുണ്ടാകിൽശ്ശത- വശ്ശത്തെയാടുകുവാൻയതാവുംചെയ്തീടേണം"	171
ഇങ്ങിനെതാതൻചൊന്നവാക്കുകട്ടവർകളും ഇങ്ങിനെമറുക്കുവർമരിക്കുന്നതുംകണ്ടു	172
വനാസങ്കടമൊക്കെസ്സഹിച്ചങ്ങിരിപ്പാനും പിന്നേയപ്രതിക്രിയചെയ്യാനമശക്തരായ്	173
ഒന്നുമേമിണ്ടാതെകണ്ടിരുന്നാരവർകളും അനേകമെല്ലാവർക്കുംതമ്പിയായ്തേവീടിന	174
ചന്ദ്രനുസമനാകുംചന്ദ്രഗുപ്തനായുള്ള നന്ദനൻതന്നെത്താതൻനോക്കിനാൻഭുവത്തോടേ	175
ബാലനാമവനപ്പോൾധീരനായുരചെയ്താൻ "മാലകതാരിൽതാതനേതുമുണ്ടാകവേണ്ടാ	176
താതനിന്നുരചെയ്തവണ്ണത്താൻചെയ്തീടുവൻ ഏതുമില്ലതിന്നൊരുസംശയമറിഞ്ഞാലും	177

ജീ.വിതംധരിച്ചതിവിരിക്കുന്നതുമുണ്ടു പോവതിനൊരുകഴിവുണ്ടാകിൽ പ്രതിക്രിയ ധീരതയോടുചെയ്തിടുന്നതുമുണ്ടുപിന്നെ	178
പാരിതുപരിപഃഖിച്ചിരിക്കുന്നതുമുണ്ടു”	179
ധൃഷ്ടനാം ചന്ദ്രഗുപ്തനിന്നുരംപറഞ്ഞപ്പോൾ തുഷ്ടരായ് ജ്യേഷ്ഠനാരുമച്ഛനുമൊരുപോലെ	180
ബാലനെയെല്ലാവരുംഗാഢമായ് തഴുകിക്കൊ- ണ്ടാലുന്നനേത്രജലംകൊണ്ടവരവൻതന്റെ	181
മൗലിയിലഭിഷേകം ചെയ്തടനെല്ലാവരും മേളമോടവൻതന്നിക്കാശിയുംചെല്ലിടിനാർ	182
“ബാല!നീചിരകാലംജീവിക്കുരിപ്പക്കളേ തോലാതെജയിക്കായിവരികവിശേഷിച്ചും	183
ആരുമേസഹായമുണ്ടായിലെനിരിക്കിലും വൈരിവഗ്ഗ്ത്തെയൊടക്കീടുംനീമഹാമതേ”	184
ധീരതകൈക്കൊണ്ടൊരുചന്ദ്രഗുപ്തനുംപിന്നെ ചോറുണ്ടങ്ങതിലിരുന്ന് ടിനോരനന്തരം	185
മറേറവർചിലദിവസങ്ങൾപോയൊരുശേഷം തെറെറന്നു മരിച്ചിതുഭക്ഷണമില്ലായ്മയാൽ	186
മൗര്യനെസ്സുതരോടുകൂടവേ ചതിച്ചുടൻ ഘോരമാംവണ്ണംകൊല ചെയ്തുവൃത്താന്തംകേട്ടു	187
നാട്ടിലുള്ളവരെല്ലാംരജഭീതിയാലഴ- ന്നൊട്ടൊട്ടുകരഞ്ഞിതുസങ്കടമുണ്ടാകയാൽ	188
നന്ദഭൂപാലന്മാരെയൊഴിച്ചുള്ളവക്കൊരാ- നന്ദമുണ്ടായില്ലല്ലോമൗര്യനാശത്താലഹോ.	189
അങ്ങിനെമുന്നമാസംകഴിഞ്ഞൊരനന്തരം വംഗദേശാധിപതിയാകിയനരാധിപൻ	190
ഘോരനായൊരുസിംഹവീരനെകൂട്ടിലിട്ടി- ട്ടാത്രശഗ്വ്ചിലരെക്കൊണ്ടെടുപ്പിച്ചു	191
പാടലിപുത്രപുരത്തിങ്കലേക്കയച്ചിതു പാടവമേറേയുള്ളവംഗദേശാധിപതി	192

“കൂടതുപൊളിയ്ക്കാതെസിംഹത്തെപുറത്തിങ്ങു പേടികൂടാതെകളഞ്ഞീടേണ”മെന്നുണ്ടൊരു	193
സന്ദേശമതുകൊണ്ടുരാജഭൃതന്മാർചെന്നു നന്ദ്രപന്മാർമുമ്പിൽവെച്ചുവന്ദിച്ചുചൊന്നാർ	194
“വംഗഭൂപതിനിങ്ങൾക്കായിതുകാഴ്ചവെപ്പാൻ മംഗലകീർത്യാകൊടുത്തയച്ചുവിട്ടീടിനാൻ	195
പഞ്ചരംഭഞ്ജിയാതെസിംഹത്തെദ്രവിപ്പിച്ചാൻ അഞ്ചുസാനിരൂപിച്ചുകൊൾകയുംവേണമല്ലോ”	196
എന്നതുകേട്ടുനവനന്ദനഭൂപന്മാരും ചെന്നുടൻമന്ത്രിവരന്മാരായ്നിരൂപിച്ചു	197
കൂടതിൽപഞ്ചാസ്യനെക്കണ്ടതുനേരമവർ പേടിയോടോടിചാങ്ങിപ്പോന്നുചിന്തിച്ചീടിനാർ	198
കണ്ടതില്ലുപായങ്ങളുൾനന്നിനാലുമേയെന്നു കുണ്ടായുഴന്നുനിന്നീടീനോരനന്തരം	199
പൊല്ലിയെന്നൊരുമെഴുത്തൻതന്നുടെബന്ധുവായ നല്ലനാമന്ത്രിവിശിഖാഖ്യനുംചൊന്നാനുഷ്ടാൾ	200
“നല്ലനാമമുക്കുള്ള ചന്ദ്രഗുപ്തനുണ്ടെങ്കിൽ വല്ലതുമിതിനൊരുപായമുണ്ടാക്കുമവൻ	201
ശില്പശാസ്ത്രത്തിന്നവനോത്തുകാണുന്നനേരം കല്പകവൃക്ഷംതന്നെമെഴുത്തുനന്ദനൻബാലൻ	202
എന്തൊരുഫലമതു ചിന്തിച്ചാലിനിയിതി- നെന്തൊരുകഴിവെന്നുകണ്ടതുമില്ലതാനും”	203
എങ്കിലോചന്ദ്രഗുപ്തനിരിക്കുന്നല്ലീയെന്നു ശങ്കകൊണ്ടുതേരംനന്ദ്രപാലന്മാരും	204
ചെന്നുടൻഗുഹാമുഖംകഴിച്ചുതുടങ്ങിനാർ പന്നഗാരികൾചെന്നുകഴിക്കുന്നതുപോലെ	205
ദുഷ്ടരാമരചന്മാർചന്ദ്രഗുപ്തനേയതിൽ ശിഷ്ടനായ്തെല്ലിഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകണ്ടിട്ടവർ	206
ഹൃഷ്ടരായതിലിഴിഞ്ഞോടിയെന്നവർകളും പുഷ്പകൗതുക്കുംമുരാപെരുതനോടരചെയ്താർ	207

- “വത്സ!നീപുറത്തിങ്ങുപോരികവൈകീടാതേ
മത്സരാദികൾനിന്നോടില്ലത്തങ്ങൾക്കേതുമേ” 208
- നിശ്ചന്ദമതുകേട്ടചന്ദ്രഗുപ്തനുമപ്പോൾ
നിശ്ശമിപ്പതിനേറമാശയുണ്ടെന്നാകിലും 209
- കണ്ണനീർവാർത്തുമറയിട്ടുചീന്തരുണ്ടവൻ
മന്നവന്മാരോടേവംചൊല്ലിനാൻ : കാപത്തോടേ 210
- “ഇച്ഛയില്ലെന്നിങ്ങേതുംപോരികെന്നുള്ള നിനി-
യച്ഛനുംജ്യേഷ്ഠന്മാരുംകൂടാതെപോന്നീടുവാൻ 211
- മുന്നംഞാനവരോടുകൂടിയല്ലയോപോന്ന
പിന്നെയെങ്ങിനെപിരിഞ്ഞങ്ങുഞാൻപോന്നീടുന്നു? 212
- ജ്യേഷ്ഠന്മാർജനകനുംപട്ടിണികിടന്നിതിൽ
കഷ്ടമായുരിച്ചുപോകുന്നതുംകണ്ടുകണ്ട് 213
- പ്രാണനുംപോകാതെകണ്ടിരിക്കുമെന്നിങ്ങൾ
നാണയത്തിനുവെട്ടിക്കൊല്ലുകേയിനിവേണ്ടു” 214
- ഇങ്ങിനേപലതരംപറഞ്ഞുകരയുന്ന
മംഗലശീലനായ ചന്ദ്രഗുപ്തനോടവർ 215
- പിന്നെയുംനാണമകലെക്കളഞ്ഞുരചെയ്താർ
“നിന്നുതൊതാദികൾങ്ങങ്ങളെന്നറികനീ 216
- എന്തുനീകരഞ്ഞഴൽതേടുവാനവകാശം
ചിന്തകൊണ്ടെന്നുഫലംപോരികകുമാര!നീ 217
- പണ്ടുമുണ്ടല്ലോനിങ്കൽസ്നേഹമീത്തങ്ങൾക്കെല്ലാം
കണ്ടുകൊൾകതിൻഫലമിനിയെന്നറിഞ്ഞാലും” 218
- ഇപ്രകാരങ്ങളനുസരിച്ചുപറഞ്ഞിട്ടും
വിപ്രിയംഗുപന്മാർക്കുവന്നുപോവതിനവൻ 219
- നിശ്ശമിച്ചീലപുനരെന്നതുകണ്ടിട്ടവർ
ചിരിക്കുമെന്തെന്തനിക്കുള്ള ഭണ്ഡാരമെല്ലാം 220
- ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെമുമ്പിൽകൊണ്ടുപോയ്ഞെച്ചീടിനാർ
മന്ദമായപ്പോളവൻപറഞ്ഞുപറപ്പെട്ടാൻ 221
- മന്നവശ്രേഷ്ഠന്മാരുംമെന്തെന്നന്ദനൻതന്നെ
മാനിച്ചുനന്മതെളിയിച്ചുടൻവഴിപോലെ 222

പഞ്ചരത്തിങ്കൽകിടന്നോടുന്നസിംഹത്തെയും മഞ്ജു ഉമാകുന്ദോക്കാലത്തെയുംകാട്ടീടിനാർ	223
ചന്ദ്രഗുപ്തനുമതുകണ്ടുവിസ്മയംപൂണ്ടു മന്ദമാസവുങ്കലന്റിങ്ങിനേനിരൂപിച്ചാൻ	224
പഞ്ചാസ്യമിതുമഹാവി.ഗ്രഹമെന്നാലിപ്പോൾ പഞ്ചരത്തിന്റെറകഴലിടകളുടെയെന്നും	225
മോ വിപ്പാനെളുതല്ലയെന്നല്ലതുകൊണ്ടുതന്നെ വ്യാജത്താൽകൃതമിദമില്ലസംശയമേതും	226
സന്തതംസിംഹത്തിന്റെറചേഷ്ടകൾസൂക്ഷിക്കുമ്പോൾ യന്ത്രമുണ്ടിതിനുള്ളിലെത്തോന്നുതാനും	227
വണ്ണദരാമാദികളുപോത്തുകാണുന്നനേരം നിണ്ണയശില്പികളാൽകല്പിതംമനോഹരം	228
“ദ്രാവ്യതാം”എന്നുണ്ടൊരുവാക്യമെന്നതുകൊണ്ടു ധാ.ചനംവരേണമെന്നുള്ള തുമില്ലയല്ലോ	229
ദ്രാ.ചണത്തിനയോ.ഗ്നമാസ്തുതമെന്നാലിതു കേവലംമഴുകുകൊണ്ടെന്നതേവരൂത്തനും	230
നിശ്ചയിച്ചറിഞ്ഞുള്ളിലിങ്ങിനെകല്പിച്ചവൻ അശ്വത്ഥംജനങ്ങൾക്കകാട്ടുപാനായിക്കൊണ്ടു	231
പഞ്ചരംഉയരത്തുവെറ്റിച്ചിട്ടിരിമ്പുകോ- ലഞ്ചസാമുട്ടുപഴുപ്പിച്ചുസിംഹത്തിന്മേയ്ക്കൽ	232
വെച്ചതുനേരമൊലിപ്പൊക്കവേപറത്തുപോ- യച്ചത്തിൽചിരിച്ചിരുളുമിരാജാക്കന്മാരും	233
മന്ത്രികൾജനങ്ങളുംകണ്ടുവിസ്മയംപൂണ്ടു ചന്ദ്രഗുപ്തനെബലമാനിച്ചുനിന്നിടിനാർ	234
രാജപുജിതന്മാരാജ്യോയിരൂപിനൊവംഗ- രാജഭൃതന്മാരൊക്കെച്ചെന്നിതങ്ങറിയിച്ചാർ.	235
രാക്ഷസനതുകാലമുൾക്കാമ്പിൽനിരൂപിച്ചാൻ “രൂക്ഷമാനസനായമെന്തുനന്ദനനിവൻ”	236
എന്തിവൻചെയ്യുന്നതെന്നിങ്ങനേനിരൂപിച്ചു സന്തതംശങ്കമുഴുത്തിരുന്നാനവത്താനും	237

നന്ദനമാർക്കുംമെയ്യൻതനിക്കുംശേഷക്രിയ ചന്ദ്രഗുപ്തനെക്കൊണ്ടുചെയ്തിച്ചാർഗ്ഗപന്മാരും	238
ഈവണ്ണമുള്ള ചന്ദ്രസാധിഷ്ഠിക്കുകിലിനി കേവലംചന്ദ്രഗുപ്തൻനമുക്കുണ്ടതു കൊണ്ടു	239
ശത്രുപമുജ്ജാർകളിൽശേഷിഷ്ടാനെന്നാകിലും പുത്രനെപ്പോലെപരിപാലിച്ചീടുകവേണം	240
അശപാദികളിലാധിപത്യമുണ്ടാക്കീടിനാൽ വിശ്വാസംവരായല്ലോശത്രുപമുണ്ടാകയാൽ	241
ഒന്നിനുംആക്കീടേണവന്നുപോയാലുതിവൻ ഒന്നിനുംപിന്നെയൊരുപാത്രമല്ലാതെവരും	242
രണ്ടുനാളാവിച്ചിരുന്നീടിലുമതുമാരു ഭണ്ഡമാണ്യരുമതിനില്ലസംശയമേതും	243
അഗ്രഭോജനത്തിനുവിപ്രന്മാർവരുന്നേരം യോഗ്യരെക്കുണിപ്പുതിന്നാക്കുകനല്ലന്താനും	244
ഈവണ്ണകുളിച്ചവരാക്കിനാരവനെയും ദൈവത്തിന്മതമാർക്കുതടുത്തുകൂടായല്ലോ	245
താതസോദരരുടെനാശവുമനുദിനം ചേതസാനിനമുള്ള ചേദവുമാറച്ചവൻ	246
നെയ്യകംവെന്തുവെന്തുകോപവുംജപലിച്ചുള്ളിൽ ചഞ്ചലംകൂടാതെകണ്ടുഗ്രഭോജനത്തിങ്കൽ	247
വിപ്രരെകുളിക്കയെന്നുള്ളതിങ്കലേക്കുതി- തല്ലാനായിട്ടിരുന്നീടിനാനതുകാലം	248
നല്ലൊരുസഹായമാരുള്ളതെന്നനുദിനം വല്ലഭമുള്ള മെയ്യനന്ദനൻചിന്തിച്ചുള്ളിൽ	249
തള്ളിവന്നീടുംപടുബുദ്ധിവൈഭവംകൊണ്ടു വല്ലതെങ്കിലുംതടുക്കാന്യരുമതുന്താനും	250
ബുദ്ധിശക്തിയുംമഹാസൈന്യശക്തിയുംതമ്മിൽ ബുദ്ധിശക്തിക്കുതുല്യമൊന്നുമില്ലെന്നിട്ടവൻ	251
ബുദ്ധിയുംനയവുമേറീടുന്നവിപ്രന്മാരേ നിത്യവുമനേപങ്കിച്ചുകൊണ്ടുവന്നിരുന്നാറെ.-	252

നല്ലാസത്തോടുപലരോടുകൂടെയൊന്നിച്ച്
നല്ലപൈകിളിമകൾതാനുമന്നടങ്ങിനാൾ.

253

ഇതി മുദ്രാരാക്ഷസേ നവനന്ദാദിക്ഷേപനാമ ഗാനവിശേഷം സമപ്തം

രണ്ടാം പാദം

- ബ്രാഹ്മണ! സുഗ്രീവ! ശുകകുലമാലികേ!
കാലേപരകകഥകളിനിയുംനീ 1
- പാലംപഴുവുണ്ടുളിച്ചതെളിഞ്ഞുടൻ
കാലംവൃഥാകളഞ്ഞീടാതെചൊൽകെടോ 2
- നല്ലകഥയിതുകേൾക്കുന്നനേരത്തു
ചൊല്ലാവതല്ലൊരാണമിനിക്കുള്ളിൽ 3
- എന്നതുകേട്ടതെളിഞ്ഞുചൊല്ലിടിനാൾ
മുന്നമുരചെയ്തതിന്നുമേല്ലൊട്ടവൾ 4
- എങ്കിലോമെന്തുതനയനൊരുദിനം
മംഗലശീലൻകസുമപുരത്തിങ്കൽ 5
- സഞ്ചരിക്കുന്നോരുനേരത്തുദൂരവേ
തഞ്ചുന്നകാന്തികലനോരുവിപ്രനെ 6
- പലതിമലേവസിച്ചുകൊണ്ടത്രയും
ശ്രദ്ധനായേവലകത്തിപ്പറിച്ചുടൻ 7
- ചുട്ടതിൻ ഭസ്മംകലക്കിക്കുടിച്ചതി-
രുഷ്ടനായ് നില്ക്കുന്നതുകണ്ടവൻതാനും 8
- ചെന്നടികമ്പിട്ടുദൂരത്തുവാങ്ങിനി-
ന്നൊന്നുമഹീസുരൻതന്നോടുചൊല്ലാൻ 9
- “ഭൂസുരശ്രേഷ്ഠകലോത്തമസമേ! വിഭോ!
ഭാസുരകാന്തികലൻദയാനിയേ! 10
- എന്തിനപ്പല്ലതുകത്തിപ്പറച്ചിഹ
ചന്തമായ് നീരിൽകലക്കിക്കുടിച്ചതും?” 11

അപ്പോളതുകേട്ടുമെയ്യുസൃതനോടു കെല്ലോടു ചൊല്ലിനാൻപ്രഥമീസുരേന്ദ്രനും	12
“ഇപ്പല്ലപാദേതടഞ്ഞുഞാൻവീഴ്ചയാൽ ഉൾപ്പിളുങ്ങായകോപംചൊറായ്ക്കയാൽ	13
നാരായവേരോടുകൂടെപ്പിരിച്ചുഞാൻ പാരതെച്ചുകലക്കിക്കിട്ടുതും.”	14
ചന്ദ്രഗുപ്തനതുകേട്ടുചൊല്ലിടിനാൻ “എന്തുഭവാനിബ്ബന്ദസിതംകടിക്കയാൽ?”	15
എന്നുചൊദിച്ചൊരുമെയ്യുത്തമജനോടു മന്നിടഭേവനംപാർത്തുചൊല്ലിടിനാൻ	16
“ക്രോധാഗ്നിധൈര്യമന്നാദ്രഹിപ്പിക്കുമല്ലായി. ലേതുമതിനൊരുസംശയമില്ലകേൾ”	17
എന്നതുകേട്ടവനംപറഞ്ഞീടിനാൻ “ഉന്നതരായുള്ള മന്നവന്മാർ ചിച്ഛർ	18
ഘോരമായുള്ള പരാധങ്ങൾ ചെയ്തിലോ ധീരതയോടൊത്തു ചെയ്യാവോൻപിന്നെ?”	19
ചന്ദ്രഗുപ്തൻതന്റെറവാക്കുകേട്ടപ്പോൾ മന്ദഃകാസംപൂണ്ടവനോടുചൊല്ലിനാൻ:—	20
“ബാലനായുള്ള നിയന്തരിഞ്ഞുമമ ശീലഗുണങ്ങളുംബുദ്ധിവിചാസവും	21
മത്തഗുണങ്ങളുംമശപഗുണങ്ങളും പത്തിവരന്മാരുമൊത്തരഥങ്ങളും	22
ചിത്രമായുള്ളൊരുമന്ത്ര വിചാസവും എത്രയുമേറുന്നൊരൊന്നുകൂലവും	23
ഇത്തരമല്ലോനരപാലകന്മാർക്കു നിത്യമാകുന്നൊരുശക്തിധരിക്കുനീ	24
ഇങ്ങിനെയുള്ള തുംഎന്നുടെബുദ്ധിയും തങ്ങളിലെത്രവിശേഷമറിഞ്ഞാലും	25
മാമകമായമതിവൈഭവംകൊണ്ടു തുമയോടൊന്നൊന്നുസാധ്യമല്ലാത്തതും?”	26

ഇതഥാകർണ്ണമഹീസുരവാക്കുകൾ	
ഉത്തമനാകിയമെയ്യുതനയനം	27
ഭക്തികൈക്കൊണ്ടഥക്രൂപിത്തൊഴുതുനി-	
ന്നത്തരമായവൽത്തന്നോടുചൊല്ലിനാൻ—:	28
“ആരെന്നറിഞ്ഞതില്ലല്ലോഭവാനെ ഞാൻ—	
ആരെന്നരുൾചെയ്തവേണംമഹാമതേ!	29
എങ്കിലോകേൾക്കുഞാനാരെന്നതാശ്വനീ	
ശങ്കാവിഹീനംപറഞ്ഞുതരുവൻഞാൻ	30
ചാണക്യനെന്നപ്രസിദ്ധനായേററവും	
മാനിയായുള്ളൊരുഭൂസുരൻഞാനെടോ	31
പേരിനിരണ്ടുണ്ടിനിക്കതു കേൾക്കനീ	
പാരിൽപ്രസിദ്ധനാകെഴുടിപ്പുനെന്നതും	32
വിഷ്ണുതാൻനിത്യവുരക്ഷിച്ചുകൊൾകയാൽ	
വിഷ്ണുപുഷ്പൻപുനരെന്നതുമുണ്ടോ	33
നന്ദാഗ്രഭോജനംകേട്ടിട്ടുഞാനിഹ	
നന്നായ് ഭജിപ്പതിന്നായിവന്നീടിനേൻ	34
യോഗ്യൻപരസ്ഥാവരെക്കുണിപ്പിടുവാൻ	
ഭാഗ്യവാന്മാരായമന്നവരാക്കീട്ടു	35
കേട്ടിതൊരുവൃഷലൻപോലതാകുന്ന	
തുട്ടുശ്രമിച്ചുകഴിപ്പാനമിന്നവൻ	36
ഏതൊരുദിക്കിലിരിക്കുന്നതെന്നുനീ	
യേതുമേവൈകാതെ ചൊല്ലിത്തരികെടോ”	37
തങ്കഴൽക്രൂപിത്തൊഴുതവൻ ചൊല്ലിനാൻ	
“എങ്കിൽവൃഷലനവൻഞാനറിഞ്ഞാലും	38
തപല്പാദരേണക്കൾകൊണ്ടിനിവൈകാതെ	
യിപ്പരംശുദ്ധമാക്കേണംമഹാമതേ!	39
ഇന്നിവിടെബുദ്ധവാൻവന്നതുകാരണം	
നന്ദചംശമിനിവർദ്ധിതമായ്തന്നെ”	40
മെയ്യുനീവണ്ണംപറഞ്ഞൊരുനേരത്തു	
ശെയ്യുമേറീടുന്ന ചാണക്യഭൂസുരൻ	41

ലജ്ജിതനായ മുഖത്താഴിയിന്നനേരം അച്ചിരിപൂണ്ടവന്തന്നോടുകൂടെ ചയ്ത	42
“അയ്യോവുഷലനെന്നിങ്ങിനേചൊന്നതു പൊയ്യല്ലവിപ്രജാതിസ്വഭാവമെടോ	43
രാജാവുതന്നെടപെത്രനല്ലോഭവാൻ ആചാരമല്ലാതെചൊന്നെന്നറിയാതെ	44
സജ്ജനങ്ങൾക്കുകൊണ്ടുതുമിളെങ്കിൽ ഇജ്ജനങ്ങൾക്കുതുപൊരായ്ക്കയാണു	45
ലജ്ജയുണ്ടെന്റമിനിക്കുകൊണ്ടിഹ നിശ്ചയമിന്നതുപോക്കുവാനായ്ക്കൊണ്ടു	46
നല്ലവരങ്ങൾതരുന്നതുമുണ്ടിനി വല്ലഭമോടതുവാങ്ങീടുകഭവാൻ	47
ഏതയ്യംസ്നേഹമാകുന്നിതുനിന്നുടെ പ്രശ്നയംകണ്ടിട്ടിനിക്കെന്നറികന്തി”	48
ചാണക്യനിങ്ങനേചൊന്നതുകേട്ടവൻ താണക്കഴലിണകമ്പിട്ടുചൊല്ലിനാൻ	49
“നിത്യവുമിങ്ങിനേതന്നേവുഷലനെ - നെന്നത്രയുമാദരവോടരുൾചെയ്തില്ലോ	50
മറെറാന്നുമില്ലതിനൊത്തവരമിനി മുറുമിനിക്കെന്നറികയൊനിയേ!	51
തപസ്കൃപകൊണ്ടിനിമറെറാന്നുവേണ്ടുകിൽ മൽകടിലിങ്കലേയ്ക്കു ഞങ്ങളുണ്ടെന്നും	52
ആശ്രമത്തിന്നെഴുന്നള്ളുന്നനേരത്തു വിശ്രമിപ്പാൻതക്കവണ്ണംമതിതാനും”	53
“അങ്ങിനെതന്നെയതെ” നുപറഞ്ഞിതു തിങ്ങിനമോദംകലൻ ചാണക്യനും	54
പിന്നെയുംഭൂസുരനാഥനെമെഴുന്നും നന്നായെളിഞ്ഞുകൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയിനാൻ	55
പോകുന്നനേരംവഴിയിന്നുമെഴുന്നും ആകലത്തോടവൻതാതവിനാശവും	56

സോദരനാശവുംതന്റെറവിശേഷവും മേദിനീപാലകന്മാരുടെവൃത്തവും	57
ഒക്കവെ ചാണക്യനോടുചൊല്ലിടുന്നാൻ ഉൾക്കരളിലവനേറികരുണയും	58
ഉനംവരാതേമഹീസുരാ ചാത്ര്യനെ സ്നാനാദികൾകഴിപ്പിച്ചിതുമെയ്യുന്നു	59
ഭോജനശാലയുംകാട്ടിക്കൊടുത്തഥ രാജപൗത്രൻഗൃഹത്തിന്നുപോയിടുന്നാൻ.	60
വേഗംകറച്ചഥമെയ്യുൻവഴിയീന്നു പോകുന്നനേരമിവണ്ണനിരൂപിച്ചാൻ	61
ദൈവബലംകൊണ്ടെനിക്കുമനോരഥം കൈപന്നിതിപ്പാളതിനില്ലസംശയം	62
ഇപ്പ്രഥിവീസുരൻതന്നയാശ്രിച്ചുഞാൻ കെല്ലോടുചെയ്തൻപ്രതിക്രിയനിണ്ണയം	63
ഉഗ്രനായുള്ളൊരു പിപ്രനവന്തനി- ക്കഗ്രാസനംനരപാലകന്മാരവർ	64
എന്നുംകൊടുക്കയില്ലെന്നുവരുപിന്നെ മന്നവന്മാരുമുലംമുടിഞ്ഞുപോം	65
എന്നാലിനിക്കുവരേണ്ടതുംസാധിച്ചി- തെന്നിങ്ങിനേനിരൂപിച്ചുമെയ്യുന്മാരുജൻ	66
ധന്യശീലൻതെളിഞ്ഞൊറമതുനേരം ചെന്നുനിജപുരംപുക്കുമരുവിനാൻ	67
ഭക്തിശാലാന്തരേ ചെന്ന ചാണക്യനും തത്രകനിവോടുനോക്കിയനേരത്തു	68
പൊന്നിൻതളികകളൊമ്പതൊരുപോലെ മാന്യങ്ങളായിക്കിഴക്കുനോക്കീട്ടവ	69
വെച്ചിരിക്കുന്നിതതിന്നുനേരെപിന്നേ വെച്ചിരിക്കുന്നിതൊരുപൊൻതളികയും	70
വെള്ളത്തിലേന്നുരചാലേയതിൽച്ചില വെള്ളിത്തളികകളായിരമുണ്ടല്ലോ	71

ചാണക്യനിങ്ങളേകളോരനേരത്തു മാനിച്ചുപാലകന്മാരോടുചോദിച്ചാൻ	72
“സ്വപ്നമയമൊരുപാത്രംവിശേഷിച്ചു മാന്യസ്ഥലത്തുതെളിവോടുവെച്ചതും	73
പിന്നെയൊരൊമ്പതൊരുപോലെവെച്ചതും ഇന്നവകെന്തെന്നുപറഞ്ഞീടുവിൻനിങ്ങൾ.”	74
ഇത്ഥംപറഞ്ഞൊരുവിപ്രനോടന്നേരം ഉത്തരമായുരചെയ്താരവർകളും.	75
“നന്ദനരായിപന്മാർക്കിവയൊമ്പതും പിന്നെയങ്ങേതിഹവന്നവിപ്രന്മാരിൽ	76
അഗ്രാസനത്തിനുയോഗ്യനായ് പൂജനായ് ഭാഗ്യവാനായുള്ളവനെനറിഞ്ഞാലും	77
വന്നവക്കൊക്കവേമറ്റുള്ളവരുതിൽ ഒന്നിങ്കലിപ്പോൾഭവാനമിരുന്നാലും”	78
എന്നതുകേട്ടോരുകെട്ടിലുഭൂസുരൻ “ഇനിവിടേക്കുവന്നീടിനവിപ്രരിൽ	79
അഗ്രനായുള്ളതുതാ”നെന്നുചൊല്ലിയ- ങ്ങഗ്രാസനേചെന്നിരുന്നാൻകനിവോടേ	80
രാജപ്രവരരംസ്സാനംകഴിച്ചു ഭോജനശാലയിൽവന്നോരനേരത്തു	81
അല്പവയസ്സാംദപിജനെയഗ്രാസനേ കെല്ലോടുകണ്ടതുനേരമുരചെയ്താർ	82
“ഏതുവടുവിവൻ അഗ്രാസനത്തിന്മേൽ ഏതുമേശങ്കുകൂടാതെകരയേറി	83
ധൃഷ്ടരയോടുമിരിക്കുന്നതാരിവൻ? കഷ്ടമനാരൂപശൂശ്രൂവാകുന്നതും	84
കള്ളക്കരങ്ങിനെത്തല്ലി ചിട്ടച്ചുടൻ തള്ളിപ്പറത്തുകുളുവതിന്നാരമേ	85
യില്ലയോനമ്മുടെചോരതിന്നുനവർ എല്ലാവരുമെങ്ങുപോയാരിതുനേരം?”	86

ഇത്തരംമന്നവൻചൊന്നതുകേട്ടവൻ	
ഇത്തരംക്രമനായുത്തരംചൊല്ലിനാൻ	87
“മർദ്ദനേങ്കിലുത്തസ്തമനേങ്കിലും	
മത്സമനാനിട്ടൊരുത്തനങ്ങെന്നാകിൽ	98
അഗ്രാസനത്തിങ്കൽനിന്നിറങ്ങിപ്പോകുവാൻ	
ഉഗ്രമായ് നിങ്ങൾ പറഞ്ഞാലിറങ്ങുമോ?	89
നാലുവേദങ്ങളും ആറുശാസ്ത്രങ്ങളും	
വേലകൂടാതെദ്രവ്യമായിട്ടുള്ളതെന്ന	90
എന്നെപരീക്ഷിക്കുവേണമെന്നുണ്ടെങ്കിൽ	
വന്നുപരീക്ഷിച്ചുകൊള്ളുകവൈകാതെ	91
ഗർവ്വിതന്മാരായനിങ്ങളെപ്പേടിച്ച്	
ഒറ്റാക്കുകേട്ടിറങ്ങിപ്പോകയില്ലത്താൻ”	92
രോഷംസഹിച്ചുടൻന്യായംപറയുന്ന	
ഭൂസുരശ്രേഷ്ഠനായുള്ള ചാണക്യനെ	93
ഭൂതൃജനങ്ങൾകടുത്തുചുറ്റിപ്പിടി-	
ച്ചെത്രയുംകഷ്ടമായ്കൊല്ലിയിഴച്ചവർ	94
ഭോജനശാലയിൽനിന്നുപുറത്തിറങ്ങി	
രാജഭൂതന്മാർപിടിച്ചുതള്ളിപ്പിടിക്കാൻ	95
ഒഴുർപിടിച്ചുവലിക്കുന്നനേരത്തു	
കഷ്ടമഴിഞ്ഞുകടുത്തുവെട്ടുവെട്ടും	96
വൃദ്ധനായിട്ടുനമരൊരാൾപിപ്രനെ	
സതപരമഗ്രാസനത്തിനെമാറാക്കിനാൻ	97
ചാണക്യനപ്പോഴുദിച്ചൊരുതോപത്തെ	
താനെങ്ങിനേപറയുന്നുശിവശിവ!!	98
പുല്ലുതടഞ്ഞുവീണോരുനേരമതു	
നില്ലാതെകോപേനകത്തിപ്പിരിച്ചുടൻ	99
മുട്ടുകലക്കിക്കുടിച്ചമഹീസുരൻ	
കഷ്ടമിഷ്ടോപംസഹിക്കുന്നതെങ്ങിനെ	100
പാരമ്പര്യത്തുള്ള രോഷംജപിച്ചവൻ	
പോരാമാംവണ്ണംപ്രതിജ്ഞചെയ്തിടുന്നാൻ	101

“മുഖ്യനായ് പുജനായുജ്ജ്വാലതാനിനു ധിഷ്ഠതനായതുകൊണ്ടു മന്ത്രിപിജൻ	102
പൂജിതനായതുകൊണ്ടു ഹൃദയകു നീചരാംഗിങ്ങളെ വെട്ടിവധിപ്പിച്ചു	10
മരൊരുശ്രുഭനെവാഴിച്ചിവിടെത്താൻ തെറ്റൊന്നു മൃഗയെക്കെട്ടുന്നതുണ്ടല്ലോ	104
ദുഷ്ടരാംക്ഷത്രിയക്ഷുഭരേ! മൃഗരേ! പെട്ടെന്നുതാനതു ചെയ്തു മറിഞ്ഞാലും”	105
ഘോരമായിതഥാപ്രതിജ്ഞയുചെയ്തവൻ ധീരനായ് കോപിച്ചു പോകുന്നനേരത്തു	106
കണ്ടുനിന്നീടുന്ന സജ്ജനമൊക്കെയേ മിണ്ടാതെന്നിനിതുകണ്ടു ധാരേറ്റവും	107
“ക്ഷുഭാന്തികൊണ്ടു വിവശനായിടുന്ന വിപ്രൻ പറയുന്നഭാഷിതം കേട്ടില്ലേ”	108
ഭൂമിപന്മാർ പറഞ്ഞു ന്യാന്യമിങ്ങിനെ കാമമാം വണ്ണമുജിച്ചുകൊണ്ടീടിനാൻ	109
ചാണക്യരും പിന്നെ മെഴുതു ഗ്രാഹം പുക മാനമുൾക്കൊണ്ടവൻ തന്നോടു ചൊല്ലിനാൻ	110
“നന്ദരാജ്യത്തിങ്കലേയ്ക്കു നീരജാവു മന്ത്രിയാകുന്നതും താനെന്നറിഞ്ഞാലും”	111
ചാണക്യ ചാക്കുകളിങ്ങിനെ കേട്ടവൻ താഴെത്താഴുതു വിനീതനായ് ചൊല്ലിനാൻ	112
“എന്തിങ്ങിനെയരുൾ ചെയ്യുന്നതു പോൽ എന്തെന്നെ നിക്ഷമിച്ചുണ്ടായതില്ലേതു”	113
എന്നതുകേട്ടഥവിഷ്ണുഗുപ്തൻ താനും മന്നവർ ചെയ്ത ധിക്കാരവും തന്നുടെ	114
ഘോരമായോരു പ്രതിജ്ഞയുമന്വേദ മെഴുതുന്നോടൊക്കെയും പറഞ്ഞീടിനാൻ	115
ചന്ദ്രഗുപ്തൻ താൻ നിരൂപിച്ചിരുന്നതി- ന്നന്തരം കൂടാതെ കേട്ടു സന്തോഷിച്ചു	116

തൽപദംകമ്പിട്ടവനെഗുരുവെന്ന് കല്പിച്ചുസഖ്യവുംചെയ്തിതങ്ങളിൽ	117
മെഴുത്തുനാടൊക്കെപ്പറയേണ്ടതുംപറ- ഞ്ഞാൽമതിയായചാണക്യഭൂസുരൻ	118
യാത്രയുംപിന്നെയവനോടുകൂടെചെയ്ത ധാത്രിസുരൻതന്നിടത്തിന്നുപോയിനാൻ	119
മെഴുത്തനയനുംചാണക്യവിപ്രനും കാൽക്കളമ്പോന്നുകണ്ടുപറഞ്ഞതും	120
തങ്ങളിൽസഖ്യംതെളിവോടുകൂടെയും ഏകദേശമൊന്നിത്തന്നെയുമില്ലല്ലോ	121
തന്നിടംപുക്കോരുവിഷ്ണുഗുപ്തൻപിന്നെ തന്നുടെസമ്പ്രദായംചാരിയായ്തോന്നുന്ന	122
ഇന്ദ്രശർമ്മാവചിപ്പനോടൊക്കവേ നന്ദഭൂപാലന്മാർതന്നോടുകൂടെയും	123
ഘോരതരമായ് പ്രതിജ്ഞതാൻചെയ്തതും നേരോടുകൂടെയറിയിച്ചുനന്തരം	124
ജ്യോതിഷത്തിങ്കലുംമന്ത്രവാദത്തിലും ചാതുര്യമേറീടുമിന്ദ്രശർമ്മാവതാൻ	125
സർവ്വകാൽക്കളമ്പനോടുകൂടെചെയ്ത സർവ്വനന്ദന്മാർകലഞ്ഞയൊടുക്കുവാൻ	126
ഉൾക്കനംകൈക്കൊണ്ടുമുദ്രയുമിട്ടവൻ പൊക്കണംകെട്ടിപ്പറത്തിടുധീരനായ്	127
ഭസ്മവുംതേച്ചതിനിസ്സ്പർശനായഥ വിസ്തൃതമായൊരുയോഗിവേഷപൂണ്ടാൻ	128
പീലിയുംകെട്ടിയെടുത്തഥരദ്രാക്ഷ- മാലയുംമാർപ്പിലണിഞ്ഞുവിനീതനായ്	129
ബലമുനിമതംആശ്രിച്ചുനിത്യവും ചിത്തമുറപ്പിച്ചുനന്ദരാജ്യത്തിങ്കൽ	130
മുറുമിരുന്നദിവസംകഴിച്ചുവൻ മരണാനിനമൊരുകാക്ഷയുക്തമാതെ	131

ശ്രാവകേന്ദ്രേവംപറഞ്ഞുമുനികളെ	
പാവനശീലനായിട്ടുഷ്പണകൻ	132
കിഞ്ചനവഞ്ചനസംശയംകൂടാതെ	
ചഞ്ചലംകൈവിട്ടുസഞ്ചരിച്ചീടിനാൻ	133
കഷ്ടമായുളളാരുവിപ്രനിരാസവും	
നിഷ്ഠരമായവൻചെയ്തശപഥവും	134
കേട്ടുവിഷാദവുംഭീതിയുംപൂണ്ടഥ	
ശിഷ്ടനാമന്ത്രകലോത്തമൻരാക്ഷസൻ	135
ദീപ്തമായ്തൂണുഭയംപൂണ്ടതിനൊരു	
മാഗ്ഗമെന്നെന്തവിചാരംതുടങ്ങിനാൻ	136
ഭൂതത്തുകളെക്കുറിച്ചുപനേതാനും	
ആദിപാരങ്ങൾചെയ്തീടുമല്ലോദൃഢം	137
ചന്തമോടിനീതുനിത്തുവാന്നാരെ	
ചിന്തിച്ചിരുന്നിതുമന്ത്രിപ്രവരനും	138
മറെറാരുമാഗ്ഗമുണ്ടെന്നതറിയാതെ	
മാറുനിതുന്നിതുചിച്ഛിരുന്നീടിനാൻ	139
അക്കാലമൊന്നുകേട്ടീടിനാറിങ്ങിനേ	
യുരക്കാമ്പുഴന്നിരിക്കുന്നോരുരാക്ഷസൻ	140
ഉണ്ടുപോലെന്നൊരുത്തൻമന്ത്രപാദിയായ്	
കണ്ടവെക്കാക്കെപ്പുഴുത്തിച്ചുനിത്യവും	141
ഉണ്ടായശത്രുബാധാദികൾപോക്കുവാൻ	
കണ്ടിട്ടുമില്ലവനെപ്പോലെയാരെയും	142
നാട്ടിട്നടക്കുന്നതുണ്ടവനെന്നതു	
കേട്ടതെളിഞ്ഞൊരുമന്ത്രകലോത്തമൻ	143
കാലവിളംബനംകൂടാതവനെയും	
ആളയച്ചിച്ചുക്തീക്കൊണ്ടുപോന്നിഹ	144
മോദനചെന്നവൻതന്നോട്തരാക്ഷസൻ	
ചോദിച്ചിതു“ഭവാനാരെന്നെചൊല്ലുക”	145
ഇഹമമാത്യൻപറഞ്ഞതുകേട്ടവൻ	
എത്രയുതാണു പിന്നീതനായ്ചൊല്ലിനാൻ	146

“മന്ത്രിപ്രവരമഹാമതേ! ഞാനൊരു മാന്ത്രികനാകുന്നയോഗിയാകുന്നതും	147
ജ്യോതിഷമന്ത്രവാദങ്ങളെല്ലാം ഉത്തരി- ന്നതുമൊരുക്കുവിലെന്നറിഞ്ഞാലും	148
ജീവസിദ്ധിയെന്നിനിക്കുപേരാകുന്നു കേവലംഭോജനംതന്നാൽമതിതാനും”	149
ഇത്ഥംക്ഷപണകൻചൊന്നതുകേട്ടവൻ ചിത്തേനിരൂപിച്ചുകൊണ്ടാനതനേരം	150
സത്യമിബ്രാഹ്മണരുംക്ഷപണന്മാരും നിത്യവുംവൈരമേറീടുംപരിഷ്കരം	151
എന്നതുകൊണ്ടുവിപ്രാഭിചാരാദികൾ ഇനിവനെക്കൊണ്ടുനിർത്തുന്നതുണ്ടുഞാൻ	152
നിശ്ചയിച്ചുവമുറച്ചുഥരാക്ഷസൻ വിശ്വസിച്ച്പ്പോളവനോടുകൂടെയൊരാൾ	153
വിപ്രകോപാദികളൊക്കെയുംപുന- രപ്പോൾക്ഷപണനതുകേട്ടുചൊല്ലിനാൻ	154
“ശ്രാവകശ്രോഷ്ട! മഹാമതേ! മാനസേ താപവുംഭീതിയുമുണ്ടാകരുതേതും	155
അന്തണരൈതമോദുർബ്ബലന്മാരവർ ചിന്തിക്കിലെത്രയുംഭീരുക്കളല്ലയോ?	156
കൈയ്യുക്കുമില്ലാപടയുമില്ലാപാർത്താൽ മെയ്യുക്കുമുട്ടിലുണമാനതിവീരന്മാർ	157
പിന്നെചിലരതിലാഭിചാരാദികൾ നന്നായ്ക്കുറിക്കുംഭിരസംകഴിപ്പാനായ്	158
ഏതാനുമൊന്നതുകൊണ്ടുചെല്ലീടുകിൽ എന്തെങ്കിലുംതടുത്തീടുവാനാളുണ്ടാൻ	159
ഇന്നതിനെനോട്ടതുല്യനായാരുമി- ല്ലെന്നതറിഞ്ഞിരിക്കേണംമഹാമതേ!”	160
ഇത്ഥംപലവുംപറഞ്ഞുപരിച്ഛിച്ച് ചിത്തംതെളിഞ്ഞൊരുരാക്ഷസനനേരം	161

മാനിച്ചവനെത്തെയ്യിച്ചിരുത്തിനാൻ ഉന്നംവരാതെയിരുന്നാവൻതാനും	162
പുതപീപതികൾക്കവനമതു കാല- മെത്രയുംപാരംജപരംപിടിപ്പിച്ചുതേ	163
“ചാണക്യനെനാവൻചെയ്താഭിചാരമീ- ക്കാണുന്നതെ”നപറഞ്ഞുക്കുപണകൻ	164
തജ്ജപരംപീലിയുഴിഞ്ഞുശമിപ്പിച്ചാൻ വിജപരന്മാരായിവന്നിതവർകളും	165
“ഇതഥമോരോന്നുചെയ്തുംവിപ്ര”രെന്നതു സത്യമായെല്ലാവരോടുംപറഞ്ഞവൻ	166
സമ്മതിപ്പിച്ചുഭൂപാലരെക്കൊണ്ടവൻ ബ്രഹ്മസപമായുള്ള സദ്രമുടക്കി ച്ചാൻ	167
നന്ദഭൂപന്മാർക്കുപിന്നെക്കുപണകൻ ഭ്രാന്തുപിടിപ്പിച്ചുടനേശമിപ്പിച്ചാൻ	168
ഭ്രാന്തുംപനിയുംകളഞ്ഞതായോഗിക്ക സന്തോഷമുൾക്കൊണ്ടുരാജപ്രവരന്മാർ	169
എണ്ണമില്ലാതോളമുള്ള രത്നങ്ങളും ചൊന്നുംപണവുംകൊടുത്താരസംഖ്യമായ്	170
മംഗലകാന്തികലൻരത്നങ്ങളും മണ്ണാതെയുള്ള സുവണ്ണങ്ങളുമവൻ	171
കല്പകൊണ്ടുണ്ടുമിങ്ങുമെറിയുംപോലെ കീല്പുകൂടാതെയെറിഞ്ഞുകുളഞ്ഞുതേ	172
അന്നതുടങ്ങിക്കിതിപാലകന്മാരും മന്നവർക്കിഷ്ടനാമന്ത്രിപ്രവരനും	173
എത്രയുംവിശ്വാസമോടവനെക്കുറി- ച്ചതുന്തവി.സ്തയമോട്തന്നീടിനാൻ.	174
പിന്നെകുറഞ്ഞതായകാലംകഴിഞ്ഞപ്പോൾ മന്നവന്മാരോട്ചൊന്നാൻകുപണകൻ.	175
“ഞാനിഹലക്ഷണംകൊണ്ടുപറയുന്നു മാനിയായുള്ളൊരുചന്ദ്രഗുപ്തനിവൻ	176

നാട്ടിലിരിക്കുന്നതൊട്ടുമാകാദൃശം ആട്ടിക്കളകപുറത്തിനിവൈകാതെ.”	177
എന്നതുകോട്ടൊരുനന്ദഭൂപാലന്മാർ ചെന്നടനാട്ടിക്കളഞ്ഞാരവനെയും	178
ആരുമറിയാതെപിന്നേക്കുപണകൻ മെയ്യുൻറപിന്നാലെകൂടെപുറപ്പെട്ടാൻ.	179
പുഷ്പപുരത്തിങ്കൽനിന്നൊരുനാലുതും ശില്പമാനുഷ്യമക്കാതംവഴിയുള്ള	180
ബലമാനാഖ്യമാംഗ്രാമേതിരഞ്ഞവൻ എത്തിയവനെയവിടെമിരുത്തിട്ട്	181
പാടലിപുത്രമാകുന്നപുരത്തിങ്ക- ലോടിവന്നിടീനാനാരുമറിയാതെ	182
മാന്ത്രികനാകുംകുറുപ്പണകനിക്കിന്നേ ചിന്തിച്ചുപിന്നെയുംലക്ഷണംചൊല്ലിനാൻ.	183
“കാട്ടിലിരുന്നുരഹസ്യമായിട്ടൊരു കാട്ടാളരാജനോടുകൂടൊരുമിച്ചു	184
ക്ഷുദ്രപ്രയാഗങ്ങൾചെയ്യുന്നതണ്ടൊരു വിപ്രനെനുള്ളതുതോന്നുന്നിതിക്കാലം	185
എന്തിനിവേണ്ടതതിന്നെന്നിങ്ങളും ചിന്തിച്ചുകല്പിച്ചുകൊള്ളുകവൈകാതെ.”	186
മന്നവന്മാരതുകേട്ടുകോപിച്ചുഥ മുനംശബരേശപരന്നുനൽകീടുന്ന	187
ജീവിതവുംമുടക്കീടിനാരക്കാലം കോപിതനായതുമൂലംബലാലവൻ	188
നാട്ടിന്നുതൽനാടുവാഴിയാരുള്ളൊരു കാട്ടാളനുംവിപരീതമായ്തന്നതേ.	189
മെയ്യുന്നതുവഴിപോലെമറിഞ്ഞഥ വീഴ്ചപാനാകുകിരതായിനാഥനെ	190
പാവനമാനസൻപൈതൃകാത്മകൊണ്ടു ജീവിതവുംനൽകിമിത്രമാക്കീടിനാൻ.	191

പിന്നെയുംതാതനെസ്സേഹമുജ്ജാർകളെ നന്നായ്ശീകരിച്ചീടിനാൻമെയ്യും.	192
ചാണക്യനംപുനരിന്ദ്രശർമാവിനെ താനേപറഞ്ഞങ്ങയച്ചോരനന്തരം	193
പുഷ്പപുരത്തിന്നുനേരേവടക്കോട്ടു കെല്ലോട്ടുപോയാനൊരുന്തോജന	194
ഗർവ്വിതനാതവിടേമരുവീടുന്ന പർവ്വതകാശ്വനാംമേലുടാധിനാഥനെ	195
ചെന്നുസേവിച്ചിതുബുദ്ധിബലംകൊണ്ടു തന്നുള്ളിച്ചുള്ളതെല്ലാംപറഞ്ഞീടിനാൻ:—	196
“മേൽക്കുകലേശപര!വീരശിഖാമണേ! സ്വപ്നമതേ!നിൻകൃപയൊഴിഞ്ഞില്ലമേ	197
നന്ദനാമാങ്കിതന്മാരായ്ക്കുവന്ന മന്ദമതികളാംമന്നവർചെയ്തൊരു	198
ധിക്രിയകൊണ്ടുകുപിതനായ്ക്കൊത്തൊൻ. അക്കലമൊക്കെയൊട്ടക്കിക്കളഞ്ഞുടൻ	199
മെയ്യുംനരാജ്യംകൊടുത്തീടുചെന്നു യെയ്യുമോടേവംപ്രതിജ്ഞചെയ്തീടിനേൻ,	200
ഇന്നതുകൊണ്ടുതിന്നാരുമില്ലാഞ്ഞിഹ, വന്നെന്നഹമെന്നരികുകൃപാനിധേ!	201
വൻപടയോട്ടമൊരുമിച്ചുപോന്നുനി കമ്പമിയലാതെന്നന്ദരാജാക്കളെ	202
വെട്ടിക്കൊലചെയ്തുവെങ്കിൽഭവാനുത്താൻ നാട്ടാലൊരലംപകത്തുതന്നീടുവൻ.	203
ബന്ധുവായിനുഭവാനതുകൊണ്ടിലോ സന്ധിച്ചുകൂടുംമനോരഥമൊക്കവേ”.	204
ഭൂസുരനാകിയചാണക്യനിങ്ങിനെ ഭൂസുരമായിപ്പറഞ്ഞതുകേട്ടാൻ	205
വമ്പരിൽമുമ്പനായൊരയ്യംശക്തനാം തന്ധിയായുള്ളൊരുവരോധകനോടും	206

തത്രമലയകേതുപ്രമുഖന്മാരാം	
പുത്രരോടംനിജമിത്രജനത്തോടം	207
ബുദ്ധിയേറീടുമമാത്യജനത്തോടം	
ചിത്തമൊത്തേതരംവിചാദംതുടങ്ങിനാൻ	208
“നീതിമാനേതരമീച്ചാണക്യഭൂസുരൻ	
ഏതുമതിനില്ലകില്ലെന്നറിയേണം	209
ശത്രുബാബലവുമറിയുന്നവ-	
നൽരാജ്യംലഭിച്ചീടുമിതുചെയ്താൽ	210
തുല്യനല്ലോമുരാപൗത്രനതുകൊണ്ടു	
നിശ്ചയമൽമല്ലാകവേയെന്നതും”	211
മന്ത്രിച്ചതമ്മിലീവണ്ണവിചാരിച്ചു	
മന്ത്രിപദംവിഷ്ണുഗുപ്തനനൽകിനാൻ	212
അന്യരാംമുല്യപതികളാംപർവ്വത-	
മനാരെയുംവശത്താക്കിനാൻചാണക്യൻ	213
നന്ദരാജ്യത്തിന്നുകൂട്ടുന്നിതുപട-	
യെന്നുള്ളതാരുമറിയാതിരിപ്പാനായ്	214
മതെറാജഭൂപനോടേല്പതിനെന്നവർ	
തെറെറെന്നാരുഘോഷവുംനടത്തിടിനാർ	215
റീരനായുള്ളൊരുപർവ്വതരാജനും	
ധീരനായുള്ളൊരുവൈരോധകൻതാനും	216
പുത്രനായുള്ള മലയകേതുതാനും	
ഏതയുമുക്കുള്ള മന്ത്രിജനങ്ങളും	217
ബന്ധുക്കളുംപഞ്ചസേനാധിപന്മാരും.	
സിന്ധുനിവാസികളായശകന്മാരും	218
പാരസീകന്മാർയവനഗണങ്ങളും	
വീരരായിടുന്നബന്ധുജനങ്ങളും	219
ആനത്തർകാലാൾകതിരപ്പടകളും	
ആനകശൃംഗമുദംഗാദിവാദ്യവും	220
കൈവേതിക്കിത്തിരക്കീട്ടതെക്കോട്ടു	
വെക്കുന്നടന്നുകുലങ്ങിധരിത്രയും	221

നന്ദരാജ്യത്തിന്നുപോകുന്നതെന്നതും ഒന്നമറിഞ്ഞീലതിലുള്ള വർകളും	222
ചാരത്തിരിക്കുന്നവർക്കറിയാത്തതു ഭാരത്തിരിക്കുന്നവർക്കറിയാവതോ?	223
ചാണക്യചാരന്മാർപോക്കൽനിന്നുക്കൂട മാനസേനനായ് ഗ്രഹിച്ചുക്കുപണകൻ	224
ചെന്നടൻനന്ദസേനാധിപന്മാരോടു ചൊന്നാൻരഹസ്യമായ് പ്രത്യേകമനോരം:—	225
“ആശാധംകൃഷ്ണപക്ഷാദിക്കുചുറ്റിന ഭോഷന്മാരേ! കജവാരേരിപുജനം	226
കെല്ലോടു കൂടവേവന്നുവളയുമി പ്പുഷ്പപുരമതിനില്ലൊരുസംശയം	227
അന്നുപടയ്ക്കുപോയിടുന്നതാകിലോ വന്നുപോംമൃത്യുഭവാനെന്നറിഞ്ഞാലും	228
കാലഭോഷാഭവാനേറയുണ്ടിക്കാലം ഏലാതെനിന്നുകൊറുവാൻ കരുതിടേടോ!	229
ഇന്നിനിക്കേററവുംസ്നേഹമുണ്ടാകയാൽ വന്നുഭവാനോടുചൊന്നെൻരഹസ്യമായ്	230
ഒന്നമൊരുത്തരോടുമുറിയാടായ്ക്ക നന്നല്ലതിൽ ചിലഭോഷങ്ങളുണ്ടേടോ	231
മുമ്പിലിതുപോലാഷംകൊണ്ടുവെന്നാകിലോ വമ്പടവന്നുവളയുമതുനേരം	232
ഒന്നുമുപായമില്ലാതെവലഞ്ഞുപോം ഏനതുകൊണ്ടുഞാൻപിന്നെയുംചൊല്ലുന്നു”	233
പ്രത്യേകമോരോജനത്തോടുഗ്രഹമായ് “സത്യമിതെ”ന്നുപറഞ്ഞുബോധിപ്പിച്ചാൻ.	234
ലക്ഷണക്കാരനിവൻപറയുന്നതു സത്യമായ്ക്കുന്നവരുമെന്നുറച്ചവർ	235
അന്നുപടയ്ക്കുപോകേണ്ടിവരുമെന്നു തന്നുള്ളിച്ചേജ്ഞാരുപേടിപ്പുണ്ടല്ലൊരു	236

ഓരോരൊകായ്മുണ്ടെന്നുപറഞ്ഞുടൻ കാരോരോദിക്കിൽപ്പുറപ്പെട്ടുപോയിനാർ.	237
ഘോരതരമാംപടയോടുകൂടവേ ധീരതയോടഥപവ്വതരാജനം	238
അത്ഥരാത്രിക്കടൻ ചന്ദ്രഗുപ്തൻവാഴും ഉത്തമദേശത്തുവന്നാൻകന്ദിവോദേ	239
അപ്പോൾചെന്ന കാത്മഃജാക്കതിയാൽമെഴുത്തും ശില്പമായ്ഞതുഗ്രാമമഥംപകത്തതിൽ.	240
പാതിയുപവ്വതരാജനനല്പിനാൻ ചാതുര്യമോടുബന്ധുതപമുണ്ടാക്കുവാൻ.	241
രാത്രിയുപിന്നെക്കഴിഞ്ഞുതാരനന്തരം യാത്രതുടങ്ങിരിളകിപെരുമ്പട	242
പവ്തരാജനംചാണക്യവിപ്രനും ഗവാനടിയോരുവൈരോധകാദിയും.	243
മേലുഗ്ദ്ധങ്ങളുംപാരസീകന്മാരും ഉച്ചത്തിലാമ്മാർനിലവിളിച്ചൊക്കവേ.	244
പുഷ്പപുരിക്കുവടക്കുംകിഴക്കുമായ് കെഴുല്പാടുചെന്നുവളഞ്ഞാരതുനേരം.	245
മെഴയുതനയനാകാട്ടാളരാജനും വീര്യമേറീടുംകുതിരപ്പടകളും	246
മറെറപ്പുറമേയടുത്തിരുഭാഗവും തെറെറന്നുചെന്നുവളഞ്ഞാരവർകളും.	247
ശത്രുക്കൾചെന്നുവളഞ്ഞതുകേട്ടഥ ശക്തരായിട്ടുന്നനന്ദരാജാക്കളും	248
യുദ്ധസന്നദ്ധരാസ്തില്ലംധരിച്ചതി ശ്രദ്ധരായ്സേനാപതികളെയൊക്കവേ.	249
ചെന്നുവിളിച്ചതുനേരമൊരുത്തരും വന്നതുമില്ലമരണഭയത്തിനാൽ	250
ഒട്ടുചിലരുഴുന്നങ്ങുമിങ്ങുംപോയാർ ഒട്ടുചിലരുകുപ്തക്കൊളിച്ചീടിനാർ.	251

അപ്പോൾനില്വിളിച്ചെത്തിയലോകരും പുഷ്പപരേമുന്മീലുള്ള ജനങ്ങളും	252
കൈവക്രദിയൊരുലക്ഷമുണ്ടതിൽ ചിന്നൈന്ദ്രാതിപ്പടയോട്ടുകൂടവേ	253
ചന്ദ്രഹ്നുന്റെരമതിവീര്യമാക്കവേ യന്തരാചിന്തിച്ചുവിന്തിച്ചരാക്ഷസൻ	254
രൂക്ഷനാസ്തില്ലംധരിച്ചുയലത്തിനായ് ദക്ഷിണഗോപുരത്തുടപറപ്പെട്ടാൻ.	255
മെഴുസുതനുംകിരാതാധിനാഥനും വീര്യാനടിച്ചുനില്ക്കുന്നതിനിപ്പുറം	256
അണ്ണപംപോലേപരന്നപടയുമായ് ചെന്നുനിന്നീടിനാൻമന്ത്രിപ്രവരനും	257
തേരിലേറിപ്പൊപ്പെട്ടുസന്നദ്ധരായ് വീരമകുടമണികൾഗുഹന്മാരും	258
കുന്ദവുംകൊമ്പുംപൊതിഞ്ഞഥചൊന്നിനാൽ കമ്പമില്ലാത്തതരകുന്ദിവരന്മാരും	259
കാറ്റിനെക്കാൾവേഗമോടുംരഥങ്ങളും തെറ്റൊന്നപായുംകുതിരപ്പടകളും	260
വാളുംപരിചയുംവില്ലുംശരങ്ങളും ചാലത്തെളികെക്കടഞ്ഞുചക്രങ്ങളും	261
കുന്തംചവളങ്ങൾവേലുകളീട്ടികൾ ചന്തമിയലുന്നതോമരജാലവും	262
പട്ടസംനല്ലഗദകൾശതശ്ലികൾ നിഷ്ഠൂരമായമുസലശൂലങ്ങളും	263
ശക്തികൾവെണ്മഴുവെന്നിത്തരമുള്ള ശത്രുക്കളുക്കോടെടുത്തുസന്നദ്ധരായ്	264
ചട്ടയുംതൊപ്പിയുമിട്ടുകെട്ടിക്കൊണ്ടു ധൃഷ്ടരാജ്യേവുന്നപത്തിവരന്മാരും	265
നല്ലവടികളെടുത്തുനിലവിളി- ച്ചുള്ളതെളിഞ്ഞുള്ള കാഴ്ചപ്പടകളും	266

ശംഖമുദംഗപടമാദിവാദ്യവും ശങ്കവെടിഞ്ഞഥരാജപ്രവരതം	267
ചിത്തമുറപ്പിച്ചൊരുമിച്ചുചെന്നടൻ ഉത്തരഗോപുരത്തുചേരപ്പെട്ടാർ.	268
പവ്തരാജപ്പടയോടുകൂടവെ ഗർജ്ജനടിച്ചുടനേറാരവർകളും	269
യുദ്ധത്തിയാക്കുമാണ്ടുമന്ത്രിപ്രവരനെ ബലസന്നാഹനായ്ക്കുണ്ടാരുമെന്യുനം	270
താണതൊഴുതുനിവിരേഖിച്ചവൻ മാനമോടേവംമാഴിപറഞ്ഞീടിനാൻ:—	271
“മന്ത്രികലോത്തമ!കേൾക്കമഹാമതേ! മന്ത്രശാലാന്തരാജത്തിങ്കലിട്ടുനീ	272
പട്ടിണിയിട്ടുകൊല്ലിച്ചിലയോചൊല്ലു കഷ്ടംഭവാൻചെയ്തടുന്ന്യമൊക്കയും	273
രാജപുത്രപമുണ്ടാകയാൽഞങ്ങൾക്കു രാജ്യകദേശമവകാശമുണ്ടോ!	274
ന്യായമായുള്ള വകാശംതരികിലി- ന്നാർത്തമതേ!ശമിപ്പിക്കാംമഹാരണം.”	275
ഇത്ഥമുരചെയ്തമെന്യുനോടന്നേരം ശ്രദ്ധനായ് രാക്ഷസൻതാനുമുരചെയ്തു:—	276
“പാപമതിയായനിന്നുടെടുന്ന്യം കേവലംഞാനിങ്ങറിഞ്ഞിരിക്കുന്നിതും	277
പോരുമിനിപ്പരുഷങ്ങൾപറഞ്ഞതും പോരിന്നനേരെവരികവരവിൽനീ.”	278
വന്ധനാരാക്ഷസൻചൊന്നതുകേട്ടവൻ മുമ്പിൽപറഞ്ഞതുപിന്നെയുംചൊല്ലിനാൻ	279
“ഇന്നവകാശംതരികെ”ന്നമെന്യുനം “വന്നുനീപോർചെയ്തു”യെന്നുമന്ത്രിഭൂനം.	280
എന്നിങ്ങനെവിവാദിച്ചതന്നേയവർ നന്നാർകലഹംതുടരാതിരുവതും.	281

പർവ്വതനന്ദമഖ്യം പ്രജാപതിങ്ങളിൽ ഉദ്യോഗാലോചനാപരിപാടിയിൽ	282
തൃപ്തിയാടേറുപൊന്നുതേനത്തു പ്രമദപോലേ ചാർത്തുശരങ്ങളും	283
വമ്പടരണ്ടുപുറത്തുമടുത്തറി- കമ്പമകന്നു പാർക്കെയുന്നതേനരം	284
അഭ്യാസ മുഖ്യ ജനങ്ങളെത്തന്നെ പിറ്റാടവരോടൊന്നിടത്തു	285
ധൃഷ്ടിയായുള്ള വർദ്ധിപ്പിക്കുകയും നിഷ്ഠയായ് ചിലവാക്കുകയും	286
കത്തുകൾ കൊണ്ടു കടൽ കടന്നുറിക്കുകയും പത്തു മുറിഞ്ഞു ചൊട്ടാട്ടുതിരിയുകയും	287
ശുരതയുള്ള വർദ്ധിപ്പിക്കുകയും വീടുകൾക്കു തിരിഞ്ഞു മരിക്കുകയും	288
ഭീരുക്കളായ വർദ്ധിപ്പിക്കുകയും കാരാജനങ്ങളെ വേറെക്കൂട്ടിയും	289
മാണക്യഭൂസുരനയലോഭിക്കുകയും നന്നയെന്നിന്നു ചാപങ്ങൾ മുറിക്കുകയും	290
കാണികൾ തമ്മിൽ പറഞ്ഞു തറിക്കുകയും ആനകൾ പത്തു മലച്ചുകിടക്കുകയും	291
വെട്ടുകൾ കൊണ്ടു തലകൾ തെറിക്കുകയും തട്ടുകടന്നുകൊണ്ടു ഓട്ടാഴിക്കുകയും	292
തട്ടിയടക്കുകയും ചെട്ടിമരിക്കുകയും ഒട്ടുതടക്കുകയും ചട്ടുകിടക്കുകയും	293
കൂരമ്പുപ്രമദപോലേ ചാരിക്കുകയും “ഘോരപട”യെന്നു കാണികൾ ചൊൽക്കുകയും	294
രണ്ടു പുറമീമ്പുണ്ണി ചൊരുതള- വുണ്ടായ സുഗമമെത്രയേകരം	295
നന്ദ്രപന്മാരുടെ പടമിക്കുകയും അന്തകാഹ സുഗമീശ്വരനന്തരം	296

വാളംപരിചയംകൈക്കൊണ്ടുമാനാവർ ചീരളന്നുതേരിന്നിറങ്ങിയണഞ്ഞപർ	297
പർവ്വതരാജപ്പെരുമ്പടക്കൂട്ടത്തിൽ നിർത്തി പാരന്മാരതായ് ചെന്നു മാടിനാർ.	298
മേൽപ്പുറങ്ങളെക്കൊണ്ടുകൊണ്ടെന്നരം പാച്ചിൽപിടിച്ചതുനേരത്തു ചാണക്യൻ	299
വമ്പടവേഗേനപായുന്നനേരത്തു മുമ്പിൽക്കടന്നുതടുത്തു ചൊല്ലിടീനാൻ;	300
“മണ്ടുന്നതിപ്പോളെവിടേക്കുനിങ്ങളെ ക്കൊണ്ടുവന്നോരുത്താൻകണ്ടിങ്ങിരിക്കുമോ?	301
ഒമ്പതുപേർഗുപന്മാരേയിവരുള്ള കമ്പക്കുളഞ്ഞുപടയ്ക്കുടുത്തിടുവിൻ	302
ഓടിമരിപ്പാനുണർത്തുപന്മാരെ പേടികളഞ്ഞു കാലമെല്ലാമെങ്കൊതെ”	303
എന്നതുകേട്ടുപരാകെത്തിരിഞ്ഞിങ്ങു നന്നായണഞ്ഞുപോർചെയ്തുടുങ്ങിനാർ.	304
പർവ്വതനാഥനുംവൈരോധകൻതാനും പർവ്വതപുത്രൻമലയകേതുതാനും	305
പഞ്ചസേനാധിപന്മാരുചൊല്ലിച്ചു ചഞ്ചലമെന്നുയടുത്താരതുനേരം.	306
കൂട്ടത്തിലാശ്ശുകടന്നുകൊണ്ടെന്നരം ചെട്ടുകൾതട്ടിച്ചുനൂട്ടുപന്മാരും	307
വെട്ടുകൊണ്ടുറുപിച്ചുനിതതുനേരം ചെട്ടിതന്നെകന്തായിരംമേൽപ്പുറം	308
തെറ്റുന്നനന്ദൂപന്മാരെപ്പോന്നരം മുറുവുള്ളഞ്ഞുപോർചെയ്താരരികളും	309
തങ്ങളേയ്യുമാറുന്നപ്പോളുമാന്മാർ മങ്ങാതെന്നിനുപോർചെയ്തുംദശാന്തരേ	310
പർവ്വതകാലികൾവെട്ടിക്കലചെയ്തു സർവ്വനന്ദന്മാരെപ്പോന്നുപറയേണ്ടു.	311

സ്വസ്തലോകത്തിന്നുനന്ദപ്രപഞ്ചം നീഗ്മിച്ഛീടിനാർപോരിൽമരിക്കയാൽ;	312
പോടിതോടോടിനാർശശാരിച്ചവർകളും കൂടയുഷോദിയണത്താരരികളും	313
വമ്പകെട്ടുമണ്ടുന്നോരുലോഷവും വമ്പുച്ചരികൾനിലവിളിഭോലാഷവും	314
കേട്ടുകട്ടാകുചപ്പെട്ടുഭയംപൂണ്ടു പെട്ടന്നുചിടേക്കുവന്നിതുരാക്ഷസൻ	315
പാരതിൽവീണുകിടക്കുന്നതുകണ്ടു ഭാരയണിഞ്ഞഗ്രഹമാരെയുമവൻ	316
ഇങ്ങിനെകണ്ടതുനേരത്തവനകം തിങ്ങിനശോകേനകണ്ണനീരുംവാർത്ത	317
അന്തഃപുരംപുക്കുസർപ്പാത്മസിദ്ധിയെ വന്ദിച്ചവന്മാടതെല്ലാമറിയിച്ചാൻ	318
മക്കൾമരിച്ചതുകട്ടാഹിപതി ഭുവമുഴുത്തുമറിഞ്ഞുവീണീടിനാൻ	319
മന്നനെച്ചുസപിടിച്ച്ചിതുരാക്ഷസൻ പിന്നെയുണൻവിലാപമുടങ്ങിനാൻ	320
“അയ്യോചതിച്ചിതോവൃദ്ധനാമെന്നെയും മെയ്യഴകളു കമാരന്മാരേ!നിങ്ങൾ	321
നിങ്ങളുവാഴിച്ചുപോവാനിരുന്നതൊ- ന്നിങ്ങിരുനേനിതുകാണമതിനമയമൊ!	322
ഉണ്ണികളേ!നിങ്ങളോടുചിരിഞ്ഞുഞാൻ ഇന്നുമറിതലേപാഴുന്നതെങ്ങിനേ?	323
മന്നിടംരക്ഷിപ്പതിനഞാൻനിങ്ങളെ മന്നവന്മാരായിവാഴിച്ചുകാനനം	324
പുകുഗതിവരുത്തിടുകെന്നുള്ളതും കൈവേനിങ്ങൾകഴിച്ചിതോദൈവമേ!”	325
എന്നുപറഞ്ഞുകരയുന്നമന്നനെ പെണ്ണുപറഞ്ഞടക്കീടിനാൻമന്ത്രിയും	326

ചാണക്യശാസനംകൈകക്കാണ്ടുപിന്നെയും ചേണാൻപർവ്വതരാജൻപടയുമായ്	327
ചേണാൻപർവ്വതപരിപാപമുഴുവലും സന്നാഹമുൾക്കൊണ്ടുനന്നായ്തുളഞ്ഞുതേ.	328
മാനിയായുള്ളതാരുരാക്ഷസനന്നേരം സേനാബലംകുറഞ്ഞീടുകകൊണ്ടുവൻ	329
പോരിനായിന്നേപറപ്പെട്ടതുചില ധീരനായനുരൂപമേരുവീടിനാൻ.	330
മുറുപെട്ടുത്തീർന്നുവരിപുക്കളും അററമില്ലാതുകവർച്ചുടക്കിനാൻ	331
മുറുപൊരുതിചില്ലാഞ്ഞുപ്രജകളും തെററന്നുചാണക്യനാടുചൊല്ലീടിനാൻ:—	332
“ഇപ്പോളരാജകമായപുരമിതു കൈപ്പൊട്ടുരക്ഷിച്ചുകൊൾകുകചാനിനി”	333
ഇത്ഥംപ്രജകൾകുറഞ്ഞതുകേട്ടതി- ന്നുതെരമായുരചെയ്തു ചാണക്യനും	334
“ശത്രുവായുജ്ജ്വലരാക്ഷസമാത്യനും വൃദ്ധനായുജ്ജ്വലസർപ്പാലസിദ്ധിയും	335
അണുപുരഗിജാലമുണ്ടാകാതാഹ സന്തതംനീങ്ങുകപ്രഭുമാകുന്നു.	336
ശക്തിയുണ്ടെങ്കിൽപുറത്തുപുറപ്പെട്ടു യുദ്ധംവിരോധമുണ്ടാകുമെന്നും	337
ചാക്കുളയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെങ്കിലോ ശീഘ്രമൊഴിഞ്ഞുപുറത്തുപോയിടണം	338
ചാകിലുംപോകിലുമിഹതുസമ്മതം ആകവേചെന്നാൽപർവ്വതമുണ്ടാകട്ടെവൻ”	339
പെരരാജനമതുതേക്കട്ടെത്തുടവ- ന്നോരോതരംപറഞ്ഞീടിനാരിങ്ങിനെ:—	340
“മക്കളുമുറവരാജനങ്ങളും കൈവേലത്തിനിശേഷമുളളാർകൾക്കു.	341

നാട്ടിൽപൊരുതിയില്ലാതെ വരുത്തിതു കാട്ടിയടൻയംകൊണ്ടു തന്നെദൃഢം	342
ദൃഢമായുള്ളൊരുമന്ത്രികൾമന്ത്രിച്ചു മന്ത്രാധ്യക്ഷനായതെല്ലാം	343
ദമന്ത്രികളുള്ള ഭൂമിപാലനാക്കു കമ്മമീവണ്ണമകപ്പെടാനിണ്ണയം	344
ഒന്നുകിൽശത്രുക്കളെക്കൊല്ലെയ്തിനി നന്നായിത്തങ്ങളെരക്ഷിച്ചുകൊള്ളണം	345
അല്ലായിലില്ലാതെപ്പോയിച്ചുപറപ്പെട്ടു വല്ലഭ്യംപോയിയെന്നുകൊണ്ടിടണം"	346
പെരുമാറ്റങ്ങളിവണ്ണംപറയുന്ന ഘോരവചനങ്ങൾകേട്ടുമഹീപതി	347
മന്ത്രിയായുള്ളൊരുരാജാക്കന്മാരായ് ചിന്തിച്ചതെങ്ങനെയെന്നുചിന്തിക്കയും	348
രാജാക്കന്മാരുടെപ്പറപ്പെട്ടു- നക്ഷിതിപാലൻതപോവനംപുക്കിതു	349
ചാണക്യനപ്പോൾജയംവന്നതുമുഖം മാനിച്ചുപെരുമാറ്റത്തോടുകൂടിനാൻ:—	350
"അതുകൊണ്ടുവിലിച്ചിടേണമെല്ലാമം ആത്മമോദംപുരത്തുകൽപ്രവേശിപ്പാൻ	351
താപമുൾകൊണ്ടവർചാണക്യകല്പിതം ആപതിപ്പെന്നുകല്പിച്ചതെല്ലാം	352
രാജാക്കന്മാർഭയപ്പെട്ടുപുനരവർ തൽക്ഷണംചാണക്യനെനടയംകൊണ്ടു	353
തത്സമയത്തിങ്കൽവേണ്ടുന്നകമ്മങ്ങൾ ഉത്സാഹമില്ലാതെചെയ്യാതെവിലയും	354
അതുകൊണ്ടുവിലിച്ചുപറപ്പെട്ടു- ചാത്തമോദംപുറപ്പെടുവാൻകളും	355
പുറപ്പെട്ടതൊന്നുംചെയ്യാതെയുമാ- ങ്ങുവരാതെവേണ്ടുന്നതാണെന്നു	356

നല്ലോരുമന്ദിരത്തിങ്കലിരുത്തിനാൻ ചൊല്ലാവതല്ലവൻകാഴ്ചകളോരോന്നേ	357
പുതുതരാജനെവിശ്വാസമില്ലാത്തു ദി.വ്യാമാംപുഷ്പപുരത്തിലിരുത്തീല	358
ഭാത്തുകുണ്ടാനഥ ചാണക്യനുംപിന്നെ പ്ലാത്താലിവൻമേൽപ്പുനാഥൻചരാബലൻ	359
കാലംകുറഞ്ഞൊന്നുചൊല്ലുന്നനേരത്തു ശീലഗുണമുള്ള നമ്മുടെമെയ്യുമാന	360
ബാധിക്കുമെന്നാലിവനെയുംകൂടെഞ്ചൊൻ നീതിബലംകൊണ്ടുകൊന്നൊടുക്കീടുവൻ,	361
മന്ത്രികുലോത്തമനാകുന്നരാക്ഷസൻ ഹന്തവ്യനല്ലൊന്നുകൊണ്ടുംനിരൂപിച്ചാൽ	362
നല്ലനയമുള്ള മന്ത്രിജനമിന്നു ഓർപ്പുഭന്മാരതിനില്ലൊരുസംശയം	363
മന്ദമി.വനെത്താനേതുചെയ്തുകീലും ചന്ദ്രഗുപ്തൻതന്റെമന്ത്രിയാക്കീടുവൻ	364
നന്ദകലത്തിലൊരുത്തനുള്ളെന്നാകിൽ എന്നുമതിനെളുതല്ലെന്നനിണ്ണയം	365
എന്നതുകൊണ്ടിഹസർവ്വാർത്ഥസിദ്ധിയെ ക്കൊന്നുകളഞ്ഞാൽമനോരഥംസാധിക്കും	366
അല്ലെങ്കിലുണ്ടൊരുവൈഷമ്യമിന്നവൻ നല്ലനാംരാക്ഷസനോടൊരാമിച്ചു	367
വല്ലഭപ്രകാരവുംമെയ്യുത.നയനെ കൊല്ലുപുന്നവനെനെയുംകൊന്നീടും	368
വല്ലതുചെയ്തുമസ്സർവ്വാർത്ഥസിദ്ധിയെ കൊല്ലുകേയുള്ള അതിനില്ലസംശയം	369
പിന്നെയുംമന്ത്രിപ്രവരനാശാക്ഷസൻ എന്നമടങ്ങുകയില്ലെന്നനിണ്ണയം	370
മരൊരുരാജാവിനെച്ചെന്നുസേവിച്ചു തെറ്റുന്നിവിടെപ്പടയ്ക്കുചരമെന്നാൽ	371

വല്ലഭകൊണ്ടുതടുത്തുനിർത്തിടുവൻ അല്ലാതെയെന്നിവൻ ചെയ്യുന്നതുപിന്നെ	372
ഒന്നുകൊണ്ടുകഴിയില്ലെന്നറയ്ക്കുംബാൾ വന്നിവൻകാക്കൽ ചീണിടുമല്ലോദൃഢം	373
ഇത്ഥംനിരൂപിച്ചുറച്ചുമാണക്യനും നിത്യവുംമെഴുതുന്നോടെങ്ങുപ് രിയാത്തെ	374
സത്യവ്രതൻനിജസത്യവുംസാധിച്ചു ചിത്തമുറപ്പിച്ചിരുന്നാനതുകാലം	375
ഇത്ഥമരുൾ ചെയ്തതത്തെയുമത്തൽതീ- ത്തിത്തരംഞാനിനിനാളയുണ്ടെചാല്പു ചൻ	376
ആത്തമോദംപറഞ്ഞല്ലാവരോടുമ- ങ്ങാസ്ഥയാപാലംകുടിച്ചുരുന്നീടിനാൾ.	377

ഇതി മുദ്രാക്ഷരപ്രസന്നവനന്ദപദാസംക്ഷേപം സമാപ്തം.

മൂന്നാം പാദം

പാപലാത്തമൊഴിയാളേ!ശാരികേ!മനോഹരേ! മാലോകകിതമുള്ള നിന്നുടെവചനങ്ങൾ	1
ഓരോരോതരമതി ചിത്രമായ്ക്കേൾക്കുന്നേരും പാരാതെവളരുന്നകെന്തുകമിനിക്കുള്ളിൽ	2
ഭാഹവുതളച്ചുയംതീർത്തുടൻതെളിഞ്ഞുവീ മോഹനമായകഥാശേഷവുംപറകെടൊ	3
വീരനായോരുമന്ത്രിരാക്ഷസനതുകാലം ധീരതയോടു ചെയ്തതെന്തെന്നുപറകനീ	4
എന്നതുകേട്ടുകിളിപ്പൈതലുംചൊല്ലീടിനാൾ ഇന്നതുപറവതിനെത്രയുംപണിയത്രേ	5
വൈഷമ്യംകഥയ്ക്കിതിന്മേലേമുണ്ടാകയാൽ വൈഷമ്യംപറഞ്ഞുകൊൾവാനുമുണ്ടറിഞ്ഞാലും	6

- കുടുംഭമിരികയില്ലെന്നതുവരുമെന്നാൽ
 ക്ഷേമം നിറഞ്ഞതാകയാൽ കനിവോടെ 7
- നീരസമാക്കിതിരിഞ്ഞീടുവാൻ ചെന്നിതുലോം
 പാരതിൽ സരസമാക്കിയാമല്ലോതാനും 8
- വാക്കിനസാമത്വമില്ലെന്നുവന്നാലും പിന്നെ
 കേൾക്കയിൽ ചിലക്കിപ്പോളാഗ്രഹമുണ്ടെന്നാകിൽ 9
- ചൊല്ലുപാനിളയ്ക്കു തരല്ലേടത്തോറ നിറഞ്ഞതും
 ചൊല്ലുവൻ ചുരുക്കമായെങ്കിലോ കേട്ടുകൊൾവിൻ 10
- വിപ്രലിപിമാനാചിട്ടന്നരാക്കുസന്തു കാലം
 വൃദ്ധനാശ്വനം വാഴ്ത്തേണ്ട രാജനേക്കണ്ട 11
- വലിപ്പിച്ചിട്ടു നന്നായിരിക്കലമിനിയുടേതാൻ
 ഇത്തരം നിരൂപിച്ചു മിത്രങ്ങളാട്ടുകൂടി 12
- ഉത്തമമാ മമന്ത്രമണ്ഡപമകർപ്പുകീ-
 ട്തിന്നരമോരോതരം ചിന്തിച്ചു തുടങ്ങിനാൻ 13
- ശക്തിയേറിയവർ ചവിരന്മാർ മരിക്കയാൽ
 യുദ്ധത്തിന്നവർ കഴിയാതെ വരില്ല നിത്യേനും 14
- വഞ്ചിച്ച ചന്ദ്രഗുപ്തൻ തന്നെ നാമിതുകാലം
 പഞ്ചതപഃവതത്തുവാൻ യത്നവും ചെയ്തിടേണം 15
- സർവ്വതരമായിച്ചിന്തിച്ചിങ്ങിനെ കല്പിച്ചവൻ
 സർവ്വാർത്ഥസിദ്ധിയാകും വൃദ്ധനെന്നതിങ്കൽ 16
- ആരുമേയറിയാതെ രക്ഷിച്ചു മന്ത്രിമുഖ്യൻ
 യെല്ലാമുൾക്കൊണ്ടു ചന്ദ്രഗുപ്തനെ ചെന്നുകണ്ടാൻ 17
- മാനശോകാദികളു മൊക്കെ വേദമറച്ചവൻ
 ഭീനനായ് മെഴയ്ക്കുൻ തന്നോടിങ്ങിനേ ചൊല്ലീടിനാൻ
 “നന്ദനാം മഹീപതി തനിക്കു പുത്രനാക്കും
 മന്ത്രിയായിത്ര നാളും വാണു ഞാനറികുമി. 19
- ഇക്കാലം വേദം തന്നെ മന്ത്രിയായിരിപ്പതി-
 സർവ്വക്കാമ്പിൽ കല്പിച്ചവനീടിനേൻ കൃപാനിയേ! 20
- അന്നാന്നരാജ്യം പരിപാലനം ചെയ്തിട്ടു ന
 മന്നവന്മാരെ സ്തബ്ധിച്ചിടുകെന്നതേയുള്ളു 21

- നന്ദപംശത്തിലല്ലേന നന്ദജനനവും
 എന്നതുനിരൂപിച്ചാൽസംശയമില്ലേതുമേ 22
 അന്യപംശത്തിലുള്ള പദ്യതര. ജാ.വി.നെ
 ചെന്നുവെക്കുന്നതുമെത്രയുമാടിയത്രേ 23
 സ്തോമഃമാന.മമ ലുപ്ത തിന്നുണ്ടായതുല്ല
 മോഹംകൊണ്ടോഭാഷാമനോഹരവ നാപകുട്രത്തനം 24
 എന്തെന്നായി.നപേക്ഷിക്കുന്നുള്ള തുറന്നാൻ പ്പോൾ
 ഒന്നുമെനിരൂപിച്ചാൽമെ.യ്യയുമരുതല്ലോ” 25
 രാക്ഷസമാത്യുനവംകിഴിഞ്ഞുപറഞ്ഞപ്പോൾ
 സാക്ഷാലിന്നിതുന്നേരല്ലെന്നു കല്പിച്ചുചെയ്യുന്നു 26
 ചെന്നുടൻ ചാണക്യനോടിക്കഥപറഞ്ഞപ്പോൾ
 മനദിസുരവരനീക്കിനെചൊല്ലീടിനാൻ;
 വ്യംജനാലെന്നാകിലുമാത്രയിച്ചു ചർക്കളെ
 രാജാക്കന്മാർ പരിചാലിപ്പിച്ചതിയാവു 28
 ഏതതിനുപ്രയോഗമെന്നുള്ള തുറിഞ്ഞീടാം
 ചെന്നുചെയ്യുന്നുണ്ടെന്നു കല്പിച്ചുവെക്കുന്നോ” 29
 ഇങ്ങിനെ ചാണക്യനും ചെയ്യുന്നു പലതരം
 തക്കല്ലിൽനിരൂപിച്ചുകൊണ്ടോഭാരവനെയും 30
 കേ.പലംചതിപ്പാനാമ് രാക്ഷസനതുകാലം
 ഈ ചണ്ഡാലമയ്യൻ തന്നെറമന്ത്രിയാണീടിനാൻ 31
 കാനനത്തിങ്കൽമരുചീനിനത്രാൻ തന്നെറ
 മാനസഭത്താടു കൂടിച്ചെയ്യുന്നതൊടുക്കുവാൻ 32
 ഗാഢമത്സരമുള്ളിൽ ചെല്ലുകൊണ്ടുമാത്രം
 ഗ്രന്ഥമാമ് മിലരെങ്കും കല്പിച്ചാനതുകാലം 33
 മന്ത്രി പരശിപ്പി വൈദ്യനെന്നിവർമറ്റും മില-
 ശബ്രദന്മാരും.പിഷകൊടുക്കുന്നവർകളും 34
 രാക്ഷസപ്രയുക്തന്മാരായിവെക്കാരുന്നതും
 തൽക്കണ്ണനും ഏതുപുനേക്കലചെയ്തിട്ടുവാൻ 35
 ഒന്നുമൊരുപഴുതുണ്ടായിലതുകൊണ്ടു
 ധന്തുരിൽമുമ്പൻ ഏതുപുനെന്നറിഞ്ഞാലും 36

വൃദ്ധനായിരിക്കുന്നസർപ്പാത്മസിലിയപ്പോൾ എത്രയുംവിശ്വാസമേറിയ ചാരന്മാരെ	37
താപസവേഷംധരിപ്പിച്ചുവരുടെകയ്യിൽ പാപമാനസനൊരുബദരിഫലംനന്നായ്	38
ഘോരമായുള്ള വിഷനീതിലിട്ടമുക്കി മെയ്യുന്നകൊടുക്കുന്ന ചൊല്ലിയങ്ങയച്ചിതു	39
ചാണക്യൻതന്റെ ചാരന്മാരതുധരിച്ചുടൻ ഉന്നമെന്നിയേപഴിയിനാവരക്കുന്വോൾ	40
മറെറാരുലന്തപ്പഴമവിടെ പച്ചതങ്ങൾ തെററുവിഷമയമായതുമെടുത്തുടൻ	41
മന്ദമെന്നിയേനന്ദഭൂപനെ ചെന്നുകണ്ടു വന്ദിച്ചുലന്തപ്പഴംകാഴ്ചയുണ്ടെവച്ചു ചൊന്നാൻ	42
“നിന്തിരുവടിക്കിതുകേഴിപ്പാൻലന്തപ്പഴം ചന്തമോടമാത്യൻതാൻ തന്നുവിട്ടിരിക്കുന്നു”	43
എന്നതുകേട്ടുനന്ദൻപ്രീതിപൂണ്ടെടുത്തുടൻ തിന്നതുമേരംചത്തുവീണിതുനന്ദഭൂപൻ	44
താപസഭത്തമായബദരിഫലംതിന്നു താപമുണ്ടായിലേതുംമെയ്യുന്നമതു കാലം	45
സർപ്പാത്മസിലി“സിലി”പെട്ടുപോയെന്നുവാർത്ത സർപ്പരൂപത്തെകുട്ടിടിനാനമാത്യനും	46
ബന്ധശൈലിപ്രശങ്കകൊണ്ടുതാനപ്പോഴതി- നെത്തുകാരണമെന്നമിണ്ടാതെവാണിടിനാൻ	47
സർപ്പാത്മസിലിമരിച്ചിടന്നേരനന്തരം സർപ്പകാർക്കിതങ്ങളുംനിഷ്പലമായെങ്കിലും	48
രാക്ഷസമാത്യൻചന്ദ്രഗുപ്തനെക്കൊന്നീടുവാൻ രൂക്ഷനായ് പ്രയത്നങ്ങൾപന്നെയുംചെയ്തിടിനാൻ;	
മെയ്യുന്നെണ്ണവിച്ചിരുനീടിനകാലമവൻ ആരുമേയറിയാതെപർവ്വതരാജനേയും	50
സേവിച്ചതുടങ്ങിനാനക്കാലംപർവ്വതേശൻ ഭാവത്തെറിഞ്ഞുമെയ്യുംതമജൻതന്നെക്കൊൽവാൻ	

- സന്തതമുപായവും ചിന്തിച്ചു ചിന്തിച്ചുകൊ
ണ്ടിത്തുവെത്തിരുന്നിതു മന്ത്രിയുടേതു കാലം 52
- നിത്യമത്രയും പാർത്താൽ പൂർണ്ണവൈരത്തിനുള്ള
ശക്തിയെന്നുള്ളതാർക്കും പോകയുമില്ലെന്നും 53
- ശത്രുവാംപർച്ചതകൻ രാക്ഷസമാത്യനപ്പോൾ
എത്രയും പ്രിയനായിവന്നിതെന്നറിഞ്ഞാലും; 54
- “വല്ലഭമെയ്യെ പൊതുപൂനെവധിച്ചുത്താൻ
വല്ലഭമോടു രാജ്യാനിക്കൾക്കുതന്നീടുവാൻ” 55
- എന്നുപർച്ചതനോടു തൽപത്രനോടുപുന-
രുന്നതനായുള്ളതൻ ഭ്രാന്താവിനോടുണ്ടെന്നാമു 56
- രാക്ഷസൻ പറഞ്ഞു ബാധിപ്പിച്ചിട്ടൊരുളിനും
അക്ഷപണകനോടു ഗ്രന്ഥമായുരപെയ്താൻ; 57
- “നമ്മുടെ സ്വാമിപ്രധത്തിന്നു കാർണ്ണമായ
നിർമ്മരിയാദിയാകും മെയ്യുനെക്കൊന്നീടുവാൻ 58
- എന്നൊരുപായമെന്നു ചിന്തചെയ്യണം സഭേ!
ഹന്തനാമിരിക്കുമ്പോളുവതു ചെയ്തീടേണം” 59
- എന്നതുകേട്ടു പറഞ്ഞീടിനാൻ ക്ഷപണകൻ
“ധന്യനായുള്ള ഭവാൻ ഭവദിച്ചീടരുതേതും 60
- വല്ലഭമൊരു കഴിവുണ്ടാക്കീടുവ” എന്നു
ചൊല്ലി; യക്കാര്യം പിന്നെ ചാണക്യനോടു ചൊല്ലി 61
- ഘോരമായുള്ളൊരാളിന്ദ്രാകർമ്മവുമവൻ
ആരംഭിച്ചിതു കാട്ടിലിരുന്നു നിഗ്രന്ഥമായു 62
- അഗ്നിയെ ജ്വലിപ്പിച്ചുമാന്ത്രികശ്രേഷ്ഠനവൻ
നഗ്നനായിരുന്നൊരു ഹോമവും തുടങ്ങിനാൻ 63
- ഹോമകണ്ഡത്തിൽ നിന്നങ്ങുണ്ടായിതതുനേരം
കാമരൂപിണിയാ യോരായതവിദലാചന 64
- ജാനകീഭവപണ്ടാഹ്വാനിയിൽ വീണനേരം
മാനമോടതികൽനിന്നു ത്വിതയായ പോലെ 65
- ധന്വജീവിയായതിസുന്ദരാംഗിയാംവിഷ-
കന്യകതന്നെ ക്ഷപണേശപരനതുനേരം 66

- മാന്ത്രികവരൻകൊടുത്തിഷ്ടാനേ ചാല്പിടിനാൻ 67
- “മാനിനീമസിയായോരിവളെച്ചുംബിഷ്ടേന്ധാരം
ഈനമെന്നിദമരണേണയുപഭിച്ഛിതം 68
- ഏകനൈയാലിംഗനാചെയ്തുകൊന്നിടുമിവരം
പോകയുംചെയ്യുംപിന്നേകാണുമ്പ്പിതാനും” 69
- രാക്ഷസനതുകേടുകന്യകാരത്നേണയു
സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചുകൊണ്ടാണത്രയുംസന്തോഷത്താൽ
ഏല്പിപ്പരാജാനശ്ശരദൈവദൂതവനിത
നിശ്ചലമതിയല്ലെന്നറച്ചശങ്കിക്കയാൽ 71
- കാലവൃംകറഞ്ഞാണുപോയൊരുശേഷത്തിങ്കൽ
മാലിയന്നിരിക്കുന്നു: രാക്ഷസനൊരുദിനം 72
- മോദമുറകൊണ്ടു പിന്നതത്തെയു: പ്രകാശിപ്പി-
ച്ചാദരവോടു വണകാത്തജനോടൊന്നാൻ 73
- “മാന്ത്രികവരൻകൊടുത്തിടുവാനായുണ്ടൊരു
ചന്ദ്രാഭിരാമമുഖിയായൊരുവിധാവിനി 74
- എന്നുടൊഗ്രഹത്തിങ്കലുണ്ടു ചരമമുറയ്ക്ക
മന്നപക്ഷംവിതയായുള്ളവളറിഞ്ഞാലും 75
- സർവ്വമോഹനരൂപമാമുറയെക്കൊണ്ടിപ്പോൾ
യെരപ്പുനംസാമുമാക്കീടുകമെന്തെന്നുതന്റെ” 76
- ചാണക്യനേതുമറിഞ്ഞീലതാനെന്തുകാവി-
“മേച്ചുനാക്കിതന്നൊരുതീടുക”ന്നരപെയ്ക്കാൻ 77
- രാക്ഷസനതുകേടുകന്യകാരത്നേണയു
തൽക്ഷണംവിചിന്താലിതെന്നയുകൊണ്ടുവന്നാൻ. 78
- കണ്ടിവാർകഴലിയെക്കൊണ്ടുവന്നതുകണ്ടു
തണ്ടലർബാണമേറുകണ്ഠരാമെല്ലാവരും 79
- സസ്തിതമാമുവെച്ചതുമുറയ്ക്കാനാക്കി
വിസ്മയപ്പെടുത്തിനാനെന്നാതപറയാവൂ. 80
- അന്നേരംശമനമന്ദരത്തിൽ പ്രവേശിപ്പാൻ
വനിതസമയവുംചാണക്യനതന്നേരം 81

മന്ദമെന്നിടയയൊരുസാദൃശ്യമെടുത്തു	
മന്ദമാസവുമെവയ്യ പലരുന്നില്ലെന്നു	82
നീതിമാനായകലമന്ത്രിരാക്ഷസനോട്	
ആദരവോടെവിളിച്ചിങ്ങിനെയൊല്ലിടിനാൻ.	83
“പറ്റുതരാജനിന്നുപാത്തുകാണുന്നെന്നു	
സർപ്പാനമുക്കൊരുബന്ധുവെന്നറിഞ്ഞാലും	84
സ്മൃതിതർക്കമെന്നപറ്റുതരാജാവിനു	
പാരതെക്കൊടുക്കേണമില്ലസംശയമേതും.	85
ഇന്നിതുമെയ്യുൻതന്നിക്കെന്നുകല്പിക്കുന്നെന്നും	
നിണ്ണമിവെന്നൊരുവൈരാഗ്യമുണ്ടായിടും.	86
താന്താനൊട്ടെഴിഞ്ഞിട്ടുംബന്ധുവാജനങ്ങളെ	
സന്തോഷിപ്പിക്കുയല്ലോകാരുമാകുന്നതെന്തോ”	87
നീതിമാനായചാണകാർമ്മജനിതുകൾ	
നീതിയിൽസമക്ഷത്തുനിന്നുരചെയ്യുന്നെന്നും	88
ഉത്തരംതിന്നൊന്നുകൊണ്ടാഞ്ഞുമാന്ത്രികല	
സത്തമനതുമെങ്കിലങ്ങിനെയെന്നൊപാനാൻ	89
ഇക്കഥപറ്റുതകൻതന്നോടുപറവാൻ	
തക്കമില്ലാതെവന്നരാക്ഷസനതന്നെന്നും	90
എന്തൊരുവാണക്യമെന്തൊരുമോരോന്നൊന്നും	
മിന്നിച്ചുമാന്ത്രിപരൻഭൂതതുവാങ്ങിനിന്നാൻ	91
പഞ്ചബാണാത്തിപ്പുണ്ടുപറ്റുതരാജൻതാനും	
പഞ്ചചമിഴിയോടുകൂടവേശിച്ചാഗ്രഹം	92
പ്രാപിച്ചുമെയ്യുൻതന്നെക്കൊല്ലുവാനിരുന്നവൻ	
ആപത്തുതനിക്കവന്നടുത്തതറിയാതെ	93
രാത്രിയിലവളെച്ചെന്നാശ്ശോചിച്ചവയ്യെന്നും	
ധാത്രിയിൽവീണമരിച്ചിടിനാൻവിധിപശാൽ.	94
പറ്റുതകനെക്കൊന്നരാക്ഷസനെത്തന്നൊളം	
സർപ്പരൂപത്തെത്തിടുമെന്നുള്ളഭയത്തിനാൽ	95
രാത്രിയിൽതന്നെപറപ്പെട്ടരാക്ഷസൻതന്റെ	
കിതുമായ് പ്രാണസ്തോമമായ്തരിച്ചിടുന്നൊരു	96

ചാണക്യസനായാ വട്ടിവർത്തകൻതന്റെ	97
മന്ദിരത്തിങ്കൽകെണ്ടുവെച്ചുടൻകളത്രത്തെ	
ചന്ദ്രഗുപ്തനെ പധിച്ചീടുവാനായിക്കൊണ്ടു	98
ചന്ദ്രമായുറഞ്ഞുതാനാക്കിയവെച്ചാലിയെ	
സന്തതംപരിപാലിച്ചീടുവാനായിക്കൊണ്ടു	99
ബന്ധുവാംശകടദാസാഖ്യനാംകായ്ക്കുമനെ	
അറമില്ലാതെയുള്ളാരത്ഥവുംകൊടുത്താക്കി	100
മറ്റുള്ള ഭൃത്യരെയുംമാരോടുകാരായ്ക്കുള്ളിൽ	
എത്രയുംനിഗ്രഹമായ്ക്കുച്ചിച്ചുപുനരവൻ	
രാത്രിയിൽതന്നെപുറപ്പെട്ടുവേഗനടപാശാൻ.	101
ചാണക്യനതുകാലമുൾക്കാമ്പിൽനിരൂപിച്ചാൻ	
ഹാനിക്കായ്ക്കുമിഹരാക്ഷസനുള്ളിൽപുക്കാൽ	102
ലോകരഞ്ജനംവരുത്തിടുവാൻപണിപുന-	
രാകവെതമ്മിൽഭേദിപ്പിക്കയുംചെയ്യുമിവൻ	103
എന്നതുകൊണ്ടുനിരൂപിച്ചുകാണുന്നനേരം	
നന്നിവൻപുറപ്പെട്ടുപോയതുമിതുകാലം	104
രാവുപോയ് പലർന്നുപോളുറങ്ങുമാരതന്ത്	
ജീവനംവേറിട്ടുപവർത്തരാജാവിനെ	105
പാരതിൽകണപമായ്ക്കിടക്കുന്നതുകണ്ടു	
വാരിജമിഴിയാളെക്കണ്ടതുമല്ലെങ്കിലും	106
അന്നോരംമൃഗജനമാക്കുചമുറയിട്ടു	
വന്നവേദനയോടേപരമാരോടുംകൂടി	107
ചാണക്യനോടുചെന്നുചൊല്ലിനാരയ്യോപാപം	
“ഏതാക്കു കൊന്നാഴ്ചല്ലോപവർത്തരാജാവിനെ”	108
ചാണക്യനതുകേട്ടുശോകരോഷാദികളെ	
മാനമുൾക്കൊണ്ടുഭാവിച്ചുവരോടുകൾചെയ്താൻ	109
“രാജനിഗ്രഹംചെയ്തിപ്പിടച്ചാരുമന്ത്രികൾ-	
വീചനത്തിരഞ്ഞുകൊന്നിടുവിൻവൈകീടാതെ”	()
എന്നതുകേട്ടുതോപരാക്ഷസനെ	
മന്ദിരത്തിങ്കൽച്ചെന്നതിരേണുതാരനന്തരം	111

- കണ്ടതില്ലെങ്കിലും ഗൃഹശ്രേഷ്ഠമായ് ഞാൻ വർ
മഞ്ചി വന്നെ "ഒട്ടേറെ കണ്ടതില്ലെ"ന്നു ചെന്നാർ
"പർവ്വതരാജാവിനെ രാക്ഷസൻ കൊന്നു" നെന്നു
സർവ്വഭാവത്തെ രാജാക്കന്മാർ കൊണ്ടുനാട്ടിൽ 118
അക്കാലം നല്ലതന്നെ മരിച്ചവർക്കു നല്ലതല്ല
ഉൾക്കാമ്പിൽ നിരൂപിച്ചു നെന്തിനിവണ്ടതില്ലോ
ഇപ്പതിനെ ചത്തു രാക്ഷസനോടു കൂടി
മേലുപന്നായകൻ തന്റെ പുത്രൻ നാമം 115
വൈരമുൾക്കൊണ്ടു ചന്ദ്രൻ പൂനെ കൊന്നിടുവാൻ
പാശമായ് ജ്യാഗ്നി പൂർവ്വം പണ്ടു വരിയവരും 116
എന്നതു നിരൂപിച്ചു പിന്നവർ രണ്ടിനേയും
കൊന്നിൻ കയ്യുമെന്തോന്നിതിനിഷ്കളിൽ 117
രണ്ടുപേരെയും കൂടെ കൊന്നു വന്ന കിലതി-
നണ്ടൊരു ദാഷാതു ചത്തു വന്നാകിൽ പിന്നെ 118
പർവ്വതരാജാവിനെ കൊല്ലിപ്പി ചത്തു പ്പാൾ
സർവ്വതത്വം നന്നെന്നല്ല രാജാ പരമൻ 119
ഏകനെപ്പറഞ്ഞു കൽക്കിപ്പി ചത്തു യുദ്ധം
ഏകനെ വധം തന്നെ ചെയ്തു വന്നു ജ്യോ- 120
വൈരമറിപ്പും വൈരോധ്യം നെ വധിക്കണം
പാശത്തെ മറ്റൊരു പനെപ്പറഞ്ഞു കയ്യെക്കണം 121
ഭാഗധേയമല്ല പാശം കൊണ്ടു കൊല്ലിപ്പി
ഭാഗ്യമായെന്നായതന്നെ സെ ചിവനെ 122
ആരോ വോടു പിളിച്ചു തന്നെ പരിയാതെ
മേടനീടേൻ തന്നെ പാശം കൊല്ലാൻ. 123
"നിശ്ശേഷതന്നെ നിയേ! നിന്നോടിക്കിതുകാലം
വിശ്വാസമേറുകയാൽ തന്നെ പറയുന്നു 124
ചന്ദ്രൻ പൂനെ സ്നേഹം പണ്ടുണ്ടല്ലോ വാ-
നിന്നിതു രണ്ടിങ്കലുമുണ്ടെന്നു വരുമല്ലോ 125
പർവ്വതാത്മജനായ മലയകേതുതന്നെ
സർവ്വഭാവം കണ്ടു ബന്ധുവായവന്നുനി 126

- ശങ്കരൂടാതെപുനരവനോദിതുകാലം
 ഏകലുജ്ജ്വാലയോപരഞ്ഞുദഭിപ്പിച്ചു 127
 വേഗമോടിവിട്ടുനാപരഞ്ഞുദയമേകണം
 പാകത്തിൽനിന്നുതന്നെവേണമെന്നറിഞ്ഞാലും 128
 ഇഷ്ടമായതുതന്നെപരഞ്ഞുകൊണ്ടാലവൻ
 ഇഷ്ടനായ്ക്കുവാനില്ലസംശയമേതും 129
 ഇതരംകൊണ്ടിലൂടെവരാമെന്നുവെളിച്ചം
 സർവ്വപരമപുരുഷനെപ്പറഞ്ഞുകൊണ്ടു 130
 ഇഷ്ടനായ്ക്കുവാനില്ലസംശയമേതും
 ഇഷ്ടനായ്ക്കുവാനില്ലസംശയമേതും 131
 “രാജനന്ദന! മനോഹരീയ! മഹാമതേ!
 വ്യാജമോരോന്നെവാനറിഞ്ഞു പ്രാപ്തം 132
 രാജനന്ദന! മനോഹരീയ! മഹാമതേ!
 വ്യാജമോരോന്നെവാനറിഞ്ഞു പ്രാപ്തം 133
 രാജനന്ദന! മനോഹരീയ! മഹാമതേ!
 വ്യാജമോരോന്നെവാനറിഞ്ഞു പ്രാപ്തം 134
 രാജനന്ദന! മനോഹരീയ! മഹാമതേ!
 വ്യാജമോരോന്നെവാനറിഞ്ഞു പ്രാപ്തം 135
 രാജനന്ദന! മനോഹരീയ! മഹാമതേ!
 വ്യാജമോരോന്നെവാനറിഞ്ഞു പ്രാപ്തം 136
 രാജനന്ദന! മനോഹരീയ! മഹാമതേ!
 വ്യാജമോരോന്നെവാനറിഞ്ഞു പ്രാപ്തം 137
 രാജനന്ദന! മനോഹരീയ! മഹാമതേ!
 വ്യാജമോരോന്നെവാനറിഞ്ഞു പ്രാപ്തം 138
 രാജനന്ദന! മനോഹരീയ! മഹാമതേ!
 വ്യാജമോരോന്നെവാനറിഞ്ഞു പ്രാപ്തം 139
 രാജനന്ദന! മനോഹരീയ! മഹാമതേ!
 വ്യാജമോരോന്നെവാനറിഞ്ഞു പ്രാപ്തം 140

- പ്രേതകൃത്യങ്ങളൊന്നും ചെയ്യാതെ മേത്തോടെ
പാതിരാ നേരം പുറപ്പെട്ടു സുപോയിടീനാൻ. 141
- നീ.തിമാനായ ചങ്ങക: ത്തജനതു കാലം
ചാതുര്യമോടു പറഞ്ഞീടിനാൻ ലോകം. 142
- “ഇന്നു പൂർവ്വപുത്രനടുപോയി വെതി-
നെന്നു മെത്തം കൊണ്ടു പോയിതെ” നരമെയ്ക്കാൻ ()
അക്കാലം പൂർവ്വതകനെക്കുറിച്ചു ച-
തുരക്കാണ്ഡം ചാണക്യനെന്നുള്ള തുശങ്ക'ച്ചവർ 144
- എന്തൊരു കഷ്ടം മേലോ ജനക്കൊല്ലിച്ചു-
തന്നെ ചർച്ചനായ ചാണക്യനെന്നല്ലോ നാം 145
- ശങ്കിച്ചതല്ലെന്നുള്ള തിന്നെ നിണ്ണ മംവന്നു
എങ്കിൽ താൻ പൂർവ്വതകപുത്രനെയെ യ്ക്കോ? 146
- ശത്രുശേഷത്തെ വെച്ചുകൊള്ളു മോ ചാണക്യനി-
ന്നത്ര ഭോഷതപമുള്ളൊ നല്ലെന്നു ദൃഢമല്ലോ 147
- ഭോഷത്തെ ഗ്രഹിച്ചു പോര ഭോഷതപനേരക്കത്ര
ഘോഷിക്കാത്തതു ഭാഗ്യമെന്നു തേ പറയേണ്ട 148
- സംശയമേതു മില്ലരാക്ഷസൻതന്നെയതെ-
ന്നാശ മരണികലർച്ചിടീനാൻ ലോവരം. 149
- ഉത്തമനായ മന്ത്രിരാക്ഷസനതു കാലം
ഉത്തമമായ പുഷ്പപത്തന രാജകൽനിന്നു 150
- നൂറു യോജനവഴി വടക്കു ഭിത്തിൽ പോയി-
ട്ടാരുമങ്ങറിയാതെ മെയ്യുന്നെക്കൊന്നിടുവാൻ 151
- എന്തൊരു പായമെന്നു ചിന്തിച്ചു ചിന്തിച്ചുള്ളിൽ
സന്തതമിരുന്നിതു 2 ദൈവം നിന്നയാതെ 152
- അക്കാലം പൂർവ്വതകപുത്രൻ ഗമനത്തെ
ചൊല്ലെങ്കോണ്ടോരമന്ത്രിരാക്ഷസനും കേട്ടീടിനാൻ. ()
നല്ലൊരു പഴുതെന്നു കണ്ടു വൻ പുറപ്പെട്ടു
നല്ലനാമലയകേതുവിനെച്ചെന്നു കണ്ടു 154
- വല്ലഭമോടു നേരിച്ചു വന്നു: ടതു കാലം
ചൊല്ലിനാനിത്വമുള്ള രാജകൾ 2 ന്ത്ത്രനും 155

“മെയ്യുനാംപശുവിനെനിഗ്രഹംചെയ്തരാജ്യം വീയു്ചാനായഭവാനാശുഞാൻതന്നീടുവൻ	156
വാട്ടമന്നിയേരിപുക്കൂട്ടത്തെയൊടുക്കുവാൻ കൂട്ടുകവേണപടക്കോപ്പുകളറിഞ്ഞാലും”	157
പച്ചതപത്രനിത്ഥംരാക്ഷസൻപറഞ്ഞപ്പോൾ ഗർവ്വമോടമാത്യനാക്കിടിനാനവനേയും	158
രാക്ഷസനമാത്യസ്ഥാനത്തെയുംകൊടുത്തവൻ രൂക്ഷനായ പ്രതിജ്ഞയുമിങ്ങിനേചൊല്ലീടിനാൻ ()	
അച്ഛനെക്കൊല്ലിപ്പിച്ചുചിപ്രനെക്കൊല്ലാതെഞാൻ നിശ്ചയശേഷക്രിയ ചെയ്തിടുനതുമില്ല	160
ഇവണ്ണപ്രതിജ്ഞയുചെയ്തവൻമേലുന്മാരെ ദീപങ്ങളിലേക്കയച്ചൊക്കവേധരത്തിനാൻ	161
രാക്ഷസൻശത്രുക്കൾചെയ്തതിനായിക്കൊണ്ടു സൂക്ഷ്മബലികളായതാൻചൊരന്മാരെ	162
ചൊൽക്കൊണ്ടുപുഷ്പപുരത്ത് കലേക്കയച്ചുടൻ ഉൾക്കരുത്തോടരഞ്ജിപ്പിച്ചവൻമേലുന്മാരെ	163
യുദ്ധത്തിന്നവസരംപാത്രപാത്തൊരുവെട്ടു ബലമോദത്തോടിരുന്നീടിനാനതുകാലം.	164
നിശ്ചലവൃദ്ധനുംചാണക്യമഹീസുരൻ മേലുന്നന്ദനന്റെറയുംരാക്ഷസമാത്യന്റെറയും	165
ക്രൂടിക്കാഴ്ചയുദ്ധലോഭോഗവ്യപ്രതിജ്ഞയും പാടവമുള്ള ചാരന്മാർപറഞ്ഞൊക്കക്കേട്ടാൻ	166
പിന്നെയുംചരിത്രമുകുടതെവിഷ്ണുഗുപ്തൻ തന്നടെപക്ഷത്തിലുംശത്രുപക്ഷത്തിങ്കലും	167
ഉള്ള വൃത്താന്തമറിഞ്ഞീടുവാനായിക്കൊണ്ടു നല്ലസാമത്വമുള്ള ചാരന്മാരെയുംവിട്ടാൻ	168
ചാണക്യമഹീസുരൻപിന്നെയങ്ങൊരുദിനം മാനവകുലശ്രേഷ്ഠനാകിയമെയ്യൻതന്റെറ	169
പുഷ്പമന്ദിരപ്രവേശത്തെയുംകല്പിച്ചു വൻ ശില്പികളെയുംവിളിച്ചിങ്ങിനേചൊല്ലീടിനാൻ	170

- “ചന്ദ്രഗുപ്തനനാളെയലംരാത്രിക്കനന്ദ
മന്ദിരപ്രവേശത്തിനുണ്ടുപോൽമുഹൂർത്തവും 171
- ചൊൽക്കൊണ്ടുപുഷ്പപരാനിജഭൃമതിനിരപ്പാൾ
ഒക്കവേയലങ്കരിച്ചീടുകവേണമല്ലോ 172
- തോരണംനാട്ടിക്കൊടിക്കൂറുകൾ തൂക്കീടേണം
ചാരുവാംവണ്ണംചിത്രമെഴുതുകയുംവേണം 173
- ഗോപുരങ്ങളുംകേടുതിർത്തലങ്കരിക്കേണം
വാപികൾക്രൂപങ്ങളുംനിമ്മലമാക്കീടേണം” 174
- സൂത്രകാരന്മാരതുകേട്ടവനോടുചൊന്നാർ
“ധാത്രിപാലകനായമെഴുന്നനന്ദനൻതന്റെ 175
- നന്ദമന്ദിരപ്രവേശമിതുകാലമുണ്ടാം
എന്നുകല്പിച്ചദാരുവർമ്മാവാംശിപ്പിവരൻ 176
- കാഞ്ചനതോരണവുംതീർത്തുവെച്ചിരിക്കുന്നു
ചഞ്ചലമില്ലത്തങ്ങൾകണ്ടുവെന്നറിഞ്ഞാലും 177
- വിശൈലകമനോഹരംതോരണമതുപാർത്താൽ
വിശ്വകർമ്മാവിനൊക്കുംദാരുവർമ്മാവുമിപ്പൊൾ 178
- രാജസഭായുജ്ജ്വാലതോരണമെടുപ്പിച്ചു
രാജമന്ദിരപാദരേകൊണ്ടുനവനിരപ്പാൾ 179
- ശിപ്പുമായലങ്കരിച്ചീടമെന്നറിഞ്ഞാലും
ശിപ്പുശാസ്ത്രത്തിനവനൊത്തവരാരുമില്ല 180
- തെറ്ററങ്ങുവാനരുൾചെയ്തീടുംവണ്ണംതന്നെ
മററുള്ളപണികളുണ്ടെങ്ങൾതീർത്തിടാമല്ലോ” 181
- സൂത്രകാരന്മാരിതരംചൊന്നതുകേട്ടനേരം
ഉത്തമനായവിഷ്ണുഗുപ്തനംനിരൂപിച്ചാൻ 182
- ദാരുവർമ്മാവാകുന്നസൂത്രകാരകനോടു
തോരണമുണ്ടാക്കേണമെന്നുഞാൻപറയാതെ 183
- തോരണംമുമ്പെയചൻതീർത്തതുമെഴുന്നൻതന്റെ
മാരണത്തിനുതന്നെയില്ലസംശയമേതും 184
- ഓഷ്ഠതയേറുന്നോരുരാക്ഷസാമാര്യൻതനി-
ക്ക് ഷ്ടനായുജ്ജ്വാലനിവെന്നെന്നിശ്വരംവന്നു 185

പേണ്ടതില്ലതുകൊണ്ടുതന്നെ ഞാൻ മറേപ്പറം കണ്ടിട്ടുണ്ടുപായമെന്നിങ്ങിനേനിരൂപിച്ചാൻ	186
ഭാരവമ് വിനേയമേറാവുപ്രശാസിച്ചു ധീരനാംകെരളിലുനംശിപ്പികളാടുചൊന്നാൻ	187
“തോരണംമുമ്പെപണിതീർത്തുകൊണ്ടുതന്നെ ഭാരവമ് വാമുചിതജ്ഞനെന്നറിഞ്ഞാലും	188
സപാമിയെസ്സേറമവനേറയുണ്ടെന്നുവന്നു തുമയോടവനനുഭവിക്കുമതിൻഫലം	189
വെന്തിനിനിങ്ങളോരോപണികൾതീർത്തിടുവിൻ വന്നിതു മുഹൂർത്തവും കാലവുമിടപാൾ”	190
എന്നതു കട്ടസൂത്രകാരന്മാരുടേറാടെ പെന്നോരോപണികളുംവേഗേനതുടങ്ങിനാർ	191
തോരണംകൊണ്ടുനഗരഗോപുരദാർത്തികത്വം ഭാരവമ് വാമുചിതജ്ഞനെന്നറിഞ്ഞാലും	192
അർദ്ധരാത്രിയു മുഹൂർത്തംവന്നിങ്ങുത്തുപ്പാൾ ഉത്തമവിപ്രകുലശ്രേഷ്ഠനാംവിഷ്ണുഗുപ്തൻ	193
ശിപ്പികളേയുപയുക്തമാക്കെയുമാതുനേരം ശിപ്പിമാർ സമ്മാനിച്ചുമാനസംതെളിയിച്ചു	194
മുമ്പിൽ രാർപറഞ്ഞതിനനുരംഭരാജ്യാനാഥ് വമ്പക്കുമ്പനായ പദ്മതേശ്വരൻ തന്റെ	195
വീര്യമുള്ള നജനാംചൈരോധകനെ യാൻ തെരയ്ക്കുനാടൊപ്പമൊരുചീറങ്ങിനുമേലൊച്ച	196
നന്ദരാജ്യത്തെ നരനെന്നായിവിഭാഗിച്ചു ചന്ദ്രഗുപ്തനെ കൊണ്ടു ചാണക്യനർഭരാജ്യം	197
ചൈരോധകനെ കൊടുപ്പിച്ചിതുകനിദവാടെ ചൈരവംകളഞ്ഞവൻ തെളിഞ്ഞുവാണീടിനാൻ	198
രണ്ടുരാജ്യത്തിങ്കലേക്കുമാവനതുനേരം രണ്ടുപേരെയുമഭിഷേകവും ചെയ്യിപ്പിച്ചാൻ	199
പുഷ്പമന്ദിരപുരംശത്തിനാചിന്നേനവൻ ശിപ്പിമാരെയുയർത്തുന്നപ്പറഞ്ഞുചിന്നേനിത്തി	200

പർവ്വതഭാതാവിനെപട്ടവുകെട്ടിപ്പിച്ചു സർപ്പാഞ്ചലമങ്കരിപ്പിച്ചിതു പഴിപോലെ	201
പൊന്മുഖമാർച്ചിട്ടൊരു മാട്ടയുമിട്ടുകെട്ടി വെണ്മയിൽ മിന്നും മണികടമണിയിച്ചു	202
കാതിലവളകളും മാലകൾ കാഞ്ചികളും ചാതുര്യമോടങ്ങലങ്കരിച്ചു ചാരനന്തരം	203
മെഴുതുൻറ ഗജപരൻ തന്നെപ്പറഞ്ഞുടൻ വീരനാം വൈരോധകൻ തന്നെയും കരയേററി	204
പെരുന്നാരോടു വിഷ്ണുപുനമതുനേരം “പാരായണകന്ധടിനടന്നീടുവിനെന്നാൻ	205
അനേകം സമസ്തരൂപപർവ്വതഭാതാവിനെ മന്നനാം വരദപുനെന്നകല്പിച്ചിടിനാൻ	206
എത്ര ചാലരിം ചമച്ചു വർകളും കൂടി രാത്രിയിലാകകൊണ്ടു മൃഗമെന്നറിഞ്ഞീല	207
പെരുന്നാരോടു തഴവെണ്ണ മരികളോടും ശംഖമട്ടളഭേദിച്ചു ഭംഗവാദ്യങ്ങളും	208
പായുന്നകുതിരകൾ പൊന്നണിഞ്ഞാനകളും ആയുധപാണികളുമായു മറപ്പിച്ചു പരം	209
മുന്നിട്ടു പുറപ്പെട്ടു ഗോപുരപാരത്തിങ്കൽ വന്നടുക്കുന്ന നേരം ഭാരമാവാമാവാൻ	210
യന്ത്രപ്പാചകൾ തിരിഞ്ഞിട്ടു ചാനനാം വെല്ലി യന്ത്രത്തോരണച്ചരടമപ്പാൻ നോക്കി നിന്നാൻ	211
അനേകം വരദപുനൻ തന്നെപ്പറഞ്ഞു ചാരം നിന്നിതു പറഞ്ഞല്ലാം ചാനകുന്ദപറകു മാൽ	212
ചന്ദ്രലബ്ധനാകുന്നാർ സ്ത്രീ നീമുതുടകറി യന്ത്രത്തോരണത്തിങ്കലടുത്തു വൈരോധകൻ	213
അനേകം മാതൃരാക്ഷസൻ ചാലസുപായ ചന്ദ്രലബ്ധനാം ബഹുനാമബ്ധനാകുവെൻ താനും	214
രാക്ഷസാജ്ഞയെ ചെല്ലാൻ മെഴുതു നന്നാത്തിട്ടാൻ തൽക്ഷണേവ ധിപ്പാനാസ്താളറയുരീടിനാൻ	215

- വാളരവൃരിക്കണ്ടനേരത്തുകരിണിയും
ചീളെന്നുനടന്നിതുഭീതിപൂണ്ടതുനേരം 216
- ഭാരവർമ്മാവംഗതിവേഗത്തെയറിയാതെ
പാരാതെവിട്ടിടിനാൻയന്ത്രതോരണമപ്പോൾ 217
- പ്രഭൃഷ്ടലക്ഷ്യമായിത്തോരണമതുനേരം
അംബയ്യൻതൻറമുഖാവീർവീണചൻചത്താൻ()
തന്നടയതമതുനിഷ്ഠചാകകൊണ്ടും
നിണ്ണയമാത്മവിനാശത്തിനുണ്ടാകകൊണ്ടും 219
- ഗോപുരത്തിൻറമുകളേറിയങ്ങിരിക്കുന്ന
പാപചേതനനായഭാരവർമ്മാവുമപ്പോൾ 220
- ഗോപുരമുകളിൽനിന്നാനന്ദമൽചാടിവീണ
കോപിതനായിപർവ്വതേശപാബ്ദ്രാതാവിനെ 221
- മെഴുതുന്നെന്നോത്തുമഴുകൊണ്ടവൻമുഖാവീർവ്വൽ
ധൈര്യമുൾക്കൊണ്ടുവെട്ടിക്കൊന്നാനെന്നതേവേണ്ടു.
- മേൽപ്പരമപൗരന്മാരുമനേരംകോപത്തോടെ
തച്ചുകൊന്നിതുപിന്നെദ്രാരുവർമ്മാവിനേയും 223
- ചന്ദ്രഗുപ്തൻറപുരപ്രാപ്തിയുംവിഷ്ണുഗുപ്തൻ
മന്ദമെന്റിയെപിന്നെഘോഷിച്ചുകഴിപ്പിച്ചാൻ 224
- അക്കാലമഭയഭത്താഖ്യനെന്നൊരുവെട്ടുൻ
ചൊല്ലൊണ്ടാരമാത്യരാജസൻറനിശയാഗത്താൽ
ചന്ദ്രഗുപ്തനുകൊടുത്തീടുവാനായിട്ടൊരു
സിന്ധുപ്രൊടിവിഷമിത്രമായ്കൊണ്ടുചന്നാൻ 226
- മെഴുതുന്നെക്കണ്ടുപറഞ്ഞീടിനാനഥവൈദ്യൻ
“വീര്യമേറീടുന്നോരുമുണ്ണമുണ്ടെൻറകയ്യിൽ 227
- തെഷ്ടമിതുഭവാൻസേവിച്ചീടുന്നാകിലോ
ഭോഷണശുഭമത്തിലുണ്ടാകയില്ലൊരുനാളും” 228
- ചന്ദ്രഗുപ്തനുമപ്പോൾചെന്നുനടന്നുഭ്രമി-
വൃന്ദാരകേന്ദ്രനായചാണക്യനോടുചൊന്നാൻ. 229
- അനേരംചാണക്യനുംചിന്തിച്ചുങ്ങറിഞ്ഞുള്ളിൽ
ചെന്നവനോടുവിഷമുണ്ണവാങ്ങിക്കൊണ്ടു 230

- ചൊന്നുംകിണ്ണത്തിലിട്ടതിരുമിനോക്കുന്നേരം
 വണ്ണംകൊണ്ടതുവിഷമുണ്ണമെന്നറച്ചവൻ 231
- ചൊല്ലിനാൻ ചന്ദ്രഗുപ്തനോടി"തുകൊണ്ടന്നവൻ
 കള്ളനായുള്ളവെല്ലുനില്പുസംശയമേതും 232
- മുണ്ണത്തിൽവിഷമുണ്ടെന്നുള്ളതുധരിക്കുനീ
 വണ്ണംകൊണ്ടറിഞ്ഞുഞാൻസേവിച്ചീടരുതല്ലോ 233
- നിന്നെക്കൊല്ലുവാൻതന്നെരാക്ഷസനയച്ചിട്ടു
 വന്നവനിവ"നെന്നുമെന്തുനോട്ടമെന്തൊരുവൻ 234
- വെല്ലുനോടവൻചൊന്നാൻ"മുമ്പിലിപ്പുണ്ണമിഹ
 വിപാനാഭവാൻകറഞ്ഞൊന്നുസേവിച്ചീടേണം 235
- രാജാക്കന്മാർമുമ്പിലൊന്നുമേക്ഷിക്കുന്ന-
 താചാരമല്ലെന്നതുകേട്ടിട്ടില്ലയോഭവാൻ? 236
- വിശ്വാസമില്ലായ്കൊണ്ടെന്നതുശങ്കിക്കേണ്ടോ
 വിശ്വേശ്വരവെല്ലുൻഭവാനെന്നറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു" 237
- എന്നതുകേട്ടുവെല്ലുൻമുണ്ണത്തെകറഞ്ഞൊന്നു
 തീന്നതുന്നേരംതൊണ്ടവററിറീണ്ടുടൻചത്താൻ 238
- പിന്നെയുംപ്രമോദകനെന്തപേരായിട്ടേകൻ
 മന്നവൻമെന്തുൻതൻറശയനാധികാരിയായ് 239
- രാക്ഷസപ്രയുക്തനായ ചന്ദ്രഗുപ്തനെക്കാൽവാൻ
 അക്ഷയധനവാനായപ്പരേവാണീടിനാൻ 240
- രാക്ഷസൻകൊടുത്തുള്ളാരത്നംകൊണ്ടുചന്ദ്രപാദം
 നിക്ഷേപംവാങ്ങിക്കൊടുത്തുതുടങ്ങിനാൻ. 241
- അന്നേരംചാണക്യനുംചാനസേനിയുപിച്ചാൽ
 ഇന്നിവനത്നംകനത്തിടുവാനെന്നുമുഖം 242
- ഇങ്ങിനെയിത്രപിച്ചുചാണക്യമഹീസുരൻ
 മംഗലശീലൻവിളിച്ചുചന്ദ്രനോട്ടമെന്തൊരുവൻ. 243
- "നിന്നുടെധനാഗമമെങ്ങിനേപറകുനീ
 മന്നവൻ ചന്ദ്രഗുപ്തൻനിനക്കതർക്കിയോ?" 244
- "എന്നതുകേട്ടുഭയപ്പെട്ടുചന്ദ്രനോരോത്തരം
 ഒന്നിന്നൊന്നായിപ്പറഞ്ഞീടിനാനതുന്നേരം 245

- വാക്കിനന്നേരില്ലായ്ക്കൊണ്ടു ചാണക്യനത്ഥം-
 മൊക്കെയുംപറ ചൂപൻതന്നെയുംകൊല്ലിപ്പിച്ചാൻ. ()
 പിന്നെയുമൊരുദിനംരാക്ഷസനയിച്ചിട്ടു
 മന്നവൻ ഏതൊക്കെത്തന്നെയെന്നുതീർത്തു 247
 ആരുമേറ്റിയാതെയാടുകിക്കളവാറായ്
 ഘോരരായുള്ള ബീഭത്സാദികളെനാശിപ്പിച്ചു 248
 ധാത്രിയിൽമോടെത്തന്നെയുടമയായി
 രാത്രിയിൽമോടെത്തന്നെയുടമയായി 249
 താഴത്തുസുരഗാലംതീർത്തതിലിരുന്നിതോ
 ശ്രീമതിപുറപ്പെട്ടുകൊല്ലാമന്നവർ 250
 യെയുടമയിട്ടുനോക്കുവാൻചാണക്യനൊരുദിനം
 മോശന്റെമണിയറയിൽചെന്നിരിക്കുമ്പോൾ ()
 ഭിത്തിക്കുതാഴെനില്ക്കുന്നേരംചാണക്യനും
 ഏതൊരുവരായസുഷിരങ്ങളിൽകൂടി 252
 കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്നതിനുമുമ്പുംമാത്രമിതേ
 കണ്ടിതുപറഞ്ഞുസഞ്ചരിക്കുന്നതുമവൻ. 253
 മണ്ണിന്നുകീഴേതരന്നിരിക്കുന്നുണ്ടുചിലർ
 പുറത്തുനിന്നുവന്നുകൊണ്ടുബലിമാൻചിട്ടുവെക്കുവാൻ 254
 അന്നിലംകിളപ്പിച്ചുനോക്കിയെന്നുതീർത്തു
 മണ്ണിൻകീഴേതരന്നിരിക്കുന്നതുകണ്ടു. 255
 ചോറുതളയുമവിൽനാളികേരങ്ങളിവ
 മുറുമാരോരോമാംസഖണ്ഡങ്ങളിവയെല്ലാം 256
 ഭാണ്ഡമായ്കെട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നവരശനംതും
 ഭണ്ഡമെന്നിയെസുരംഗാനാരെചാണീടുന്നു. 257
 ബീഭത്സാദികളോടുകൂടിയൊത്തൊട്ടുകൂടി
 ക്ഷോഭമുറക്കൊണ്ടുദഹിപ്പിച്ചുചാണക്യനും 258
 തീർപ്പിടിപെട്ടനേരംബീഭത്സാദികളോടുകൂടി
 ചോരപട്ടയുടമകൊണ്ടുമാറ്റവുംതീർത്തതെ 259
 അന്നമില്ലാത്തൊന്നിജപാലകുറുപ്പിടിപെട്ടു
 പാറകൾപോലെപൊരിഞ്ഞൊക്കുമെന്നുതീർത്തവർ

- ഇതവണ്ണാസഭാകാലംമെഴുതെക്കൊത്തുകകൊണ്ടു
സാധനത്തോടൊന്നിടിനാൻവിഷ്ണുഗുപ്തൻ 261
- അഞ്ചുസാനന്ദരാജ്യമൊക്കവെകൂറത്താലെ.
രഞ്ജിപ്പിച്ചിതുതന്റെനീതികൊണ്ടുനദിനം 262
- എത്രയുംപ്രധാനപുരുഷന്മാരായിട്ടു
ഭദ്രഭാദികൾക്കുനീതിമാൻമാണക്യനും 263
- മെഴുതുപുതുനെക്കൊണ്ടുകൈതവമാജ്ജി ചുവൻ
കാൽക്കൾമെഴുതിപ്പിച്ചുബന്ധുതപംവെച്ചിപ്പിച്ചാൻ
രാജസാമാന്യൻതന്റെപക്ഷപാതികൾചിലർ
തൽക്കണനയമേറുമന്ത്രിവീരന്മാരെയും 265
- ഭദ്രശീലന്മാരായിവിശ്രമന്മാരാകിയ
ഭദ്രഭാദിപ്രധാനന്മാരമവരെയും 266
- ചന്ദ്രഗുപ്തനോടയർത്തുകറിക്കളവനായ്
ചന്തമായ് പ്രമത്തംമെഴുതിടിനാതു കാലം 267
- സർവ്വമയ്യുധമിച്ഛിക്കാലംകൈയടിച്ചുനും.
പുതുപുതുനെയുംരാജസാമാന്യനെയും 268
- തങ്ങളിൽവിശ്വാസക്കേടുണ്ടാക്കിച്ചുപ്ലാനായ
മംഗലശിലനായോളരായ ചന്തതന്നെ 269
- ഗ്രന്ഥമാജ്ജിമെഴുതെണ്ടതുപദേശി..
മൂലമകെതുതകമായ് ചീടിനാൻകനിവോടേ 270
- മറുപു ഭദ്രഭാദിപ്രധാനന്മാരപ്പോൾ
തെറ്റൊന്നവിഷ്ണുഗുപ്തൻതന്നെടനിശ്ചോഗത്താൽ 271
- കാൽക്കൾമെഴുതെണ്ടുന്നതൊക്കവെധരിച്ചുടൻ
മെഴുതുന്നൊക്കെയവെരവ്യാജനഭാവിച്ചുവർ 272
- “ഒട്ടുമേയാകാമെഴുതു”നെന്നരമെഴുതുകൊണ്ടു
നാട്ടീന്നുപറപ്പെട്ടുവേദഗതപോയിടിനാർ. 273
- എങ്ങിനെരാജസന്ദർശനമേകേതുതാനും
തങ്ങളിൽപിന്നക്കുറുമ്പനെന്നുനിരൂപിച്ചു 274
- മെഴുതുന്നെന്നായിരിപ്പിലെച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ
മെഴുതുകൾക്കൊണ്ടുമെഴുതിടിനാൻമാണക്യനും 275

ഇത്തരമുൾപ്പെടെയുള്ളതയുമതുനേരം
ഉത്തമശീലംതള്ളിത്തക്കമാശേഷമിനി 276
അത്തൽതീർന്നുവെച്ചുനോക്കിയുമെന്നപർ-
ഞ്ഞത്രയുസുഖിച്ചുവാണീടിനാളതു കാലം. 277

ഇതി മുദ്രാക്ഷരസ രക്ഷസപ്രയോഗ രക്ഷസമലയകേതു
സംഖ്യഭാ നാമ ഗാനവിശേഷാ സമപ്തം.

നാലാം പാദം

ഏകതരുണിസാദരസുശീലഗുണഭാസുരം
തവമധുരഭാഷണഘോഷയംസുഖപൂരണം 1
മഹിതനയഭാഹനംസകലജനമോഹനം
സർവ്വമോദാവഹാസർവ്വശോകാപഹം 2
പലവുമിതി ചിത്രമായ് കേട്ടുവന്നാകിലും
പലവുമിഹാപിണെയുംകേൾപ്പതിന്നാശയാം 3
പലരുമിതിൻണ്ടെടൊപവഴിയിലായ ഹൊ
ഫലമധുസിതാദിയുപലവുമുപഭോജ്യതാം 4
കഥയിതു മുഷി ജ്വലിലായ്ക്കൊണ്ടാശ്വനീ
കഥയകഥയാദരാലിക്കഥാശേഷവും 5
കിളികളുടേതുപൊഴുതുതെളിവിനൊട്ടൊല്ലിനാൾ
കെതുകമുൾക്കൊണ്ടുകേൾപ്പിനെല്ലാവരും 6
നയനിപുണനായ ചാണക്യചാരിസുരൻ
നന്മയിൽമെന്തുനെക്കാത്തിരിക്കുംവിയെത 7
മന ചൻമെന്തുനെസ്സഹമുളളാർകളു-
മിനവരില്ലാത്തവർകളെന്തെന്നു 8
നന്നായറിവതിനാശ്ചാണക്യനും
മുന്നമയച്ചുനിപുണകനെന്നവൻ 9
യമപടവുമായവൻ പാശംതിരിഞ്ഞുകൊ-
ണ്ടമിതയമകതിപുണ്ടല്ലാമറിഞ്ഞവൻ 10

- അതിനിപുണനഥനിപുണകന്മുഴുറിവന്മട-
നായ്യാണക്യനെശ്ശുപ്പിനിന്നീടിനാൻ 11
- നിപുണകന്മാടതുപൊഴുതുകനിവിനൊട്ടെചൊല്ലിനാ
നീതിമാനായുള്ള ചാണക്യഭൂസുരൻ [൯
- അയിസുമുഖചൊല്ലാചൊല്ലുവിലജനവൃത്തവു-
മാകവെമെയ്യനെസ്സെഹിച്ചിതൊജനം 13
- നയമുടയനിപുണകന്മഥതൊഴുതുചൊല്ലിനാൻ
നാഥാപുനരതിനെന്തൊരുസംശയം 14
- അവിചനരപതികൾ കലമകടമണിമെയ്യുന്നോ-
ടാരുവിചരീതമായില്ലുകേവലം 15
- മൂന്നുപുരുഷരല്ലാതാരുമില്ലിവർ
മൂന്നുപുരുഷപിന്നെരാക്ഷസന്തന്നുടെ 16
- ബന്ധുക്കളായവർപണ്ടുവർകൾക്കു
മന്ത്രിപ്രവരനെശ്ശുരുണ്ടറിഞ്ഞില്ലും 17
- മെയ്യുന്നാമന്നവന്തന്നുടെശെയ്യവും
വീര്യവുംശ്രീയുംപ്രതാപവുംകേളിയും 18
- ഒട്ടുംനഹിക്കുന്നതല്ലിറർമുഖകുട-
മിഷ്ടമില്ലായ്ക്കുപധിയില്ലേതുമെ 19
- തദനനിപുണകവചനമിങ്ങിനെകേട്ടുടൻ
ഭിജവരനുമുത്തരംകോപിച്ചുചൊല്ലിനാൻ 20
- അവർകളിഹമുവരുജീവിച്ചിരിക്കയി-
ല്ലവനിയിലതിന്നിനിസംശയമില്ലൊട്ടൊ 21
- നയനിപുണഗുണസന്മേചൊല്ലുവർനാമവും
നിപുണകന്മിങ്ങിനെകേട്ടുചൊല്ലീടിനാൻ 22
- അവർകളുടെനാമവുംചൊല്ലിത്തരുനതു-
ണ്ടാമോദമുൾക്കൊണ്ടുകൂട്ടുകൊൾകഭവാൻ 23
- മന്ത്രിപ്രവരനുസന്തതംബന്ധുവാം
മാന്ത്രികശ്രേഷ്ഠൻകുപണകനെന്നവൻ 24
- നമ്മുടെബന്ധുവാംപറ്റുതരാജനെ
നിമ്മരിയാദൊമാട്ടക്കുവാൻപണ്ടിവൻ 25

ഭർമ്മന്ത്ര പാദാൽവിഷ്ണുനാരിതന്നെയും ഭർമ്മതിനിമ്മിപ്പുതെന്നാറിഞ്ഞിടുക	26
ചാണക്യനപ്പോളുകേട്ടനേരത്തു മാനിച്ചിതേററവുമിദ്രശർമ്മാവിനെ	27
നന്നുനന്നൊരയുമിദ്രശർമ്മാവെന്ന പിന്നയുപിന്നയുമോർത്തു സന്തോഷിച്ചാൻ	28
“മണ്ടാമതാമെ”ന്നവനോടുതന്നു ജളിൽ ഉണ്ടായരോഷേണ ചൊല്ലിനാൻ ചാണക്യൻ	29
ശങ്കവെടിഞ്ഞവനുംപറഞ്ഞീടീനാൻ “എങ്കിലോരാക്ഷസാമാത്യന്ത നിത്യവും	30
ഇഷ്ടനായുള്ള ശകടദാസാവ്യനാം ഭൃഷ്ടനായുള്ള കാര്യസ്ഥനറിഞ്ഞാലോ	31
ചല്ലുപ്പുൻതന്നെനിഗ്രഹിച്ചിടീടാൻ മന്ത്രിപ്രവരൻനിയോഗിച്ചവർകളെ	32
സന്തതംരക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നിതു മവൻ അന്തരമില്ലശകടദാസൻചലൻ”	33
എന്നതുകേട്ടോരു രാജാസംപൂണ്ടു തന്നുജിലേപംനിരൂപിച്ചു ചാണക്യൻ	34
“എത്രയുണ്ഡലിമാനായുള്ള നമ്മുടെ സിദ്ധാർത്ഥകനെഞാൻ ഗ്രഹമയ്ക്കല്പിച്ചു	35
കാര്യസ്ഥനാക ശകടദാസനാകൻ മായത്തിലുള്ള ഓര്മ ത്രമയ്ക്കുഴന്നു”	36
പിന്നെയും ചൊന്നാൻ നിപുണകൻതന്നോടു “മൂന്നാമവൻപുനരാഭരണമെല്ലെനി”	37
എന്നതുകേട്ടവൻ പിന്നെയും ചൊല്ലിനാൻ “ധന്യമതേ പറഞ്ഞിടീനാൻ കേട്ടാലും	38
രാക്ഷസാമാത്യന്ത രണ്ടാമതുള്ളോരു സാക്ഷാൽ ഹൃദയമായ്ക്കുന്ന മരുവുന്ന	39
പുഷ്പരചതപരമായ നഗരത്തിൽ ഇപ്പോൾ മണികാരശ്രേഷ്ഠനായ്ക്കുന്ന	40

- ചന്ദനദാസനാകന്നതറിഞ്ഞാലും
നിന്ദനമോടവനോളമില്ലാക്കുമെ 41
- രാക്ഷസൻതൻറെകളത്രത്തെമവൻ
രക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നുമഹാമതേ 42
- മന്ത്രിപ്രവരൻപറപ്പെട്ടുപോയനാൾ
ചന്ദനദാസനാചെയ്തമരുപുന്ന 43
- മന്ദിരമകൊണ്ടുപോയ്ക്കു ചിതുന്നിണ്ണയം
ചന്തമായ്തൻറെകുഡംബങ്ങളാക്കുവേ" 44
- ചണകസുതനിതിനിപുണകോക്തികൾകേട്ടഥ
ചന്തത്തിൽമാനസേചിന്തിച്ചിതന്നേരം 45
- മന്ത്രികലോത്തമനാകിയരാക്ഷസൻ
ചന്ദനദാസനുകുലകളത്രത്തെ 46
- വെച്ചിരിക്കുന്നതുമോത്തുകാണുന്നേരം
നിശ്ചയമായ്തരുമല്ലൊരുസംശയം 47
- തന്നോടുതുല്യരായുള്ള ജനങ്ങളിൽ
തന്നോലിയവർചെന്ന്റിപ്പുദ്രസം 48
- ഇതഥംനിരൂപിച്ചുവിഷ്ണുഗുഹ്യനപന-
രുത്തരമായവൻതന്നോടു ചാല്പിനാൻ 49
- "ചന്ദനദാസനായുള്ളവൻതന്നുടെ
മന്ദിരത്തിങ്കലുമാന്ത്രികളത്രത്തെ 50
- വെച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നുള്ളതിന്റെകുരു
നിശ്ചയംനിങ്കലുണ്ടായതുമെങ്ങിനേ" 51
- ചണകസുതവചനമിതികേട്ടോരനന്തരം
ചാതുർയുദ്ധോടവൻതന്നോടു ചെയ്താൻ 52
- "അഖിലനയസദന!കനിവോടതിൻനിശ്ചയം
അംഗുചീയമിതുകണ്ടാൽവരുമല്ലോ" 53
- സഖലപുനരംഗുലീമുദ്രയെടുത്തുടൻ
സാദരംചാണക്യനുകൊടുത്തിടിനാൻ 54
- അംഗുലീമുദ്രയെടുത്തു ചാണക്യനും
തൻകരതാരിൽപിടിച്ചുനോക്കുന്നേരം 55

ശിക്ഷയിലുണ്ടതിൻമേലങ്ങെഴുതിട്ട് 'രാക്ഷസൻ' എന്നൊക്കുന്നമവുമാദരാൽ	57
സന്തോഷമുൾക്കൊണ്ട ചാണക്യനന്ദനരം ചിന്തിച്ചിതെൻകയ്യിൽവന്നിതുരാക്ഷസൻ	58
കെട്ടിപ്പിടിച്ചുഭൂസുരനിങ്ങിനേകല്പിച്ചു കേട്ടതീത്തേവമവനോടരച്ചമയ്ക്കാൽ	59
“വിരുദ്ധയനീയുചിന്നാഗുപിയാഗമം വിരോധനോടൊക്കെയൊന്നൊന്നെന്നത്രയും”	60
അർദ്ധവിപ്രാപ്തം ചാണക്യചിപ്രനോ- ടതിനിപുണമായുറഞ്ഞീടിനാനിങ്ങിനെ	61
“ഗുണമയചന്ദ്രകസുതവിപ്രചൂഡാമണേ കേട്ടുകൊണ്ടാലുംതെളിഞ്ഞതുംചെല്ലുപൻ	62
തവവചനമഴകിനൊട്ടുകൊണ്ടുപോയൊൻ താനേയമപടവായിച്ചുനീളവേ	63
ഒരുപടവേഷനായ് സഞ്ചരിക്കുന്നനാൾ ഒരുദിവസമാകിലച്ചുനടാസനാം	64
നഗരമണികാരനാംചെട്ടിതൻവീട്ടിലും തിരമൊട്ടുനവിടെവിടകൊണ്ടെന്നറിഞ്ഞാലും	65
യമപടവമഴകിനൊട്ടുതത്രനിവിത്തിങ്ങാൻ യമകഥകളൊക്കെവായിക്കുംദശാനന്ദരേ	66
അതികൂലകമുൾക്കൊണ്ടുതുനിന്നെന്നത്രയും അഞ്ചുപയസ്സുചെയ്യാരഭിക്കുമോഹനൻ	67
മഞ്ചിരവരനോരുനേരമകത്തുനി- ന്നുണ്ടായിതിങ്ങിനെയുള്ളകോലാഹലം	68
അയ്യോ!കിടാവിനെച്ചെന്നുപിടിക്കേണം പൊയ്യല്ലതിന്നൊരാപത്തുവരുമെന്നും	69
ഉണ്ണിപ്പുറത്തുപോകാതെമെന്നുംവിപ- പെണ്ണുങ്ങൾതങ്ങളിൽമന്ദംപറകയും	70
കണ്ടിതന്നോമൊരുസുന്ദരാംഗിതാൻ മഞ്ചിരവന്നാശുവാതിൽമറഞ്ഞിട്ടുപരം	

കോമളമായുള്ള കൈകൊണ്ടുബാലനെ കാമനീഗാഢംപിടിച്ചുഴയ്ക്കുവിധൗ	71
ബാലനതംകുറഞ്ഞീടിനാനന്നോരം നീലവിലോചനാഗാഢംപിടിപെട്ടാൾ	72
അപ്പോൾപുരുഷൻവിരക്തപാകത്തിനായ് ശില്പമായിത്തുളച്ച അംഗുചീമുദ്രിക	73
കനൽമിഴിയുടെകൈവിരൽമേൽനിന്ന് തിണ്ണമഴിഞ്ഞുനിലത്തുവീണുപോയി	74
ഏതുമറിഞ്ഞിലവളതുമെന്തെ പാദത്തിനോളമുണ്ടുവന്നുബലാൽ	75
ഞാനതുകാലിൽ ചുവട്ടിലാക്കിപ്പിന്ന- ത്രനംവരാതെയടുത്തുകൊണ്ടിടീനേൻ	76
രാക്ഷസനെന്നതിന്മേലുഴരീടീനോ- ർക്ഷരങ്ങൾകണ്ടു പിസ്തുവിച്ചുവന്നു	77
ഞാനതുംകൊണ്ടുമണ്ടിപ്പോന്നുവന്നുടൻ മനഃമാദാശ്ശുഭപാനനൽകീടീനേൻ	78
അംഗുചീമുദ്രലഭിച്ചുപ്രകാരവും ഇങ്ങിനെയുള്ളാനരികമഹാമതേ”	79
ചൺകസുതനിങ്ങിനെ ചരനിപുണകോകതികൾ പരിചിന്നൊടുക്കട്ടുടൻതെളിവിന്നൊടുപൊല്ലിനാൻ	
“നന്നെന്നത്രയുംനിന്നുടെ സാമന്ത്രി- മിന്നിതിനേതു മസംശയമില്ലേടോ”	81
എന്നുപറഞ്ഞുടൻമെയ്യെന്നെക്കൊണ്ടഥ മിന്നനകാതിലകൈചളപട്ടുകൾ	82
ഇത്തരമൊക്കെക്കൊടുപ്പിച്ചുതാദാൽ ഉത്തമനായനിപുണകനന്നോരം	83
അക്കാലമിങ്ങിനെ ചാണക്യഭൂസുരൻ ഉൾക്കാമ്പിലൊത്തുകണ്ടാൻമഹാബുദ്ധിമാൻ	84
പദ്യതരാജനുള്ളാരണങ്ങളെ സദ്യതഃരാക്ഷസാമത്യനുവില്ലെന്നും	85

ഇതഥംനിരൂപിച്ചുകല്പിച്ചുചാണക്യൻ ഉത്തമരായവിഭാവസുചാരിയാം	86
മൂന്നുപേർവിപ്രരെച്ചൊല്ലിവിട്ടാശുതാൻ മന്നവനാമേന്ദ്രഗുപ്തനെക്കൊണ്ടഥ	87
മൂന്നാളരണക്കുളംകൊടുപ്പിച്ചവൻ പിന്നേയവർകളോടിക്കൂടിനേചൊല്ലിനാൻ	88
“ഇക്കേന്ദ്രനിങ്ങൾമറച്ചുമാത്രേന്ദ്രൻ വില്ലെന്നമാളരണക്കുളിവുമൂന്നും”	89
“അങ്ങിനേതന്നെയൊരന്തരമെന്നിയേ ഞെക്കുളിതുകൊണ്ടുചെന്നുചന്ദ്രീന്ദ്രൻ	90
വില്ലെന്നതാണിതെന്നുചെയ്തയാത്രയും വെക്കമറിയിച്ചുപോയാരവർകളും	91
ഇതഥംമഹിസുരന്മാരെപറഞ്ഞതും - ചൂരതമനായുള്ള ചാണക്യനക്കാലം	92
പെരുജനങ്ങൾപറഞ്ഞുകേട്ടീടിനാൻ. “ഘോരനാശമുപജാതംപക്ഷാശ്ചിതം	93
അഞ്ചുപേർസേനാധിപനായകരുണ്ടുപോൽ ചഞ്ചലമെന്നിയേരാക്ഷസനോടവർ	94
ചേന്ദ്രമുരുന്നതിക്കാലമേറ്റവും ഉന്നതനായുള്ള താമ്രകരഃജനാം	95
ചിത്രവർമ്മാവും, മലയഗുഹനായ ശത്രുവിധവംസനൻസിംഹനാദൻതാനും	96
ഗ്രീഷ്മസമാനൻപ്രതിയോഗികൾക്കൊക്കെ കാശ്ഠിനായുള്ള പുഷ്പരാക്ഷൻതാനും	97
സിന്ധുനിവാസിയായുള്ള ശകാധിപൻ സിന്ധുജനാഖ്യനായുള്ള അഭീരനും	98
പാരസീകനാക്കുനാഥനായുള്ള അ ഘോരപരാക്രമമുള്ള മേലാങ്കനും”	99
ഇതഥംചരന്മാർപറഞ്ഞറിഞ്ഞീടീനോ - ഉത്തമൻ ചാണക്യനിത്തരംചിന്തിച്ചാൻ	100

വ്യാജമായോരുകറിയെഴുതിച്ചുഞാൻ രാജപ്രവരാംചിത്രവർമ്മാഭിയെ	101
മേലുപുനാലിന്നുകൊടുപ്പിച്ചു: തൃനെ സിദ്ധമംഭരക്കളയിപ്പനേഷ്ഞാൻ"	102
ഇത്ഥംനിരൂപിച്ചുവിഷ്ണുഗുപ്തൻചെന്ന സരപരംപണ്ടുശകടാസൻപക്കൽ	103
മിത്രമായ് താൻപറഞ്ഞാക്കിമരുവുന്ന സിദ്ധാത്മകനായരാജപുരുഷനെ	104
മന്ദമകികേവിളിച്ചുതിഗ്രസമായ് മന്ദഹാസംപൂണ്ടുവനോടുചൊല്ലിനാൻ	105
"ധന്യമതേതുണവാരിധേകേളഭോ നിന്നുടെബുദ്ധിവിഭാസജടകൊണ്ടിനി	106
വേണ്ടുന്നകാര്യങ്ങളെനമുക്കുള്ളവെ- ന്നുണ്ടാകവേണാസുമുഖനിൻമാനസേ	107
മുമ്പിനാൽവേണ്ടതുചൊല്ലിത്തരുവൻഞാൻ കമ്പംവരാതെശകടനെക്കൊണ്ടുനി	108
ചെന്നൊരുലേഖയെഴുതിക്കയുവേണം ഇന്നതുചെയ്കമെന്തെ ചൊല്ലിത്തരാം—	109
"ജ്ഞാനമേതാനമൊന്നുണ്ടൊരുത്തൻ നേരുകൊടുത്തങ്ങയച്ചുവിട്ടിട്ടെ"ന്നും	110
"ഉത്തമസ്വപരംഭാഷ്യ"മെന്നുമതിൽവേണം ബാഹ്യനാമങ്ങളെഴുതുകയുവേണം	111
ഇത്തരമക്ഷരങ്ങൾകൊണ്ടുസാഹസ്യം പ്രകാശമല്ലാത്തവേലയെഴുതിച്ചു	112
ലേഖയുണ്ടൊണ്ടുകുറിവോടിവിടേക്കു വേഗമുറക്കൊണ്ടുചരികയുവേണംനി	113
ഞാനിതുചൊന്നതെന്നുള്ളതുചൊല്ലുകിൽ ഉത്തമവളരേവയമെന്നറിഞ്ഞാലും	114
എന്നതുകൊണ്ടിതുന്നൊഴുത്തുനി ചെന്നുമറിയുമെഴുതിച്ചുകൊണ്ടുവാ"	115

അജിനേതനേയമെന്നുരചെയ്തവൻ ഇജിനേവിപ്രൻപറഞ്ഞവണ്ണംതന്നെ	116
കാശ്യസ്ഥനായശകടനൈക്കൊണ്ടൊരു- ചായംപറഞ്ഞവൻപത്രമെഴുതിച്ചു	117
വിരചിനൊടുചണകതനയാലയംപ്രാപിച്ചു വാചികപത്രികയുംകൊടുങ്ങീടിനാൻ	118
വാചകംനോക്കിചണകതനയനും വായിച്ചുവന്നോടുപിന്നെയുംചൊല്ലിനാൻ	119
“രാജ്യസാമാന്യനുള്ളംഗുചീമുദ്രയെ ശിക്ഷയിൽവെച്ചിതിനൊപ്പമിടുകനീ”	120
ഇത്ഥമുരചെയ്തുമുദ്രയുപത്രവും സിദ്ധാർഥകൻപക്കലാത്തുനല്ലീടിനാൻ	121
ചണകസുതവചനമിതുകേട്ടുസിദ്ധാർഥകൻ മുഖവിഹിതപത്രത്തിലൊപ്പമിട്ടീടിനാൻ	122
സുവിനയമൊടവനമഥചാണക്യവിലാസനെ സാദരംവന്ദിച്ചുചൊല്ലിനാനിങ്ങിനെ	123
“എന്തിനിത്താനൊന്നുവേണ്ടുവെന്നുള്ളതും അന്തരമെന്നിയരുടെചെയ്തസാമ്പ്രതം”	124
അതുചൊഴുതുചാണക്യവിപ്രനുംചൊല്ലിനാൻ “അതിവിരുതനായനീയൊന്നുണ്ടുവേണ്ടതും	125
മുദ്രയാമുദ്രിതംപത്രവുമുദ്രയും ഭദ്രനീക്കൈക്കൊണ്ടുടനെപുറപ്പെട്ടു	126
മൂന്നംശകടദാസൻതന്നെക്കൊല്ലുവാൻ തിണ്ണമാക്കുകയറിട്ടുകൊണ്ടുപോയ്	127
ചാതുര്യമൊടുകഴിവേററുവാതഥ ഘാതുകന്മാർതുടങ്ങീടുംദശാന്തരം	428
ശൂരനായ ഘാതുകന്മാരോടണങ്ങുന്നി ഘോരങ്ങളായവചനങ്ങൾചൊല്ലണം	129
ഘാതുകന്മാരതുനേരമെല്ലാവരും ഭീതിയുറപ്പാജ്ഞപൂണ്ടുമുണ്ടുവിധയ	103

കുലിതമുദമഥശകടദാസനസ്സാരം കുലനിലമതികുന്തവേർപെടുത്താശ്ശനീ	131
സന്തോഷമുൾക്കൊണ്ടു ചെന്നെയുംകൊണ്ടുപോയ് മന്ത്രിപ്രവരനെച്ചെന്നുസേവിക്കേടോ	132
അതുപൊഴുതിലഥശകടദാസനെക്കാത്തതി- ന്നാഭിമുഖ്യത്തോടുകൂടവേരാക്ഷസൻ	133
വല്ലതുമാണുനിനക്കുസമ്മാനിക്ക- മില്ലൊരുസംശയമെന്നാലതുവാങ്ങി	134
മുദ്രയുംപിന്നെക്കൊടുത്തുമാത്രേന്ദ്രനു ഭദ്രമായിന്നെനീസേവിക്കയുവേണം	135
പടവരവതുടരുമളവഥവഴിയിൽനിന്നുനീ പരിചിന്തൊടുപറ്റുതപത്രനായുരവു	136
കാട്ടിക്കൊടുക്കാപുനരവൻനിന്നോടു മുട്ടിച്ചുനിർബ്ബന്ധമാശുചെയ്യുംവിധൗ	137
വാചകംനന്നായ്യാഞ്ഞറിയിച്ചുനീ സാധി പശ്ചാത്താപരാക്ഷസാമാത്യനെ	138
മേല്പോന്നൊക്കൊണ്ടുപക്ഷിപ്പിച്ചുസത്പരം നിശ്ചയവിത്തനായ്ക്കൊണ്ടു കളകനീ"	139
ചണകസുതനി പപലതുമാവനൊടുപദേശിച്ചു ചഞ്ചലമെന്നിയെമുദ്രയുംപത്രവും	140
കുലിതമുദമതി ചതുരനായസിലാതമകൻ കരമതിലവൻകൊടുത്തിങ്ങിനെചൊല്ലിനാൻ	141
"അരിസുമുഖകാർയ്യാസാധിച്ചുനീയുമി- ന്നഴകിനൊടുപാരികെ"നാശിയുചൊല്ലിനാൻ	142
അഥ ചണകസുത ചരണചന്ദനമെടുത്തു ചൻ അതിമുദിതനായ നടന്നീടിനാനന്നേരം	143
നയനപുണമതി ചണകതനയനുനന്തരം നിതിമാനാക്ഷപണകൻതന്നെയും	144
നിജനികടളുവിചിരവിനോടു ചിളിച്ചുവൻ "നമ്മുടെശത്രുവാരാക്ഷസൻതന്നെയും	145

ഉന്നതനാംമേൽപ്പരാജനത്തന്നെയും ചെന്നുനീതങ്ങളിൽഭേദംവരുത്തുക”	146
എന്നപദേശിച്ചുവന്നോടുഗ്രന്ഥമായ് പിന്നെയവൻകുടപാശ്കൻതന്നെയും	147
ഉന്നതനാംഭണ്ഡപാശികൻതന്നെയും തിണ്ണവിളിച്ചുകാച്ചിച്ചെചാലീടിനാൻ	148
“ക്ഷിതിപത്നകുടകടണിമെയ്യൻപറകയാൽ ക്ഷപണകനെയുംക്ഷണാമാട്ടിക്കളയണം	149
നഗ്നമുടവസ്ത്രധാരപറ്റുതരാജനെ ഭേദംനിമയംവെക്കാനതറിഞ്ഞാലും	150
സ്ഥിതിപുനരപിശകടഭാസനെത്തന്നെയും ചായിലുമിട്ടുകഴിവിന്മേലൊരുവിൻ	151
ശമനീഹരാക്ഷസാരോന്മുഖൻപറകയാൽ ചന്ദ്രശ്ശപ്തൻതന്നെക്കൊന്നൊടുകീടവാൻ	152
ചിലവിടെമരുവുവർകൾക്കുവൻനിത്യവും ചിലവിടെകൊടുക്കുന്നതുണ്ടെന്നറിഞ്ഞും”	153
അവർകളുതുകേട്ടുടൻക്ഷപണകനെയുംക്ഷണാൽ പ്രഗമമതുകൂട്ടിനാൻഭയമൊടവന്നോടിനാൻ	154
അഥശകടഭാസനെസ്ഥിതിവിട്ട്പെട്ടവ- രതികപിതരായുടൻകയറയിലട്ടമൊ	155
കൊലകരുതിയാശ്ശതെകൊലനിലമതികല- ഷ്ടകിന്നൊടുവെച്ചുപോതതികപിതനായ്ക്കൊ	156
അതുലബലംലാതകൊന്നൊട്ടിക്കളഞ്ഞുട- നഥശകടഭാസനെത്തരസിദ്ധാർഥകൻ	157
കനിവിന്നൊടുപാലിച്ചുകൊണ്ടവന്നോടുമായ് പരിചിന്നൊടുപോയിതെരാക്ഷസംവീക്ഷിതും	158
നീതിമാനാകിയറിഞ്ഞുപുനോരു ദൂതനെപ്പിന്നവിളിച്ചുചൊല്ലിടിനാൻ	159
“ചന്ദനഭാസനാംചെട്ടിപ്രവരനെ മന്ദമല്ലാതിങ്ങുകൂട്ടിനീകൊണ്ടുവര”	160

മാണകസുതാചന്ദനമിതികേട്ടുവന്ദിച്ചുവൻ മാന്ദവദനൻറമന്ദരപുഷ്പേടൻ	161
മെട്ടു കൈശ്രോശ്വനക്കണ്ടു മാല്ലിനാൻ ശ്രോശ്വകലോതഭവശ്രോശ്വൻറശാസനാൽ	162
“ശ്രോശ്വിപ്രവര!ധനപതെ!ഭൂസുര” ശ്രോശ്വനായുള്ള മാണക്യനയമുണ്ടാൻ	163
വന്നെൻവോണെയുംകൊണ്ടങ്ങുമെല്ലാവാൻ തിണ്ണംപുറപ്പെട്ടുപോരികയുംവേണം”	164
എന്നതുകൊണ്ടാരുമാനമാസനം നന്നവിചാരമുടങ്ങിനാനിങ്ങിനെ	165
“അയ്യോ!മഹാപാപി മാണക്യനെന്തൊന്നു പയ്യവെകല്പിച്ചിരിക്കുന്നതീശപരാ!	166
മാണക്യനെത്തുകേട്ടിടുന്നവേരത്തു താനറിയാതെനടുക്കുമെല്ലാവരും	167
ജന്മകൃപയുമില്ലാതെപരമേശ്വര ധാത്രീപിലെക്കുമെകണ്ടിട്ടുമില്ലാത്താൻ	168
ഏതുമൊരുപിഴചെയ്യാതെവർകൾക്കു- മാതങ്കമുണ്ടൊരാമാണക്യവിപ്രനെ	169
ഏതാമപരാധമുള്ളൊരിനിക്കിഹ മുറ്റംപൊരുതിയില്ലാത്തവരുമെല്ലാ	170
എന്നവനാലിന്നമാത്യകളത്രത്തെ തിണ്ണമിവിടെന്നുപാങ്ങിച്ചുകൊണ്ടുണ്ടാൻ	171
ചെലക്കണ്ടിട്ടുപാനായുമാണക്യനെ ചിന്നൊരുമാത്യകളത്രത്തെയുമവൻ	172
എന്നൊടുക്കൊണ്ടുപരികെസുചെല്ലുമ്പോൾ എന്നുമിനിക്കുകൊടുത്തുകൊടുപ്പം	173
അതുകൊണ്ടുനന്നാശുമാണക്യനും നീയല്ലെന്നുവെക്കുമെൻറഗ്രാമത്തിങ്കൽ	174
കണ്ടീടായെന്നുവരുണോരനന്തരം ഉണ്ടാവതെല്ലാമനുഭവിക്കേയുള്ളു.	175

വിശ്വാസവഞ്ചനം ചെയ്യാലമാത്യൻ- മീശപരനും വിപരീതമായ്യാനുപോം	I76
എന്നെഭരവുമേല്പിച്ചിഹരാക്ഷസൻ തന്നുടേപുത്രകളത്രാദികളെയും	I77
എന്നുമെന്ദിരത്തിങ്കലാക്കീടിനാ- ലെന്നാലിനിക്കിതരക്ഷിക്കയുവേണം	I78
ഇന്നിതുകൊണ്ടുവരുന്നതനുഭവി- ക്കെന്നുവന്നുമറെറാവാതില്ലേതുമെ"	I79
ഇതഥംനിരൂപിച്ചുകല്പിച്ചതന്നുടേ ഭൃത്യനായുള്ള ധനദാസനോടവൻ	180
"തെറെറന്നാമാത്യകളത്രമിവിടുന്നു മറെറാരേടത്താശ്ശുകൊണ്ടുപോയിടനി"	181
ഇതഥം ധനദാസനോടു പറഞ്ഞവ- നത്യന്തമാഭികലന്നാത്തങ്ങളും	182
പട്ടുകളാഭരണങ്ങൾ സുവണ്ണങ്ങൾ പെട്ടികളിൽനിറച്ചുവെച്ചൊടുപ്പിച്ചു	183
ധനദാസൻ പുറപ്പെട്ടു ഭൂപാല ഭന്ദിരഗോപുരമെന്തെന്നിനീടിനാൻ	184
ചണകസുതനൊടു തദനുഭൂതനും ചൊല്ലിനാൻ "ധനദാസൻ വിടകൊണ്ടുപാക്കുന്നു"	185
എന്നതുകേട്ടു ചണകതന്ത്രജ്ഞം ചെന്നാതു മനാചൻ തന്നോടു ചൊല്ലിനാൻ	186
"ചോദ്യമവനോടു ചെയ്യേണ്ടതും വോ- നാദ്യം മററാറിനിക്കെ" നിതുമെന്തത്രയും	187
രാജനിയോഗവും കൈക്കൊണ്ടുവന്നഥ രാജപുരുഷനോടിക്കിനെ ചൊല്ലിനാൻ	188
"ധനദാസനോടിക്കു പരാമെന്ന ചെന്നു പറകനി" മെന്നതുകേട്ടു ചൻ	189
ചെന്നു പറഞ്ഞാനതുകേട്ടു പന്താനം മന്ദമന്ദകപുക്കൻ വിപ്രീതനായ്	190

അവനിസുരവരനെതവനാശ്രു കമ്പിട്ടതാ-	
നാചാരവുചെയ്തുവാങ്ങിനിന്നീടിനാൻ	191
ഉചിതമതിനഥസഖലുചണകസുതനാദരാൽ	
മാനിച്ചുവന്നോടുമല്ലവെചൊല്ലിനാൻ	192
“ചന്ദനദാസ!നിന്നെക്കണ്ടിനിക്കൊരാ-	
നന്ദംവരുവതുചൊല്ലാവശ്യല്ലേയോ	193
കഷ്ടാനടന്നവലഞ്തിതെല്ലൊരാവാ-	
ന്നൊട്ടുമേവൈകാതിരിക്കപലകമേൽ”	194
സമ്മാനവാക്കുകൾകേട്ടവൻചൊല്ലിനാൻ	
“ധർമ്മമല്ലത്തതരുൾചെയ്യരുതല്ലോ	195
ഇപ്പോളുചിതമായുള്ള സമ്മാന-	
മിപ്പരിഷ്കിന്നുപാതു്കാണുന്നേരം	196
ഭുജത്തിനുള്ള തുതന്നെനിശ്ചിതം	
കൈയറിഞ്ഞരുളുന്നിതല്ലോഭവാൻ	197
ഞാനീനിലത്തിരുനീടെന്നരുൾചെയ്തി-	
ലുനംവരാതെന്നിന്നീടണമാവാളം	198
വൈശിഷ്ട്യമുള്ള ഭവാനരുൾചെയ്തില-	
മൗചിത്യമായതേചെയ്തുകൂട്ടദൃഢം”	199
“ഞങ്ങളോടൊപ്പമിരിപ്പാൻഭവാനില്ലോ-	
ളെക്കൂടെമാരുകറവിലെന്നറിഞ്ഞാലും	200
തന്നപലകമേലേറിയിരിപ്പരി-	
ന്നിന്നമടിയായ്ക്ക”യെന്നുചാണക്യനും	201
കഷ്ടമിക്കശ്ശലനൊന്നുണ്ടകണ്ടിട്ട-	
മൊട്ടുമെന്നോടുചരിക്കയില്ലെന്നവൻ	202
കല്പിച്ചുരുനാൻനിലത്തുതന്നെപുന-	
രപ്പോഴുംചെയ്തുകൊടുപ്പിച്ചിപ്പറന്നും	203
“ശ്രേഷ്ഠപ്രവര!ധനപരേ!സാമ്പ്രതം	
ശ്രേഷ്ഠനായുള്ള ഭവാനവിശേഷിച്ചു	204
വാനിഭൂക്കൾക്കുകശലമൊന്നുതന്നും	
നാണിയത്തോടുകൂടാത്തവരുന്നിതൊ”	205

“ആയുസ്സായുള്ള ദിവാനെന്റാണുകൊണ്ടു കായുഷരംവാണിഭങ്ങൾക്കുണ്ടിതു കാലം”	206
“ചന്ദ്രഗുപ്തൻനരപാലകനാകയാൽ നന്ദനരവരന്മാരാരാമവർകളെ	207
വേദാൽനിരൂപിച്ചുപീഡയുണ്ടാതരാ മേദിനിതന്നിൽ പ്രജകളിലാക്കാൻ”	208
ചന്ദനദാസനതുകേട്ടുകണ്ണങ്ങൾ നന്നായ്ക്കരംകൊണ്ടുപൊത്തിനിന്നീടിനാൻ	209
“നല്ലനാമെത്രയുൻനരപതിനാകയാൽ ചൊല്ലാവതല്ലൊരുതുകമെല്ലാക്കു പെരണ്ണമാസ് കുളിച്ചീടുന്ന ചന്ദ്രനും	210
പുണ്ണുണമുള്ള ചന്ദ്രഗുപ്തന്താനും	211
ഏതുംവിശേഷമില്ല പ്രജകൾക്കിഹ ചെയ്ത രാനന്ദംവിരുന്നതേയുള്ളു”	212
“രാജഗുണങ്ങൾ പ്രജകൾക്കുസന്തോഷ- മാശയത്തിങ്കലുണ്ടെങ്കിലീതു കാലം	213
എല്ലാവരുംനരപാലകനായ്ക്കൊണ്ടു വല്ലതുമിഷ്ടമായുള്ളതു ചെയ്യണം”	214
മോദമുൾക്കൊണ്ടിഹ ചന്ദനദാസനും മേദിനിഭേദനോടിക്കിനെ ചൊല്ലിനാൻ	215
“എന്തൊന്നു നിന്നു ചെയ്യുണ്ടതെന്നുള്ള തന്ത്രരാക്രമംതരൾ ചെയ്തയുദ്ധവേണം	216
അർദ്ധമേതാനും ഗുപനനൽകീടുവാ- നത്രവേണമെന്നതൾ ചെയ്തുകൊള്ളുക”	217
ചാണക്യനമതുകേട്ടുസഹിയാതെ മാനിച്ചവനോടുപിന്നെയും ചൊല്ലിനാൻ	218
“ചന്ദനദാസ! നീയൊന്നു ധരിക്കണം ചന്ദ്രഗുപ്തൻതന്റെ ജ്യേഷ്ഠഭക്തി	219
നന്ദജ്യമെന്നൊരു നിന്നവുണ്ടെങ്കി- ലിന്നതെന്നെയുദൂരക്കളകനി	220

- നന്ദുപന്മാക്കൊത്ഥാഗ്രഹമുദൂ -
 തിന്നമെയ്യുൻതനിക്കില്ലെന്നറിഞ്ഞാലും 221
- അത്ഥാദംകൊണ്ടു സന്തോഷവുമ്പന -
 രിത്രയുമില്ലാമുരാപെരുന്നമെടൊ 222
- ചന്ദ്രമൂർത്തിപ്രജകൾക്കുനിത്യമാ -
 നന്ദമെന്ദങ്കിൽപ്രിയമതെന്നോക്കുനീ" 223
- ചന്ദനദാസനുംകൊന്നാനന്തനേരം
 "ചന്ദ്രമൂർത്തമാരാജനത്രേദൃഢം 224
- അത്ഥമല്ലാതെയെന്തെന്നാൽഗുപ്തിന്നു
 ചിത്തമോദംവരുത്തേണ്ടതിഹവയം" 225
- ശ്രോഷികൾക്കൊന്നമൻമൊന്നതുകേട്ടുടൻ,
 ശ്രോഷനാംചാന്ദ്രനിത്തരംമൊല്ലിനാൻ 226
- "രാജാവിനോടുവിപരീതമായാരു -
 മാചരിച്ചീടാത്തീലററമ്പ്രിയമെടൊ" 227
- "യാതൊരുത്തർഗുപ്തനോടുവിരുദ്ധമായ്
 നിതിശാസ്ത്രംബുധകാട്ടുന്നതുമിപ്പോൾ"? 228
- ശങ്കകൂടാതെപറഞ്ഞുതരുവൻഞാൻ
 "എങ്കിൽനീതന്നെയതെന്നുധരിച്ചാലും" 229
- അപ്പോൾച!ശിപ!ഞാനൊടൊന്നിടെ!
 പൊയ്യെപറയുംമിലക്ഷിക്കാണായ്കാൽ 230
- ഇന്നു നക്ഷത്രപിന്നങ്ങൊമാവഹനിയോ -
 ടെന്ദുതുളാഭപാനോൽതരുളുന്നമെ" 231
- "എങ്കിലതുംതുടങ്ങീപുനരിക്കാലം
 സങ്കടമില്ലതുകൊണ്ടിങ്ങറിഞ്ഞാലും 232
- മെയ്യുമാംഭൂപതിതന്നെ ടിതുകാലം
 പൈതരനടിപ്പിരിക്കുന്നരാത്യാൻറ 233
- പുത്രകുളാദികളെയുംനീതവ
 പത്താനെപ്പച്ചാക്കിക്കുന്നതില്ലതൊ?" 234
- "പൊയ്യായവാക്കുകുളപാദപാനോടു
 മെയ്യെപറഞ്ഞുതരിക്കാലമിശ്ചാ!" 235

ഭൂപാലവീരരോദേതാനമൊന്നുകൊ- ണ്ടാപത്തകപ്പെട്ടുപണ്ടുമോരൊജനം	236
നാട്ടിലെങ്ങാനുമിപ്പെരജനത്തിന്റെ വീട്ടിലവരുടെസമ്മതംകൂടാതെ	237
കൊണ്ടുപോയ്ത്തന്റെകുടുംബത്തെയുംവെച്ചു മണ്ടിമറുനാടുതേടുകനീ	238
എന്നാലതിനെമറയ്ക്കുമാറില്ലാത്ത നിന്നെയൊഴിച്ചുധരണിയിൽനിണ്ണയം"	239
"അങ്ങിനെകെട്ടതുനേരുതന്നെപുന- രെങ്ങുമതിന്നൊരുവാട്ടമില്ലതുമെ	240
മന്ത്രിപ്രവരൻപറപ്പെട്ടുപോയനാ- ജ്ഞിക്കുവൻപുനരെന്റെഗൃഹത്ത് കൽ	241
കൊണ്ടുവന്നാക്കികളുതുത്തെയുംചിന്ന കൊണ്ടുപോയാനലിക്കുന്നതിൻമൂന്നുമെ"	242
"മുമ്പിൽപറഞ്ഞുനീയില്ലെന്നതുതന്നെ പിന്നെപ്പറഞ്ഞിതുണ്ടെന്നതുമെങ്ങിനെ?	243
വാക്കിനത്തങ്ങളിൽമേലുച്ചിയില്ലേതുമെ ഭോഷ്ടപറഞ്ഞാൽമടങ്ങുകയില്ലെടൊ	244
നേരുകേടായിപ്പറയുന്നനേരവും ചേരുന്നതെപറഞ്ഞാൽനിരറ്റുഭൂലം"	245
നേരുകേടേതുപറഞ്ഞീലത്താനിന്ന നേരുഴിഞ്ഞേതുമിനിക്കില്ലനിണ്ണയം"	246
"ചന്ദനദാസ! ഞാൻചെന്നുതുകേൾക്കനീ എന്തിനോദരാതരൊച്ചാജാതുടങ്ങുന്നു?	247
മന്ത്രിപ്രവരന്റെഭാഗ്യമെന്തുകക ചന്ദ്രതുപ്താപനീനാഥനായ്ക്കൊണ്ടെടൊ!"	248
"അതൃ മാണക്യ! മഹീസുരരതാമെ! മെന്തുമാഹീ പതിക്കുകൊടുത്തിടുവാൻ	249
രാജസാമാന്യകളുതുമെന്തിനെ സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചിരിക്കുന്നതുമില്ലത്താൻ	250

- അന്നക്ഷലശലിൽകൊണ്ടുവന്നീടിനാൻ
 പിന്നെപ്പുലർകാലെക്കൊണ്ടുപോയിടിനാൻ” 251
- “എങ്കിലവിടേക്കുകൊണ്ടുപോയാണെന്ന്
 ശങ്കാവിഹീനംപറകയുംവേണംനീ” 252
- “എങ്ങുപോയെന്നതുഞാനറിഞ്ഞീലേതു -
 മെങ്ങിനെഞാനറിയുന്നുമൊന്നിടൊ!” 253
- ചന്ദനദാസനോടാശ്രമമാണക്യനും
 മന്ദമാസംപൂണ്ടുപിന്നെയുംചൊല്ലിനാൻ 254
- “ചന്ദനദാസനീനല്ലതില്ലകേ -
 ഉന്നതമുണ്ടുനന്തെന്തെന്തൊരു 255
- ഏതുമാന്മറിയുന്നതില്ലേപോൻ?
 ചേതസിനന്നായ് നിരൂപിച്ചുചൊല്ലിനീ 256
- ആപത്തുവന്നുതലയിൽകരേറിയാ -
 ലാവതെന്തെന്താവിചാരിക്കയുംവേണം 257
- നന്ദനപന്മാരെങ്ങൊന്നെന്നതുപോലെ
 ചന്ദ്രപൂർത്തനെന്നരാക്ഷസമാത്യനും 258
- നാശംവരുത്തുമെന്നുണ്ടുനീനക്കുമാ -
 രാശപുനരതുസാധിക്കയില്ലെടൊ 259
- നയവിപുലബലമുടയവർകളായുള്ളതു
 നക്രനാസാദികളാകുന്നമന്ത്രികൾ 260
- തെളിവിന്നൊടുയരണിപതിനന്ദനനുള്ള നാൾ
 തിരമാടിമലകുളിയെക്കെട്ടിനിൽക്കീടിനാൻ 261
- അക്കെട്ടഴിച്ചുഞാൻമെഴുത്തനയങ്കൽ
 നില്ലെട്ടെയെന്നുറപ്പിച്ചുകെട്ടീടിനേൻ 262
- ഇക്കെട്ടഴിച്ചുകെട്ടീടുവാൻപാരിതി -
 ലിങ്ങ്ങ്വരാജമില്ലെന്നറിഞ്ഞാലും 263
- പിരവരജധിരാകൻസേകശോണാഭയാൽ
 തെളിവിന്നൊടുസന്ധ്യക്കുടനെയായിരുന്നു 264
- ശിശിരകരമഹിതകലയെന്നുപോലെയാരു
 സിംഹവാദനത്തിലുള്ളൊരുദോഷം 265

പരിചെയ്തപരിച്ഛേദകാണ്ടിങ്ങുപാനീതവാൻ പാരതിഭേവൻവിനൈക്കുന്നതോക്കൻ”	266
വിചിധമിതികേട്ടുനശ്രേഷ്ഠപ്രവരനും വിഗതഭയമിങ്ങിനേചിന്തയെചയ്ക്കിടിനാൻ	267
“പലവിരുതുവാക്കിനങ്ങെന്നവരികിലും ഫലമിനിയറിഞ്ഞുകൊള്ളാമെന്നതേവേണ്ടു”	268
അഗ്രകലാത്തമനാകിയ ചാണക്യ- അഗ്രമായ്യിനെ യുദ്ധൊല്ലിനാനിങ്ങിനെ	269
“ശ്രേഷ്ഠികലശ്രേഷ്ഠകേട്ട ലമേങ്കിൽനീ കാട്ടുന്നദുസ്തരംകൊണ്ടുളള നഭവം	270
ദുഷ്ടൻഷ്ഠപണകൻചെയ്തുദോഷംകൊണ്ടു നാട്ടിനുപോയ തുകേട്ടില്ലതെഭവോൻ	271
പിന്നെശകടദാസൻചെയ്തുദോഷത്താൽ ചെന്നവൻകാലപുരിപുക്കിരിക്കുന്നു	272
ചന്ദ്രഗുപ്തനുമഹാരാജനിതുകാലം ചന്ദനദാസനിൻശാഘ്യകർമ്മങ്ങളെ	273
ഒട്ടംസഹിക്കയില്ലെൻവന്നാൽഭവോൻ കഷ്ടമാംഭണ്ഡമനുഭവിക്കുമല്ലൊ	274
എന്ന തുകൊണ്ടുനിനക്കുഞാൻബന്ധുവായ് ചെന്നതുകേൾക്കുന്നല്ലതവനിണ്ണയം	275
കാൽക്ഷണംവൈകാതെരാജാജ്ഞയാഭവോൻ രാക്ഷസൻതൻറെകളത്രത്തെയുംനൽകി	276
ചിത്രമായുളള രാജപ്രസാദങ്ങളും എത്രയുന്നനായനുഭവിച്ചീടൊട്ടൊ”	277
“ഉള്ളതേതന്നെകൂട്ടമനിണ്ണയം ഇല്ലാത്തതെങ്ങിനെനൽകുന്നുഞാനഹം	278
“ഇല്ലയൊരാക്ഷസൻതൻറെകളത്രത്തെ ചൊല്ലുനീചൊല്ലുരക്ഷിക്കുന്നതില്ലയൊ	279
നിൻറെകളത്രത്തെയുംപ്രാണനെയുമാ- രാൻറെകളത്രത്തെക്കൊണ്ടുതടുത്തുനീ	280

കാത്തുകൊണ്ടീടു വാനാവിട്ചിക്കനിൻ ചിത്തത്തിലെന്നെഗുണംവരുന്നിണ്ണയം”	281
“ഭീഷണമായുള്ള വാക്കുകളെന്തിൻ ദോഷവിഹീനനാമെന്നോടു ചൊല്ലുന്നു	282
സത്യമമാത്യകളത്രമെൻപത്തനെ നിത്യവുംവെച്ചുരക്ഷിച്ചുകൊള്ളുന്ന ഞാൻ	283
എന്നുതരികയുമില്ലെന്നിണ്ണയം എന്നാൽവരത്തുവതെക്കെവരത്തുക	284
ഇല്ലെന്നത്രരുടെ ചൊല്ലിയാലുപന- രില്ലവിശ്വാസമെന്നാൽ ഇതെന്തെന്നു”	285
“ഇങ്ങൊഴിൽതാവകെന്നല്ലനിണ്ണയം ചിത്തത്തിൽനിശ്ചയംവന്നിതൊചൊല്ലുനീ”	286
“നന്നായറച്ചിട്ടുകൊത്തൊരുനിശ്ചയം വന്നുകിടക്കുന്നിരില്ലൊരുസംശയം”	287
ഇത്തരംസാമദാനാദികൾകൊണ്ടവൻ ചത്തമിട്ടുകൊതകണ്ട ചാണക്യനും	288
‘എത്രയും ഉന്മൂലസനൈമാനിച്ചു ചിത്രമെന്തൊഴിലെന്നിരൂപിച്ചാൻ	289
ചിന്നെയുടേത്രാഴ്ചിവെന്നോടു ചൊല്ലിനാൻ നിണ്ണയംനന്നായിവന്നിതൊമാനസെ?”	290
എന്നു ചാണക്യൻ പറഞ്ഞതാനന്തരം “നിണ്ണയംവന്നിതെ”ന്നാൻമണിക്കാരനും	291
അതുകൊണ്ടിതന്നായുടൻ ചാണക്യവിപ്രന- മസ്തവയെപ്പറ്റിനിശ്ചിന്തെചൊല്ലിനാൻ	292
“തലടിതിരുവ. ഗളരലമുപ്പനിന്നേപ്പൊൻ മന്ദ്രമുപ്പാവനീശാജ്ഞയാദർശത്തെ	293
ഖലവണിജ!ശംഭുഭയ!സാപ്രതംനിന്നെയും കാത്തുകൊണ്ടീടുമോരുകുസൻവന്നിപ്പോൾ”	294
വാളുമെടുത്തുകൊപിച്ചുചാണക്യനും ചിത്തമെന്നപാഞ്ഞു വരുന്നതുകണ്ടു	295

ചന്ദനദാസനം ചഞ്ചലക്രൂടാതെ	
മന്ദമാസംകചന്റിങ്ങിനെ ചൊല്ലിനാൻ	296
“ഏതുമൊരുമില്ലമമഭവാൻ	
ചാരുതുമൊടുതലയറുത്തീടുക	297
ഏന്തുകുറുപ്പുമുറുപ്പുമുള്ള വാളുമൊ-	
യൊന്നിച്ചുവന്നാൽ മടിക്കേണമോ പിന്നെ	298
ആശ്മിഹവന്നുകൈപിടിപ്പാനില്ല	
നേരേതലമിതാവെട്ടീടുകഭവാൻ”	299
ചന്ദനദാസനീവണ്ണാപറഞ്ഞപ്പോൾ	
മന്ദിച്ചുചാങ്ങിനിന്നാൻ ചണകാത്മജൻ	300
ഉൾക്കരളിൽ കിളുരുനോരുകോപേന	
ചിക്കനെച്ചാണക്യ വിപ്രകലോത്തമൻ	301
അക്കാലപാശികൻതന്നെയുമനേരം	
മൂർഖനാകംഭണ്ഡപാശികൻതന്നെയും	302
ചന്തമൊടാശുവിളിച്ചീടിനാനഥ	
കാതവുമെന്തിപ്പൊച്ചുവരുവന്നാൻ	303
“അന്ധനായുന്തിക്കബന്ധുചായിടുന്ന	
ചന്ദനദാസനായുജ്ജ്വലപവനയും	304
ബന്ധിച്ചിവരെന്നെകളുതുപുത്രാദിയും	
ബന്ധുക്കളായവനുള്ള ജനത്തെയും	305
കൊണ്ടു ചന്നന്ധരാമിസ്രാസമാനമരം	
കാടറതന്നിലിട്ടീടുകവെകാതെ	306
ഏവാല്ലിവനുള്ള ഭണ്ഡാരമൊക്കെയെ	
തിണ്ണാകാറിങ്ങിഴുകൊണ്ടുപോന്നീടുക	307
ചന്ദ്രമൂലനത്ര പന്തിങ്ങിനെകല്പിച്ചു	
ചന്ദനദാസനോടൊന്നറിഞ്ഞിടചന്തൻ”	308
ചണകസുതവ ചന്തമകളുമൊട്ടുകേട്ടോരു	
ചന്ദനദാസനമന്തൊമിണ്ടിച്ചാൻ	309
“സുഹൃദീമകരുണപുനരരറമുണ്ടാകയാൽ	
സർവ്വപഹാനിവരുകെന്നതുംവന്തു	310

ബന്ധുനിമിത്തം വരുന്ന വിപത്തുകൾ സന്തതമൊക്കെ സ്സാധിക്കുന്നതവത്ര	311
എന്ന നിരൂപിച്ചതിൽക്കുന്ന നേരത്തു ചെന്നു പിടിച്ചിതു ചന്ദനദാസനെ	312
കാലാന്തകൊപന്മാരായുരുവുന്ന കാലപാശാഖ്യനും ഭണ്ഡപാശാഖ്യനും	313
കാലംകരവുവഴിഞ്ഞവൻതന്നെ കാലദോഷത്താലവർകളിൽവരും	314
പുത്രകളത്രാദികളോടുകൂടി - ഞെത്രയും ഭീഷണമായിപ്പറഞ്ഞവർ	315
കണ്ടകപാഷാണസഞ്ചിതമായുള്ള കണ്ടറതന്നിൽ പിടിച്ചുതള്ളിപ്പിന്നാർ	316
വാതിലും പിന്നെയുമെടുപ്പിച്ചിപ്പിന്നാൻ ഭീതിപൂണ്ടയോവിധിബലമെന്നോത്തു	317
പോതസി വന്നോരഴൽപൂണ്ടവർകളും ആതുരന്മാരായതിൽ കിടന്നിപ്പിന്നാർ	318
പിന്നെയവർകളും മറ്റുള്ളവരുമാണ് ചന്ദനദാസന്റെ റീട്ടിലകപ്പെടുക	319
അററമില്ലാത്തോളമുള്ള നിധികളും അററമില്ലാത്തുള്ളതാഭരണങ്ങളും	320
വൈദ്യശുപതന്മാരോടൊന്നിപാദിയാം വൈശിഷ്ട്യമുള്ള രത്നങ്ങൾ നിറച്ചുള്ള	321
രത്നകുടുംബമുള്ളവയ്ക്കുതെയും രത്നംപരിച്ചുള്ള മരതുറണങ്ങളും	322
സപ്തർഷികളാകുന്ന കിരീടമിട്ടുള്ള - തെണ്ണമില്ലാത്തോളമെന്നു പറയാവു	323
പട്ടകളോരോതരം നിറച്ചീടുന്ന പെട്ടികളുമോലപ്പെട്ടിപാത്രങ്ങളും	324
കൈവെക്കുതിക്കുവൻകൊണ്ടുനവർ വെക്കുന്നവനുമെന്തിൽ വെച്ചിപ്പിന്നാർ	325

ചന്ദനദാസനുള്ള ത്വമെപ്പേരുമെ	
ചന്ദ്രഗുപ്തൻതനിക്കായോരനന്തരാ	326
സന്തോഷമുറക്കൊണ്ടുകെട്ടിപ്പു വിപ്രനും	
അന്തഃകരണത്തിലിങ്ങിനെ ചിന്തിച്ചാൻ	327
“രാക്ഷസാമാത്യനെച്ചൊല്ലിയിവനിന്നു-	
പേക്ഷിക്കുമല്ലൊ നിജമായജീവിതം	328
ചന്ദനദാസനെകൊല്ലുന്നാനേരത്തു	
മന്ത്രിപ്രചരൻമരിക്കുമെന്നുണ്ടു ധം	329
സാരമായുള്ളതു സാധിപ്പതിനൊരു-	
കാരണമായ്തന്നു ചന്ദനദാസനും”	330
ഇത്ഥമോരോതരം ചിന്തിച്ചു ചിന്തിച്ചു	
പുത്ഥപീസുരേന്ദ്രനിരിക്കുംഭഗാന്തരേ	331
ഭദ്രഭടനുംപുരുഷശത്രുവും	
ഭദ്രബലമുള്ള ഡിംകാരത്തിനാനും	332
വന്ദനായുള്ള ബലഗുപ്തനുംപിന്നെ	
കന്ധമില്ലാത്തൊരുരാജാസനൻതാനും	333
ഉത്തമനായുള്ള രോഹിതാക്ഷൻതാനും	
ശക്തൻവിജയവർമ്മാവെന്നവിരനും	334
ഉത്തമമന്ത്രിയായ്തത്രവാണീടുന്ന	
ബുദ്ധിമാനാംഭാഗുരായണനെനിചർ	335
മുനംപുറപ്പെട്ടുപോയതു ചിന്തിച്ചു	
വന്നിതുസങ്കടംനാട്ടിലുളളാർകൾക്കും	336
കെട്ടിപ്പുനെല്ലാവരോടുപറഞ്ഞവ-	
ക്കാടലുണ്ടായതുംപോക്കിനാനന്നേരം	337
വിഷ്ണുഗുപ്തൻറനിയോഗവുംകൈക്കൊണ്ടു	
ധൃഷ്ടനാകുംഭാഗുരായണമന്ത്രിയും	338
വിരവിനൊടുബതമലയുകേതുതന്നെക്കണ്ടു	
വിശ്വാസമുള്ളൊരുമന്ത്രിയായിടീനാൻ	339
അവനുമതു കാലമപ്പുറുതരാജാനാ-	
ടേറു ചിത്രമായതുപാർത്തു ചൊല്ലിടീനാൻ	340

- “വരസ ചിവനായുഷ്ഠരാക്ഷസമന്ത്രിക
തുമയോടൊന്നുസമ്മാനിക്കയുംവേണം” 341
- പ്രിയസ ചിവനയവചനനിശമനദശാന്തരെ
പർവ്വതപുത്രനുംരാക്ഷസാമാന്യന 342
- ചൊല്ലിവിട്ടിങ്ങുവരുത്തിയവനോടു
ചൊല്ലിനാനെത്രയുംനല്ലമധുരമായ് 343
- “കോപ്പകളൊന്നുംഭോനില്ലരാഞ്ഞൊരാ
ഉൾപ്പൂ പിളഞ്ഞൊരുവേദമിനിക്കൊട്ടൊ 344
- സ്വാമിവിനാശംനിനച്ചുവോനൊരു
കാമമൊന്നിങ്കലുമില്ലനിരിക്കിലും 345
- ഞാനൊരുഭ്രാഷണംതന്നാലതുഭവാൻ
മാനിച്ചുചംകരിക്കേണംമഹാമതേ” 346
- ഇതമുരചെയ്തതന്റെകഴുത്തിന്നു
സതപരനല്ലൊരുമാലയഴിച്ചുവൻ 347
- മന്ത്രിപ്രവരൻകാട്ടിയനേരത്തു
സന്താപമുൾക്കൊണ്ടവനുമരചെയ്താൻ 348
- “ശ്രാ!സുകുമാര!വീരശിഖാമണേ!
തീരാതടുവെങ്ങളുണ്ടെന്നിരിക്കിലും 349
- ചിന്തിക്കുമാറില്ലമന്ദിതകഴിഞ്ഞതു
എന്തുഫലമതു ചിന്തിച്ചുനിക്കുമോ 350
- നിന്തിരുവുള്ളമെന്നെക്കുറിച്ചുണ്ടെങ്കി-
ലെന്നിനിക്കുള്ളതുസങ്കടംഭൂപതെ 351
- വീര്യവുംകോപവുംനാണവുംവേദവും
ശൈശ്യവുമില്ലാതെയുള്ള ഭേദത്തിന്മേൽ 352
- ചേരുകയില്ലാഭവാൻതന്നാഭ്രാഷണം
പോരാത്തൊന്നെന്തു പാങ്ങുനാതുപിന്നെ 353
- മെഴുതിരിക്കുമെഴുതിലമാടത്തിൽ
വീര്യമരീടുന്നസിംഹാസനമേറി 354
- കാണാൻഭവാനെയവകാശമുണ്ടെങ്കിൽ
വാങ്ങാമിതന്നുഞാനേതുമടിയാതെ” 355

എന്നതുകേട്ടമലയകേതുതാനും	
മന്ദസ്തിതഃപയുവനോട്ടപൊല്ലിനാൻ	356
“അതിനെളുതുതവമനസികാരണ്യമുണ്ടെങ്കി-	
ലന്തരുവാനിതല്ലെന്നറികെടോ	357
ഇന്നിതുവാങ്ങുകവേണംവോൻപുന-	
രെന്നെക്കുറിച്ചൊരുകാരണ്യമുണ്ടെങ്കിൽ”	358
ഇങ്ങിനെകേട്ടുപറഞ്ഞാനമാത്യനും	
“അങ്ങൊത്തവണ്ണ? നഷ്ടിച്ചുകൊള്ളുക ”	359
പറ്റുതപത്രനതുകേട്ടനേരത്തു	
ദിവ്യമായുള്ളൊരുപറഞ്ഞിമാലയും	360
മോദമുൾക്കൊണ്ടു മന്ത്രിന്ദ്രൻകഴുത്തില-	
ങ്ങൊദരപൂർവ്വമലംകരിച്ചീടിനാൻ	361
സന്തോഷമാൻപൻയാത്രപറഞ്ഞിതു	
മന്ത്രിപ്രവരൻപരംപുക്കുമേവിനാൻ	362
“രാക്ഷസനായുള്ള മാത്യപ്രവരൻ	
സാക്ഷാൽസഖായാംപിരാധഗുപ്താഖ്യനും	363
കെൽപ്പുള്ള രാക്ഷസൻതന്റെനിയോഗത്താൽ	
ശില്പമായോരാഹിതൃണ്ഡികരോഷമായ്	364
പാമ്പിൻകലടകൾകെട്ടിയെടുത്തവൻ	
പാനുമാടിച്ചുനടന്നുകൊണ്ടുക്കൊലം	365
പുഷ്പപുരത്തിങ്കലുള്ളൊരുവൃത്താന്തം-	
മെല്ലേരുമേന്മറിഞ്ഞിങ്ങുപനീടിനാൻ	366
ഉത്സമമന്ത്രിതൻമുമ്പിലവൻതാനും	
ചിത്തംകലതയാചൊന്നുനിന്നിടിനാൻ	367
നല്ലനായുള്ള പിരാധഗുപ്തൻതന്നെ	
വല്ലാതെയുള്ള ഹിതൃണ്ഡികവേഷമായ്	368
കണ്ടതുനേരമമാത്യപ്രവരൻ-	
മുണ്ടായതില്ലവനാരെന്നതുംതദാ	369
പിന്നെയുംപിന്നെയുംസൂക്ഷിച്ചുനേരത്തു	
ധന്യനാംമന്ത്രിക്കുതന്നുള്ളിലുണ്ടായി	370

ഉണ്ടായനേരമാത്ര പ്രവരൻ-

മുണ്ടായദുഃഖനവേഗംലെഴുന്നേറു 371

കണ്ണുനീരോലാലുപീണ്ഠപരചശാൽ

ന.നായവനെച്ചുകുത്തഴുകിനാൻ 372

കയ്യുംപിടിച്ചുകൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോന്നതാൻ

പയ്യങ്കസീമനിനന്നായിരുത്തിനാൻ 373

താനമിരുന്നുപുനരവൻതന്നോടു

ഭിന്നനായ ചപരഞ്ഞുതുടങ്ങിനാൻ 374

“ക.കൃഷ്ണകവന്റെറവേഷംധരക്കയം-

ലൊട്ടുംഭവാനെചറിഞ്ഞീലങ്ങാനോ 375

മംഗലരൂപനായ്ക്കണ്ടാരനിന്നെ.ഞാ-

ന.ങ്ങ.നെകണ്ടെ.നിരുകാലമിശ്ചര. 376

ഭൂപാലവീരനായ്ക്കുറുന്നമുടി

ഭവനംസർപ്പാത്മസിദ്ധിയുളളാരുനാൾ 377

ആപാദമൃഗമണിംഗാരോണങ്ങള-

ളാലാളമുളള പദവിചോടുകൂടി 378

കേവലംനിന്നെത്താൻകാണമാറാകവാ-

നാവതില്ലല്ലൊ.വിധിവിധിതമിദം” 379

ഇതഥാപറഞ്ഞുരോരോന്നെനിരൂപിച്ചും

ചിത്ത വിഷാദാൽകരഞ്ഞുതുടങ്ങിനാൻ 380

മന്ത്ര പ്രവരൻകായു.നതുനേര-

മന്ത്രരൂപാതവനമുരുശോകം 381

മന്ദമന്ദംതലോടി.കൊണ്ടമാത്രനെ

മന്ദവിരാധഗുപ്തൻപറഞ്ഞിടിനാൻ 382

“അപമലമിതരുതരുതുടുംമഹാമതെ

ആശുഭാനിഹന്തെ.ജ്ഞൈയൊക്കവെ 383

കനിവിനൊടുപണ്ടുള്ള പോലേപദപിയെ

കാലാന്തരംകൊണ്ടുനേപിപ്പിച്ചീടു” 384

നീതിമാനാകിയരാക്ഷസൻപിന്നെയു-

മാതുരനായവൻതന്നോടുചൊല്ലിനാൻ 385

“കഷ്ടമത്രേതുലോംപാത്തുകാണന്നേരം നഷ്ടമായ്നിന്നിതന്നുകചസേവ!	386
വൃഷ്ടി കചം മുനിശാപാലതുപേലൈ വിഷ്ണുപുഷ്പൻതന്റെറടുത്തുകാണമൊ	387
നന്ദകലത്തിന്നവനിതനാശവും മന്ദനായുളള ഞാൻ ശേഷിക്കയ്യെ ചയ്യ	388
അന്നു ഞാൻ ചാകാതിരിപ്പാനറകൾ മന്നരിൽ സ്നേഹമില്ലായ്കയല്ലേകൾ	389
മാനുഷഭൂതിയിലാശകൊണ്ടുമല്ല പ്രാണവിനാശഭയംകൊണ്ടുമല്ലേടോ	390
ഇത്തരങ്ങൾ നിരൂപിച്ചല്ലേടോ സേവ നിത്യപരദാന്യമേറുതന്നെവയം	391
സപ്തമുഖവും മന്ദ്രപ്രതികരി മന്ദ്രമശേഷമാടുകുന്നനേത്ത	392
സന്തോഷമുണ്ടാകുമെന്നുള്ളതൊത്തു ഞാൻ സന്തതമാവതു ചെയ്യുന്നതുമെടൊ	393
ഒന്നുകൊണ്ടു ഫലിക്കുന്നതുമില്ലതി- ന്നൊന്നു നിരൂപിച്ചാലൊക്കയും നിഷ്ഠലം	394
ഭിത്തിയുണ്ടെങ്കിലെവിത്രമുള്ളൂ സഖ- യിത്രനയപ്രയോഗങ്ങൾക്കകിംഫലം	395
സപാമിവിനാശം നിനച്ചു നിന്നെച്ചാരു കാമവുമില്ലിന്നിക്കാന്നിങ്കലുമെടൊ	396
രാത്രിയിൽ ചെന്നുകിടന്നാലുറക്കവു- മോത്തോത്തോതോതമല്ല നിന്നെക്കൂട്ടമെ	397
അററമില്ലാതൊരുദഃഖമുഴക്കയാൽ ചൊററിനമില്ലരുചിതേതു മെസേവ!	398
എന്നുടെ സപാമിയാം നന്ദമഹിപതി എന്നെച്ചിറഞ്ഞാക്കിച്ചമച്ചീടിനാൻ	399
രാക്ഷസനെന്നുള്ളതൊട്ടേടമേയുള്ള കാൽക്കണമെന്നെപ്പിരിഞ്ഞാൽ പൊറുക്കമൊ	400

ഞാനൊരുകാളുംനിരൂപിച്ചറിയിച്ചാൽ മാനസേഭൂപനകാളുമതുതന്നെ	401
ബന്ധുചാര്യമുള്ളൊരുചന്ദനദാസന്റെ മന്ദിരത്തിങ്കൽകടംബത്തെയുംവെച്ചു	402
യെയ്യുമുറക്കൊണ്ടുപറപ്പെട്ടുപോന്നുഞാൻ കാളുമല്ലാതൊന്നുചെയ്തുമില്ലെടൊ	403
ബന്ധുജനമനോയെയ്യുമുണ്ടാവതി- നെന്നൊന്നുവേണ്ടതെന്നാലതുംചെയ്തുഞാൻ	404
തീക്ഷ്ണനായുള്ളൊരുമൗര്യനെക്കൊല്ലുവാൻ തീക്ഷ്ണരസവാദികളെയുംകല്പിച്ചു	405
അതിനവർകളെദരിച്ചീടചാനായിഞാൻ അഥശകടദാസനെകല്പിക്കയുചെയ്തു	406
അരുദിനമരാതിവൃത്താന്തമറിവതി- നതിനിപുണരാക്ഷപണാദികൾതമ്മെയും	407
കസുമപുരിതന്നിലങ്ങാക്കീട്ടുണ്ടുഹൊ കിമിഹഫലമെന്നുതോന്നുന്നതുമുണ്ടെടോ	408
എന്നുതെസചാമിയാംസർവ്വേന്ദ്രസിലിതാൻ തന്നുടമക്കളാംമൗര്യാഭിഭൂഷണം	409
ശാസ്ത്രപരപാതങ്ങളെപ്പോലെപോറിനാൻ നിർദ്വന്ദ്വനിന്നവരിൽചെല്ലൊരുഭൂഷണം	410
കാരണമായ്തന്നുഭൂപനനാശവും മാറുമെന്താപമിനിക്കതുചിന്തിച്ചാൽ	411
എന്നതുകൊണ്ടുഞാൻകാലാന്തരംകൊണ്ടു മന്നനേസ്തംഭനചന്ദ്രഗുപ്തൻതന്നെ	412
കൊന്നുപരിഭവംതീർത്തുകൊൾവൻദൈവ- മിന്നൊരുവർമ്മമായ്നിന്നീലവനെങ്കിൽ	413
കുനിവിന്നൊടുക്കുമ്പുരവൃത്താന്തമൊക്കവെ കഥയകഥയാശ്ശുകേൾക്കേണമെടൊസഖ"'	414
ഇത്ഥമാകണ്ഠവിശാധഗുപ്തന്താന- മുത്തമാത്യാനാടോത്തുചൊല്ലിടുന്നാൻ	415

“ഏതൊരുദിക്കുപിടിച്ചുപറയേണ്ട തേതുമറിഞ്ഞീലുണക്കുന്നനരിഞ്ഞാലും”	416
എന്നതുകേട്ടുകലമന്ത്രിവീരനും ചൊന്നാൻ വിരാധഗുപ്താഖ്യുനാടീങ്ങിനെ	417
“ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെരൂപരൂപഭേദഗാദിയും മന്ദനാമമെയ്യനെക്കൊന്നുകൂട്ടു ചാനായ്”	418
തീക്ഷ്ണരസവാദികളാമവർകളും ശ്രക്ഷതയോടെത്തുചെയ്തതെന്തെങ്കിലും	419
ഭാരവർമ്മാവുമംബരൂപനുംവെട്ടുന്നും പോരാമയെന്നൊന്നുചെയ്തതെന്തെങ്കിലും	420
ശത്രുജനത്തിൽപ്രവൃത്തിചെയ്തെന്നതും ഇത്തരമൊക്കെപ്പറകുന്നീവൈകാതെ”	421
എന്നതുകേട്ടുവിരാധഗുപ്തൻതദാ മന്ദസ്ഥിതമെയ്യുപനോട്ടമൊല്ലിനാൻ	422
“ഒന്നുപോലിച്ചിലചിന്നെന്തവർകൾക്കു വന്നിതുനാശമെന്നുപറയേണ്ടു	423
ഭാരവർമ്മാവിന്റെരൂപരൂപഭേദഗാദിയും മെയ്യനെല്ലുംബന്ധനായിചമലിച്ചിതു	424
ഭാരവർമ്മാവുമെയ്യനെനോക്കിത്തുളക്കിൽ വൈരോധകനെയുംകൊന്നാനതുനേരം	425
പെരുജനങ്ങളുംമുറ്റമുറ്റമായിന്നു ഭാരവർമ്മാവിനെയുംതച്ചുകൊന്നിതെ”	426
അർക്കറിയാമെന്നൊ ചാണക്യനീതിക- ളൊക്കെയുമവൻതന്റെരൂപരൂപഭേദഗാദിയും	427
ഭോഷനായുള്ള ഭിഷക്കിനെക്കൊണ്ടുവൻ ഭോഷചൂണ്ണമതുതന്നെഭജിച്ചിപ്പിച്ചു	428
കൊല്ലിച്ചിതു ചാനകാത്മജൻപിന്നെയും നല്ലധനവാൻപ്രഭുമാദകൻതന്നെയും	429
ക്ഷോഭമുൾക്കൊണ്ടുധനമുണ്ടുകൊല്ലിച്ചു ബീഭത്സനാദികൾതന്നെയുംകൊന്നിതെ”	430

ബന്ധുബന്ധന്മാർക്കിടയിൽനിന്നുകേട്ട-	
നന്തരാദർശനമെന്താർപ്പിനാൻരാക്ഷസൻ	431
“അയ്യോനിരൂപിച്ചുകാണുന്നീമെന്തയ്യൻ	
ദൈവാനുകൂല്യങ്ങളെത്തൊഴിച്ചൊരു	432
പുറമെവെന്താർപ്പിനാൻനിർമ്മാൾ	
സർവ്വമനോഹരിയാംവിഷ്ണുകന്യാ	433
ഉദ്യമപരിയാലമെന്തയ്യൻതട്ടാൻ	
പുറത്തൊന്നുകൊണ്ടിട്ടുബലാൽ	434
അർദ്ധരാജ്യത്തെഹരിപ്പാനിന്നവൻ	
ചത്തൊന്നമെന്തയ്യനൊരുനമസ്സേ	435
കണ്ണൻപുറമെവെന്താർപ്പിനാൻ	
വിണ്ണൻപുറമെവെന്താർപ്പിനാൻ	436
അയ്യോനിരൂപിച്ചുകാണുന്നീമെന്ത	
നന്തരാദർശനമെന്താർപ്പിനാൻ	437
കണ്ണൻതീരവടി, തൻവൈഭവംകൊണ്ടു	
ജ്ഞാപിന്നെലാതെവേലതുകൊണ്ടു	438
നന്നായൊന്നൊരുപാലം വന്നാകിയോ-	
ർന്നെടവേലമെന്താർപ്പിനാൻ;	439
എന്നാലൊന്നൊന്നാർപ്പിനാൻ തന്നൊരു	
കന്യാവിഷ്ണുകൊണ്ടുതെന്തയ്യനെക്കൊല്ലാൻ	440
കല്പിച്ചതാണു മൊന്നുകൂടുന്ന മൊന്നൊരു	
കൊല്ലാപ്പുറത്തൊന്നൊന്നൊന്നൊന്ന;	441
കണ്ണൻതീരവടി കൊണ്ടുതെന്തയ്യനെക്കൊല്ലാൻ	
തിണ്ണൻതീരവടി കൊണ്ടുതെന്തയ്യനെക്കൊല്ലാൻ	442
അർദ്ധരാജ്യത്തെഹരിപ്പാനിന്നവൻ	
എന്നൊരുമൊന്നൊന്നൊന്നൊന്ന;	443
വിണ്ണൻതീരവടി കൊണ്ടുതെന്തയ്യനെക്കൊല്ലാൻ	
കണ്ണൻതീരവടി കൊണ്ടുതെന്തയ്യനെക്കൊല്ലാൻ	444
നന്നായൊന്നൊന്നൊന്നൊന്നൊന്ന	
യെന്നൊരുതെന്തയ്യനെക്കൊല്ലാൻ	445

പിന്നെതെന്തെല്ലാംപ്രയോഗിച്ചതുമവൻ?"	
എന്നതുകേട്ടുവീരധഗുപ്തൻചൊന്നാൻ	
"പിന്നെപ്രവർത്തിച്ചതെങ്കിലെദഃകട്ടാലു	446
പദ്യതരാജനെക്കൊന്നതുമൂലമായ്	
നിവൃത്തിപ്പെട്ടാൻഷപണകനെക്ഷണാൽ	447
ദാരുവർമ്മാദിപരിപാലനംകൊണ്ടു	
ഘോരമാംവണ്ണംശകടഭാസാഖ്യനെ	448
കൊന്നശ്രുചത്തിന്മേലിട്ടോരനന്തരം	
ചന്ദനദാസനോടാശ്രു ചാണക്യനും	449
ചെന്നുവോൻറെകളത്രമുണ്ടെന്നിട്ടു	
എന്നുമവൻകൊടുത്തീലതുകൊണ്ടഥ	450
ബന്ധിച്ചുപതകളത്രാദികളോടും	
അന്ധകാരക്കുണ്ടറയിലിട്ടീടിനാൻ	451
അർദ്ധമവനുള്ളതെപ്പേരുമേപിന്നെ	
കത്തിക്കുവരിച്ചുകൊണ്ടുപോയിടിനാൻ"	452
ഇത്തരംകേട്ടുവിഷാദിച്ചുരക്ഷസൻ	
ചിത്തമുഴന്നുവനോടുചൊല്ലീടിനാൻ	453
"ബന്ധുജനങ്ങൾക്കുദുഃഖമുണ്ടാക്കുവാൻ	
അന്ധനാണെന്നൊരുകാരണമായഹോ	454
നന്ദപിനാശോദരിയാജ്ഞകൊണ്ടിപ്പോൾ	
ചന്ദനദാസാദികളായബന്ധുക്കൾ	455
അന്തമില്ലാതോളമുള്ളദുഃഖങ്ങളും	
എന്തൊരുകഷ്ടമനുഭവിക്കുന്നതും	456
മോഹമോരോന്നെന്നിനച്ചുനിനച്ചുഞാൻ	
ഹാഹാമരിയാതിരുന്നെന്നിതുകാണാൻ	457
വിശ്വാസമേറുന്ന ചന്ദനദാസനും	
നിശ്ശേഷനാശംഭവിച്ചിതെല്ലോശിവ	458
ശുചാദിരോഹമനുഭവിച്ചാനഹോ	
ശീലഗുണമുള്ള നല്ലശകടനും"	459

ഇങ്ങിനമന്ത്രിപ്രവരൻപരകയം തിങ്ങിനശോകംചൊറാഞ്ഞുകരകയം	460
മന്ത്രിപ്രവരനീവണ്ണംവിലാപിച്ചൊ- രന്ധനേപ്പോലെമരുവുണ്ടശാന്തരെ	461
“ഉണ്ടുവരുന്നശകടഭാസ”നെന്നു മണ്ടിവന്നിങ്ങറിയിച്ചാനൊരുദൂതൻ	462
അപ്പോളതുകേട്ടമാത്രപ്രവരനും ഉൾക്കാമ്പിലുണ്ടായമോദാകലതയാൽ	463
ചൊന്നാൻവിരാധഗുപ്താഖ്യന്താ“ടൈന്തമോ- വന്നതെന്തിപ്പോൾമരിച്ചശകടനം”?	464
എന്നതുകേട്ടുപന്താപറഞ്ഞീടിനാൻ “കൊന്നുകളവാന്തരയ്ക്കുകയറിട്ടു	465
കൊണ്ടുപോകുന്നൊരുനേരത്തവിടുന്നു കണ്ടുത്താൻപിന്നെയുഴറിപന്നീടിനേൻ	466
ഈശപരാനഗ്രഹംകൊണ്ടുചാക്കാത്തതും ഈശപരനംവിപരീതമല്ലോക്കെടോ”	467
അഥശകടഭാസനുംസിലാതമകനുമായ് അതിവിനയമോടമാത്യാവണങ്ങീടിനാൻ	468
അതുപൊഴുതിലഥശകടഭാസനെച്ചെന്നുവൻ അതികതുകമോടുഗാഢാലിംഗനംചെയ്താൻ	469
കരമതുപിടിച്ചുരികഞ്ഞിരുത്തിക്കൊണ്ടു കണ്ണനീർവാർത്തവൻതന്നോടുചൊല്ലിനാൻ	470
“അയിശകടമരണമിഹവന്നനിന്നെക്കണ്ടേ- രാനന്ദമുള്ളിൽപറയാവതല്ലോരാ	471
തവമരണഭയമകലുവതിനുപുനരെന്നതോ പ്രിയസുമഖകാരണംചൊല്ലുചൊല്ലാത്തുനീ”	472
സമിവചരവചനമിരിക്കുകോരനന്തരം ശകടനതികൈതുകപൂണ്ടുചൊല്ലീടിനൻ	473
“വിരവിനോടുകലനിലമമന്നിതുഞാനോ പ്രിയതരസുഹൃത്തായസിലാതമകനിവൻ	474

ആട്ടിക്കളഞ്ഞുടൻചാതകന്മാർെയും കൂട്ടിയിടങ്ങെന്നെയുംകൊണ്ടുപോന്നീടിനാൻ”	475
ശക്തഗിരമിങ്ങിനെകേട്ടോരനന്തരം സന്തോഷമുള്ളിൽനിറഞ്ഞുവഴികയാൽ	476
പൊല്ലിനാനിങ്ങിനെരാക്ഷസമാത്മനം സല്ലാപമോടഥ്സിലാതമകനോടും	477
“സിലാതമനായിതുഞാനമേടോസഖേ! ഏന്തൊരുവസ്തുതരേണ്ടതിതിനെന്ന്	478
ചിന്തിച്ചുകണ്ടാലിതിനെത്തേസമ്മാനം ഏതുമില്ലെന്നുവരികിലുംഞാനിപ്പോൾ	479
തരുവനിതുതവ”പുനരിവണ്ണംപറഞ്ഞവൻ തൻറകഴുത്തിൽകിടന്നോരുപൊന്മാല	480
പണ്ടുലയകേതു കൊടുത്താനാനും ഉണ്ടാരുമോടാൽകഴുത്തീനാഴിച്ചുവൻ	481
സിലാതമകനുകൊടുത്താനതുരേനരം ബലമോടേത്താടുവാങ്ങിടിനാനവൻ	482
മാലയുംവാങ്ങിച്ചുമന്ത്രിപ്രവർത്തൻ കാലിനകമ്പിട്ടവനുമരചെയ്താൻ	483
“മൂന്നാമിവിടെക്കുമന്ത്രികലോത്തമ വന്നുപരിചയമില്ലിനിക്കേതുമേ	484
എന്നതുകൊണ്ടുപോന്നവിശേഷിച്ചു- മെന്നെക്കുറിച്ചുകാര്യമുണ്ടാകേണം	485
ഇങ്ങിനിക്കണ്ടാരുമോഹമിതുകാലം അങ്ങുന്നിനിക്കുതന്നുളളാരുഭ്രഷണം	486
അംഗാദീ മമിതുകൊണ്ടടയാളമി- ട്ടിങ്ങുളള ഭണ്ഡാരമഞ്ചയിൽവെയ്ക്കണം	487
പിന്നെയൊരിക്കലൊരാവശ്യമാകുമ്പോൾ തന്നാൽ മതി”യെന്നവനുമരചെയ്തപ്പോൾ	488
രാക്ഷസൻതൻറനിയോഗാൽശകടനം തൽക്ഷണഭ്രഷണംവാങ്ങിച്ചുവനോട്	489

ഭണ്ഡാരമഞ്ചയിൽവൈപ്രതിനായിട്ട	
കൊണ്ടുപോകുമ്പോളുമാത്രനാമാങ്കമാം	490
അംഗുലീയംകണ്ടമാത്രനോടോതിനാൻ	
“അങ്ങുള്ളനാമമീമുദ്രമേൽക്കാണു”	491
രാക്ഷസനപ്പോളവനോടുവാങ്ങിച്ചു	
സൂക്ഷിച്ചുനേരത്തുകണ്ടനിരൂപിച്ചാൻ	492
“പണ്ടുഞാനിങ്ങുപറപ്പെട്ടുപോരുമ്പോൾ	
വണ്ടാർതഴക്കഴലാളായകാന്തയും	493
ഉണ്ടായശോകംചൊറാഞ്ഞതുനേരമുൾ-	
ത്തണ്ടാർവിനോദാത്മമായവളെന്നുടെ	494
കൈവിരൽമേൽനിന്നാഴിച്ചുകൊണ്ടാളവൾ	
ഏഴമിവനതുകിട്ടിയതെങ്ങിനെ”	495
ഇതമംനിരൂപിച്ചുരാക്ഷസനെന്നരം	
സിലാത്മകനോടുചൊല്ലിനാനിങ്ങിനെ	496
“അയിസുമുഖപറകതവകയ്യിലിതുകാല-	
മംഗുലീയമിതുകിട്ടിയതെങ്ങിനെ”	497
കനിവൊടുക്കേട്ടവനുംപറഞ്ഞീടിനാൻ	
“കസ്യപുരപാസിയാംചന്ദനദാസന്റെ	498
ഗൃഹനികടഭൂമിയിൽവീണുകിടന്നിതു	
കിട്ടിയിരിക്കുന്നറികമഹാമതെ!”	499
“ഒക്കമൊക്കമതെന്നപ്പോളുമാത്രയും	
ഇക്കണക്കേയുള്ളവയ്ക്കുപലതരം	500
വഴിനിർക്കാരടെപീടികമുറത്തു	
വീണുകിടക്കുമതിനില്ലസംശയം	501
ഓരോജനങ്ങൾക്കകിട്ടുമതിങ്ങിനെ	
അതമതുതിരക്കിട്ടുമാറില്ലല്ലോ”	502
അതുപൊഴുതുശകടനവനോടുചൊല്ലിടിനാ-	
“നംഗുലീയമിതുമന്ത്രിനാമാങ്കിതം	503
മതിയിൽമതിവരുമുവമത്സരമൊട്ടോ	
മാനിച്ചു2ന്ത്രിക്കിതുന്നീകൊടുക്കേണം”	504

ശകടഗിരമിങ്ങിനെകേട്ടുസിലാത്മകൻ	
“വികടമകലേക്കുണ്ടെന്നെന്തൊരുചൊല്ലിനാൻ	505
ഏതുമാരുകിലുതിനില്ലോസഖേ	
ചേതസ്സിലേററുപ്രസാദമത്രേമമ	506
മുറുമമാത്യന്തനെയുള്ളൊന്നിതു	
പെറുവെച്ചുമിനിക്കില്ലൊന്തരാം”	507
ഇതഥംപറഞ്ഞവനംഗുലീമുദ്രയു-	
ക്തമാമാത്യപ്രവരണമല്ലിനാൻ	508
“ഒന്നുണ്ടിനിക്കുചുരുക്കിപ്പറയേണ്ട-	
തെന്നവൻമന്ത്രിപരനോടുചൊല്ലിനാൻ”	509
“എങ്കിൽപറകെന്തൊരാക്ഷസൻചൊല്ലിനാൻ	
ശങ്കാവിഹീനാപറഞ്ഞാനവൻതാനും	510
“അരികുചണകാപത്യവിപ്രിയംചെയ്താൽ	
അപനെയൊരുപേടിയുണ്ടുകയാൽമാനസ	511
പാടജീപുത്രപാത്തിന്ദുപാവതി-	
നാടലുണ്ടെററമതുകൊണ്ടുത്താനിനി	512
നിത്യമാത്യനെശ്ശശ്ശുഷയംചെയ്തു	
ചിത്തമാദരതാല്പിവിടേവസിക്കുന്നെൻ”	513
“അങ്ങിനേതന്നെയൊരന്തരമില്ലിതി	
നെങ്ങിനേനിന്മനമെന്നറിയാഞ്ഞുത്താൻ	514
മുന്മേലപറയാഞ്ഞതെന്നറിഞ്ഞീടുന്നീ	
കമ്പംകളഞ്ഞിവിടത്തെന്നൊഴുക്കോ”	515
ഏന്തപറഞ്ഞൊരുരാക്ഷസമന്ത്രിക്കും	
നന്നായവനിഷ്ടസേവകനായിതെ	516
തുഷ്ടനായുള്ള ശകടനുംരാക്ഷസ-	
നിഷ്ടനായുള്ളൊരുപേഖകനായിതെ	517
പിന്നെയുംമന്ത്രിവിരാധഗുപ്തൻതന്നോ-	
ടന്യുനരാഗംപറഞ്ഞുതുടങ്ങിനാൻ	518
”വിരവിലിവർകനിവിനൊടുമദ്ധ്യവരികയാൽ	
വൃത്താന്തശേഷംപറഞ്ഞുമില്ലല്ലൊ	519
ചന്ദ്രഗുപ്തൻറപ്രജകൾക്കെന്നമ്മിലാ	
നന്ദഗുപ്തനിലുംസ്തേയംപറഞ്ഞിതാ?”	520

ഖേദമുൾക്കൊണ്ടുവന്നേവംപറഞ്ഞപ്പോൾ	
മോദമുൾക്കൊണ്ടുപിരായപ്പൂൻചൊന്നാൻ	521
“പ്രജകളിഹവിരവിനൊടുപോരുമെല്ലാവരും	
പാരംപൊരുതികേടുണ്ടുവെക്കാക്കവേ	522
ഭദ്രഭോദിപ്രധാനപുരുഷന്മാർ	
മരിച്ചിട്ടുപിടന്നുപോയാരറിഞ്ഞാലും	522
പർവ്വതകാരുണ്യജൻപോന്നോരനന്തരം	
സർവ്വകാര്യത്തിന്നുമന്തരംകാണുന്നു	524
ചാണക്യനും ചന്ദ്രഗുപ്തനുംതമ്മെ	
ലൂനിച്ചിതുവൈരമെന്നുണ്ടുതോന്നുന്നു	525
ചാണക്യവിപ്രകൻറകല്പനാശക്തികൾ	
മാനസമൗയ്യൻസമീക്ഷണതല്ലേതും	526
എന്നൊരുശങ്കയുണ്ടെന്നുപറയേണ്ട	
നിണ്ണാംവന്നീലപക്ഷേവരുമെടോ!”	527
ചാനകസുതമൗയ്യവൈരാംകരാരംഭവും	
ശക്താരംഭദ്രഭോദിപ്രധാനവും	528
കേട്ടതിമോദംകലർന്നുമാക്ഷസൻ	
പെട്ടന്നുവന്നെയുമാനിച്ചുയച്ചവൻ	529
സ്തനകലശനെന്നൊരുവൈരാജികനോടു	
താല്പര്യമുൾക്കൊണ്ടുചൊല്ലിനാനിങ്ങിനെ	530
“കസുമപുരമഴകിനൊടുചെന്നുപുക്കാത്തുനീ	
കാര്യംചിലതിനിവേണ്ടതുമുണ്ടെടോ	531
മൗയ്യൻറകല്പനകൗടില്യഭൂസുരൻ	
വൈരമുൾക്കൊണ്ടുഭംഗമുൾവരുത്തുമ്പോൾ	532
മൗയ്യനായുടേജാരുദ്രപതിതന്നുടെ	
വീര്യമുൾവാഴ്ത്തിസ്തുതിക്കണമാത്തുനീ”	533
കനിവൊടുവന്നെപ്പറഞ്ഞവമായച്ചുടൻ	
കരകനെയുംവിളിച്ചിങ്ങിനെചൊല്ലിനാൻ	534
“കസുമപുരവൃത്താന്തമൊക്കെയറിഞ്ഞുനീ	
കനിവൊടുവരികെ”നായച്ചാനുവന്നെയും	535

ശകടനതുപൊഴുതു ചിലവിപ്രർകൊണ്ടന്നിട്ടു ശോഭതേടുന്നൊരുമൂന്നാഭരണങ്ങൾ	536
വില്പതിനായിത്തുടങ്ങുന്നതുകണ്ടു ക്ഷിപ്രമമാത്രനെക്കണ്ടു ചെല്ലിടിനാൻ	537
“ഭാസുരമായിതാമൂന്നാഭരണങ്ങൾ ഭ്രസുരന്മാർ ചിലർവില്പാൻ തുടങ്ങുന്നു	538
കൊള്ളേണ്ടുവെന്നതെ”ന്നിങ്ങിനെകേട്ടപ്പോൾ കൊള്ളുവാനാശമുഴുത്തൊരുരാക്ഷസൻ	539
മുമ്പിലെഭ്രഷണം സിദ്ധാത്മകൻതനി- ക്കുമ്പിൽകൊടുത്തൊന്നു മില്ലായ്ക്കൊണ്ടവൻ	540
തന്നുടെമെയ്യെലലംകരിച്ചിടുന്നവൻ നല്ലതരമായനവുംകൊടുത്തവൻ	541
ശോഭിതമായതിഭാസുരമായിട്ടും ആഭരണത്രയംകൊണ്ടാനതുനേരം	542
സന്തുഷ്ടനായഗമന്ത്രിപ്രവരൻ- മനുഷ്യകരണത്തിലിങ്ങിനെ ചിന്തിച്ചാൻ	543
മെഴുത്തൻമഹാരാജനായിത്തൊന്നൊന്നു വീര്യവുംഭാവിച്ചിരിക്കുന്നിതിക്കാലം	544
മന്മതിവൈഭവംകൊണ്ടവനിക്കാലം നന്മയിൽപ്പുനമപിദ്രുനായിവാഴുന്നതും	545
എന്നൊരുധിക്കാരമുണ്ടു ചാണക്യനും എന്നതുകൊണ്ടാദിശേഷിച്ചുപിന്നെയും	546
ആധിപത്യമിന്നുകീട്ടിയെന്നോകനും സാധിച്ചിതുമൽപ്രതിജ്ഞയെന്നോകനും	547
ഉണ്ടാകകൊണ്ടു മിരുവകുടമന്ത്യാന്ത്രി- മുണ്ടാംവിരോധമതിനില്ലസംശയം	548
ഇത്ഥമോരോന്നേനിരൂപിച്ചുരാക്ഷസൻ ചിത്തമോദത്തോടിയുന്നാനതുകാലം	549
ആവതല്ലേതു മിനിക്കിനി ചൊല്ലുവാൻ ആമെങ്കിൽനാളെയുംചൊൽവെന്നെങ്കിലി -	550

പ്പെരുതൽപറഞ്ഞുപലരോടുമിങ്ങിനെ
പൈതീത്തിന്നുപരിചോടുകാലം

551

ഇതി മുദാരക്ഷസവഞ്ചനനാമഗാനവിശേഷം

സ മ റ പ്തം

അഞ്ചാംപാദം

- ശാരികമാർമെഴുലിമാലേ!മനോരമേ!
- പാരുശീലേ!കഥാശേഷവുംചൊല്ലുനീ 1
- ആയു ചാണക്യനതുകാലമെന്താണു
ധീരതകൈക്കൊണ്ടുചെയ്തതുമോമഖെ!? 2
- മെഴുന്നാലുള്ള മഹീപതിവിരനും
കാൽക്കളഞ്ഞൊന്നുചെയ്തതെന്തുള്ളതും 3
- പാവിളനീരുംമധുവുംനകൻനീ
മാലകലംപരിചാശ്ചൊല്ലിടേടോ! 4
- ശാരികപ്പെരുതലതുകേട്ടുനേരത്തു
ചാരുതരമായുറഞ്ഞുതുടങ്ങിനാൾ 5
- ആയു ചാണക്യൻറനീതിപ്രയോഗവും
മെഴുമഹീപതിതന്നെടുത്തതും 6
- ശേഷമിനിക്കുരചെയ്തതിന്നൊരവും
വൈഷമ്യമുണ്ടതുചൊൽവാനരുത്തേതും 7
- ആക്ഷമിഞ്ഞുകൂടാതൊന്നിതെങ്കിലും
കേൾക്കുന്നതിനുള്ളിലാഗ്രഹമുണ്ടെങ്കിൽ 8
- ചൊല്ലുവാനേതുംമടിക്കുന്നതില്ലൊൻ
ഉല്ലാസമാന്നിതുകേൾപ്പിനെല്ലാവരും 9
- ആയുന്നാലുള്ള ചാണകസുതനൊരു
കാൽമിതുകാലമിങ്ങിനേമിന്തിച്ചാൻ 10

- “മെന്യുനോടാമൊരുവ്യാജമുൾക്കൊണ്ടുഞാൻ.
വൈരവുമാവിച്ചിരിക്കണമിക്കാലം. 11
- രാക്ഷസാമാത്യൻകലഹമിതുകേട്ടു
രക്ഷമായ്ക്കൊണ്ടുവരുംപടനിണ്ണയം 12
- പുഷ്പപരിക്കടുത്തീടുന്നാനരത്തു
കെൽപ്പുള്ള മാത്യനേമുറ്റംനക്കൊണ്ടുഞാൻ. 13
- നല്ലനയപ്രയോഗങ്ങൾകൊണ്ടുററവും
കള്ളനാക്കീടുമതില്ലൊരുസംശയം” 14
- ഇത്ഥംനിരൂപിച്ചാച്ചുമാണക്യനും
പൃഥ്വിപതിയുമായുള്ളൊത്തുതങ്ങളിൽ 15
- ഓരോരൊകാൽക്കൾകൊണ്ടിടഞ്ഞുററവും
വൈരവുമാലാരായുന്നോമനന്തരം 16
- ചന്ദ്രതുപ്തൻമഹീപാലകനെന്നൊരു
ചന്ദ്രമഹാത്മവംശോഷിച്ചുകല്പിച്ചാൻ. 17
- മാണക്യനപ്പോളതുകേട്ടുകൊപിച്ചു
മാനിച്ചതിനെമുടക്കവുംചെയ്തതേ 18
- ആജ്ഞയ്ക്കുഭംഗംവരുത്തിയനേരത്തു
വിജ്ഞാനമേറിയ ചന്ദ്രതുപ്തൻതുപൻ. 19
- രോഷംനടിച്ചാരുതനെവിട്ടുടൻ
ദോഷമറിതനായുള്ള മാണക്യനെ 20
- രാജസഭയിൽവരുത്തിവിരോധാഭ്യ
പൂജയുമാദരവാദംചെയ്തുററവും 21
- മാണക്യഭൂസുരശ്രേഷ്ഠനെറകാലിണ്.
താണതൊഴുതനമസ്കരിച്ചീടിനാൻ 22
- തൻപദംകമ്പിട്ടുചെന്യനാമനനെ.
സംഭ്രമത്തോടെഴുന്നേല്പിച്ചുസാദരം 23
- “ശ്രീ!സുകുമാര!മെന്യുമഹീപതെ!
വീരനായുള്ള ഭവാനവിജയങ്ങൾ 24
- പിന്നെയുംപിന്നെയുംവന്നുവന്നുററവും
ധന്യനായിടുക”ന്നാശിയുംചൊല്ലിനാൻ 52

ആശീർവ്വചനങ്ങളിങ്ങിനെകേട്ടഥ	
ദേശികൻതന്നോട്തെയ്യനുംചൊല്ലിനാൻ	26
“നിന്തിരുവുള്ള മെല്ലൊന്നിരൂചിക്കിൽത്തൊ-	
നന്തരമില്ലൊരുപനാസ്സാണതൊ	27
ശതപ്രയോഗങ്ങൾനീങ്ങാപ്രയോഗവും	
ചിത്രമതിൽപരമെന്തഹോവേണ്ടതും”	28
ഇതമുരചെയ്തമന്നവൻതന്നോട്	
ചിത്തംതെളിഞ്ഞുകെട്ടിപ്പുറംചൊല്ലിനാൻ	29
“എന്തുമുലംഭവാനെന്നവരുത്തുവാൻ	
ചിന്തിതമെന്തെന്നുരചെയ്തവെകാതെ”	30
പാരിടത്തിനധിനാഥനാമെന്നതും	
പാരാതെകെട്ടിലുനോട്ചൊല്ലീടിനാൻ	31
“ധർമ്മസ്വരൂപനാമെയ്യുന്നകേവലം	
കാണാനപേക്ഷയുണ്ടാകതെന്നവിഭോ”	32
ഇത്തരംചൊന്നൊരുമന്നവൻതന്നോട്	
പൃഥ്വീസുരനുംചിരിച്ചുചൊല്ലീടിനാൻ	33
“പോരുമിപ്രശ്നംകൊണ്ടുള്ള തൊക്കവേ	
കാൽമെന്തൊന്നിഹചൊല്ലുകവെകാതെ	34
കാൽക്കുള്ളതുമില്ലാതെമഹീപതി	
കാൽപുരുഷനെയുണ്ടോവരുത്തുന്നു?	35
ഏതനതുകൊണ്ടുണ്ടുണ്ടില്ലായമെന്നനി	
മന്നവന്മാർമുടിരത്തമേചൊല്ലേടോ	36
കെട്ടിലുനിങ്ങിനെചൊന്നോരനന്തരം	
പാടവമേറുന്നചന്ദ്രഗുപ്തൻഗുപൻ	37
കിഞ്ചനവെരുന്നടിച്ചുസഭയീന്ദ്ര	
ചഞ്ചലംകൈവിട്ടുചൊല്ലിനാനിങ്ങിനെ	38
“ചന്ദ്രോത്സവംമുടക്കീടുവാനെന്തഹോ	
നിന്ദയൊമഹൊരുകാൽനിമിത്തമോ?”	39
മന്ദമാസംപൂണ്ടുവിഷ്ണുഗുപ്തൻഗുപ-	
ചന്ദ്രനാടിങ്ങിനെചൊന്നാനതുനേരം	40

മന്ത്രിപ്രവരന്യമുഖൈതാളിക-	
നന്തരംകൊള്ളാമിതെന്നു കണ്ടെന്നരം	56
വന്ദിപ്രവരൻ 'സ്തനകലശൻ' ചെന്നു	
മന്ത്രാലയപുൻതൻറമുമ്പിൽനിന്നാദരാൽ	57
വീര്യജലവാഴ്ത്തിപ്പുതുടങ്ങിനാൻ	
"മെഴുതു മഹീപതിചീര! ജയ! ജയ!!	58
ഭാഗവതന്നുടെവൈഭവമോർക്കുമ്പോൾ	
വേദതാഹരമെന്നതേപറഞ്ഞുടാവു;	59
ഓരോജനങ്ങൾക്കുപരമാരവന്തക-	
ണ്ടോരോതരം സവചെയ്യുകയേറി	60
ക്ഷോഭിതനായിത്തന്നെനാമോവില്ല	
വീണ്ടുപോകുന്നതറികയുമില്ലമോ!;	61
മന്തഗജത്തിൻകഴുത്തിൽകരയേറി	
ചിത്തമുറപ്പിച്ചിരുന്നവേചവകൻ	62
കത്തുകൊള്ളക്കണ്ടോഴിച്ചുഗോപരി	
ചിത്തമിളകാതെതന്നെവസിക്കയും	63
ചിത്തത്തിലിത്ഥംവരമെന്നൊരുമത-	
മിത്തരിദപാലംവിചാരവുമില്ലല്ലോ;	64
വാരിധിക്കള്ളിലടങ്ങിയഭൂമിക്കു	
മെഴുതുന്നൊരുത്തനധിപതിയെന്നാമോ	65
സത്യലോകത്തോളമുണ്ടൊരുകളിയും	
ചിത്രമത്രെപുനരിത്തൊഴിലത്രയും;	66
രാജാവുകല്പിച്ചൊരാജ്ഞനടത്തുന്ന-	
താചരിയാതവരില്ലമഹീതലേ;	67
സർവ്വാഭാണമലംകരിച്ചാൽഗുപ-	
നവീപതിയാകയില്ലെന്നറിഞ്ഞും	68
ആജ്ഞയ്ക്കുമാന്തരംകൂടാതെനിത്യവും	
പ്രാജ്ഞനായുള്ളരാജാവുരാജാവാല്ലോ;	69
ഇത്തരംദോഷങ്ങൾകൂടാതെഭൂപനാ-	
യുത്തമഭൂപതെ! നിത്യംജയജന!"	70

ഇത്തരമാശീവ് ചനങ്ങരുകേട്ടപോ- തുത്തമൻകെഴടിലുനിങ്ങിനെ ചിന്തിച്ചാൻ	71
മന്ത്രി പ്രവരനയച്ചവന്നോനിവ- നന്തരംകൊള്ളാമിതെന്നു കണ്ടിടാലും	72
കോപപ്രവൽനംമെന്തിനായിവൻ ഭൂപതിതന്നെസ്തുതിപ്പാനവകാശം	73
രാക്ഷസൻറപ്രയോഗങ്ങളു, റിത്തരുത്താൻ സൂക്ഷ്മമെന്നാകിലുപറുകയില്ലമോ	74
ചിത്തത്തിലി.തമംനിരൂപിച്ചുമാണക്യ- നിത്തിരിനേരമിരിക്കേദശാന്തരെ	75
ഉത്തമചിത്തനാം ചന്ദ്രഗുപ്തൻനിജ- ഭൃത്യനെത്തത്രവിളിച്ചുചൊല്ലിടിനാൻ	76
“പട്ടംപുടവയുമാഭരണങ്ങളു- മൊട്ടുമേവൈകാതെ ചതാളികന്നുനീ	77
കൊണ്ടുവന്നാത്തുകൊടുത്തയച്ചീടുക കണ്ടിട്ടമില്ലിവനെപ്പോലെയാരെയും”	78
അപ്പോൾഗുപനോട്ടമാണക്യചിപ്രനും കെല്ലോടുകോപംനടിച്ചുചൊല്ലിടിനാൻ	79
“ഭണ്ഡാരമായുള്ള തെപ്പേരുമിന്നുനീ കണ്ടുവെക്കാക്കുകൊടുക്കുന്നു കല്പിച്ചാൽ	80
വല്ലാതെവന്നുപോമെന്നറിഞ്ഞീടുക- യെല്ലാംനിനക്കൊത്തവണ്ണംവരാദൃശം	81
സ്ഥാനത്തുവേണവും യങ്ങളുംചെയ്തീടുവാൻ സ്ഥാനാധിപിക്രമംസാദ്ധ്യവുമല്ലെടോ”	82
മെയ്യുന്നതുകേട്ടുകോപംകലൻള്ളിൽ ആയുനോടിങ്ങിനെചാത്തുചൊല്ലിടിനാൻ	83
“ആജ്ഞയ്ക്കു ഭംഗംവരുത്തുവാനെത്രയും പ്രാജ്ഞനത്രേഭവാനില്ലാരുസംശയം	84
ഒന്നുമിനിക്കൊത്തവണ്ണംല്ലായ്കയാൽ ഭണ്ഡാപ്രജകൾക്കുമുണ്ടെന്നറിഞ്ഞാലും”	85

ഇത്തരംകേടുചണകതന്ത്രജന-

മുത്തരംചെന്നാൻപലരുമിരിക്കവെ 86

“കേവലമൊത്തവണ്ണംനടന്നീടുകി-

ലീവണ്ണമുള്ളദോഷങ്ങളകപ്പെടും 87

ഇച്ചൊന്നതേതുംസഹിക്കുന്നതല്ലെങ്കിൽ

വെച്ചുഞാനിന്നധികാരമറിഞ്ഞാലും 88

നീനിനക്കൊത്തവണ്ണംനടന്നീടുകിൽ

നാനമരികൾക്കുഭൃത്യനായ്നീടും 89

എങ്കിലിനിക്കെന്തുചേതമതുകൊണ്ടു

സങ്കടമെങ്കിലുമില്ലെന്നറിഞ്ഞാലും;” 90

“കെരമുദിനാമമായുള്ളമഹോത്സവം

ഭൂമിദേവശ്രേഷ്ഠനായഭവാനിപ്പോൾ 91

എന്തുചെയ്തുകീടവാണെന്നുള്ള-

തന്ത്രമില്ലപറഞ്ഞെമതിയാവൂ” 92

വിഷ്ണുഗുപ്തൻചന്ദ്രഗുപ്തനോടനേരം

ഉണ്ണിച്ചുചെന്നാൻവിനയവുംക്രൂടാതെ; 93

“കെരമുദിനാമോത്സവാതുടങ്ങീടുവാൻ

കാമിച്ചതെന്തെന്നിനിക്കുമറിയണം” 94

“ആജ്ഞക്കുഭംഗംവരുത്തുമെന്നോത്തുത്താ-

നജ്ഞാനിയായിതുകല്പിച്ചതുമിപ്പോൾ” 95

“ഞാനമതുതന്നെവാഞ്ചിച്ചതുമെടോ

മാനമേറിടുന്നചന്ദ്രഗുപ്തപ്രഭോ! 96

ഉഴിയില്ലുള്ളഗുപ്തന്മാരെനിന്നുടെ

കീഴാക്കിവെച്ചുമാരെന്തോന്നുന്നു? 97

ആരുമറിയാത്തതല്ലെടോനിന്നുടെ

ധീരതയേറുംപ്രഭുത്വവുംപ്രൗഢിയും” 98

“അത്രവൈദഗ്ദ്ധ്യംഭവാനുമുണ്ടെങ്കിലോ

ഭൂഭാദിപ്രധാനജനത്തെയും 99

രാക്ഷസാമാത്യുനയുംകളഞ്ഞീടുവാൻ

ശ്രദ്ധമായെന്തപരാധമവർക്കുമാ!” 100

“എങ്കിലോകേട്ടുകൊൾകെന്നു ചാണക്യനും ശങ്കകൂടാതെ പറഞ്ഞു തരുവൻ ഞാൻ	101
വാരണാശ്വക്ഷനാം ഭദ്രഭടനശപ- കാരകനായ പുരുഷഭിത്താഖ്യനും	102
മദ്യപാനമൊയ്യ മത്തരായേററവും ഹൃദ്യമാരായുള്ള നാരിജനങ്ങളെ	103
കണ്ടെടുമെത്തിപ്പിടിപെടുപുൽകയും കണ്ടജനങ്ങളെക്കൊന്നുമടിക്കയും	104
നങ്ങൾക്കുവേണ്ടും പ്രവൃത്തിയുക്കെകവിട്ടു തിങ്ങി നിറഞ്ഞൊരുമാനമഭിമുഖം	105
ഈ പണ്ണമുള്ള ധിക്കാരങ്ങൾ കണ്ടു ഞാൻ ജീവിതം നീക്കി പ്രവൃത്തിവിരോധിച്ചു;	106
കോപിച്ചു പോയാ രവരമതു കൊണ്ടു സേവിച്ചിതു ചെന്നു പറ്റുതരാജനെ.	107
രാജഭണ്ഡാരങ്ങൾ വെച്ചു രക്ഷിക്കുന്ന രാജസേനൻ തവ സേവകനാമവൻ	108
ഭണ്ഡാരമോഷണം ചെയ്തതെന്നു വ- ന്നുണ്ടായിതു ധനമെന്നറിഞ്ഞീടനീ,	109
എല്ലാവരും മറിഞ്ഞീടുന്ന നേരത്തു കള്ളനാത്തൊന്നെന്നു ശങ്കമുഴുത്തവൻ	110
ഉൾക്കന്നം വിട്ടു പുറപ്പെട്ടു പോയുട- നുകന്നാം മേൽമുനയെ ചൂണ സേവിച്ചതും;	111
പിന്നെ ബലഗുപ്തധികാരത്താൽ മന്നവനീകൊടുത്തിടുന്ന ജീവിതം	112
ലോഭമുഴക്കയാൽ പോരാ യെന്നിട്ടു ലാഭമിരിലേററുണ്ടെന്നു കണ്ടവർ	113
തിണ്ണമലയകേതു ക്ഷിതിനാഥനെ ചെന്നു സേവിച്ചാ രവർകളും ഭൂപതെ!;	114
പിന്നെയും കേൾഭാഗ്യരായണനാമവൻ മുന്നമെപർവ്വതസേവകനാകയാൽ	115

- തൽപ്പത്രനോടൊന്നു ചെന്നു പറഞ്ഞു പോൽ
 'തപസ്സിതാവക്ഷലമയ്യതു ചാണക്യൻ' 116
- ഇതഥ പറഞ്ഞു ചലയകേതുതന്നെ
 സതപരതന്നിടത്തിന്നയച്ചീടിനാൻ; 117
- ചന്ദനദാസൻ തുടങ്ങി യുദ്ധേച്ഛാർക്കരക്കു
 നിന്ദനം നൊക്കറിപ്പുണ്ടായ, തുമുലം 118
- ഭണ്ഡമകപ്പെടുമെന്നു ഭയപ്പെട്ടു
 കണ്ഠനായം ചെന്നു വൻമേൽപ്പുറം സേവിച്ചു; 119
- 'എന്നുടങ്ങി വന്നൊക്കിപ്പതു മിവൻ'
 എന്നു നിരൂപിച്ചു പവ്തപത്രനും 120
- ഈ പുനേസ്സേഹമുദ്ധേച്ഛാ നെന്നു കാക്കയാൽ
 മേൽപ്പുറം ധിപൻ ഭാഗുരായണനെത്തുടാ 121
- മന്ത്രിപ്രവരനാക്കിക്കൊണ്ടു നന്തരം
 സന്തോഷമുൾക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നിതിക്കാലം; 122
- മാനമേറിടുന്ന ലോഹിതാക്ഷൻ തന്റേ
 ജ്ഞാനമില്ലാത്ത വിജയവർമ്മാവുമായ് 123
- പുത്രപയത്തെ ചെറുപ്പിച്ചു തുമുലം
 ഉത്തമനായ ബാലകന്മാരേ പർ 124
- വീട്ടിൽ പൊരുതിയില്ലാതെ പൊപ്പെട്ടു
 കഷ്ടം പരവശപ്പെട്ടു കരഞ്ഞ പർ 125
- സങ്കടമെന്നോടറിയിച്ചു തുമുലം
 നിൻ കഴൽ കൂപ്പിച്ചു ബാലകന്മാരെ ഞാൻ 126
- അത്ഥമതാൻ മവക്കുകൊടുത്തഥ
 മിത്തരം രെളിയിച്ചു വെച്ചു നന്തരം 127
- ഒട്ടുമരികെ സഹിയാഞ്ഞ വരുടെ
 ധൃഷ്ടിയായുള്ള പിതാക്കളിരുവരും 128
- കണ്ടു പോൽ ചെന്നുടൻ പവ്തരാജനെ
 പണ്ടിതു ചെയ്തു ചാറില്ലെന്നറിഞ്ഞു; 129
- ഇതഥ മവകുപരായങ്ങളാകുന്നു
 ധാത്രിപതെ ധരിച്ചീടുക മാനസേ 130

ഇത്തരമുള്ള ചാനകാത്മജോക്തികേ- ട്ടുത്തരഃ ചാനാനവനോടുമെഴുതും	131
“ഓരോജനങ്ങൾക്കുപരായമിങ്ങിനെ ഓരോതരത്തിലുണ്ടായ്തരംനിണ്ണയം;	132
വീര്യപുരുഷർക്കിതുണ്ടെന്നിരിക്കിലും കാല്യായനാർക്കു യാമൊമഹീസുര!	133
വെച്ചുകൊള്ളുതരകളുത്തതെന്തിങ്ങിനെ പിച്ചയല്ലിപ്പൊന്നതെന്നുധരിച്ചാലും”	134
എന്നതു കേട്ടുകൊടുപ്പുനും ചൊല്ലിനാൻ “ഇന്നതുതാ. നിഖിനിക്കൊടൊമനാവ”	135
മന്ദമാസംപൂണ്ടതുനേരമിങ്ങിനെ ചന്ദ്രപൂർണ്ണത്തിനായകൻ ചൊല്ലിനാൻ;	136
“കൗശലമില്ലായ്ക്കൊന്നയങ്ങൾക്കുപോ? വാശിപിടിച്ചതൊഴിച്ചുകൂടായ്ക്കൊ?”	137
“നീതിക്കുകൗശലംപോരായ്ക്കൊണ്ടല്ല ചാതുര്യമോടതു ചൊല്ലിത്തരുവൻഞാൻ	138
നാട്ടിൽ പ്രജകൾക്കുരാജാവിനെക്കുറി- ച്ചൊട്ടുമേരാഗമില്ലാതെവരുംവിധൗ	139
രണ്ടുപ്രകാരം പ്രതിവിധാനമുണ്ടു രണ്ടുപറയാമനുഗ്രഹംനിഗ്രഹം	140
ഭദ്രദാനംപുരുഷദത്താഖ്യനാം ക്ഷുദ്രമതികളായിട്ടുകൊണ്ടെടോ	141
സപ്തവൃന്ദനങ്ങൾക്കൊണ്ടുപ്രമത്തരായ് ക്ഷിപ്താധികാരികളായുള്ള വർകളെ	142
രണ്ടാമതു മതിന്നാക്കീട്ടുകിൽ പുന- രുണ്ടാമതിനാലനേകമനസ്സു	143
ഹസ്തികലത്തെയുമശപഗണത്തെയും പൃഥ്വിപതെയുമുടിച്ചീടുമറികനീ;	144
ഏവമനുഗ്രഹമാകുന്നിതുമെടൊ കേവലംദോഷമല്ലാതെയില്ലതുമെ,	145

എങ്കിലൊക്കേരുകൾക്കുമഹീ പതെ! പിന്നെയും 'ഡിങ്കാരതാപ്തൻ' ബഹുഗുണനെന്നിവർ	146
എത്രയുൾപ്പെട്ടു കൃതികളാകയാൽ ധാത്രിയെത്തന്നെ കൊടുത്തുവെന്നാകിലും	147
പ്രീതിവരാതവെക്കുങ്ങിനെ ഭൂപതെ! ചേതസി ചാത്താല നഗ്രഹം നൽകുന്നു?	148
രാജസേനൻ ഭാഗ്യമായെന്നു പറഞ്ഞു രാജധനപ്രാണനാശഭയത്തിനാൽ	149
ഏറ്റവും പരവശപ്പെട്ടവെക്കുങ്ങിനെ മറ്റുമനുഗ്രഹം നൽകുന്നു സാമ്പ്രതം?	150
ലോഹിതാക്ഷാപ്തൻ വിജയവർമ്മാപ്തനും സാഹസകാരികളാകുകൊണ്ടല്ലയോ	151
പുത്രരോടേറ്റൊരുമുത്ത, വെക്കുങ്ങിനെ? ധാത്രിശനൽകുന്നതിപ്പോളു നഗ്രഹം;	152
രണ്ടുപക്ഷം താൻ പറഞ്ഞതിൽ മുന്നേതി- ലുണ്ടൊന്നിരൂപിച്ചു കണ്ടാലവകാശം?	154
പിന്നെപ്പറഞ്ഞ പക്ഷത്തിന്നു വൈഷമ്യ- മെണ്ണരുതാതോളമുണ്ടെന്നറിഞ്ഞാലും	154
നന്ദരാജ്യം നിനക്കിന്നു ലഭിക്കുവാൻ നന്നായിണങ്ങീലനാട്ടിലുള്ളൊരെല്ലാം	155
എന്നുവരുമ്പോൾ "പ്രധാനജനങ്ങൾക്കു ദണ്ഡമകപ്പെട്ടു പോ" ലെന്നുകേൾക്കുമ്പോൾ	156
വിശ്വാസമില്ലാതെയൊപ്രജകൾക്കിഹ വിശ്വേശകവീര! മഹീപതെ! നിണ്ണയം;	157
എന്നതുകൊണ്ടിഹ നിഗ്രഹാനുഗ്രഹം മനവ! രണ്ടിനും ഭോഷ്യമുണ്ടാക്കുനീ	158
പവ്തപുത്രൻ മലയകേതുപ്രഭു ഗർവ്വിതനായ് നമുക്കുള്ള ജനത്തെയും	159
രാക്ഷസമാത്രിനേയുമവന്തന്നെ പക്ഷത്തിലാക്കിവെച്ചു ദുരവൃത്തികൾ	160

കേളുസ്തപൈരമ്പടയോട്ടമൊരുമിച്ചു വാച്ചവീദോഷമകത്തുവലിക്കയാൽ	161
യുദ്ധത്തിനായൊരുമ്പട്ടവൻനമ്മോടു ബദ്ധരോഷത്തോടിരിക്കുംഭഗാന്തരെ	162
ഉത്സവത്തിന്നൊരുമ്പട്ടതെന്തിന്നുനീ- യുത്സാഹമുണ്ടെങ്കിലൊന്നിഹവേണ്ടതും	163
അസ്രുശസ്രാഭ്യാസവുമായുനിത്യവും ധാത്രിശവണ്മതിൽ, കോട്ട, കിടങ്ങുകൾ,	164
നന്നായുറപ്പിച്ചശരയുദ്ധംവിധേയ നിന്നുകൊൾവാൻകരുതീടുകമാനസ;	165
എന്നതുകൊണ്ടുഞാൻ ചന്ദ്രമഹോത്സവം ചന്ദ്രഗുപ്താവനീനാഥ! വിലക്കിനേൻ”	166
പാടവമേറുന്നകൈഴിലു ഭൂസുരൻ കേട്ടരീഞ്ഞവംപറഞ്ഞൊരനന്തരം	167
മെയ്യുന്നായുള്ള നരവംശത്രേയും ആയുരോടിങ്ങിനെചാത്തുചൊല്ലീടിനാൻ;	168
“ബന്ധുചാനമുടൈപ്പുതപത്രനെ എന്തു മുലഭോവാൻ ഭൂരക്ഷുണ്ണതത്?”	169
“എങ്കിലോകേൾക്കനീ ചന്ദ്രഗുപ്തപുരോ! ശങ്കകൂടാതെപറയാമതുമെങ്കടാ!	170
പുഷ്പതപത്രനിവിടെയിരിക്കുമ്പോൾ പുഷ്പപ്രതിശ്രുതമായുള്ള രാജ്യത്തിൽ	171
പാരിപകത്തുകൊടുക്കയാവേണ്ടതും ചേതസിപാത്താൽവധിക്കയാവേണ്ടതും	172
കൊന്നാലവനുടൊതനെയെക്കൊന്നതും നിണ്ണയംനാമെന്നുചൊല്ലുമല്ലാവരും	173
ആനമതിനാൽകൃതശ്ലൈശ്മനമുള്ളൊരു നാനായംനീളെനടക്കുന്നമുക്കക്കടാ	174
നാടിഹപാരിപകത്തുകൊടുക്കിലും കേടതിനുണ്ടെന്നറികയാവതെ!	175

മിനിയാംപുവ്തരാജനെക്കൊന്നതിൽ ആനുകൂൽപ്പതമഃരൂപമലമെടൊ!	176
ഇല്ലാന്നതൊക്കെനിരൂപിച്ചുകണ്ടുഞാൻ മേൽപ്പുതനെക്കളവാൻവകാശം;	177
“മന്ത്രിപ്രവരന്മാരൊക്കെസന്തന്മെ അന്തർഗതത്തിൽവാഴ്ത്തുവാനതര	178
എന്തൊന്നുകളിട്ടുപോക്കി ചുറ്റുമെന്ന് ചിന്തിച്ചതോന്നീലിനിക്കെ”ന്നമെയ്യുന്മ;	179
“ഈല്ലാമതുപ്രപഞ്ചം നീകേളൊ! വല്ലായ്ക്കുടന്നാടുമന്ത്രിരാക്കുസൻ	180
ഉള്ളിൽകിടന്നാലവനിഹനമെയ്യ വല്ലപ്രകാരവകൊല്ലമറിഞ്ഞാലും	181
ഭരതകുറിക്കളഞ്ഞാൽപുറത്തിരു- ന്നാരാനെയുംചെന്നുസേവിച്ചുകാണ്ടവൻ	182
കാട്ടുന്നതുതട്ടിപ്പോകേതുമെ വാട്ടമില്ലെന്നാർകമഹിപതെ!”	183
“എന്തിലൊന്നായ്ക്കുപായംപ്രദയാഗിച്ച സങ്കടംകൂടാതെരാക്കുസമാത്മന	184
ഭരതകുറിക്കളഞ്ഞതിനെന്തെന്ന നേരെപറകെ”ന്നഈല്ലിനാൻമെയ്യുന്മ	185
“എന്തിനൊത്തുഭവാനേററുപായമേ- ഉന്തരംകൂടാതെചെയ്യമാത്യേന്ദ്രനെ	186
ഉള്ളിൽതറച്ചിളകാതെകിടക്കുന്ന ശല്യംപരിച്ചുകുളയുന്നതുപോലെ	187
തള്ളിക്കളഞ്ഞതറിഞ്ഞീലൊരാളോ- നല്ലെന്നുവെന്നുവാനെന്നൊരുവിഭ്രമം!”	188
“അത്രവെല്ലെഴുതണ്ടെങ്കിൽഭവാനെന്തു വിഭ്രമംചെയ്യുവാക്കിലൊവക്കാത്തതും?”	189
“വിഭ്രമിച്ചാലതിനൊണ്ടൊരൊവകു- മുറക്കുടന്നുനമന്ത്രികളോത്തമൻ	190

പ്രാണൻകളയുമതല്ലായ്യിൽനിന്നുടേ ചേണാൻവൻപടകൊന്നുമുടിച്ച്	191
രണ്ടുപ്രകാരവുമെന്നാകിലുചാകാ കണ്ടുകളഞ്ഞുത്തൊന്നെന്നറിഞ്ഞീടനി	192
ഏറ്റുമരിച്ചുവെന്നാകിലതിനൊരു കററംഗുണജ്ഞനല്ലൊമന്ത്രിസത്തമൻ	193
കാട്ടിൽകിടക്കുന്നകാട്ടാനയെപ്പോലെ വീട്ടിൽവരുത്തുവാൻയത്നവുചെയ്തീ	194
ആയുസ്സുപറഞ്ഞാൽമടക്കുവാനാളല്ല കായുമറിയുന്നവർകളിൽവെച്ചുഹൊ	195
രാക്ഷസമാത്യുനാടൊത്തവരാജമി- ല്ലിക്ഷിതിതന്നിലതിനില്ലസംശയം	196
“ഒക്കുമൊക്കുമെടൊരാക്ഷസമാത്യന- ങ്ങിക്കാലമെന്നൊന്നതിശയമായതു?”	197
“ഏതുമറിഞ്ഞതില്ലെങ്കിൽഭവാനുതാൻ ഭൂതധാതൃദേവ!ചൊല്ലിത്തരാമിപ്പോൾ	198
നന്ദഗുപതികൾനിത്യമായ്യാഴുന്ന മന്ദിരമിങ്ങുലഭിച്ചോരനന്തരം	199
തന്നിൽനിന്നച്ചകാലംനിജദാസിതം നന്നായിവന്നിതെന്നിപ്പാമന്നവിമ	200
കല്പിതംസാധിപ്പതിനറിയാതെന്നാം കല്പാന്തവുവസിച്ച്കയോഗ്രമൊ?	201
വാണാനതുമുഖ,മേറപ്രജകൾക്കു കാണാതെയായ്ക്കുന്നമ്മിലന്തരാഗം	202
ഭൂസുരനാകിയചാണക്യനുമതി- ഭാസുരമായതിനത്തരംചൊല്ലിനാൻ	203
“രാഗംപ്രജകളിലേറിച്ചമകയു- മേകത്രവാസംവളരക്കഴിക്കയും	204
നന്ദഗുപതിയെശ്ശൂരളവർകൾക്കു നിന്ദകൂടാതെവരികയ്യുഭൂപതെ	205

അന്ധപുരുഷന്റെ കണ്ണുകൾ തുറന്നു- ബുദ്ധിവിപ്ലവം ഉണ്ടായതുകൊണ്ട്	206
കുറുത്തു ബന്ധുക്കളോടുകൂടിയതുകൊണ്ട്- മേറുന്ന കേൾവിയെ പഠിപ്പിക്കുകയും	207
ഇത്തരമുള്ള തുകൊണ്ടു മാത്രമല്ല വിത്തമുറപ്പിച്ചിവിടെ വസിച്ചതും;	208
രാക്ഷസന്മാരുടെ നന്മകളിലുണ്ടാക്കിയ സാക്ഷാൽ കിടന്നു മുക്കുന്ന സന്തതം	209
നന്ദനന്മാരെ യാതൊരു കൈവെട്ടിപ്പിച്ച ചന്ദ്രഗുപ്തപ്രഭോനിന്നൊന്നാകാതെ	210
ഭൂമിക്കു നാഥനായിത്തീർന്നു പോയ കാമിയിരിക്കുന്ന പദ്മപുത്രനെ	211
വാഴിപ്പതിന്നു വേദനകൾ ചെയ്തു ഭോഷതപമേറുന്ന രാക്ഷസൻ കശ്ശലൻ	212
നന്ദനെക്കൊന്നു തുണിയിൽ വാഴിച്ചതും പട്ടാണമെല്ലാം നീക്കം ചെയ്തതും	213
ഭയം നോക്കുന്ന രാക്ഷസൻ നോക്കിയിരിക്കവെ ധൂഷനായ് ചെയ്തോരവസ്ഥകളൊന്നുമെ	214
ഞാനല്ലയോ ചെയ്തല്ലാത്തതൊന്നെങ്കിലും മാനമുഴഞ്ഞാൽ മെന്തെന്നു ചോദിക്കട്ടെ!	215
“ദൈവമത്രെ നവനന്ദനന്മാരെ ഇവർക്കു മാക്കിയ മച്ചു തുറന്നതല്ല	216
അതുകൊണ്ടു നോക്കൂ ഹൃദയമുണ്ടെങ്കിൽ മെന്തെന്നു ചോദിക്കട്ടെ തോന്നുന്നു”	217
“ദൈവം പ്രമാണീകരിക്കുന്നവർക്കു കേവലം മൃഗമെന്നു ചോദിക്കട്ടെ!”	218
“മൃഗമല്ലാത്തവർ വന്യപ്രായമോ പ്രായശ്ചിത്തം കാട്ടുമോ വിപ്രകുലപതെ!”	219
ഇത്തരം വാക്കുകൾ കേട്ടു വാണകൃഷ്ണൻ ചിത്തത്തിലേററു വളർന്നു കോപവും	220

ഘാതംവിറച്ചുകണ്ണു മുവത്തിക്കൊണ്ടു ധാതൃശനോടുപറഞ്ഞതുടങ്ങിനാൻ	221
“പോരുമെന്നോടനീയിത്തരംചൊന്നതു മേറപ്പറഞ്ഞുപോകാതെദൂരാത്മാവെ	222
ഭൂത്യനാടെന്നപോലേനീപലതരം ഉത്തരംചൊന്നതുപോരുംജളപ്രഭോ	223
സത്യംവൃഷലനല്ലോനീനിരൂപിക്കി- ലുത്തമനായുള്ള ഭൂസുരൻത്താനെടോ	224
മന്നവരാംനവനന്ദവധകൈകാണ്ടു മന്ദമടങ്ങുന്നമന്യുഭവനനെ	225
ഉജ്ജ്വലിപ്പിക്കയാചാശ്വനിനക്കിന്നു നിശ്ചയംനാശംഭവിക്കുംജളപ്രഭോ	226
എന്നിൽവലിയവൻരാക്ഷസനെന്നൊന്നു നിന്നുള്ളിലുണ്ടെങ്കിലേതുമവൈകാതെ	227
വാളിതാവെക്കുംകൊടുക്കുന്നീരാക്ഷസ- നാളല്ലത്താനിത്തരങ്ങൾക്കറിഞ്ഞാലും”	228
ഏകപറഞ്ഞഥവാളു മെറിഞ്ഞാതു തിണ്ണമഴുന്നോറു ചാണക്യഭൂസുരൻ	229
മന്നാനോടൊന്നുമെമിങ്ങാതെന്നാക്കാതെ തന്നിടപ്രകീർത്തിക്കുന്നിനെ വിന്തിച്ചാൻ	230
“രാക്ഷസനിപ്രയോഗങ്ങളെപ്പേരുമെ സൂക്ഷ്മതരമായറിഞ്ഞവനൊക്കവെ	231
ചാണക്യനോടുവിപരീതമാക്കിത്താൻ നന്തമിച്ഛുനാലുപാവനിനാഥനെ	232
ഇപ്പോൾജയിക്കുന്നതുണ്ടെന്നുറച്ചവൻ. കൈഴപ്പാടുചെയ്യാപ്രയോഗങ്ങളൊക്കവെ	233
നിഷ്ഠലമാണ്ണമെന്നതുമല്ലെടോ തൽഫലംനീതാനനുഭവിക്കുംദ്രഥം”	234
ഇത്തരമോരോന്നു വിന്തിച്ചുതന്നുടേ പത്തനത്തിങ്കൽചാണീടിനാൻവിപ്രനും	235

കോപിച്ചുപോയോരുഭൂദേവനെക്കണ്ട താപാകലൻ പിന്തിച്ചിതു മെഴുത്തും	236
“ആയുനിന്നെന്നോടുകോപിച്ചതു മിഥ കായുമായ് തന്നെ വരുന്നതോദൈവമേ!	237
കോപിച്ചഭാവം നിരൂപിച്ചുകാണുമ്പോൾ ഭാവിച്ചതല്ലെന്നതോന്നു മാനസേ	238
വല്ലായ്മ മെഴുത്തു പരഞ്ഞതുകേട്ടിട്ടു വല്ലതാവുന്നാൽ പൊറുക്കുന്നതേയുള്ളു”	239
ഇതൊന്നിരൂപിച്ചു വരുന്നതുകേട്ടിട്ടു ഭൂതനോടിക്കിന്നെ പാത്തു ചാല്പിടിനാൻ	240
“ആയു പാണക്രന്ധികാരമൊക്കെ വെ വെ വരവശാൽ വച്ചുപായി” തെന്നിക്കിന്നെ	241
നാട്ടിൽ പ്രജകളോടൊക്കെപ്പറയണം ഒട്ടുമവൈകരുതെന്നയ ച്ചിടിനാൻ	242
എല്ലാവരും മറിഞ്ഞാരതു മക്കാലം മെല്ലാടവുമൊരുപോലാ ച്ചൊക്കെണ്ടതെ	243
“വെച്ചുപോൽ സർപ്പാധികാരം വന്നകളൻ സപ്താഷ്ടാഷ്ടമാറായിതു മെഴുത്തും”	244
എന്നിക്കിന്നെ പലതാ പരഞ്ഞീടിനാ രൊന്നു മറിഞ്ഞീലതാ പമൊരുത്തരും	245
മെഴുത്തും പിന്നെയു തന്നെ പിന്തിച്ചു യെഴുത്തു ചുറ്റി ചിത്തന്നാനതു കാലം	246
ഏതുമരുതിനിന്നെ ചാൽ വാനിന്നിന്നെ ചാതുര്യം മാടമൊഴ്ത്താൻ കിളിമകൾ	247
പാലം മധുരം തെളിഞ്ഞു നന്നാഥ പാൽമൊഴിയാളു മടങ്ങി മരുവിനാൾ	248

ആറാം പാദം

വരികരികിൽനീയർതശാരികെ	1
പറകശേഷമാംകഥകളൊക്കെയെ	2
വരുതരിയവിൽപൊരിവരുത്തെളുത്ത	3
കുറുപ്പുപാലതിൽകഴിച്ചുസാദരം	4
ചെളുത്തവെല്ലുവാപൊടിച്ചതിലിട്ട-	5
ങ്ങിലുക്കിമേളിച്ചുനിനക്കുഞാൻതരാ	6
മടിച്ചിരിയാതെഭജിച്ചിളമധു	7
കുടിച്ചുദാഹവുമിളച്ചുചൊല്ലെഴുതാ	8
വിചിത്രമെത്രയുംനിനച്ചുകാങ്ങിപ്പി-	9
ച്ചരിത്രമെന്നതെപറയാവുദൃഢം	10
അതിപ്രവരനാംമലയകേതുവും	11
മതിപ്രയോഗമുള്ള മാതൃനമ്പിനെ	12
പ്രവൃദ്ധരാഗമാന്റിരുവരുംകൂടി	13
പ്രവൃത്തിച്ചതെന്തെന്നുരചെയ്തിടനി	14
അതു കേട്ടുകിളിത്തരങ്ങിയുമതി-	15
മധുരമായനംതെളിഞ്ഞുചൊല്ലിനാര:-	16
കഴിഞ്ഞുകഥാവിഷമിമേച്ചുറവു-	17
മൊഴിഞ്ഞുഞാനെന്നതരികയുംവേണം	18
ഉരമെല്ലെ പാങ്ങിപെരുതെന്നാകിലു-	19
മൊഴിയുംകഥാകഴിവോളംനേരം	20
പറകെന്നുവന്നു, വചസിസാമത്ത്	21
കറയുമെങ്കിലുംതെളിഞ്ഞുകേട്ടുപോ;	22
മലയകേതുവാംഗ്രഹതിവീരനെ	23
പലകാലംസവിച്ചുമാത്യരാജസൻ	24
ഇരിക്കുംകാലത്തുഞൊരുദിനംതത്ര	25
കുറുത്തുറുങ്ങുദോടികളെയും	26

അഭിമതം തന്നിക്കധികമുള്ളായ	
ക്ഷപണനെയും കണ്ടതിമോദം പൂണ്ടാൻ;	14
അവരിൽ വെച്ചു ഭാഗ്യരായണൻ മുന്ന-	
മവനിനാഥനാം മലയകേതുതാൻ	15
ഇരിക്കും മന്ദിരമകം പൂക്കു നൃപ-	
വരനെക്കണ്ടവനവസ്ഥകളെല്ലാം	16
അറിയിച്ചീടിനാനതു കാലം മന്ത്രി	
വരനാക്കീടിനാനവനേയും മേൽപ്പുൻ	17
പടക്കനാഥനാം ശിഖരസേനനെ	
പട്ടുതപമുള്ളായ ഭദ്രദോദികൾ	18
തിരഞ്ഞുകണ്ടവരവനോടും കൂടി	
വിരിഞ്ഞു ഭൂപതിവരനെക്കണ്ടുതെ;	19
കടിലനായുള്ള ചണകപുത്രനോ-	
ടിടഞ്ഞു പോന്നതു മറിയിച്ചീടിനാൻ;	20
അതിനു പർവ്വതസുതനവർകളെ	
യതിനായിട്ടധിപതികളാക്കിനാൻ	21
അതുകാലം മേൽപ്പുതനയനോടവ-	
രതിഗ്രന്ഥമായൊന്നു രചയ്ക്കീടിനാൻ	22
“ശിഖരസേനനോടൊരുമിച്ചുണ്ടാകും	
അഖിലനാഥനാം വേദനക്കണ്ടതി-	23
ന്നൊരുവസ്തുവുണ്ടെന്നറിക ഭൂപതെ	
പറഞ്ഞു റിയിക്കാമതു മിഥുനത്തോൾ;	24
അവസചിവനാമ മാതൃരാക്ഷസൻ	
അവനിനാഥനായ മരുവും മെരുപ്പുനാ-	25
ടൊരുമിച്ചീടുവാൻ വസരമിപ്പോൾ	
കരുണിപ്പാക്കുന്നു; ചതിക്കും രാക്ഷസൻ,	26
അതു മൂലമാശ്ചര്യം കണ്ടുകൂടാതെ	
ചതിക്കുമെന്നുള്ള ഭയം കൊണ്ടുണ്ടാകും	27
ശിഖരസേനനോടൊരുമിച്ചുവന്നി-	
ട്ടുഖിലനാഥനാം വേദനക്കണ്ടതും”	28

അവർകളിങ്ങിനെ പറഞ്ഞതുകേട്ടി-	
ട്ടവനിനാഥനാമലയകേതുവും	29
തദനുഭാഗായണനേയും പിളി-	
ച്ചതു സമസ്തവുമറിയിച്ചിടീനാൻ;	30
അരിഭയാൽഭാഗായണനന്നേരം	
പെരികെടമാടംപുണ്ടുരചെയ്തിടീനാൻ;	31
“കൃപപ്രപതിക്കുവളപ്പിന്നായി	
ഗുപതിയെസ്സേഹംപെരികെയുജ്ജാതനെ	32
കപടംകൈവിട്ടാശ്രയിച്ചുവന്നവർ	
ഗുപതിചാമരേ! ഭവാനെക്കണ്ടതും”	33
അതുകേട്ടുനരവരനുംചൊല്ലിനാൻ	
“ചതിവെടിഞ്ഞുജ്ജാതമാത്യനെപ്പോലെ	34
പെരികെസ്സേഹമുള്ളവർകളാരുമി-	
ലരണിയിലില്ലെന്നറിഞ്ഞാലുമെടൊ”	35
ചിരിച്ചുഭാഗായണനമന്നേര-	
മിരിക്കുംമേല്ക്കുന്നോടരചെയ്തിടീനാൻ	36
“അനീനേതുമൊരുവികല്പമില്ലതൊ-	
ന്നതുകൊണ്ടല്ലെടൊ പറഞ്ഞതുമിപ്പോൾ	37
ചണകപത്രനോമൊത്യനേററവും	
പിണക്കമാകുന്നധരിക്കമാനസെ	38
പിണക്കമില്ല ചന്ദ്രഗുപ്തനെക്കുറി-	
ച്ചിണക്കമീ പഴിനിനക്കില്ലെണ്ടല്ലൊ	39
കടിലപിണനാമന്നകപത്രന്റെ	
കടുപ്പമുള്ളൊട്ടുംപൊറുക്കാതെമെയ്യൻ	40
അധികാരംകൊപിപ്പിച്ചാഴിപ്പിച്ചിടുകി-	
ലതിഗുണമെന്നാമൊത്യരാക്ഷസൻ	41
മരിച്ചുനന്ദനെക്കുറിച്ചുഭക്തികൊ-	
ണ്ടുറച്ചിടാത്തന്റെമനസ്സിലിങ്ങിനെ:—	42
“നിനച്ചുകാക്കിലിഗുപത മെയ്യുന്നു	
ജനിച്ചതുംനന്ദകുലത്തിൽനിന്നും	43

നിനച്ചിതുവഴിയുറച്ചരാക്ഷസൻ	
മനക്കുരുത്തുമരിയമെഴുതുന്ന	44
പെരുത്തമത്സരംകളഞ്ഞുകണ്ടുട-	
നിരിക്കമില്ലാരുവികല്പമേതുമെ;	45
അവർകളെക്കുറിച്ചുതന്നേരംഭവാ-	
നവിശ്വാസംപരുമതുകണ്ടിട്ടെല്ലാ	46
മികവുറംഭദ്രഭൂതീകൾ	
ശിഖരസേനമാശ്രയിച്ചുപന്നതും!"	47
സചിവനായഭജാരായണൻതന്റെ	
വചനംകേട്ടുപറ്റുതപത്രൻചൊന്നാൻ	48
"പരമാത്മംസഖെപറഞ്ഞതൊക്കെയ	
നിരന്നിതുനിന്റെവചനമേററും	49
ചണകജന്തന്റെകുടുംകൊണ്ടോരോ	
ജനങ്ങൾമെഴുതുന്നവെടിഞ്ഞുപോയന്ന	50
നമുക്കിതുകാലംപടകൊണ്ടുചെന്നി-	
ട്ടമർണ്ണംമെഴുതുന്നചണകജന്മാരെ	51
മമതാതൻതന്നെക്കുറിച്ചിനിക്കൊരു	
മമതയില്ലെന്നുപറയുന്നജനം	52
കഴിഞ്ഞുപത്തുമാസവുമെന്റെയച്ഛൻ	
കഴിഞ്ഞതുമുതലറികെടൊസഖെ!	53
ചരിച്ചതാതനെക്കലചെയ്തുമുലം	
പ്രതിജ്ഞയുറകോപിച്ചിപ്പണ്ണമെയ്ത്താൻ	54
പിതൃഹന്താവിനെകലചെയ്തൊത്താൻ	
പിതൃക്രിയചെയ്യുന്നതുമില്ലതുമെ	55
കരുത്തനായത്താൻപ്രതിജ്ഞയുറചെയ്ത	
പൊറുക്കുന്നതെന്റെബലക്ഷയത്തെന്ന	56
കുറുത്തരികളേവധിച്ചുവൈകാതെ	
കുരിച്ചതാതന്റെജലക്രിയചെയ്താൻ	57
എത്രത്തുപോർചെയ്തുമരിപ്പുന്നല്ലായിൽ	
വിധിച്ചതൊക്കെയവരുമെടൊസഖെ!	58

അതിനമാത്യൻറകരുത്തുണ്ടെന്നാകി- വിതുകാലപുനരളപ്പമുണ്ടെടൊ	59
ശിരസിവേദനകലൻറാക്ഷസൻ പവേശപ്പെട്ടുകിടക്കുന്നിതിപ്പോൾ,	60
അതുകൊണ്ടുമന്ത്രിപ്രവരനെക്കാണാൻ അധികമായിപ്പോളുഴിവനുങ്ങാൻ	61
പുറപ്പെട്ടുകനാമതിനുവൈകാതെ പരക്കവേണാമിരുവരുമ്മതി"	62
പലതരമിത്ഥംപറഞ്ഞുഴറേറുടെ മലയകേതുഭാഗുരായണനുമായ്	63
പുറപ്പെട്ടുചെന്നുമാത്യൻവാഴ്ന്ന പുരത്തിനുചെന്നുടത്തുതുന്നേരം	64
വസുസമനായുള്ള മാത്യരാക്ഷസൻ കസുമമന്ദിരത്തിലെവിശേഷങ്ങൾ	65
അറിവതിന്നുതാൻപറഞ്ഞയച്ചൊരു കരഭകനൊരുപഥികൻവേഷമായ്	66
പരമാർത്ഥമെല്ലാമറിഞ്ഞുവന്നടൻ തിരമേരുംമന്ത്രിപ്രവരനെക്കണ്ടാൻ	67
പുരംപ്രവിഷ്ഠനാമവനെക്കണ്ടഥ ചിരിച്ചുമാത്യനുമിവണ്ണൊചൊല്ലിനാൻ	68
"ചെരികനെന്നോവരികരികിൽനി പറകമെയ്യൻറചരിതമൊക്കവെ"	69
രഹസ്യമാംവണ്ണംപറവതിനപ്പോൾ മഹത്വമുള്ള രാക്ഷസൻനിനച്ചുള്ളിൽ	70
ശകടോസനോടി"വനേയുംകൊണ്ടി- ങ്ങകത്തുപോരികെ"ന്നുരചെയ്തീടിനാൻ	71
അഥശകടനംകരഭകൻതാനു- മതിതുണന്നയമുടയമന്ത്രിയും	72
അകത്തുപുക്കടനടച്ചുവാതിലു- മകംതെളിഞ്ഞുടനിരുന്നാരോവരം	73

മലയകേതുവും സചിപ്തം കൂടി	
ചിലകാഴ്ചനിനച്ചമാത്രനെ കാണാൻ.	74
പരാപുക്കനേരമറയിലെത്തുക-	
ദിന പരം കൂടെയവിടെ ചെല്ലുമ്പോൾ	75
അറവാതിൽ നന്നായ മച്ചകണ്ടപ്പോ-	
ളിറപാത്തു നിന്നാ രവതമനേരം	76
കുതുകേനകരകേനോടു മന്ത്രി	
പതുക്കെ ചോദിച്ചു തുടങ്ങിയ നേരം.	77
“കരകേനീയസ്സനകലശനെ	
യരിച്ചു തുടർച്ചയെന്തെന്നുണ്ടാകണ്ടു?”	78
അതു കേട്ട കരകേനും ചൊല്ലിനാൻ.	
“മതിമാനാമവനേയും കണ്ടെന്നാമം”	79
മലയകേതുവുമതു കേട്ടു മാത്രം	
കലനും ഭാഗ്യമായ നേരോടു ചെന്നാൻ	80
“അരികനീ പൂർണ്ണപുരസ്കാരത്താൽ	
ഉറയിക്കുന്നതുമൊരുവൻ മന്ത്രിയെ	81
രഥ സ്വയം യാത്ര ചെയ്ത ചെന്നു ചൊല്ലുമ്പോൾ	
ബഹുതപസ്സുമാക്കിത്തല്ലാത്താൽ	82
ഇറപാത്തുകേട്ടാലറിയാമെന്നല്ല-	
മറവുകളെ നയരിക്കെടൊ സഖെ”	83
“പരമാത്മം തന്നെ പറഞ്ഞതു വാ-	
നറിയാമൊക്കെ” യെന്നവനും ചൊല്ലിനാൻ	84
അതിവിദഗ്ദ്ധനാകരകേന തന്നോ-	
ടുത്തു നമ്മന്ത്രി പ്രവരനാ ചെന്നാൻ	85
“മനക്കുരുത്തരും കരകേയിപ്പോൾ	
നിനച്ചുകാരിയൊഫലിച്ചിതൊപാത്താൽ?”	86
“ഫലിച്ചിതേറവും തവനയത്തിനൊ	
വലിപ്പമുണ്ടെന്നു ധരിക്കമാനസെ”	87
അതുകേട്ടു പരവതകപുത്രനും	
അതിനുമുള്ള സഖിയോടൊതിനാൻ	88

“നിനച്ചുകാൽമെന്നിതാപരയുന്തു ഇനിക്കതെന്തെന്നതിരിയുന്നില്ലേടോ”	89
“സുപതികൾമുട്ടംമകടത്തമേ കുപമന്ത്രികൾചരിതമെങ്ങിനെ	90
അറിയുന്നപുനരിനിയുംപാർഷ്വന്മാ- ളറിയാപേക്ഷ”യെന്നരചെയ്തിടിനാൻ	91
അകത്തിരുന്നപ്പോളമാത്യാരാക്ഷസൻ അക്ഷരനേററതെളിഞ്ഞുചൊല്ലിനാൻ	92
“പരകവിസ്തരിച്ചുവിലവുമെടോ” “പരതാമെങ്കി”യെന്നവനുംചൊല്ലിനാൻ	93
“തവനിയോഗത്താലഗതിവേഷംപു- ണിവിടുന്നപുഷ്പപുരികുചെന്നുതാൻ	94
സ്തവകലശനോടവിചവുസവ മനസിചിന്തിതമരചെയ്തിടീനേൻ	95
ചണകപുത്രനോടവനീശൻമെയ്യൻ പിണങ്ങുന്നേരമപ്പഴുതറിഞ്ഞുനീ	96
ധരണീശൻതന്നെസ്തുതിക്കണമെന്ന പറഞ്ഞുമന്ത്രിയെന്നരചെയ്തിടീനേൻ	97
അതിനേതുമൊരുകറവിനിക്കില്ല- ന്നതിവിദഗ്ദ്ധനാമവനുംചൊല്ലിനാൻ	98
അനന്തരംമെയ്യൻപ്രഭുകടയെല്ലാ മമനംകേട്ടുനന്ദനിധനചിന്തയാ	99
നിരുത്സാഹേനകണ്ടുവർഷസന്തോഷം വരുത്തണമെന്നനിനച്ചുകണ്ടുള്ളിൽ	100
പുരക്കളംകൈവയലംകുരിപ്പിച്ചി- ട്ടൊരുചന്ദ്രോത്സവംതെളിഞ്ഞുകല്പിച്ചാൻ	101
അതിനാലാനന്ദംകലനാലോകർക്കും അതിനൊരുദ്യോഗംവളന്നന്തരം”	102
അതുകേട്ടുകണ്ണിലുറന്നവെള്ളമോ- ടധികത്താപേണപറഞ്ഞുരാക്ഷസൻ	103

“മമഗൃഹസ്ഥനന്ദൻധരണിക്കിന്നൊരു കുമുദബാധപരമഭസ്മസന്നിഭൻ	104
ഗുണഗണങ്ങൾക്കുസതതംവാഴ്ചവാൻ മണികലശനംഗുപനൈശ്ശാതെ	105
നിറക്കുമോ ചന്ദ്രമഹോത്സവമിപ്പോൾ മറക്കുമോ മമഗൃഹനൈശ്ശാനമോ”	106
പലതരമിതമാപറഞ്ഞമാത്യനും- മലറിപിണിതുപെരുത്തദഃഖത്താൽ	107
കരകേന്ദ്രതാനംശകടനംകൂടി പരവശംകണ്ടുപിടിച്ചുമാത്യനെ	108
നിവർത്തിനാൻ വെള്ളംതളിച്ചുതാപത്തിൻ നിവൃത്തിയുമൊടുവരുത്തിനാരഹോ	109
കരകേന്ദ്രനോടുപുനരമാത്യനും “പറക്കശേഷ”മെന്നുരചെയ്തിടിനാൻ	110
അതുകേട്ടു ചാനാനവൻ “മെങ്കിലൊ പതിയേറീടുന്ന ചണകനന്ദനൻ	111
മടക്കിനാൻ ചന്ദ്രമഹോത്സവംപിന്നെ കുടപ്പുമെങ്ങിനെ പറഞ്ഞുകൂടുന്നു?”	112
അതുകേട്ടുമെഴുതൻ ചണകപുത്രനോ- ടതികപിതനായുരചെയ്യുന്നേരം	113
സ്തനകലശനപ്പൊഴുതുമെഴുതൻറ ഗുണഗണംവാഴ്ചിസ്തുതിച്ചുസാരം	114
ഗുപനാജ്ഞാഭംഗംസമിച്ചുകൂടാതെ കുപമുഖമിമാംചണകപുത്രനെ	115
അധികാരത്തിങ്കലെന്നാഴിപ്പിച്ചാൻതവ മതിഗുണങ്ങളെ പ്രശംസിച്ചുതന്നെ”	116
പറഞ്ഞു വാരൻറവ ചന്ദ്രനോടുകൂടി നിറഞ്ഞൊരാളും വഴിഞ്ഞൊരാളുംസൻ	117
പറഞ്ഞു “നൈശ്ശാതെസ്തനകലശൻറ വിരതകളെന്തൊരുമിച്ചുതമിപ്പോൾ	118

പെരികനനെല്ലോസ്തനകചശൻറ വിരഞ്ഞഭേദത്തെമുളപ്പിച്ചുവാറും	119
ശിശുക്കളുംനിജകളികളിൽച്ചെന്നാൽ നശിപ്പിച്ചാലതുസഹിക്കയില്ലവർ	120
നരവരനുണ്ടൊപുനരാജ്ഞഭംഗം പൊറുത്തുപാർക്കുന്നമനസിസന്തതം"	121
പുലതമവർപറഞ്ഞതുകേട്ടു മലയകേതുവുമരചെയ്തിടിനാൻ	122
"ഗുണജ്ഞഭാഗുരായണ!നീകേട്ടില്ലേ ഗുണപ്രശംസചെയ്തമാത്രയ്ക്കുറമെയ്യൻ	123
ചണകപുത്രനെയാഴിച്ചതോർക്കുമ്പോൾ ഇണക്കമുണ്ടെന്നുധരിക്കേടോസഖേ"	124
"ഗുണപ്രശംസകൊണ്ടറിയാണമെന്നു" ചണകപുത്രനെയാഴിച്ചതോർക്കുമ്പോൾ	125
ഇതില്ലരമെന്നൊന്നറിവതിന്നെന്നു" മതിമാൻഭാഗുരായണനുംചൊല്ലിനാൻ	126
പുനരപികരഭകനോടുമന്ത്രി വിനയമുൾക്കൊണ്ടുപറഞ്ഞാനിങ്ങിനെ	127
"നരപതിചാണക്യനോടുകോപിപ്പാൻ നിറമേറുംചന്ദ്രമഹോത്സവത്തിൻറ	128
മുടക്കുംചെയ്തതിലൊടുങ്ങിയൊരാളും കടുപ്പമേതാനുമിനിയുംകേട്ടിതൊ?"	129
അതുകേട്ടുചൊന്നാൻമലയകേതുവും മതിമാനായുള്ള സർവ്വനോഭേദം	130
"നരവരൻകോപിച്ചതിൻമുഖംതിര- ഞ്ഞറിഞ്ഞിട്ടെന്തൊരുഫലംമന്ത്രിക്കിപ്പോൾ?"	131
"ഫലമതിനെന്തെന്നുരചെയ്താ"മെന്നു മലയകേതുവോടുംചെയ്തിടിനാൻ,	132
"മതിമാനായുള്ള ചണകനന്ദന- നീതുകാലമൊരുഫലവുംകൂടാതെ	133

ഗുപ്തനേകോപിപ്പിക്കുമില്ലപാഞ്ചാ- ലുപകാരമെന്താൽമറക്കുമൊമെന്തുൻ	134
അതുകൊണ്ടല്ലയൊതുരുവിനെനിന്ന- ങ്ങയ്ക്കിരിക്കുന്നൊഴിച്ചുതരിപ്പോൾ	135
പലപ്രകാരവുംനിരൂപിച്ചുകണ്ടാൽ നിലവിട്ടവൈരമുഴുത്തീടുമത്രേ	136
അകന്നിരിക്കയില്ലിവർക്കിനിയെന്ന- തകുമ്പിന്തിച്ചുപറവാൻകാരണം	137
കരകേന്ദ്രമന്ത്രിപ്രവരനോടപ്പോൾ ചിരിച്ചുചൊല്ലിനാനിനിയുമുണ്ടോ	138
മലയകേതുവാണുപരിയേയും പലതൂണുള്ള ഭവാനേയുംപിന്നെ	139
കുളുത്തതേതുതെളിഞ്ഞിലൊമെന്തു- നിളക്കുമുണ്ടതിലറികസാമ്പ്രതം"	140
അതുകേട്ടമന്ത്രിപ്രവരനുംതെളി- ഞ്ഞതിന്റേപ്പോലുള്ള ശകടനോടപ്പോൾ	141
ഉരചെയ്തിടിനാ"നിനിയെന്തെന്നെൻറ കരത്തിലായിതെന്നറികടൊസഖേ!	142
ഇനിച്ചന്ദനദാസനുംസുഖംവന്നു. നിനക്കുണ്ടിന്നുഗ്രഹജനത്തിനും	143
സുഖംവന്നുസുഖപുനരിതുകാലം സുഖംവന്നുസുജനക്കൾക്കുമെല്ലാം"	144
മലയകേതുവുമതുകേട്ടന്നേരം ചലപ്രയേനായ് സചിവനോടേവം	145
പറഞ്ഞിതു"മെന്തുൻകരത്തിൽനിന്നിതേ- ന്നരചെയ്യുന്നതിന്നഭിപ്രായമിപ്പോൾ	146
കരുത്തേറുമന്ത്രിപ്രവരനെന്തഹോ നിരക്കുമൊമെന്തുസുതനോടിക്കാലം?"	147
ചിരിച്ചുഭാഗ്യരായണനുമന്നേരം കരുത്തനാംമുഖ്യസുതനോടുചൊന്നാൻ	148

“ഗുപശിഖാമണേയതിനമരൊത്തു കപടംകാട്ടുന്ത ചണകനന്ദനൻ?	149
വെടിഞ്ഞമാത്യനാംഗുപതിവീരനോ- ടുടമതേടുവാനഭിപ്രായമെടോ”	150
ഗുരുസമനായോരമാത്യനന്നേരം കരഭകനോടുപറഞ്ഞുചിന്നെയും	151
“അധികാരംവെച്ചു ചണകജൻവടു- വീതുകാലംകരുവസി ജൻമൊൽനീ?”	152
അവനതുടകട്ടുപറഞ്ഞു “മാണക്യ- നവിടന്നെങ്ങുമഗമിച്ചതില്ലല്ലോ	153
അടവിയിൽപുക്കുതപസ്സുചെയ്തതി- നടുത്തുയാത്രയെന്നതുകേട്ടേനഹം”	154
മുഖപ്രസാദവുംകുറഞ്ഞുരാക്ഷസ- നകമേചിന്തിച്ചുശകടനോടുപോൾ	155
പറഞ്ഞിതു “തമ്മിലിടഞ്ഞുമാണക്യൻ നിറഞ്ഞുകാപത്തോടധികാരംവെച്ചു	156
പുറപ്പെട്ടുപോകാഞ്ഞതുപ്രതിജ്ഞയെ വിരവോടുചെയ്യാഞ്ഞതുനിരൂപിച്ചാൽ	157
ശകടോസ!കളുതിനമേചിച്ച് മി- ല്ലകമേചിന്തിച്ചാൽവികല്പമുണ്ടെടോ	158
നരാവരന്മാർക്കുനകടമായുള്ള നിറമെഴുമേ? ഗുപതിനന്ദന്റെ	159
ഭൂതമഗ്രാസനംചിഴുകിപ്പൂന്നതും മതിയില്ലൊട്ടുമേനഹിയാഞ്ഞൊരിവൻ	160
വൃഷഭിപുത്രനെനിജബലംകൊണ്ടു വസുമതിക്കുടിപതിയാക്കീടിനാൻ	161
അഹമ്മതികൊണ്ടുള്ളവന്റെറധികാരം സഹിച്ചുവിടഞ്ഞാനിരുന്നതെങ്ങിനെ?”	162
പലവിധമേവംപറഞ്ഞവർക്കുകൾ മലയുകതുടകട്ടരികിൽവാണീടും	163

പ്രിയസഖിവനോടു ചെല്ലീടിനാൻ “പ്രിയസഖെ! ഭവാനിതു ധരിച്ചീലെ	164
ചണകനന്ദനൻ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തിട്ടും വനംഗമിച്ചിട്ടു മമാത്യനിഷാലം	165
ഒരുപലമെന്നെന്നറിഞ്ഞതില്ലെ”ന്നു പറഞ്ഞഭൂപനോടു ചെല്ലാനാൻ	166
“അതു പറയാനൊ വിഷമഭൂപതേ? മതിമൗൻ ചാണക്യൻ കന്നീടും തോറും	167
തന്നിക്കുമെന്യുന്നോടുത്തുകൊള്ളു വാ- ന്മനക്കരുനാതിലുറച്ചു പാക്കുന്നു”	168
അഥശകടഭാ ന. നമമാത്യനോ- ടുതിപ്രമോദനപറഞ്ഞാനിങ്ങിനെ	169
“വീകല്പമില്ലിതിനിഹനിതൂചിച്ചാ- ലകല്പമെന്യുന്നോടികാലം പാർത്താൽ	170
ചണകചത്രനു പെരികെയുണ്ടെന്നു മനസിരോന്നു നിതിനിയ്ക്കുറിഞ്ഞു ലാ	171
“അതിനവകാശം പെരികെയുണ്ടല്ലോ മതിയിൽ മറെറാന്നു നിനയ്ക്കു യുദ്ധമുണ്ടു	172
അഖിലഭൂപതികലമിതുകാലം പകലിരവ്യാവണാടി പണിയുന്ന	173
ധരണിക്കിന്നൊരുതൊടുകുറിയാകും നരപതികളിലധിപതിമെന്യുൻ	174
ചൊറുക്കുമോളം ഗംവരത്തു നാണക്കം ഉറയ്ക്കുമോ ചാണക്യനു മതു ചെല്ലാൽ	175
കുടിലപാദ ചണകജവടു ചിന്ത കടുംകോപിച്ചാൽ പെരുതെന്നാകിലാ	176
പ്രതിജ്ഞ ചെയ്ത ചില്ലിനിമുനമവ- നതിച്ച മതാ ചെല്ലാരുവണ്ണമതും	177
വിധിമ്പലം കൊണ്ടു കടന്നാനക്കാലം അതു പോലെ ദൈവം തുണയ്ക്കുമോ സദാ	178

കനത്തേക്കാൾമുണ്ടതിന്നാശയെ നിനച്ചുശങ്കയുംവളരെയുണ്ടല്ലോ”	179
“പറഞ്ഞതൊക്കെ”മെന്നുചെയ്തന്നേരം കരകേന്ദ്രത്തിന്നുമാത്രാക്ഷസൻ	180
തരിവളനല്ലപുടവപട്ടകൾ പരിചൊടുകൊടുത്തിതുസന്തോഷത്താൽ	181
വിശ്വനായഭാഗ്യരായണനപ്പോ- ളതിഭമുള്ള ഗുപനോടുചൊന്നാൻ	182
“ചരിക്കുന്നമൊരാക്ഷസനെനുള്ളൊരു മതിഭമെങ്ങുംപുറത്തുകാട്ടാതെ	183
പരയ്ക്കുമായ്നിപ്രവരനോടൊന്നും പറയാതെഭവാനടങ്ങിപ്പാക്കണം	184
പരമാത്മംനമുക്കറിയാംപക്ഷയെ”- ന്നുറപ്പിച്ചീടിനാനവനാമുപ്സനെ	185
പരമാനന്ദംപുണ്ടമകരകേന്ദ്രം പറഞ്ഞുയാത്രയുമാത്രനോടപ്പോൾ	186
തുറന്നുവാതിലുമകത്തുനിന്നവ- നിറങ്ങുമ്പോൾകണ്ടതൊഴുതുമന്നനെ	187
ഉടനെഭാഗ്യരായണനോടുകൂടെ കടന്നുപറ്റുതേശപരതനജനം	188
അഴകേറുന്നപകുമാരനെക്കണ്ടി- ട്ടെഴുന്നീറ്റുനിന്നാനമാത്രാക്ഷസൻ	189
പരിതോഷംപൂണ്ടുപരിയങ്കംവെച്ചി- “ട്ടിരുന്നരുളുകെ”ന്നുചെയ്തീടിനാൻ	190
മലയകേതുവുമിന്നുചൊല്ലിനാൻ “തലനോവിനൊട്ടുശമനംവന്നിതൊ?	191
വശക്കേടെന്നുകേട്ടുപിവന്നതാൻ വസിക്കണമെന്നുതല്ലോനില്ലാൻ	192
അതുതട്ടുതാനമിരുന്നുചൊല്ലിനാ- നിതുകാലംശത്രുവധംചെയ്തുവോൻ	193

ശിരസിചട്ടംകെട്ടുകയൊഴിഞ്ഞെൻറ	
ശിരസിവേദനശമിക്കതില്ലേതും	194
“മതിമാനാകിയചോൻനിരൂപിച്ചാ- ലതിനെളുക്കത”ന്നുപറഞ്ഞുഭൂപനം	195
“അരികളോടുപോരിനവട്ടംകൂട്ടി പെരികെക്കാലമുണ്ടിവിടെപ്പാക്കുന്നു	196
ഒരുപഴുതുകണ്ടുക്കൊമെന്നതോ- ത്തിരുന്നതൊട്ടുമപിഴ്ച്ചതില്ലല്ലൊ	197
ഇനിവൈകാതേനാംപുറപ്പെടുക”ന്നു മനംതെളിഞ്ഞുചൊല്ലിനാനമാത്യനും	198
“അരികളോടുപോരിനുചാനിപ്പോൾ പരിചോടെത്തരുപഴുതുകണ്ടതും”	199
“അതുപരമാത്മംപറയാമെങ്കിൽഞാ- നതികടീനാംചകണനന്ദനൻ	200
ഒരുചന്ദ്രോത്സവംമുടക്കുംചെയ്താൽ നരപതികോപിച്ചുധിക്കേപിച്ചുപോൽ	201
അതിനുമെന്തുനോടിടഞ്ഞുചാണക്യ- നധികാരംവെച്ചുങ്ങങ്ങിപ്പാക്കുന്നു”	202
“സചിവനോടിടഞ്ഞതുകൊണ്ടതുമി- ല്ലചിതമല്ലതെ”ന്നുരചെയ്താൻമേലൻ	203
“നരപതേമെന്തുനൊഴിഞ്ഞുമറുളള നരവരന്മാർക്കുസചിവവിപ്രിയം	204
വരികിലേതുമില്ലതുപോലെപാർത്താൽ വരികയില്ലയെന്നറികൂടതേ!”	205
നിരൂപിച്ചാലിഹവിശേഷിച്ചുമെന്തു- നൊരുചതമില്ലെന്നിനിഷ്കതോന്നുന്നു	206
അറികതിനുകാരണമെന്നെനിഹ പറയ“ചന്ദ്രപൂനാംഗുപനുടെ	207
പ്രകൃതികൾക്കിഹചണകപുത്രൻറ പ്രകൃതിഭോഷണാലനരാഗമിപ്പോൾ	208

കറഞ്ഞുപോകുന്നുപുനരവനിഷ്ഠോൾ നിരാകൃതനായിനരവരൻ.തന്നാൽ	209
അതുകൊണ്ടുസുഖിച്ചിതുകാലംനര- പതിയെസ്സേഹമീപ്രജകൾക്കേറീടും”	210
മലയകേതുതൻവചനംകേട്ടുന കുപമന്ത്രിതാനുപദർശിതാനിഷ്ഠിനെ	211
“അതുപരികച്ചിട്ടിതുനിരൂപിച്ചാൽ ഇതുകാലംനാട്ടിൽപ്രജകളൊക്കെവെ	212
മറുത്തുരണ്ടുപ്ലാവിധമറിഞ്ഞാലും മരിച്ചുനന്ദനാക്കുരിച്ചുനരാഗം	213
ചിലർക്കുപിന്നെമെഴുന്നെത്തുന്നപാതാൽ ചിലരവർക്കിന്നുചണകപുത്രന്റെ	214
ചരിതദോഷംകൊണ്ടുനരാഗക്ഷയം നിനയ്ക്കുമെന്നുള്ളതിനിക്കതോന്നീല	215
നവനന്ദാനരാഗികൾക്കുമെഴുന്നോ- ടിവനല്ലോനരവരന്മാരെയെല്ലാം	216
കൊലചെയ്തിച്ചതെന്നകത്തുചിദ്രേപചര- വളരെയുണ്ടതുമാച്ചവർകളും	217
ജൈന്തരില്ലല്ലോപരിചാലിപ്പാനെ- ന്നറച്ചുമെഴുന്നെഗ്രമിച്ചുപാക്കുന്നു.	218
അരിവധംചെയ്യാനൊരുവെട്ടേകനെ പരിചോടുകാണുമളവിലാകവെ	219
മറുത്തുമെഴുന്നെഴുച്ചിച്ചവനെക്ക- ണ്ടിരിക്കുമാത്രയിച്ചുറികളുപതേ!	220
അവസ്ഥയിലുണ്ണമിരിക്കുന്നതവ- കരുത്തുണ്ടെന്നാകിൽകഴിവുണ്ടാക്കുവൻ”	221
ഉരഞ്ഞമാത്രമെൻവചനംകേട്ടല്ലോൾ ചിരിച്ചുപറ്റുതതനയനംചൊന്നാൻ	222

- “കലഹകാരണമൊരുമദഹാത്സവം
വിലക്കാവെയ്ക്കതില്ലാപ്പുനരുണമാ?” 223
- “ചലവിധമുണ്ടെന്നിരിക്കിലുദിപ്പോൾ
കലഹത്തിനുകാരണമതുതന്നെ” 224
- “കലഹത്തിനുകാരണമിതെങ്കിലും
ചലവിധമുണ്ടെന്നിരിക്കിലുംമെയ്യൻ
ചണകജന്തനെന്നത്രജ്ഞിച്ചവനാകി-
ലിനിയൊരുവനെപ്പോലിവനാക്കീടും,
സമിവനില്ലെന്നുവരികിലുമവൻ
നിജനയംകൊണ്ടുസമസ്തകാര്യങ്ങൾ
പ്രയത്നംകൂടാതെതനിയ്ക്കുംസാധിപ്പാൻ
നയജ്ഞൻമെയ്യനെനന്നറികമാനേ” 225
- “തനിക്കുതാൻപോന്നതരപരമാർക്കു
നിനച്ചുകാര്യങ്ങൾതനിക്കുസാധിപ്പു
സമിവായത്തനായ്ക്കുവീടുംമെയ്യൻ
സമിവനോടുവർപിരിഞ്ഞതാകിലൊ
പൊടികണ്ണനൊരുതുണയ്ക്കൂടാതെ
കൊടുക്കാട്ടിൽകിടന്നുഴലുംപേലെയും
സ്തനന്ധനായചെറുപിള്ളർതന്റെ
ജനനിചത്താലുള്ളവസ്ഥപോലെയും
വരികയെന്നിമറെറാവസ്തുവില്ലെ-
ന്നരികുഭൂമിപാലകശിഖാമണേ” 226
- “ഇന്നജ്ഞനാൾചാൻപറഞ്ഞതൊക്കെയു
നിനച്ചുകാണുംബാൾപരമാർത്ഥംതന്നെ
ചണകപുത്രനെപ്പിരിഞ്ഞവനോടു
രണത്തുടങ്ങുമ്പോൾജയംവരുമല്ലോ” 227
- “അതിനേതുമൊരുവികല്പമില്ലെങ്കോ
ക്കിതിചതികൾകടന്നോടേ!” 228

പലവസ്തുക്കൾ കാണ്ടുനിരൂപിച്ചുകളഞ്ഞാൽ ബലംഭവാനേരുംരിപുവിനേക്കാലിൽ	237
കരുത്തുള്ള പടയോട്ടമുണ്ടാകയും, ഭരിപ്പതിനാളെങ്ങാരുത്തനാകയും,	238
പ്രതിപക്ഷത്തിലുള്ള വർകളിൽ ചിലർ ഇതുകാലംമറുത്തിഹവരികയും,	239
ചണകനന്ദനനധികാരംവെച്ചു പിണങ്ങിമെയ്യുന്നാടകന്നിരിക്കയും	240
നവഗൃപതിതപമരിക്കുണ്ടാകയും നവനന്ദനമാരാനരവരമാരെ	241
പെരുത്തൊരുരാഗംപ്രജകൾക്കുപുരെ മറക്കാതെതന്നെകിടക്കയുമെടോ	242
ഇവയെല്ലാമേവം ചരിക്കുകൊണ്ടിപ്പോൾ തവജയംകരതപഗതമല്ലോ”	243
മലയകേതുവുമതുടകട്ടെ ചാനാൻ “കലഹത്തിന്നുല്ലവന്ദരമിപ്പോൾ	244
പടപറപ്പെട്ടുവതിന്നൊരുദിനം ഉടനേകളിച്ചുപറപ്പെടുകനാം	245
അടുത്തിടസ്സരിപ്പതിന്നുസൂത്രം അടുത്തനാളെ”ന്നു പറഞ്ഞുയാത്രയും	246
നടന്നുഭാഗ്യരായണനുംതാനമാ - യുടനേചെന്നതൻപുരിപുക്കീടിനാൻ;	247
ഗിരിഗൃപസുതൻഗമിച്ചുനന്തരം ഒരുപുരുഷനെവിളിച്ചുരാക്ഷസൻ	248
ഉരചെയ്തീടിനാൻ “ക്ഷപണകൻതന്നെ വിരവിൽകൂട്ടിക്കൊണ്ടിഹവരികനീ”	249
വിരിയേച്ചെന്നവൻക്ഷപണകൻതന്നെ - ഉരചെയ്തീടിനാ “നമാത്യരാക്ഷസൻ	250
പറഞ്ഞു ചെന്നതാൻഭവാനേയംകൊണ്ടു വിരിഞ്ഞുചെല്ലുവാൻ,പുറപ്പെടുകേടോ”	251

ജപണകൻതാനമിതുകേട്ടനേരം കപടമുദയായരിച്ചുഴറോടെ	252
പുറപ്പെട്ടമന്ത്രിപ്രവരൻചാഴുന്ന പുരംപുഷ്പീടിനാൻകപടയോഗീശൻ	253
പരമബന്ധുപാമവനെക്കണ്ടഥ പരമാനന്ദംപൂണ്ടമാത്മരാക്ഷസൻ	254
“ഇരുന്നാലു”മെന്നുപറഞ്ഞവനോടു പറഞ്ഞാനിങ്ങിനെചിരിച്ചുമല്ലവേ	255
“രണത്തിനുപുറപ്പെട്ടവതിനൊരു ഭിന്നത്തെനീയിപ്പോൾചിധിക്കയുദ്ധേചനം”	256
ചിരിച്ചതുകേട്ടങ്ങിരുന്നവൻതാനും നിരത്തിനാൻപരലെടുത്തുമല്ലവെ	257
കുറഞ്ഞൊരുനേരമനസ്ചിന്തിച്ചു പറഞ്ഞിതുമന്ത്രിപ്രവരനോടവന	258
“ഗുണനിയൊ!നന്നാമനിരൂപിച്ചേനന്ദം ഭിന്നമടുത്തനാൾശുഭതരമെല്ലൊ	259
തിരിഞ്ഞുപഞ്ചമപദത്തിനതെന്ന നിറമുള്ളതിഥിതുടങ്ങുവാവല്ലൊ	260
അനിഴമാകുന്നതരികനക്കുതും ധനുവെല്ലാരാശിപുറപ്പെടുവാനും	261
ബൃഹസ്പതിപാരമതുതന്നെപ്പാർത്താൽ മഹത്വമേറുമഭിനത്തിനേററവും	262
അരികലഗ്നത്തിൽബുധനാകുന്നതും പരമതൈകേതുവുദിച്ചുമാകുന്നു	263
വടക്കുനിന്നുദക്കിന്നദിശിപ്പോപാപാൻ പടക്കെന്നുവന്നാൽശശിബലവേദനം	264
ശുഭമാംശുവയോഗവുമുണ്ടായ്തും അഭിമതംനൽകുംഗുരസൗജ്യം	265
അരികളോടുപോരിന്നുപാകുണാരം ഗുരുസൗരിയോഗംപരിചകുന്നമല്ലൊ	266

അതു നിരൂപിച്ചാലടുത്തനാൾതന്നെ കരുതുകൾക്കൊണ്ടുപറപ്പെടുന്നാകിൽ	267
ജയംകരതലാമലകമാണ്യം യേംപ്രതിയേംഗിക്കതുപോലെതന്നെ”	268
ക്ഷപണകനേവംപറഞ്ഞതുനേരം കുപടംകൈവിട്ടുപറഞ്ഞുരാക്ഷസൻ	269
“മന്ത്രിഭൂമംകൊണ്ടൊപറഞ്ഞു? ചാവുന്നാൾ പിതൃക്രിയയൊഴിഞ്ഞൊരുവസ്തുവില്ല	270
പടയ്ക്കൊന്നുവന്നാൾപറപ്പെട്ടുകേൾ കുട്ടപ്പത്തിപ്പൊതുപായുന്നതിപ്പോൾ?	271
ഇനിക്കിതെന്തെന്തെന്തിന് എന്തിലുമൊ ഗണിതക്കാരോടുംനിരൂപിച്ചാലുംനി”	272
അതുപറഞ്ഞപ്പോൾ ക്ഷപണകൻതാനും അതിനോടുകൂടുന്നതൊന്നായിടീനാൻ	273
“ഒരുത്തരോടുംഞാൻനിരൂപിക്കേണ്ടതി- ല്ലൊരിക്കലുമെന്നുണ്ടറിഞ്ഞുകൊണ്ടാലും	274
ഇനിക്കുള്ള പക്ഷംതൃപ്തിപ്പെടുന്നില്ലാൾ നിന്നെക്കുറോപിന്നെപരനുടെപക്ഷം?	275
പലരോടുംചെന്നുനിരൂപിപ്പാനിപ്പോൾ- ജിജ്ഞാസഭാവാനതിനാളല്ലാൻ	276
കുറവുണ്ടെന്നു മിമിമതിപോരും വിരോധാദിക്കാലമിതാപോകുന്നതാൻ.”	277
കുപിതനാമേറ്റൊരു രാജ്യംചൊല്ലുന്ന ക്ഷപണകനോടുപറഞ്ഞുരാക്ഷസൻ	278
“അലമലംനിന്റെ പരമപാക്കുകൾ കലഹിച്ചാലെന്നുചൊല്ലിനിരൂപിച്ചാൽ?”	279
“കലഹിച്ചീലതാനമാത്യനോടേതും ഹൃദമിനിക്കെന്നുകലഹിച്ചാലൊരാ!”	280
പരമമിഷ്ടിനെപറഞ്ഞുകോപിച്ചു വിരോധാദിയോടുംക്ഷപണകൻതാനും	281

പെരിങ്കുകോവിക്കുറുപ്പുപണ: ജാതികൾ	
വരുമിനിയുചെന്നുറച്ചുരാക്ഷസൻ	282
ഖരകിരണൻപോയുറഞ്ഞനന്തരം	
പരംപരംപുഷ്പസുഖിച്ചുമേവിനാൻ	283
ഘൃളതല്ലേതുമിനിനിഷ്ഠചാൽവാണൊ	
കിളിമകൾതാനും പറഞ്ഞു ചല്ലവെ	284
ഫലമധുനുള്ളകഭളിപകപങ്ങൽ	
പലതരംഭുജിച്ചിരുന്നാളക്കാലം	285

ഇതി മുദ്രാക്ഷസചരിതം ആറാം പാദം

സ മ ഓ പ്തം.

... ..

ഏഴാം പാദം

അവിചിത്രകുഗണമുടി ചിലന്നിയുമണിരത്തമേ	
ഭരതൻചീയുഷസാരസ്വരൂപമേ!	1
തവവചനമധുരമധുരചവിയിണകൾകൊണ്ടുമേ	
താപംകെട്ടുപടിപീതമായെയിലും	2
കിളിമകളെ! മമമതി ചിലിഹമതി ചരായ്ക്കയാൽ	
കേളിഭയംകഥാശേഷവും ചൊല്ലുകോ!	3
മധുരതരകുളിഫലമുള്ള മധുസിതാദികൾ	
മാനിച്ചുതാൻ നിനക്കുതന്നീടുവൻ	4
നരപതിയിൽ പരമഗുണമണിമലയകേതുമ്പും	
നീതിമാനായുള്ള രാക്ഷസാമാത്യനും	5
അരികളൊട്ടു ചൊല്ലുവതിനകരുതിമതവീടുവോ-	
രാമോദമുൾക്കൊണ്ടു ചെല്ലുതൊല്ലുനീ	6
കിളിമകളുടേതുപൊഴുതുകതുമൊടുചൊല്ലിനാൾ	
“കേട്ടുകൊണ്ടാലുമെങ്കിൽ പറഞ്ഞീടുവൻ:—	7
ഭയരഹിതമഥവിപുലബലമുടയരാക്ഷസൻ	
ഭൂപതിമിന്തിച്ചുതന്നു റി ഞ്ഞെ	8

- അരിത്രപതിയുടനേഗർത്ഥധിതിപൊദിയാക്ഷവാൻ
 ആശുപടക്കോപ്പുകൂട്ടിപ്പറപ്പെട്ടാൻ 9
- മദകർകരംതരഗതതിപെരിയരഥപംക്തിയും
 മേലുഗ്ഗണങ്ങളാംകാലാർപ്പടകളും 10
- അസിമുസലപരശുമുഖവിവിധതരശസ്രുങ്ങ-
 ഊക്കംകലൻടുത്തുള്ള വീരന്മാരും 11
- രണമതിനവിരുതടയനെയടിശകവീരരും
 നീണ്ടുനിവൻള്ള പാരസീകന്മാരും 12
- ചതികരുതിമരുവിനൊരുസുഭടവരവീരരും
 ചാഞ്ചല്യമെന്നിയേഭദ്രഭടാഭിയും 13
- ഗിരിത്രപതിതനയനതിബന്ധുക്കളാകിയ
 ഗംഭീരരായുള്ള പഞ്ചരാജാക്കളും 14
- നരവരനസതതമൊരുസചിവവരനാകിയ
 നീതിമാനാംഭാഗ്യരായണവീരനും 15
- ഉദധിയൊടുസമമിയലുമരിയസേനാധിപ-
 ന്നുക്കനായുള്ള ശിവരസേനൻതാനും 16
- പുനരപിചശകടമുഖസിലാത്ഥകാഭിയും
 പാടൈപരന്നുള്ള കാഴ്ചപ്പടകളും 17
- നിജമനസികലരുമൊരുശങ്കമറച്ചതാൻ
 നീതിമാൻരാക്ഷസനെന്നോത്തുഭ്രാപനും 18
- ഒരുകനകമയവിമലരഥഭൂചികരേറിനാൻ
 ഓലപോലെയുലയുന്നോരുവാളുമായ് 19
- മദസലിലമൊഴുകിനൊരുകരിമുതുകിൽവില്ലമാ-
 യുന്ത്രികലേത്തമൻതാനുംകരേറിനാൻ 20
- അലറിനൊരുപട, പടമമുഖവിവിധവാദ്യവു-
 മാലവട്ടങ്ങളുംവെണ്ണാമരകളും 21
- കടരഴുകുകൊടികൾചിലവിരുതുകളുമോരോരോ
 കൂറക്കടിഞ്ഞിരുക്കുസംഭാരജാലവും 22
- വൃഷകഴുതമുതുകിലഥവെച്ചുകെട്ടിക്കൊണ്ടു
 ചേഷ്ഠിരിഞ്ഞുള്ള ചാഭജനങ്ങളും 23

ഉഭയിരയാടുസമമിയലുമൊരുപടയാകുന്നു- ലൂക്കോടുപുഷ്പപുരിഷ്കനടന്നതെ	24
ഇളകിന്നൊരുപടനടുവിൽവളരുമൊരുധൂളിയു- മിന്ദ്രലോകത്തൊളമാശുകാണാത്ത	25
മദകരികൾകഠിനതരലറിനന്നിനാഭവും മാനിച്ചുകാലാൾനിലവിളിപ്പോഷവും	26
തൂരഗ്ഗതിമൊഴിയുമൊരുഹോഷാരവങ്ങളും തേരുളൊച്ചയുറങ്ങാണൊലിനാഭവും	27
കഠിനതരപറപടഹവിപുലതരനാഭവും കുളംകരഞ്ഞുള്ളപ്പോരുന്നിനാഭവും	28
ഇതിവിവിധതരന്നിനഭഭീഷണമാംപട- യ്ക്കീശനായുള്ളമലയകേതുപ്രഭു	29
കസ്യമപുരിനികടഭൂവിചൈവനപടയുമായ് കൂറകൊടികളംകത്തിമരുവിനാൻ;	30
അഖിലജനമവനിപതിയുടെചുഴലവുറപ്പുന- രാവാസശാലയുറകെട്ടിമരുവിനാൻ	31
അതുപൊഴുതിലഥമലയകേതുവാമന്നനോ- ടാശുചൊന്നാൻഭാതുരായണമന്ത്രിയും	32
“അചലഗുപതനയ!ഗുണഗണസദന!സാംപ്രത- മാശുനമുക്കൊന്നുകല്പിക്കയുംവേണം	33
തെവനിഹകടകമതിൽനിന്നുഗമിപ്പാനു- മോരൊജനങ്ങളിതിൽപ്രവേശിപ്പാനും	34
മമനികടഭൂവിഗുപ!തവാജ്ഞയാവന്നവൻ മുദ്രവാങ്ങിക്കൊണ്ടുവേണമറിഞ്ഞാലും	35
ചണകസുതകപടറിവാനരുതാർക്കുമേ ചാണകച്ചിലുപൻചതിക്കുമറിഞ്ഞാലും	36
ചതികരുതിമരുവുമൊരുചണകസുതവിപ്രന്റെ ചാരജനങ്ങൾനടക്കുന്നതുണ്ടിപ്പോൾ	37
അതിലുചൊരുചിരുതവർകൾതമ്മിലറികയി- ല്ലെന്നുവളരെനാസുക്കിച്ചിരിക്കണം”	38

നിജസവിവചനമിതികേട്ടുചാനാൻതുപര	
“നീയിപ്പറഞ്ഞതുസത്യംമഹാമതേ!	39
വീരവിനോടുകടകമിതരക്ഷിപ്പതിന്നനീ	
വീരനാംഭീഷ്യാക്ഷനെനിയോഗിക്കെടൊ	40
ഇഹമമതുകടകളുവിനിന്നുപോയിടവോ-	
ക്കിന്നനീമുദ്രകൊടുക്കവരുവാക്കും”	41
അചലതുപതനയഗിരമിങ്ങിനെകേട്ടവ-	
നാശുഭീഷ്യാക്ഷനോടേവമുരചെയ്തൻ	42
“കടകമിതുകനിവിനോടുകാത്തുകൊണ്ടീടുവാൻ	
കാവൽക്കൊല്ലുപുറത്തുമാളാക്കിനീ	43
പുരുഷരതിൽവരുവതിനമാശുനമിപ്പാനും	
പരമമഭവാൻകണ്ടേയയയ്ക്കാവു	44
യെവനൊരുചെഴുതിലിഹമുദ്രയംകൂടാതെ	
കാടിറ്റമിക്കിൽപിടിച്ചുകൊണ്ടെന്നാലും”	45
അവനുമഥസവിവനോടുകനിവിനോടുചൊല്ലിനാ-	
നന്തരമിപ്പാപിടിച്ചിങ്ങുകൊണ്ടുപരാം	46
തദനുപനതുപതിഗ്രഹമാശുപക്ഷീടിനാൻ	
ധീരനാകുംഭാഗ്യരായണൻനീഗിമാൻ	47
അവനുമഥനിജമനസിപാത്തുകണ്ടീടിനാ-	
“നയ്യോമലയുകതുകുഷിതിനാനുകൻ	48
മയിസതതമധികതരവിശ്വാസമാൻമാം	
മാനിച്ചുമാത്യനാണുചിരിക്കുന്നതാൻ	49
അവനെയിഹശിവ!ശിവ!ചരിക്കുന്നതെങ്ങിനെ?	
ആയുവാണക്യാൻറടുന്ന്യംചേടിയാം	50
മാണക്യസുതപചനമിതുമെയ്യിലത്താനെങ്കിൽ	
മാഞ്ചമില്ലവനെന്നെയുംകൊന്നിടും	51
വിധിവിഹിതമിതുമലയകേതുതനിക്കെ”ന്നു	
വിദവാൻവിചാരിച്ചുറപ്പിച്ചുമാനസേ;	52
തദനുനിജസവിവനെവിളിച്ചുടൻമേലുപാനം	
താല്പര്യമുൾക്കൊണ്ടുചൊല്ലിനാനിങ്ങിനെ	53

- “നയവിനയവിപുലബലനഴുകടയരാക്ഷസൻ
നമ്മെ ചുതിക്കയില്ലേയെന്നശങ്കയാൽ 54
- സുമുഖ! മമമനമുരുകിമരുകിമരുവുനതെ
സർവ്വാസത്യമായെന്നുവരുമത്രേ 55
- വിവിധനയനിലയനിഹരാക്ഷസൻനന്ദനാം
വീംഗുപനിലഭക്തിവിശ്വാസത്താൽ 56
- നിഖിലനയവിശദമതിമെഴുതാനാമനാവൻ
നന്ദപംശോഭനനെന്തെന്നിരൂപിച്ചു 57
- ചണകസുതനൊടുസപദിവേർപെട്ടവൻതന്നെ
ച്ചെന്നുസേവിക്കുമൊനമ്മെവെടിഞ്ഞിപ്പോൾ?” 58
- പലവചനമിതിമലയകേതുപറഞ്ഞപ്പോൾ
പാർത്തുപൊന്നാൻഭാഗ്യരായണമന്ത്രിയും 59
- “കപടസമിവരുടെ ചരതമെങ്ങിനെഭൂപതേ!
കിഞ്ചനപോലുമറിയാത്തസാംപ്രതം 60
- കസുമപരിപരിഹിനൊടുമുള്ളുമൊക്കവെ
കാണാംപ്രയോഗങ്ങളെനെപറയാവു” 61
- അവർകളിവചലമുതിരിപറയുമളവിൽതദാ
ആരുമറിയാതെപാളിക്കാപണകൻ 62
- ഹിംസകന്യതികരുതിയടനുഴറിവന്നാദരാൽ
ചൊല്ലീട നാൻഭാഗ്യരായണനോടേവം 63
- “ഗുപസവിച! തരികമമമുദ്രയെസ്സാംപ്രതം
നല്ലവണ്ണമിനിഞ്ഞാനിതാപോകന്തു” 64
- ക്ഷപനകനൊടുപൊഴുതുസമിവനരചെയ്തിതു
“ക്ഷിപ്രമാത്യന്തവേണ്ടിഗ്രമിക്കുകയോ?” 65
- “സമിവര! രചനരിനായരാക്ഷസാമാത്യനെ
സേവിച്ചതൊക്കെയുപോയമിനിക്കുമോ” 66
- ഉഴരിയവനതുപൊഴുതിലിവനൊടുമെയ്തിതു
“ഉത്തമ! ധനസന്തോഷമിനങ്ങുവാൻ 67
- റിവിന്റെ ധനംവേണ്ട! ചൊല്ലതിൻകാരണം”
“വിവിധമല്ലാമാല്ലവാനില്ലതും” 68

- “പ്രണയമിഹാപരതത്വം! നിങ്ങളിലന്യോന്യം
പിന്നെയെന്തിപ്പോൾ പിണങ്ങുവാൻകാരണം? 69
- വിരോധതുപരകതിനുകാരണമെന്നു
വിശ്വസിച്ചാൽ ചതിച്ചീടുകയില്ലാൻ” 70
- “പരകിൽ മമമാണമിഹനിർണ്ണയിക്കാമെടൊ
പാത്താൽ പരത്തുകൂടാ” എന്നവൻതാനും 71
- “അതിനുവിഷമതപേരികെ യുദ്ധമെന്നിരിക്കിൽത്താൻ
അഭ്യതരികയില്ലെന്നുമേമുദ്രയെ” 72
- അഥ സചിവവരവചനമിങ്ങിനെ കേട്ടവൻ
അന്തരാചിന്തിച്ചു ചൊല്ലിനാനിങ്ങിനെ:— 73
- “പരവതിനു നൃപതിയുടെ മുമ്പിൽ നിന്നേററവും
ഭീതിയുണ്ടാകകൊണ്ടിപ്പോൾ മടിക്കുന്നു” 74
- “ഭയമതിനകിമപിനഹി ചൊല്ലുകാൻ” എന്നു
ഭൂപതിതാനുമവനോടു ചൊല്ലിനാൻ 75
- ഭയവിവശഹൃദനവനിങ്ങിനെ കേട്ടപ്പോൾ
ഭൂപൻ റമുന്നിൽ നിന്നിങ്ങിനെ ചൊല്ലിനാൻ:— 76
- “അവിരതരകസുമപുരമാശുപുഷ്പേഷ്ടാൻ
രാക്ഷസമാത്യൻ റഭ്യനാസ്താഴ്വന്മാരും 77
- വിഷമവിഷകലുഷതരയാ യൊരനാരിയെ
വീരനാം പർവ്വതരാജനെക്കൊല്ലുവാൻ 78
- കുറിയതരഹൃദയനവനെന്നോടു മറെറായ
കർമ്മപരത്തുനിർമ്മിച്ചുകൾലൻ; 79
- ഗിരിനൃപതിവരനെ നിശ്ചിതകല്പുചാനിങ്ങിനെ
കന്യാവിഷപ്രയോഗം കൊണ്ടറിഞ്ഞാലും” 80
- അപണ്ഡിതമിതികുറിയതെങ്ങിനെ കേട്ടപ്പോൾ
ക്ഷോഭിതനായുള്ള പർവ്വതനന്ദനൻ 81
- വൃദ്ധനായ ഹൃദയമൊടു നയനജലവും വാർത്ത
വിശ്വേശകവീരൻ വിലാപം തുടങ്ങിനാൻ 82
- “ചാണക്യതപതകനിഹ മമജനകനെക്കല
ചെയ്തതെന്നോർത്തിരുന്നെന്തിനാളാണാൻ 83

അരികിലൊരുപത്തൊമ്പതാം സ്വപ്നം അതുകൊ- ണ്ടയൊപതിക്കു നാലൊമ്പതാം രാക്ഷസൻ?"	84
വിവിധമിതിജനകനെ നിനച്ചുകേണീടുന്ന വീരനെയൊഴിച്ചു വിവരം	85
"ക്ഷപണഗിരമിന് യമിഹ കടുക്കൊരു കവോൻ ക്ഷോണീപതെ! കരഞ്ഞെന്തിനിക്കാരിയം?"	86
തദനുപനരവനൊടു ചൊല്ലാൻ ക്ഷപണകൻ "തത്രാണൻ പിന്നെയും വാഴും ഭഗവാനെ	87
അ ചലനപരനെ യിവനായതുകൊണ്ടതെ- ന്നായ് ചാണക്യനെ നോട്ടിരുത്തായ്	88
വീരവിനോടനുഗമത്തിൽ നിന്നു തച്ചാട്ടിനാൻ ഭഗവാനോടൊന്നിങ്ങു പോന്നീടിനേൻ	89
അ ഹമിവിടെ വിവശമാടുവെന്നോരനന്തരം ആർക്കു നാരാക്ഷസനെ നോട്ടിച്ചാല്പിനാൻ	90
തെല്ലൊഴുത്തൊരു ജനവുമേതു മറിയാതെ ഒന്നുണ്ടുവേണ്ടതു നീയെന്നറിഞ്ഞാലും	91
രണധരണിയതിലിനിയൊരാളി ചാരമൊക്കെ രണ്ടു പുറവുമടുത്തു ചൊല്ലുന്നേരം	92
ധരണിപതിമകമണിമെഴുതെക്കൊല്ലുവാൻ ധീരപറഞ്ഞു ചിപരീതമാണ്ണേനും;	93
കന്യതിപെരുകിനകമതിരാക്ഷസനിങ്ങിനെ കത്സിതമായിപ്പറഞ്ഞതുകേട്ടാൻ	94
'തവസ ചിവ! വചനമിതു ചൊല്ലാനുഭവിനം തക്കത്തിലുണ്ടായൊരാളല്ലാതിരപ്പാൾ	95
വിഷതരുണിഗിരിപതിയെക്കലചെയ്താൽ വിശ്വാസമാർജ്ജിപ്പെന്നു കേൾച്ചാലോ'	96
മമവചനമിതിസപദികേട്ടമാത്രേന്ദ്രനും മാനിച്ചു ചൊന്നാൻ കചിതനായേററവും	97
'അതിനുപുനരതിവിഷമമെന്നുവരുന്നാകി- മാശുനീപൊക്കൊരു കയന്നു ചൊല്ലീടിനാൻ'	98

- “അതിനദിശിദിശിമഗമിപ്പതിനായിപ്പോൾ
ആശുതന്നീടുകമദ്രാകൃപാനിയെ!” 99
- അഥസ ചിവവരനമതികതുകമൊട്ടെചാല്പിനാൻ
“അർദ്ധരാജ്യത്തെകൊടുപ്പാൻമടികൊണ്ടു 100
ചാണക്യതപതകനിയുടെചെയ്തതന്നിങ്ങിനെ
ചിന്തിച്ചിരുന്നിതു ചിത്തത്തിൽ ഞങ്ങളും” [ൻ
ക്ഷപണകനമതുപൊഴുതുസ ചിവനൊട്ടെചാല്പിനാ
“ക്ഷുഭങ്ങൾചെയ്യേമചാണക്യഭൂസുരൻ 102
വിഷതരുണിയുടെചരിതമേതുമറിഞ്ഞീല
വിശൈലകവിഭാൻ ചാണക്യവിപ്രഃത്മജൻ” 103
അവനിവരസ ചിവനഥമുദ്രകൊടുത്തയ-
ച്ചന്ധനാംമേലുപനമിങ്ങിനെചാല്പിനാൻ 104
“കടുമകളുമഖിലമിവകേട്ടതില്ലേഭവാൻ
കഷ്ടമിതന്നേപറഞ്ഞുകൂട്ടുവൾ 105
ശ്രുതമഖിലമയീസുമഖ!വജ്രപാതോപമൻ
ചിന്തിച്ചുകണ്ടാലമാത്യനാരാക്ഷസൻ 106
അരികിലിഹമരുവുമൊരുശത്രുതന്നേദ്രവം
അത്യന്തബന്ധുവെന്നുള്ളതുസംഭ്രമം 107
മമജനകമരണമിഹ ചിന്തിച്ചിനിക്കിപ്പോൾ
മന്ത്രിപ്രവരനെകൊന്നവൻചോരയിൽ 108
മമജനകൻദകമിഹനൾകിപ്പരാഭവാ
മാന്ദിച്ചുപോക്കുന്നതുണ്ടിനിനിണ്ണരം” 109
ധരണിപതിവിവിധമിരിക്കോപിച്ചുചാല്പ്യന്മാരും
ധീരനേവംഭാഗുരായണൻ ചിന്തിച്ചാൻ:— 110
“സകലഗുണഗണമുടയരാക്ഷസാമാത്യനെ
സർവ്വധാരാക്ഷിച്ചുകൊൾകെന്നുചാണക്യൻ 111
പലവൃരുവിട്ടുതതമെന്നോട്ടുചെയ്തു
പാത്താൽതട്ടേക്കണ്ടകാലമെന്നോർത്തവൻ 112
അരചനൊട്ടരഹസിപുനരിങ്ങിനെചാല്പിനാൻ
“ആവശമാശുവെടിഞ്ഞിവകേട്ടുലും 113

അഖിപനയനിപുണതകൾതേടുന്നവർകൾക്കെ- രാദ്ഭാവമൊഴിഞ്ഞതുമില്ലാക്കെടൊ!	114
അമിതഗുണമുടയനിജസൂചാത്മസിലിയെ അതുശുഭ്രമിക്കയിനാഥനാക്കീട്ടവാൻ	115
നിജമനസിസതതമിതു ചിന്തിച്ചുരാക്ഷസൻ നീതിമാനായുള്ള മെയ്യുഗ്രപനേക്കാൾ	116
തവജനകനധികതരശത്രുവെന്നാത്തവൻ താതനെക്കാല്പവാൻകാരണമോക്കുനീ	117
അതിനുപുനരധികമൊരുഭോഷവുമില്ലേടൊ അതുവതല്ലാഞ്ഞിതുചെയ്തുരാക്ഷസൻ;	118
നയമുടയജനമറികശത്രുജനങ്ങളെ നന്മയിൽബന്ധുവാക്കുകൊയ്ക്കുശതവാൽ	119
ഹിതജനവുമൊരുപൊഴുതുശത്രുവായ്ക്കുനപോര ഹന്താഗ്രന്ഥതുക്കൊണ്ടിഹരാക്ഷസൻ	120
അരികൾകലമറുതിപെടുവോളമൊത്ര്യനെ അദരവോടരികത്തുവരുത്തണം;	121
അപരമിഹതവമനസിതോന്നംപ്രകാരമാം അത്രനാളുകുളഞ്ഞിടായ്ക്കുഭൂപതെ!"	122
പ്രിയസചിവനിതുവിപുലനയമൊടുരചെയ്തും ഭൂപതികേട്ടുടൻസമ്മതിച്ചീടിനാൻ	123
അഥചണകസുതചരരിലരിയസിലാത്മകൻ അദരാൽമന്ത്രികൊടുത്തുള്ള മാലയും	124
ചണകസുതമലവിഹിതപത്രവുംമുദ്രയും ചാതുർയ്യമൊടൊരുപെട്ടിയിലിട്ടവൻ	125
കപടമതിവിരവൊടൊരുകംബുളത്തിൽവെച്ചു കെട്ടിപ്പറയത്തൊരുഭാഗ്യമായിട്ടവൻ	126
കടവടിയുമുടമയൊടുകരമതിലെടുത്തുടൻ കുള്ളനേടപ്പാലെതാൻമുദ്രയുംകൂടാതെ	127
വിരവിനൊടുകടകമതിൽനിന്നുപോയിട്ടവാൻ ചാളിനടന്നതുകണ്ടുദീപ്ലാക്ഷകൻ	128

- അഥ സഖലുസ്ഥിതിപിടിപെട്ടസിലാത്മകം
അജ്ഞസാകാലംകരവുവർത്തനവൻ 129
- ഗുപതിമരുവിനകടിഖിലാത്തുകൊണ്ടെന്നവൻ
നാഥനകാഴ്ചയുവെച്ചുചൊല്ലിടിനാൻ:— 130
- “അറികപുനരിവനമിഹമുദയംകൂടാതെ
ആശുപുറത്തുപോവാൻതുടങ്ങുംവിധം 131
- കരബലമൊടിവനെയുടനൊത്തിപ്പിടിപെട്ട
കെട്ടിയിക്കുള്ളനേകൊണ്ടുവന്നേനഹം” 132
- അതുപൊഴുതുനിജസമിവനൊട്ടമലയകേതുവു—
“മാശുനീചൊട്ടുചിവനൊട്ടചെയ്താലും” 133
- ഗുപതിഗിരമിതിസഖലുക്കുടോരനന്തരം
നിതിയേറുംഭോളായണൻചൊല്ലിനാൻ 134
- “കപടമിഹകരുതിയൊക്കെയനിപുണനാരെടോ
കള്ളനോമരൊരുവൻതൻറടുതന്നോ?” 135
- സമിവനൊട്ടുപുനരവനമിങ്ങിനേചൊല്ലിനാൻ
“സാക്ഷാലമാത്യൻറടുതനറികുത്താൻ” 136
- അതിനുപുനരിവനൊട്ടവനന്തരംചൊല്ലിനാൻ
“ആദ്യനീമുദ്രയുമെന്നോട്ടുവാങ്ങാതെ 137
- ഉഴുവിയൊക്കുകകള പിന്നിന്നുപോയിട്ടുവാൻ
ഉറററത്തിലെഞ്ഞാരുകാഴ്ചപറകനീ” 138
- അതിചതുരമതിസഖലുസിലാത്മകൻചൊന്നാൻ
“ആയുധത്തെകാഴ്ചഗൗരവംകൊണ്ടല്ലൊ 139
- വിപുലബലമുടയഗുപശാസനംലംഘിച്ചു”
“വേറെപുനരെന്നുകാഴ്ചസ്യഗൗരവം?” 140
- അതിഗുണവുമതിനയവുമുടയസമിവന്തദാ.
മനാവൻതാനുജീവണ്ണമുരചെയ്താൻ 141
- “മതിയിലൊരുപടമിഹവെച്ചോരിവൻതൻറ
മാറാപ്പിലെന്തെന്നുചൊരിക്കസാമ്പ്രതം” 142
- അതുപൊഴുതുസമിവനവനൊട്ടുചൊല്ലിടിനാ—
“നാശുനീമറാപ്പഴിച്ചുകാട്ടിടണം” 143

“അറികമകിമപിനഹിമാനാപ്പി”യെന്നവൻ	
അതു നന്നീതിമാൻചൊന്നോരനന്തരം	144
സമിവനകമലരിലതിരോഷംകലർന്നു	
സിലാർക്കനോടുചൊല്ലിനാനിങ്ങിനെ:—	145
“കുറിനതരമവർക്കൊടുതാഡനംകൊള്ളുമ്പോൾ	
കാട്ടമിതന്നോരമില്ലാരുസംശയം”	146
“മരണമിഹവരികിലുമിതെന്നുമൊന്നാപ്പ	
മന്ത്രിപ്രവരണാൻകാട്ടുകയില്ലേടോ”	147
“സമിവനതുപൊഴുതിവിവനെപ്രഹരിക്കെ”ന്ന	
ഭീഷ്മാക്കുന്നോടുകോപിച്ചുചൊല്ലിടനാൻ	148
അവകടമഴുകിനൊടെടുത്തുഭീഷ്മാക്കുന്ന	
രാജാപ്പിടിച്ചുകൂട്ടുംഭഗവാനരെ	149
അമ്മാടവനലരിട്ടശമൊഴുകിയധിരോഭവും	
ഭാഗ്യവുമപ്പോളഴിഞ്ഞുപിണ്ണനെ	150
സമിവനതുസപദിനിജകൈകൊണ്ടെടുത്തുടൻ	
സംഭ്രമത്തോടുകൂടിപ്പിടിച്ചിടനാൻ	151
ചണകസുതകപടകൃതപത്രവുമുദ്രയും	
ചാതുര്യമാടൊരുപൊന്നിമാലയും	152
തെളിവിന്നൊടുസമിവനമപെട്ടിയിൽകണ്ടപ്പോൾ	
തേറിനമോദംകലർന്നുത്താദരാൽ	153
ഗിരിഗുപതിതനയനകൈയിൽകൊടുത്തിതു	
കാഞ്ചനമാലയുമുദ്രയും പത്രവും	154
അപരിചിതമതുപൊഴുതുപത്രമെടുത്തുടൻ	
നന്നായ് നിവർത്തിവായിച്ചതുടങ്ങിനാൻ:—	155
“അവനെഴുതിയമുറിയിതൊരുവനറികാരാൽ	
കൈവകല്പിച്ചുവണ്ണവോനിപ്പോൾ	156
മയിരിപുതപെരുകിയവനെക്കുളഞ്ഞീടിനാൻ	
മൽപ്രസാദാൽമതിനില്പുസംശയം	157
അവർകളിഹതുപെരിയബന്ധക്കൊത്തും	
അന്നുപറഞ്ഞുവണ്ണമെയ്യുകൊണ്ടാലും;	158

തവമനസിപുനരതിനസംശയം മുണ്ടെങ്കിൽ സ്വാശ്രയോന്മുഖനായെല്ലാ തന്നോടുകൂടി	159
തവ ചരണനളിനയുഗമാശ്രയിക്കുംഭവം താല്പര്യമുൾക്കൊണ്ടുവീരപുരുഷന്മാർ	160
ചിലരിവരിവരിനഗരമിട്ടുപിരിച്ചിരിക്കുന്നു ചാതുര്യമുള്ള ഗജങ്ങളെയും ചിലർ	161
പ്രണയമൊട്ടുമെല്ലാം പല ഭ്രമണത്രയം പണ്ടുകൊടുത്തുട്ടുളളതുംലഭിച്ചിടുന്നേൻ;	162
കനകമണിശബളതരമായൊരുമാലയും കൂടെക്കൊടുത്തുവിട്ടിട്ടുണ്ടറിഞ്ഞാലും	163
വിമലമണിഖചിതയൊരുമോതിരമുദ്രയും മണവ! വിശ്വപസിപ്പിടുവാനായിത്താൻ	164
ഭവഹൃദയനതിനിപുണനായസിദ്ധാത്മകൻ തന്നോടു ചർച്ചമാനങ്ങളെപ്പോലെയും	165
നിദ്രതരമറിവരിനൊചാല്പിവിട്ടിട്ടുണ്ടു നീതിനിരൂപിച്ചു വെല്ലാലുമാക്കവെ”	166
“പ്രിയസ ചിവ, സകലമിതിൽവാചകമിങ്ങിനെ പാത്താലമാത്യന്റെറമുദ്രതന്നെ ഭവം	167
മണികനകമിടസരികൾനുള്ള മാലയും മാനിപ്പുമാത്യനനൽകിത്താനായത്ത്	168
നിഖിലമിവമമനസിസംശയമൊക്കവെ നിണ്ണയിക്കാമതിനില്ലൊരുസംശയം	169
നയനിപുണ! പുനരിവനിതാക്കുനൽകീടുവാൻ നന്മയിൽകൊണ്ടുപോകുന്നനിഗ്രഹമായ്?”	170
ഇപതിയുടെവചനമിതികേട്ടുസചിവനും നീതിയിൽസിദ്ധാത്മകനോടുചൊല്ലിനാൻ	171
“പറകമുറിയെഴുതിയടനാക്കുനൽകീടുവാൻ പോകുന്നതിപ്പോളുഴറോടുകൂടിനീ?”	172
അതുപൊഴുതുസചിവനോടുചൊന്നാനവൻതാനും- “മാക്കുന്നറിഞ്ഞിലങ്ങോനാമഹാമതെ”	173

- “അതികൂടില! പെരിയ്ക്കയിതുന്നെന്നൊപത്രവു-
മാക്കു നാറിയാതെമേടിച്ചതെങ്ങിനെ? 174
- അടികൾക്കെടുത്തൊടുക്കുകിലേക്കുന്നതുന്നേര-
മാക്കുന്നധൂതന്! നീ ചൊല്ലുമറിഞ്ഞാലും” 175
- “മുറിയറിവതിനുപണികളുണ്ടാകുകകണ്ടിപ്പോൾ
മറെറുതുവർത്തമാനങ്ങൾ ചൊല്ലീട്ടും 176
- കിമപിനഹിനഹിസുമുഖവർത്തമാനങ്ങളും
കണ്ടാലറിഞ്ഞുകൂടെമുറിവാമകം?” 177
- അതു പാഴുതു സവിവനതികോപംകലർന്നു-
നാശിപ്പാക്കുന്നോടിക്കിനെ ചൊല്ലിനാൻ 178
- “ഏതേതമഖിലമിഹനിന്നുപറവാള-
മാശുവടികൊണ്ടടിക്കുന്നീസാമ്പ്രതം” 179
- അവനുമതിരേസാമാന്യസിദ്ധാർഥകന്തന്നെ
ആർത്ഥവശംപടിയില്ലിനാനന്നേരം 180
- അടികൂടിയൊടിയെടുക്കുകകണ്ടാരനന്തരം,
അയ്യോശിപശിവയെന്നുപറീടിനാൻ 181
- “അഖിലമപിപറവനിഹതച്ചുകൊല്ലേണ്ടത്താ-
നയ്യോഹുപതിയോടൊക്കെയെ ചൊല്ലു പൻ” 182
- തദനുനരപതിയുമതിനപെന്നാടിയു ചൊല്ലിനാൻ
“താറുധിക്കുവേണ്ട; ചൊല്ലീടുകവാർത്തകൾ” 183
- ഉടലിലൊഴുകിനരുധിരജലമതുവടിച്ചുവൻ
ഉച്ചത്തിലേററംകരഞ്ഞുതുപനുടെ 184
- പരേതഗുരുമതിചധികഭയമൊട്ടുമിപ്പുവൻ
ഭൂപതിവീരനോടിക്കിനെ ചൊല്ലിനാൻ 185
- “അഭയമിഹതരികമമപറവനഖിലപ്രഭോ!
അയ്യോകൃപാനിധെ! കാത്തരുളുന്നമെ!” 186
- അപനിപൊരുക്കുന്നതൊട്ടുമെലയുകേതുവു-
മപ്പോളയൊക്കൊട്ടത്തു ചൊല്ലിടിനാൻ:— 187
- “സുമുഖ! ഭയമിഹകിമപിനനിപറകസർപ്പാ
സർപ്പാചൊന്നല്ലോ നീയറിഞ്ഞാലും” 188

തൊഴുതവനമതുചൊഴുതുപ്രപന്നോടുപറഞ്ഞുകുത	
“തുമയിൽചൊല്ലുവൻകേട്ടുകൊൾകഭവാൻ	189
നയവിശദമതിസഖലരാക്ഷസാമാത്യകൻ	
നല്ലൊരുമാലയുമുദ്രയുപത്രവും	190
പ്രണയമൊടുധരണിപതിമൊഴുനനൽകുവാൻ	
പ്രീതിപൂണ്ടെങ്കൽകൊടുത്തയച്ചുവിഭോ!	191
പരിചിന്നോടുപറവതിനുവർത്തമാനങ്ങളും	
ഭൂപതേ!ചൊന്നതുചൊല്ലുവൻകേട്ടാലും;—	193
അധികതരബലമുടയകൌലൃതരാജനാം	
അന്യുള്ള ചിത്രവർമ്മാവെന്നാവിരനും	193
വിരുതുടയമലയപതിശതവിധപംസന-	
നത്യന്തധീരനാംസിംഹനാദൻതാനും	194
കലശിഖരിസമനധികഭീഷണനായുള്ള	
കാശ്ചീരനാഥനാംപുഷ്പരാക്ഷൻതാനും	195
ഉദധിയതിൽമരുവുമൊരുസിന്ധുഭപമനാക-	
മുന്നതനായുള്ള സിന്ധുഷേണാഖ്യനും	196
പഖവിരുതുപടനടുവിൽവടിവിന്നൊടുകാട്ടുന്ന	
പാരസികേശനാംമേഘാങ്കവിരനും	197
ഇവർപെരിയബലമുടയപഞ്ചരാജാക്കളും	
ഇച്ഛിച്ചിരിക്കുന്നുമേച്ഛിച്ചൊക്കൊല്ലുവാൻ	198
അവരിലിഹപുനരരിക ചിത്രവർമ്മാദിയും	
ആശുമുവർശതരാജമിച്ഛിക്കുന്നു	199
പുനരിരുവർകരികളെയുമിച്ഛിച്ചിരിക്കുന്നു	
പണ്ടുപറഞ്ഞവണ്ണമുവാനിക്കാലം	200
ചണകതനയനെവിരവിൽനീക്കിക്കളകയാൽ	
ശോഭനമായ്യാന ചിന്തിതമൊക്കവെ	201
ഗുഹരപുനരരികയിതരാക്ഷസാമാത്യന്റെ	
നീതിയിലുള്ളൊരുസന്ദേശമാത്രം”	202
സചിവവരവചനമുടനിങ്ങീനെകേട്ടഥ	
തന്നുള്ളിദ്ധേവംനിരൂപിച്ചുഭൂപനും	203

ചിരമരികിൽ മമമരുവുമരിയനരവീരരാം	
ചിത്രവർമ്മാദികളാമവരേവരും	204
കലകരുതിയധികിൽ മമവാഴ്ചയൊസന്തരം?	
കുന്തിതാമാത്യൻ രസവകന്മാരവർ	205
നിജമനസിവിവിധമിതിചിന്തിച്ചുപ്രപതി	
നീതിയേറുംമാക്ഷസനെവരുത്തുവാൻ	206
ഒരു ചരനെവിരവിനൊടുവിട്ടുടൻ ചിത്തത്തി-	
ലോഭോത്തരരനിരൂപിച്ചിരുന്നീടിനാൻ	207
അതുചൊഴുതു സചിവവരനാകിയരാക്ഷസൻ	
ആശുതാൻ ചിത്രവർമ്മാദിയാംവീരരെ	208
നികടപ്രവിവടിവാഴ്ചയെത്തിപ്പറഞ്ഞിതു	
“നിങ്ങളെല്ലാവരും പർവ്വതപുത്രനെ	209
കുറുമ്പുരിയുടനടനടുക്കുൾശാന്തരെ	
കൂടെപ്പിരിയാതെ ചുറ്റും നടക്കേണം	210
ശകടകനുമഥമഗധാഹ്വണരോടുകൂടി	
ശങ്കാവിഹീനനടക്കാമുഴലവും”	211
അവർകളൊട്ടു സചിവവരനിതരം പറയുമ്പോൾ	
ആശുപന്നാൻ ഗൃപഭൃതനുമനേരം	212
ധരണി വരചരനുമഥമസചിധനൊടു ചൊല്ലിനാൻ	
“ധന്യമതെഭവാനൊടുമെവൈകാതെ	213
ഗിരിഗൃപതിസുരനരുളിയങ്ങു ചെന്നീടുവാൻ	
കാൽക്കുണ്ഠം വൈകാതെ പാരികയുദ്ധേണം”	214
സചിവാകലവരനുമതുകേട്ടു ചൊല്ലീടിനാൻ	
സംഭ്രമത്തോടു ശകടനോടിങ്ങിനെ	215
“പടനടുവെ ഗൃപതിയുടെ സന്നിധൗ ചെല്ലുമ്പോൾ	
പണ്ടുനാം കൊണ്ടുളളൊരാഭരണത്രയം	216
അയ് ശകടവിരിയെ തെടുത്തുകൊണ്ടെന്നാലും”	
വേഗമെടുത്തുകൊണ്ടെന്നാൻ ശകടനും	217
വിവിധമണിഖചിതമരിലൊന്നൊരു കണ്ഡലം	
വിസ്മയമായ പതക്കുമനോഹരം	218

കനകകൃതവിമലതരകാഞ്ചികാമരേന്ദ്രതു കങ്കണാഭാഭരണങ്ങൾമററുള്ളതും	219
മുടിയൊടടിയിടയവനലങ്കരിച്ചുററവു മുമ്പിൽമുഖഃശകടനോടോതിനാൻ:—	220
“ഇവിടെമുഖഃശകട!ഞാൻവരുവോളംനീ” ഇതഥംപറഞ്ഞുനടന്നാനമാത്യനും	221
അഥസചിവപതിമലയകേതുമരുവിടു- മാലയംപ്രാപിച്ചുനന്നെക്കണ്ടപ്പോൾ	222
അകമലരിൽനിറയുമൊരുഭസവുമാമന്തവൻ “അയ്യനിരുന്നാലു”മെന്നുചൊല്ലിടിനാൻ	223
മധുരതരസപതിഗിരമിങ്ങിനെകേട്ടഥ മന്ത്രിപ്രവരനിരുന്നിതുമെല്ലവേ	224
അതുചൊഴുതിലവനിപതിരാക്ഷസാമാത്യനോ- ടാദരവോടിതുചൊല്ലിനാനിങ്ങിനെ:—	225
“അരികളൊടുചൊരുവതിനുപോന്നതില്ലിന്നെന്താ- നായ്ക്കുനെക്കണ്ടിലകൃട്ടത്തിലെങ്ങുമെ”	226
അതിനവനമരചനൊട്ടുമധുരമൊട്ടുചൊല്ലിനാ- “നങ്ങളുത്താനോരോതരമുള്ളകോപ്പുകൾ	227
പരിചിനൊട്ടുചിലരെയുമുറപ്പിച്ചുപോന്നുഞാൻ ഭൂപതെകാണാഞ്ഞതിന്നിതുകാരണം”	228
സചിവനൊട്ടുതദനനരവീരനുംചൊല്ലിനാൻ “സർവ്വനയജ്ഞരിൽമുൻപനാകുംഭവാൻ	229
ചിലരെടാമപരിചൊട്ടുപറഞ്ഞുറപ്പിച്ചതും ചന്തമോടെത്തന്നരചെയ്തസാമ്പ്രതം”	230
“മലയപതിമുഖസുപതിവിരരെന്നിൻപോക്കൽ മുറമിനിപ്പിരിയതെമുഴലവും	231
കസുമപുരമുടനടനടുത്തുചെല്ലുവിധൗ കാത്തുകൊൾവാൻഭരമേല്പിച്ചുപോന്നുഞാൻ	232
സചിവനിതുപറയുമളവിങ്ങിനെമേൽപ്പനും സംശയംകൈവിട്ടകമേനിരൂപിച്ചാൻ—	233

- അരികിൽമമ ചുഴലവുമിവർനടക്കുന്നതു
മയ്യോചതിപ്പാനതിനില്ലസംശയം— 234
- ഇതിമനസികരുതിയഥരാക്ഷ സാമാത്യനോ-
ടിപ്പൂർവ്വചിത്തരുചൊന്നാൻമേൽപ്പുതുനം 235
- “ഒരുവനിഹകസുമപ്പരിതന്നിൽഗമിച്ചിതോ?
ഓർത്തുകണ്ടാലിതുകാലംമനനാമതെ!” 236
- “അവനിവര! കസുമപ്പരിതന്നിൽഗമിക്കയ്യ-
മിന്നനിരൂപിക്കിൽസാധ്യമല്ലൊട്ടുമേ, 237
- കസുമപുരമഴകിനൊട്ടുചെന്നുവളയന്നോം
കറമില്ലഞ്ചാനാളിലകഞ്ഞെടോ” 238
- “തവചരരിലൊരുവനൊരുലേഖനംകൊണ്ടിപ്പോൾ
തൽപ്പുരത്തിന്നുഗമിച്ചു ചാരിപ്പുകയാ?” 239
- “ഒരുവനെയുമൊരുപൊഴുതുമില്ലാത്തു ചിട്ടത്താ-
നോത്താലതേതു മെന്തൊന്നീവമാനസെ” 240
- “സ്തുവനൊടുതുപരിചിനൊട്ടുചൊരിക്കസംസ്രതം”
ഇത്തരകേട്ടിട്ടുമാത്യനാംരാക്ഷസൻ 241
- സകലജനനടുവിലഥഭൂവിച്ചുനിൽക്കുന്ന
സിദ്ധാർഥകന്തന്നെക്കണ്ടുചൊല്ലീടിനാൻ 242
- “കിമിദമിവിവദസുമുഖസിദ്ധാർഥകാ”യെന്നു
കല്യാണശീലനാംമന്ത്രിപറഞ്ഞപ്പോൾ 243
- നയനജലമധികമഥവാർത്തുകരഞ്ഞവൻ
നീതി ചാനാംരാക്ഷസനോടുചൊല്ലിനാൻ:— 244
- “തവകരുണയൊഴികെമമരൊറൊന്നമില്ലൊന്നൻ
താവനകൊണ്ടുചൊരുതിയില്ലായ്ക്കയാൽ 245
- തവമനസിനിഹിതമഖലംപറഞ്ഞതൊ
താനൊൻറജീവനോളംവലുതല്ലൊന്നം” 246
- “അയിസുമുഖമമനസിക്ലേശംചിന്തിതം?
ആശ്രുനീയെന്നോട്ടനേരപറഞ്ഞാലും” 247
- അവനുമൊരുവിവശമൊടുപിന്നയുചൊല്ലിനാൻ
“അയ്യോപുനരതു മെങ്ങിനെ ചൊല്ലുന്നു? 248

- കഠിനതരമടിമുതുകിലേററതുകൊണ്ടുഞാൻ
കല്പിച്ചിരുന്നതുംചൊന്നേൻകൃപാനിയേ!” 249
- അതുപൊഴുതിലഥമലയകേതുവുചൊല്ലിനാൻ
അതത്സ ചിവനെത്തന്നെവിളിച്ചുടൻ:— 250
- “ഇവനധികഭയവുമൊരുമയുമുണ്ടല്ലോ
ഇങ്ങിനെചൊദിച്ചാൽമിണ്ടുകയില്ലേടോ! 251
- ഇതിനുസ ചിവനൊടുപറകാശ്രുനീതാൻതന്നെ”
അപ്പോളുവനുംപറഞ്ഞുതുടങ്ങിനാൻ:— 252
- “നയവിശദംദൃഷ്ടേ!പുനരിവനമിതുകൊല്ലണം—
നീതിയേറുംകപലന്ത്രിയാംരാക്ഷസൻ 253
- പരിചൊടുക്കാരുമുറച്ചൊഴുതിമൊയ്ക്കുന്നതുകവാൻ
വർത്തമാനങ്ങളുമൊക്കപ്പറഞ്ഞുടൻ 254
- കുസുമപുരമതിൽവിരവൊടെന്നേയച്ചതും
കേൾക്കേവാനിവനിങ്ങിനെചൊല്ലണം” 255
- ചരനൊടുതുപൊഴുതുകലമന്ത്രിയുംചൊല്ലിനാൻ
“ചൊല്ലുനീ,ചൊന്നതുസത്യമോമുതുമതെ?” 256
- “അഹമമലസ ചിമശ്രുണതാഡനംകൊണ്ടപ്പോ-
ളത്ര്യപ്രഭീതനായ് ചൊന്നേനവിലവും” 257
- ഗുണമുദയകുലസ ചിവനിക്കിനെകേട്ടപ്പോൾ
“കഷ്ടമഗ്രതമതെ”ന്നുചൊല്ലിടിനാൻ 258
- ബലമുദയഗീർവ്വപതിപുത്രനുംചൊല്ലിനാൻ
വീരനാകുംഗോഗുരോഷേണനോടപ്പോൾ 259
- “പ്രിയസ ചിവ!പരിചിനൊടുമാത്യനുലേഖനം
പാരാതെകാട്ടിക്കൊടുക്കെ”ന്നുകേട്ടവൻ 260
- ഉഴുധിയതുമവിലസ ചിവശനകാട്ടിനാൻ
ഉരക്കനാംരാക്ഷസൻവാന്ദിച്ചുചൊല്ലിനാൻ:— 261
- “ചണകസുതകപടകൃതപത്രമിദംപ്രഭോ!
ചഞ്ചലമേതുമതിന്മൂലഭൂപതെ!” 262
- ഗുഹനമതിനവനൊടുചൊല്ലാ“നൊരുവസ്തു
നമ്മയിൽകൂടെകൊടുത്തയച്ചിട്ടതും 263

- പഠനകസുതകപടകൃതമോ?" യെന്നരചെയ്തു
ചാഞ്ചല്യമെന്നിയെകാട്ടിനാൻമാലയും 264
- കനകമണിലളിതമൊരുമാലയുറകണ്ടവൻ
കഷ്ടമെന്നോത്തുപ്രപഞ്ചമൊഴിച്ചൊല്ലിനാൻ 265
- "അരികുറുപ! പരിചൊടിയുസിലാർകനത്താൻ
ആമോദമറിച്ചമഞ്ഞാരവസ്ഥയിൽ 266
- അഴകൊടിമറിവിട: പ്രപവിര! കൊടുത്തതും
ആർക്കിതെങ്ങുംകൊടുത്തയച്ചില്ലത്താൻ" 267
- അതുപൊഴുതുസമിവനൊടുസാദരംചൊല്ലിനാ-
നാഹുദ്യഭാഭാഹാരണമന്ത്രിയും:— 268
- "പ്രണയമിഹതുപതിവരനേരിച്ചമകൾമാൽ
പ്രീതനായ്ക്കൻറകഴുത്തീനാഴിച്ചുടൻ 269
- തരികതവസമിവവരചെയ്തതറിഞ്ഞാലും
താനതുമേയ്ക്കുചണിയാതെസാംപ്രതം 270
- യെപ്പുരുഷനിതുസമിവ! നൽകീടുകിൽപുന-
രോത്തുകണ്ടാൽഭവാനേതരുതാത്തതും 271
- മനസിതവപെരികെയൊരുസന്തോഷകാരണാൽ
മെഴുത്തുനെയ്ക്കാണ്ടുതുനൽകുന്നുസാംപ്രതം" 272
- ഇതി പണകസുതകപടവിഹിതമായ് ഭൂപതെ
ഇല്ലൊരുകിപ്രതിനെന്നമാത്രേദ്രുനം 273
- അ ചാല്യ പതനയനതിനത്തരംചൊല്ലിനാൻ.
"ആരുടെമുദ്രയിക്കാണുന്നതുമെടോ?" 274
- "കപടജനവിഹിതമതിൽമുദ്രകാണുന്നതും
കശ്ശലന്മാർക്കുതരുതാതെയുള്ളതും?" 275
- സമിവനിതുപ്രപതിച്ചൊടുചെന്നോരനന്തരം
ശങ്കേതരംഭാഹാരണൻചൊല്ലിനാൻ 276
- "സമിവനിമസകമമപിചൊന്നതുനേരങ്കിൽ
സിലാർക! ചൊല്ലേഴുതിയതാരെന്ന?" 277
- തദനുപുനരതിനവനമൊന്നുമേമിണ്ടാതെ
ദൃഷ്ടിയുകീഴ്ച്ചാട്ടുനോക്കിനിന്നീടിനാൻ 278

- ഗുപസ ചിവനതുപൊഴുതുകോപിച്ചുചൊല്ലിനാൻ
 “നന്നല്ലെടൊതല്ലുകൊള്ളമറിഞ്ഞാലും” 279
- പ്രഹരഭയമകതളിരിലുണ്ടാകകൊണ്ടവൻ
 പേടിച്ചു ചൊന്നാൻ പരമാത്മമിങ്ങിനെ 280
- “മുറിയെഴുതിയതുശകടനെ” നു പറഞ്ഞപ്പോൾ
 മന്ത്രിപ്രവരനുമിങ്ങിനെ ചൊല്ലിനാൻ 281
- “മുറിയെഴുതിയതുശകടനെങ്കിൽ ഞാൻ താൻതന്നെ”
 മനവനമതുകേട്ടു ചൊല്ലിപ്പിന്നാൻ 282
- “ശകടനെയുമിഹ വിരവോടെങ്കിൽ വരുത്തുക
 ചാരജനങ്ങളിൽ പോയിതിനാരുള്ളു?” [ൻ
 പ്രിയസ ചിവനതുപൊഴുതു ഗുപതിയോടു ചൊല്ലിനാ
 “പാർത്താൽ ശകടാസൻ ലജ്ജകൊണ്ടിപ്പോൾ 284
- നയമുടയസ ചിവനുടെ മുമ്പിൽ നിന്നെങ്ങിനെ
 ഞാനിതെഴുതിയതെന്തെന്ന് പറയുന്നു? 285
- അതിനപുനരൊരു കഴിവു ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടുവൻ
 ആശുശകടനെഴുതിയ പത്രങ്ങൾ 286
- ഇവിടെ ബഹുവിധമറികയുണ്ടതിലൊന്നിപ്പോൾ
 ഇങ്ങുകൊണ്ടു നുകണ്ടാലറിയാമല്ലോ” [ൻ
 ഗുപനമമതെളിവിൽ നിജസ ചിവനോടു ചൊല്ലിനാ
 “നീ ചെന്നതിലൊന്നു കൊണ്ടു വരികെടോ” 288
- അ ചനമശകടനെഴുതിയതിലൊരു ലേഖനം
 ആശു കൊണ്ടു നു ഗുപന കാട്ടിപ്പിന്നാൻ 289
- അ ചര ഗുപതനയന തുണ്ടിലും തുച്ഛമാ-
 യദൃശം കണ്ടമാന്ത്രിൻ പക്ഷപടനാരം 290
- നിജമനസി തിരള മൊരു രഭസ മൊട്ടനൽകിനാൻ
 നീ തിമാൻ രാക്ഷസൻ വാങ്ങിച്ചു ഹോക്കുമ്പോൾ:- 291
- ശകടകൃതലി പി കളുതിലൊരു മയൊടു കണ്ടവൻ
 ശങ്ക കലൻ ഉളിയിങ്ങിനെ ചിന്തിച്ചാൻ-- 292
- “ശകടകൃതമിതു നിയതമിപ്പോളുവൻ താനാ
 ശത്രു പക്ഷാശ്രയ ചെയ്തിതോടെവമേ?” 293

പലവുമിഹമനസിമമവിന്തിച്ചുകാണുമ്പോൾ പാപംശകടാസൻചെയ്തിണ്ണരം	294
ശകടനടകരമതിലിരിക്കുമുദ്രയും സിലാത്മകമിത്രമല്ലോശകടനം	295
അപരലഖിതവുമിതിനൊക്കെയില്ലാദവം അയ്യോ പതിച്ചാൻശകടനമിക്കാലം	296
ചന്ദ്രകസുതപട്ടവചനഭേദനകൊണ്ടിപ്പോൾ ശത്രുക്കളോടുസന്ധി ചൂവനിക്കാലം	297
നിജമരണഭയമധികമുണ്ടാകകൊണ്ടിപ്പോൾ നിണ്ണയമിച്ചതിചെയ്തുശിവശിവ:-	298
നിജമനസിവിവശമിതിവിന്തിച്ചരാക്ഷസൻ നിൽക്കുന്നനേരത്തുപല്ലതപുത്രനും	299
നിജജനകനണിയുമൊരുഭൃഷണമന്ത്രിതൻ മെയ്യതിൽക്കണ്ടുചൊല്ലിടാനിങ്ങിനെ:-	300
“വിവിധമണിഗണവചിതമാഭരണമിദം വക്ത്രമന്ത!തന്നാതാരെന്നുചൊല്ലേടോ!”	301
കുലസമിവനതുചൊഴുതുനൃപതിയൊടുചൊല്ലിനാൻ “കൊണ്ടുനിദംവിലവിപ്രരോടേചൊല്ലാൻ”	302
അധികതരരഭസഭരഥമലയകേതുവും അയ്യുനാരാക്ഷസനോടുചൊല്ലിടാനാൻ	303
“മമജനകസതതയ്യതമാഭരണമിദം മെയ്യുൻനമസ്സഗതമായതിക്കാലം	304
മിലയറണിസുരരാടിനകൊണ്ടുവന്നുളളതും മേയുന്നതോമന്ത്രിസത്തമ!ചൊല്ലേടോ	305
അവിവസ്ഥപരകമണിമെയ്യുന്നൊരുതലമേ- മാഭരണംവിരളംവന്നമോളമതേ!	306
ശാ!കരിനാട്ടയ!ചത്പെരുകിയദരാതമാവേ! ചൊന്നീമെയ്യുന്നേസ്സുവിച്ചുകൊണ്ടാലും”	307
അചലസ്ഥപസുതാചന്ദനീശമനദശാനരരേ അന്ധനായെന്നുവിന്തിച്ചരാക്ഷസൻ	308

- അ ചലനരവരവിമലഭ്രഷണം മാണക്യ-
നന്യോ ചരിച്ചുവില്ലിക്കയോ ചെയ്തും 309
- സൂത്രമിഹമമനിവിചരറിതോദൈവമേ!
ആശ്ചര്യം നാശ്യഭാഷപ്രയോഗങ്ങളും 310
- കപടമൊട്ടലിഖിതകരലേഖയഃ ശ്രദ്ധം
കണ്ടാചിതെൻറയല്ലെന്തവരാ മല്ലൊ 311
- പ്രണയമീഹശുകടനമുത്തുക ഉത്തുടൻ
പത്രികയുമെഴുതിക്കൊടുത്തീടിനാൻ 312
- അഖിലസ്തു ചനത ചണ്ണനാം ചന്ദ്രഗുപ്തനും
ആഭരണവിവരതാക്ഷവിശ്വാസമാ 313
- ശിരസിമലിഖിതമീദമെന്നപറയാവു
ചൊല്ലുചാനത്തരംകണ്ടീലിതിന്നു ഞാൻ -- 314
- അ കമുഷകിമറുകിയൊത്തരാക്ഷസനിങ്ങിനെ
അന്ധനായിണ്ടാതെനിൽക്കുംഭഗാന്തരെ 315
- അ ചനൊട്ടതിരദന മൊട്ടശൈലേശപരാത്മജൻ
ആശ്ചര്യമൊന്നാ "നാശ്യനോടൊന്നു ചൊല്ലുന്നു" 316
- അവനിപനൊട്ടതു ചൊഴുതുരാക്ഷസൻ ചൊല്ലിനാൻ
"ആശ്ചര്യനല്ലാണൊന്നാശ്ചര്യനത്രേഭൂഃ" 317
- ക്ഷിതിപതിയുമതിനവനൊട്ടത്തരം ചൊല്ലിനാൻ
"ക്ഷുഭമതേ! തവസ്വാമിപുത്രൻ മെയ്യൻ 318
- പിപതനമനറികതമ ഞാനായതു മെടോ
ദോഷമെന്നെക്കുറിച്ചുറംഭാവാനല്ലൊ 319
- അഭിമതമൊട്ടധികശരവിത്തവുന്തന്നു ഞാൻ
ആരൊൽ മന്ത്രി പദവുന്തവനൽകി 320
- മരുവു മൂവൊത്ത ചതിയിലാശയുണ്ടാകയാൽ
മുറുമനാശ്യനത്രേ ഭവൻ നിണ്ണമം" 321
- സചിവകലപതിയുമതിനവനൊട്ടിതു ചൊല്ലിനാൻ
"സത്യമേ ഞാൻ ചതിച്ചീടുമേഭൂപതേ! 322
- അരികളുടെകന്യതികളെവിശ്വാസിച്ചുഭവാ--
നത്രേവീഭവകമില്ലാതെ ചമഞ്ഞതും 323

- ശിരിഗൃപതിതനയ!വിധിവിലസിതമിതൊക്കവെ
കെട്ടിലുദോഷംപറയേണമോവുമാ?" 324
- അതികപിതസ്ഥമലയകേതുവുമനോര-
മത്വന്തരൂക്ഷനായിങ്ങിനെചൊല്ലിനാൻ 325
- “അലമലമിതരികവിധിവിലസിതമിതൊക്കവെ
ആക്കറിയാംനിന്റെദണ്ഡരീതികൾ 326
- കൊടിയവിഷതജ്ഞിയെയുമാശ്വസിപ്പിച്ചു
കാന്തിചേരുംമതാതനെരാത്രിയിൽ 327
- കുടിലതരഹൃദയശംകൊല്ലിച്ചതില്ലയോ
കൂറൊത്തിരിക്കുന്നകാലത്തുദമ്മതേ 328
- ഇതുപൊഴുതിലരികളൊട്ടുചെറുകൊണ്ടെന്നയും
ഇല്ലിച്ചിരിക്കുന്നതില്ലയോകൊല്ലുവാൻ?" 329
- കഠിനതരവചനമിതികേട്ടിട്ടാക്ഷസൻ
കന്ധാകലൻചിന്തിച്ചുചൊല്ലിടിനാൻ 330
- “കടുമപുനരതിനസമമൊന്നുമില്ലെന്ന”ഹോ
കൂനിൽക്കരുവെന്നതുപോൽപുനരിതും 331
- ഇതിമനസിവിവശമൊടുചിന്തിച്ചരാക്ഷസൻ
ഇങ്ങിനേമനാവൻതന്നോടുരചെയ്താൻ 332
- “അരികഗൃപതവജനകനേവധിപ്പിച്ചതും
ആഹന്തത്തൊന്നല്ലപിശിഖാമണേ!” 333
- “സകലഖലകലവൃഷഭ!നീയല്ലയോചൊല്ല
താതനെവഞ്ചിച്ചുകൊന്നതുംദമ്മതേ!?" 334
- “ഗൃപതികലതിലക!തവവായ്ക്കുതിർവാക്കില്ല
നിത്യനാമീശപരനെല്ലാമറിയുന്നു.” 335
- “ക്ഷപണനൊട്ടുകലസചിവ!ചൊന്നാലറിഞ്ഞീടാം
ക്ഷുദ്രനാന്നിന്നടമിത്രമല്ലേയവൻ?" 336
- അതുത്ഥിതിചെയ്തിന്നയിലേററമാതൃസ്രവ-
മന്തമില്ലാതൊരുചിന്തയുംതേടിനാൻ 337
- ക്ഷപണകന്മിഹചണകതനയനടെചാരനോ?
ക്ഷുദ്രൻമഹാപാപിയെന്നച്ചതിച്ചിതോ? 338

- മമഹാദയമചിരിപുഷ്പനംകൊണ്ടുപോയിത്തോ?
മറെറന്തിതില്ലമയ്യോശിവശിവ! 339
- ഗിരിധരണിപതിതനയനമശിവരസേനനെ
കോപമുഴുത്തുവിളിച്ചു ചൊല്ലിടീനാൻ 340
- “കലസചിപനൊരുമയൊടുസന്തതംവാഴുന്ന
ഘോരരാമചിത്രവർമ്മാദികളെണ്ണരും 341
- ചതിയൊടതിഭൂശരവർക്കുതന്നെവധി ജിഹ്വാപാഠ
ചന്ദ്രഗുപ്തൻതന്നെക്കാണാതിരിക്കുന്നു 342
- അതിനവരിലധികവലനായരിമിത്രമാ-
മാശുനീചിത്രവർമ്മാവിനെയുംപിന്നെ 343
- മലയഗുപനധികതരദൃഷ്ടനായ്തോന്നു
മത്തനാംസിംഹനാദാവ്യനേയമഥ 344
- കുപമകതളിരിലുടനേറിമേവീടുന്ന
കാശ്മീരനാമ്പുഷ്ടരാക്ഷസനെയുമിപ്പോൾ 345
- ധരണിതലമഴകിനൊടുകഴിച്ചതിൽമുട്ടുക
ധാത്രിയെക്കാമിച്ചതു കൊണ്ടുസാംപ്രതം; 346
- ശരരിലതിബലമുടയസിന്ധുഷേണൻതന്നെ
ശാന്തനാംപാരസീകേശനായ്തോവിടും 347
- അതുകന്യയിനെപങ്കിടൊരുമോലാഭനേയമായ്
ഹസ്തിവരമവർകാംക്ഷിച്ചതുകൊണ്ടു 348
- മദസലിലമൊഴുകിനൊരുഹസ്തിയെക്കൊണ്ടുടൻ
മത്തരെക്കുത്തിച്ചുകൊല്ലിക്കൈവകാതെ” 349
- ധരണിപരിയുടെകഠിനശാസനംകൈക്കൊണ്ടു
സേനാപതിയാംശിവരസേനനന്താനും 350
- അവനിതലമഴകൊടുടനാഴക്കുഴിപ്പിച്ചു
ഹാഹന്ത ചിത്രവർമ്മാദിയാമുവരെ 351
- ചതിയൊടവനമന്യദിതിയെന്നപിടിപെട്ടു
ശത്രുംപിടിച്ചുപറിച്ചുകഴികളിൽ 352
- അപകുതനമവനമപിടിച്ചുതള്ളിക്കുണാൽ
“അയ്യോശിവന്തങ്ങളേതുപിഴച്ചില്ലേ” 353

പലതരവുമതികരുണമവർകൾകരയുവിധൗ	
പ്രാണനോടേതെന്നമുടി ക്കളഞ്ഞുത	354
അവടമതിലധികമവർചീപ്പുമുട്ടിത്തന്നെ	
ആശു മരിച്ചാർ ചിധിവശാലിങ്ങിനെ	355
പുനരിരുവരെയുമൊരുമരത്തോടുബന്ധിച്ചു	
പവ്വതാകാരനാഹസ്തിയെക്കൊണ്ടവൻ	356
ഉദരമഥപരിചിനൊടുകത്തിച്ചുകൊല്ലിച്ചു	
തുമയിൽ ചീന്തെച്ചറിയിച്ചുദൂരവേ	357
അവർകളെയുടമശിഖരസനകനിങ്ങിനെ-	
യാശുവധിച്ചതുമന്നാണെക്കേരപ്പിച്ചാൻ	358
അതുപൊഴുതിലഥമലയകേതുറംശ്രദ്ധനാ-	
യക്ഷിമണിയുമുരുട്ടിപ്പറഞ്ഞിതു	359
“അറികതവകന്യതികളിലുള്ളോരനുഭവ-	
മാഹന്തരാക്ഷസ!രാക്ഷസൻതന്നെനീ.	360
ഇവനെയിഹകടകമതിൽനിന്നുപുറത്തുട-	
നിക്കുണ്ടവങ്കാരവും പരിച്ചുണ്ടുനാ	361
കളെകചണകജനമിവനുംചെയ്യുന്നശ്രുതി	
കാട്ടുന്നടുന്ന്യംകാണാമതേവേണ്ട”	362
ഗുപതിയുടെവചനമിതികേട്ടുഭീഗ്ലാക്ഷനം	
നീണ്ടുനിവൻശിഖരസനന്താനം	363
രഭസമൊടുധടിതിവിടിപെട്ടമാന്യേന്ദ്രനെ	
ശ്രുഷ്ഠതയോടമങ്കാരപരിച്ചുടൻ	364
കടകഭൂവിചണമുടയരാക്ഷസാമാത്യനെ	
കാട്ടിവിടിച്ചുപുറത്തുതള്ളിടിനാർ	365
വിവശതയോടഥസഖലരാക്ഷസാമാത്യനും	
വേവുമനമോടൊരുകരവാളുമായ്	366
ഗമനമൊരുദിശിമനസിനിശ്ചയംശ്രുതാതെ	
ക്ലേശിച്ചുപോകുന്നനേരംനിരൂപിച്ചാൻ	367
“അമിതകൗബലമുടയ ചിത്രവർമ്മാദിക-	
ളക്കളാവിഹതരായ്നശിവശിവ!!	368

അഖിലസുഹൃദഃകലകൾചെയ്തിച്ചതിന്നുതാ- നയ്യാമരിക്കാതിരിക്കുന്നിതീശപരാ!!	369
കിമപിമയികരുണനഹിദൈവത്തിനുമിപ്പോൾ കഷ്ടമിനിയെന്തുവണ്ടതുഞാനഹോ!	370
അടവിതലമഴകിനൊടുവു മരുതപിക്കയോ? അന്തരാവൈരമിതിനാൽശമിക്കുമോ?	371
ജമധരണിപതിക്കുളുടെസഹഗമനമോനല്ല? മുറുമരിക്കലഞ്ജിവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ	372
യുവതിജനചരിതമിദമില്ലോരുസംശയം. യുദ്ധംകുനിവോടുചെയ്തു മരിക്കയോ?	373
അതിനുമമപിഷമൊരു ചന്ദനദാസനേ അന്തരാപാതാൽമരിച്ചീടരുതല്ലോ”	374
അഴൽപെരുകിവിവിധമിതിചിന്തിച്ചരാക്ഷസ- നാകലചിത്തനാശ്ലോകാദശാന്തരേ	375
ചാണക്യസുതചരനൊരുവനന്ദരുകാച്യുത- മാരുമറിയാതമാത്രൻറവിന്നാലെ.	376
സചിവവരഗമനമെവിടേക്കെന്നറിവാനായ് താല്പര്യമുൾക്കൊണ്ടുപോയാനവൻതാനും	377
അഥവിപുലബലമുടയപവ്തപുത്രന- മാത്രവിളിച്ചുനാലംഗപ്പടയോടും	378
കസുമപുരമഴകിനൊടുചെന്നുവളഞ്ഞിതു കെരടിലുഭൃസുരൻതാനതുകണ്ടപ്പോൾ	379
അരികൾപുരിവളയുമതിൽമുന്നംപടക്രൂട്ടി അന്തരാപാത്രമന്ത്രിതപമുൾക്കൊണ്ടവൻ	380
കുരിതരഗരഥനികരവിവിധകാലാളുമായ് കാററിനേക്കാൾവേഗമെത്തിയെന്നുടൻ	381
ശരനിരകൾപലവഴിപൊഴിഞ്ഞനഞ്ഞതാക്കവെ ചാതുര്യമോടുടൻവെട്ടുതുടൻപ്പോൾ	382
ഗജതരഗരഥനികരപത്തിപ്രവരന്മാർ കാലപുരിപുക്കിതെണ്ണമില്ലാതോളം	383

പരവശതയൊടുപടകളിളകിമണിത്തദാ പവ്തപുത്രനുമോടിയേത്തിനാൽ	384
ബലമുടയമലയപതിചിത്രവാമ്മദിയാം വന്ദുളളരികളരികെയില്ലായ്കയാൽ	385
അരികിലൊരുചതികരുതിമരുവുമരിചീരരാ- മത്യുന്നതരായഭദ്രഭാദികൾ	386
രണശിരസിശിഖരസുതസേനാദികളെയും രാജസമീപവധിച്ചുമുത്തുടൻ	387
കടുമയൊടുഗുപതിയെയുമെത്തിപ്പിടിപെട്ടു കാലംകരവുപിടിച്ചുവരിഞ്ഞവർ.	388
ജയപടഹമധികുതരഘോഷാലടിച്ചുടൻ ശേഷിച്ചശത്രുസൈന്യത്തെയാപാടാക്കി	389
ചണകസുതനടെവചനഗൗരവംകൊണ്ടവർ ചാതുർയ്യമോട്നിലവിളിച്ചാത്തുടൻ	390
കസുമപുരമഴകിനൊടുപുക്കവർമെഴുതുൻറ കാക്കൽവെച്ചിടിനാർപവ്തപുത്രനെ	391
ചണകസുതനൊടുതദനമെഴുതുംചൊല്ലിനാൻ “ശത്രുവാജ്ഞേവമീദ്വേച്ഛതനയനെ	392
വിരവാടിനിയൊരുവിപുലകാരാഗ്രഹംതന്നിൽ നിക്ഷേപണംചെയ്തസൂക്ഷിക്കയുംവേണം”	393
അവനിസുരവരനമതു കേട്ടുടൻദ്വേച്ഛനെ യാതുകാരാഗ്രഹംതന്നിലാക്കീടിനാൻ	394
വിപുലബലമഹിതനയനിപുണതകലനോരു ഭദ്രഭാദിപ്രധാനജനങ്ങൾക്കും	395
ചരരിലതിവിരുതയസിദ്ധാർക്കനായ ജീവസിദ്ധ്യാഖ്യൻചുപണകനുംതദാ	396
മനസിമതിവരുമളവുചന്ദ്രതുപ്തൻഗുപൻ മാനിച്ചുപട്ടുകളാഭരണങ്ങളും	397
കനകമണിഗണമുരുകിളാതെനൽകിനാൻ മറുളള ചാരജനത്തിരുന്നല്ലിനാൻ.	398

അധികമുദമകന്തളിരിൽവച്ചുവരൊക്കവെ- യായ് ചാണക്യതേയഃസുചിന്തനെയം	399
പ്രണയരൂഢദയമൊടുവന്ദിച്ചുമാരേന വാഴ്ത്തിപ്പിടിച്ചുസന്തോഷിച്ചുപോയിതേ	400
അഥ ചാണകജനമഖിലനാഥനാംമെയ്യൻ- മാശുവിജയഃലഭിച്ചുമാരനന്തരം	401
കസ്യമപരമതിൽനിയതമുദയകൻതന്നെ കണ്ടുകൊൾവാൻപാർത്തിരുന്നാരതു കാലം	402
കിളിമകളുമിനിയരുതു ചൊൽവാൻനിന്നിന്നു കേട്ടതീർത്താലിനിനാളെയും ചൊല്ലുവൻ	403
അമൃതരസമധൂരമൊഴിതാനുമേവഃപര- ത്താമോദമുൾക്കൊണ്ടിരുന്നാളതു കാലം	404

ഇതി മുദ്രാക്ഷസേ വഞ്ചനം ഏകാംപാദം

സമാപ്തം.

എട്ടാംപാദം

[തൊൽ

ബാലേപൈകിളിപ്പെണ്ണതേൻമൊഴിയാളേപാ

കാലത്തേക്കളയാതെ ചൊല്ലേടോശേഷംകഥാ	1
പാലോടുപഴംപഞ്ചസാരയുതേനംനല്ല നീലമാംകരിമ്പിൻറ ചാറതുംതന്നിടുവൻ	2
പൈദാമംകളഞ്ഞുള്ള തെളിഞ്ഞുമനോരമേ പൈതലേകഥാശേഷംകഥയകഥയനീ	3
തത്തയുമതു കേട്ട ചിത്തമോദവുംകല- ന്നത്തമമായകഥാശേഷവും ചൊന്നാളെല്ലാ:--	4
മേല്ക്കനാലുപേക്ഷിതനായൊരുമന്ത്രിപരൻ വാളോരുപരിതാപാൽവിന്നാലോകനേരം	5
ചാണക്യപ്രണിധിയാമുദയകാഖ്യൻതാനും കാണാതേനടന്നിതുചിന്നാലേമറഞ്ഞുതാൻ	6

- ചെന്നടൻജിണ്ണാദ്രാനംപുക്കടനമാത്രം
 വിന്നനായ് മുടിപ്പുതച്ചിരുന്നനിരൂപിച്ചാൻ 7
- എത്രയുങ്കഷ്ടമോത്താൽമേല്ക്കുന്നനന്തന്റെ
 ചിത്തത്തിൽവിവേകമില്ലായ്ഞെന്നതുമിപ്പോൾ 8
- സ്വാമിക്കുനാശംഭവിച്ചീടിനെന്നാരന്തരം
 തുമയിൽപരാഭവംവീണ്ടുകൊള്ളുവാനഹം 9
- പവ്വതശ്ചരൻതന്നെസ്സേവിച്ചുയതാചെയ്തേ-
 നവീശനവൻതാനുംമരിച്ചാൻവിധിവശാൽ 10
- തൽപുത്രൻതന്നെസ്സേവിച്ചീടിനേൻപുനരഹം
 നിഷ്പചമാണ്ണാനിതുതൽസേവാചലമിപ്പോൾ 11
- ഞാനൊരുപുരുഷൻതാൻകണ്ടിരിക്കവേതന്നെ
 മാനവപീഠമോരുകൊല്ലിച്ചമെയ്യൻതന്നെ 12
- ചെന്നുഞാൻകാണമെന്നപവ്താത്മജനുള്ളിൽ
 തോന്നിയതോന്തുക്കണ്ടാൽദൈവത്തിൻബലമത്രേ 13
- ദൈവത്താലുപഹതനായവനൊരിക്കലും
 കൈവന്നീടുമോശ്ശുഭംഹാഹന്ത!നിരൂപിച്ചാൽ 14
- മാനുഷകുളഗുണദോഷങ്ങളെല്ലാനാളും
 കാണു നിതോരോകാലമോരോരോതമല്ലോ 15
- നന്ദഭൂപതിരാജ്യംവാണുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ
 മന്നവൻതന്റെമന്ത്രി സത്തമനായിടിനേൻ 16
- ഞാൻമോഹാഗ്രാമത്തിങ്കൽഭൂപന്മാർകാർപ്പശാൽ
 കാണാനായ്ഞന്നുകെട്ടിക്കിടക്കുന്നവരോടും 17
- കൂടിത്തൊന്നൊരുമിച്ചരാജധാനിക്കുപോംപോൾ
 വീടതിലിരുന്നുള്ള പൗരന്മാരെല്ലാവരും 18
- രാക്ഷസാമാത്യനിതാപോകുന്നവെന്നുമുണ്ടി
 പ്രേക്ഷകന്മാർകാട്ടിക്കൊടുക്കുമല്ലോപുരാ 19
- രാജാവിനുള്ളമുള്ളപദവിയോടുകൂടി
 രാജാജ്ഞാകരനായിവാണുകൊണ്ടിരുന്നുഞാൻ 20
- അയ്യോകാൻപിധിബലംകള്ളനേപ്പോലെയിപ്പോൾ
 പയ്യവജിണ്ണാദ്രാനംപുക്കൊളിച്ചിരിക്കുന്നു 21

ഇക്കാലംനിനക്കിതെന്നീശപരൻനിയോഗിച്ചാ- ലക്കാലമതുമനുഭവിക്കണതേവത്ര	22
ചന്ദനദാസൻതൻറവൃത്താന്തമറിവാനായ് മുന്ദനാമിനിക്കുള്ളിലാഗ്രഹമിനിയുള്ള	23
ആരുംപറഞ്ഞതുകേൾക്കുന്നീലയെന്നുള്ളി- ലോരോരൊതരമീത്ഥഃചിന്തിച്ചുമന്ത്രിശ്രേഷ്ഠൻ	24
ചിത്തത്തിൽനിറഞ്ഞൊരുതാപത്താൽവിഷണ്ണനാ- യുത്തമൻജീണ്ണോദ്യാനംതന്നിലങ്ങിരിക്കുമ്പോൾ	25
ഉന്മൂലകാഖ്യനായചാണക്യൻതൻറചാരൻ മന്ത്രിതൻവൃത്താന്തങ്ങളെപ്പേരുമറിഞ്ഞുടൻ	26
പാടലിപത്രപുരംപുക്കവൻമെയ്യുനോടും കൗടില്യവിപ്രനോടുമിവണ്ണമറിയിച്ചാൻ	27
“രാക്ഷസൻജീണ്ണോദ്യാനത്തിങ്കലുണ്ടിരിക്കുന്നു കാഷ്ഠിതമാകുന്നതു ചന്ദനദാസൻതൻറ	28
വൃത്താന്തമറിവാനെനിക്കുതോന്നുന്നതു- മുത്തമവിപ്രകുലസത്തമ!ധരിച്ചാലൂ”	29
എന്നതുകേട്ടുപറഞ്ഞീടിനാൻ ചാണക്യനും ഉന്മൂലകാഖ്യനോടുമെല്ലവേചിരിച്ചപ്പോൾ	30
“നീയൊരുകാര്യം മുണ്ടുവേണ്ടതെന്നറിഞ്ഞാലും കായനാശത്തേ ചയ്യാൻജീണ്ണോദ്യാനത്തിൽചെന്നു	
രാക്ഷസൻകാക്കത്തന്നെകാണാതേവലിയൊരു വൃക്ഷാഗ്രത്തിന്മേൽകെട്ടിത്താണു ചാവതിനായി	32
ഭാവിച്ചീടുകവേണമെന്നേരുംമന്ത്രിവരൻ താപത്തോടുന്നീയെന്തുകാട്ടുന്നതെന്നുചൊല്ലും	33
അന്നേരംചിലവസ്തുപറയേണ്ടതുമിപ്പോൾ കണ്ണത്തിലുപദേശിച്ചീടുവൻവരികനീ”	34
അന്നേരമടുത്തുചെന്നീടിനാനവൻതാനും കണ്ണത്തിലുപദേശിച്ചു ച്ചാൻ ചാണക്യനും	35
പിന്നെയസ്സിലാത്മകൻതന്നെയുംചണകജൻ ഉന്നതനായസമുദ്ധാത്മകനെയുംപിന്നെ	36

- തന്നരികത്തു വിളിച്ചിങ്ങിനേ ചൊല്ലിപ്പിന്നാൻ
 “മന്നവാജ്ഞയാദിവാകീർത്തിവേഷത്തെപ്പൂണ്ടു 37
 ചന്ദനദാസൻതന്നെക്കൊണ്ടുപോയ്ക്കൊന്നിടവിൻ
 ഉന്നതനായമന്ത്രിവന്നതുവിരോധിച്ചാൽ 38
 കൊല്ലാതെയതുനേരംനിങ്ങളിലൊരുവൻതാൻ
 മെല്ലേവെന്നിങ്ങിരിക്ക”യെന്നയച്ചുതെ 39
 കണ്ടുതുറന്നവർചെട്ടിയെപ്പറത്താക്കി
 കണ്ടഭീഷണങ്ങളാംവാക്കുകൾപറഞ്ഞുതറം 40
 പാശവുമരക്കുബന്ധിച്ചവർകുടിതരായ്
 വേഷവുംചപലനാരെപ്പോലെധരിച്ചു 41
 ചന്ദനദാസൻതന്നെക്കൊല്ലുവാനായിക്കൊണ്ടു
 മന്ദമെന്നിയേകലനിലത്തുകൊണ്ടുപോംപോൾ 42
 ശ്രേഷ്ഠിതൻകഡംബിനിതാനംതൻപുത്രൻതാനം
 ഇഷ്ടരായുളളനിജഭൃത്യരുംഭവത്തോടെ 43
 ആകവേമുറവിളിച്ചുയ്യോപാപമേകൂടെ-
 ച്ചാകയെന്നുവർകൂടെവന്നടന്നിതു 44
 വല്ലഭമാലയുമണിഞ്ഞുത്തമനാകശ്രേഷ്ഠി-
 സത്തമൻകലനിലംതന്നിൽപുക്കനന്തരം 45
 ഉന്ദുകൻതാനൊരുപാശവുമെടുത്തു
 മന്ദമെന്നിയെജീർണ്ണാഭ്യാനത്തിലകപ്പെട്ടു 46
 രാക്ഷസമാത്മൻകാണാൻകരഞ്ഞുകരഞ്ഞൊരു
 വൃക്ഷശാഖമേൽകെട്ടിത്താലുചാൻതുടങ്ങുവോൾ 47
 മന്ത്രിയുമതുകണ്ടുമണ്ടിവന്നുരചെയ്താൻ
 “കിമിദംചിന്തിച്ചതെന്തെന്നീപറഞ്ഞാലും” 48
 എന്നതുകേട്ടുമാറത്തടിച്ചുകരഞ്ഞവൻ
 ധന്യനാമമാത്യനോടിക്കിനെചൊല്ലിപ്പിന്നാൻ 49
 “എന്തുഞാൻപറയുന്നതയ്യോപാപമേമമ
 ബന്ധുനാശത്തേചിന്തിച്ചിങ്ങിനേചെയ്യുന്നുഞാൻ” 50
 ഇത്തരംകേട്ടുശ്രീസത്തമനരചെയ്താൻ
 ഉത്തമന്മാരിൽവച്ചുതമനല്ലോഭവാൻ 51

- മിത്രനാശത്താൽനിജഗാത്രനാശത്തെ ചയ്യാ-
നത്തമന്മാർക്കുപുനരേതതു ചെന്നറികനി 52
- ബന്ധുനാശത്തിന്നെന്തു കാരണമെന്നുഭവാ-
നന്തരക്രൂരതകണ്ടെന്നോടു പറയണം” 53
- എന്നതു കേട്ടമന്ത്രി പീരനോടവൻതാനും
ഖിന്നനായുര ചയ്യാനെത്തു പറയുന്നു? 54
- “ബന്ധുവിനോടു പിരിഞ്ഞിരിപ്പാനരക്കണ്ണണം
ഹന്താത്താൻ ശക്തനല്ല സാംപ്രതം ചാകുന്നുത്താൻ 55
- എന്തതിൻമൂലമെന്നു ചൊല്ലുവാൻ നിന്നിന്നു-
തെന്തിനു ചൊല്ലുന്നുത്താൻ കാലത്തെക്കളവാണോ?” 56
- മന്ത്രിയുമതു കേട്ടു പിന്നെയു നേനിപ്പുന്ധിച്ചാ-
“നെന്തതിൻമൂലമെന്നു ചൊല്ലിയേ മതിയാവൂ” 57
- “ആവതല്ല? ലാഭവാനിഷ്ഠ നേനിപ്പുന്ധിച്ചാൽ
ചാവതു മുടക്കായിൽ ചൊല്ലാമെന്നവൻ ചൊന്നാൻ”
- “ചാക്കത്താൻ മുടക്കുകയില്ലേടോ! ഞാനും കൂടി
ചാക്കിനു കോപ്പിട്ടു രജീഷ്ണോദ്യാനത്തിൽ വന്നു” 59
- ഇങ്ങിനേ മന്ത്രി ശ്രേയസ്സു ചൊന്നതു കേട്ടു നരം
തിങ്ങി നതാപദത്താടേ ചൊല്ലി നാരവൻതാനും. 60
- “എങ്കിലൊ സപ്തർശ്മരജീഷ്ണോദ്യാനവിദ്വേഷം
തക്കല്ലുള്ള ത്മമെല്ലാം വിപ്രക്കുടാനം ചെയ്തു 61
- ഖിന്നനായ നഗരത്തിൽ നിന്നുടൻ പുറപ്പെട്ടു
അഗ്നിയിൽ ചാടി വിദ്വേഷം മർദ്ദിച്ചാൻ തുടങ്ങുന്നു 62
- എത്ര യുദ്ധം ചെയ്തല്ല ജീഷ്ണോദ്യാനം മുമ്പേ
മിത്രനാശത്താൽ ഞാനും പ്രാണനെക്കളയുന്നു” 63
- മന്ത്രിയുമതു കേട്ടു സങ്കടത്തോടേ ചൊന്നാൻ
“ചുറ്റു നാന്നട ബന്ധുവാകിയ ജീഷ്ണോദ്യാനം
എന്തൊരു മൃഗമിപ്പോൾ പറന്നിയിൽ വീണീടുന്നു? 64
- സന്തതം ധ്യാനം കളവാൽ ഭീനനായ് ചമകയോ? 65
- ക്ഷുദ്രനാശമെന്തു നൽകെൻ റട്ടൻ മന്നിമിത്തമോ?
ഉത്തമജനങ്ങളേ കൊന്നു പോകയോ സഭേ!?” 66

- കാണരുതാതെ കലശ്ശീകളെ നമിക്കുകയാ?
മാനത്തിന്നൊരുമാനി സംപ്രതം വരികയോ?"
- എന്നതുകേട്ടു നേരം ചൊല്ലി നാനവൻതാനം 67
- "ഇപ്പറഞ്ഞതിലൊന്നും ചെയ്തില്ലവൻ ചോറ്റാൾ
സർവ്വദശയിൽ മുഖനാകുന്നു ജിഹ്വയാ സന്ധി" 68
- രാക്ഷസനതുകെട്ടു പിണയുമ്പോഴെ ചൊല്ലാൻ
അക്ഷമനായിത്തൊഴു കലഹിതനായ് 69
- "ചൊല്ലേടൊന്നു ഹര നന്തിൻ ജൂ വകാശം
നല്ലതെന്തെന്നു ജിഹ്വയാ സന്ധി നന്നറിഞ്ഞാലും" 70
- എന്തതു പറഞ്ഞിൻ കാര്യം മഹാമതേ?
ബന്ധു നാശത്താൽ മനം വെട്ടു തകന്നു മ 71
- കിഞ്ചനപറഞ്ഞതീടാ മെങ്കിലോ കെൾക്കേടാൻ:--
- "വഞ്ചി യുള്ള ചന്ദ്ര കർമ്മജനിയോ ഗതനാൽ [0
ചന്ദനദാസൻ തന്നെ കൊല്ലുവാൻ കൊണ്ടു പോയോ
ബന്ധു വാഞ്ജിഹ്വയാ സന്ധി തെയ്യം വേണ്ടാതെ 73
- ചന്ദ്രൻ പുനോടേ പക്ഷി ചൂതു പൊതൻ
ചന്ദനദാസൻ മേ ബന്ധു ചാകുന്നിതാഹാ! 74
- ബന്ധു നിഗ്രഹം വേണ്ട ഭൂമതേ! മഹാധനം
മിന്നി ചൊല്ലാതെ തരാമൊക്കെ വേദമൊമതേ! 75
- നന്ദനമതു മുഖമേററു മുണ്ടിൻ കിഴിപ്പാൾ
നിൻ കൃപ മൊഴിഞ്ഞു നന്നെ പ്രാപിയേ!? 76
- ഇത്തരമവനേ പക്ഷി ചൂതു കളായ് വാൽ
സർവ്വപരമനിപ്രഭവശത്തിനതുകണ്ടു" 77
- രാക്ഷസനതുകെട്ടു കണ്ണു നീശാടം കൂടി
തൽക്ഷണസംഗത്ത് ചമിണ്ടി നെ ചൊല്ലിപ്പിന്നാൻ:--
- "എത്രയും മിത്രം മിത്രം ജിഹ്വയാ സന്ധി നന്നറിഞ്ഞാൽ
മിത്രസ്സേ മതിൻ ബലമെന്നതേ പറയ:യൂ 79
- അർത്ഥകാരണം കൊണ്ടു പുത്രനെ കൊല്ലും പാതൻ
പുത്രനെന്നിജതാതൻ തന്നെയും കൊല്ലുമല്ലോ 80

- ചന്ദ്രക്കരജിതംതന്നെകൊണ്ടുപാമത്മാശയം
 അന്തന്നരെയുംകൊണ്ടുവിത്തത്തേഹരിച്ചീടും 81
 കാന്തനെയുടങ്ങുമ്പോൾനാരികൾവധിച്ചീടും
 കാന്തനുംനിജകാന്താനിഗ്രഹംചെയ്യുമല്ലോ 82
 അത്മാഹാരമിതിഹാപാത്രംകേണന്നാനേരം
 ചിത്രമീജ്ഞാസന്മിത്രമുലത്താലം 83
 കൈവേദപരിജ്ഞനൽകകെന്തെല്ലോ
 ഇക്കണ്ടജനങ്ങളിലുത്തമൻജ്ഞാസന് 84
 ഉത്തമതിനെത്തുല്ക്കുറുപ്പനാചൊന്നാ-
 തുത്തമഗുണാബുധചൊല്ലുകമടിയായെ" 85
 അനേരമുരചെയ്താനുജകഃഖ്യൻതാനും:-
 "മന്നവൻചന്ദ്രഗുപ്തൻചൊന്നതുധരിച്ചാലും:- 86
 അത്മാശകൊണ്ടല്ലത്താൻ ചന്ദനദാസൻതന്നെ
 സതപരകാരാഗ്രഹബന്ധിച്ചുചലച്ചതും 87
 രാജസകഡഃബത്തെത്തന്നെഗ്രഹത്തിങ്കൽ
 സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചുകൊണ്ടുരക്ഷിക്കുന്നിതുമവൻ 88
 എത്രയുംവളരുന്നിപ്പുണ്യിച്ചുപറഞ്ഞിട്ടു-
 മത്രനാളുമേയതുകാട്ടിലാശ്വരവൻ 89
 മന്ത്രിതൻകളത്രത്തെകാട്ടുകയില്ലെന്നവൻ
 ചിന്തിതമാകുന്നതിൽകാരണാജബന്ധിപ്പിച്ചു 90
 കൊല്ലുകയെഴിഞ്ഞാരുകാർച്ചമില്ലിനിതവ
 നല്ലതിക്കാര്യമുരിയാടാതെപൊയ്ക്കാൾകെടോ 91
 ജ്ഞാസനോടേവംചന്ദ്രഗുപ്തനാഗ്രഹൻ
 ഉജ്ജിച്ഛുപറഞ്ഞതുകേട്ടരിഭുഖത്തോടെ 92
 മിത്രത്തെപ്പിരിഞ്ഞുഞാനിരിക്കുന്നിലെന്നോത്തു
 സതപരഗ്നിപ്രഭംശത്തിനടുത്തു 93
 മിത്രനാശത്താൽഞാനുപ്രാണനെക്കളവാണാ-
 യത്രവന്നിതുമന്ത്രിസത്തമധരിച്ചാലും 94
 ചൊന്നതുതട്ടുപതിനാളല്ലെന്നിരിക്കിലും
 ജ്ഞിതമെഴുതിട്ടാണുതന്നെത്തലും 95

- മിത്രമെന്നിഹണ്ണരംഭംചരമിച്ചതി-
 നെത്രമാഹാത്മ്യമെന്നെ ചൊല്ലാമോ.ചിരിഞ്ചെന്നും?" 96
- ഉന്ദുരുകോധത കേട്ടരാക്ഷസൻ ചൊന്നാനന്ദപ്പാൾ
 "ചന്ദനദാസൻതന്നെ കൊന്നിതോശിവശിവ" 97
- ചൊല്ലിനാനതുകേട്ടമന്ത്രിയോടവനപ്പോൾ
 "കൊല്ലുവാൻവകാശമില്ലത്രേമാമതെ! 98
- കാലത്തിൻവിളാബനമാകുന്നതിഹപ്പാൾതവ
 നീലക്കാർക്കഴിച്ചിയെക്കാട്ടുവാൻനിശ്ചയിച്ചു 99
- ഭീഷണമായിട്ടുള്ള വാക്കുകൾ പറകയും
 ഭൂഷണങ്ങളെ തന്നെപിന്നെയും പറകയും 100
- ഇതുവണ്ണമോരോതരംകൊണ്ടിപ്പോൾത്രേഷ്ടീന്ദ്രനും
 കേവലംമരണത്തിന്നാകുന്നുവിളാബനം 101
- ധന്യനാംഭവാൻതെങ്ങുമുതലാനിനച്ചവൻ
 ഏതുമേതവകൾയംബത്തെനൽകീലന്തും" 102
- ഇത്തരമവൻപറഞ്ഞീടീനോരനന്തരം
 ഉത്തമനായമന്ത്രിസത്തമനനിയുപിച്ചാൻ 103
- 'ചന്ദനദാസൻതന്നോടൊത്തവരാരുമില്ല
 നിണ്ണുചമൊരുപമാനുഷികിൽപാത്തുകണ്ടാൽ 104
- ബന്ധുസ്സേഹത്താൽഭവാനെന്തെല്ലാംദണ്ഡങ്ങളെ
 ഏതൊരുകൾക്കുമനുഭവിച്ചുതോക്കുന്നേരം' 105
- എന്തിനിവോദതെന്നൊരാവേശംമനക്കാമ്പിൽ
 ചിന്തിച്ചുനല്ലെന്നുംജപിച്ചുരോഷാഗ്നിയും 106
- കണ്ണിന ചുവന്നിതുതെരിഞ്ഞുപുരികങ്ങൾ
 മിന്നുന്നകരവാളുകൈത്തലേപിടിച്ചുടൻ 107
- ഉച്ചത്തിലിടിവെട്ടുംപേടലയങ്ങളുമെല്ലാം
 "നിശ്ചയംമരിക്കേണ്ടൊന്നാണെന്നറിഞ്ഞാലും 108
- കൃഷ്ണവർത്തമാവിൽപ്രവേശിപ്പതിനൊരുമ്പട്ട
 ജിഹ്വദാസനെത്തട്ടത്തിടുകവൈകാതെപോയ' 109
- ചെന്നുതാൻരിപുകൾവെട്ടിക്കൊന്നുതുടൻ
 ചാഞ്ചല്യംകൂടാതെതാക്കീടുവനവർക്കളെ" 110

- സന്തോഷിച്ചു ചന്ദ്രോദമന്ത്രിതൻ കാക്കൽ വീണ്
വന്നിട്ടു ഞെഴുനീറുന്നിന്നര ചെല്ലീടിനാൻ 111
- “ആയുസ്സെൻറ കൃപയൊഴിഞ്ഞു മില്ലിനിക്കുമോ
വീര്യപുരുഷന്മാരിൽ മുമ്പനല്ലയോ ഭവാൻ 112
- ഞാനെന്ന പറയുന്നതു ഞ്ചിനിമഹാമതേ!
മാനമേറീടു ഭവാൻ ചാളമായടുക്കുമ്പോൾ 113
- സതപരം ഭവാനെന്നു തിൻമുനാത്തന്നെ
വല്ലഭനെ ഗലാതകന്മാർ കൊന്നുടനോടിപ്പോകും 114
- എന്നതുകൊണ്ടു ഭവാനായുധം കൂടാതെ പോയ്
ചന്ദനദാസൻ തന്നെ വേർപെടുത്തയച്ചാലും 115
- ഞാനിതാജിഷ്ണുദാസനാകുന്ന സുഹൃത്തിനെ
മാനമോടഗ്നിപ്രവേശത്തിങ്കന്നൊഴിക്കുന്നേൻ” 116
- “പോകനീ”യെന്നു പറഞ്ഞു ചാണകനെയും-
മാകലംകളഞ്ഞ മാതൃവൃന്ദനമെഴുനീറീ- 117
- ദായുധം കൂടാതെ വൻ ചാനായുധോലതന്നെ
വായുവേഗേന വധഭ്രമിക്കുന്നെന്നുതേ 118
- ചന്ദനദാസൻ താനും ഭാര്യയും പുത്രൻ താനും
കുന്തങ്ങൾ കരങ്ങളിലേന്തിച്ച ചണ്ഡാലരും 119
- ചെന്തൻ കലനിലം പുകുതു നേരത്തിങ്കൽ
ഉന്നതന്മാരാം ദിവാകീർത്തികൾ ചൊല്ലീടിനാൻ 120
- “ശ്രേഷ്ഠികൾ കലശ്രേഷ്ഠ! കേളെടോ ഭവാനിപ്പോൾ
നിഷ്ഠരമായ കലഭ്രമിയിലകപ്പെട്ടു- 121
- മന്ത്രിതൻ കർപ്പം ബത്തെന്നൽ കകുമടിച്ചാതെ
ചന്ദ്രഗുപ്തനായുള്ള ഭൂപതിതന്നിരിക്കിപ്പോൾ, 122
- ഇന്നു മക്കൾ ഭവാൻ ചെയ്തതില്ലെന്നു വന്നാൽ
വന്നു പോം ഭവത്തിന്നു നാശമെന്നറിഞ്ഞാലും” 123
- ഇത്തരമവരുടെ വാക്കുകൾ കേട്ടിട്ടു-
നത്തരമവർ കളോടിങ്ങിനെ ചൊല്ലീടിനാൻ 124
- “മിത്രകാർയ്യത്താൽ മരിക്കുന്നതിനിനിക്കിപ്പോൾ
ചിത്തത്തില്ലാപശമില്ലെന്നു ധരിച്ചാലും” 125

- കണ്ണനീരോടുകൂടിപ്പിന്നെയും മണിക്കാരൻ
തന്നരികത്തുനില്ക്കുംഭായ്യോടൊചയ്തു 126
- “വല്ലഭേ!പൊയ്ക്കാൾ കന്നീബാലകനോടുകൂടി
വല്ലഭംവിചാരിച്ചുവേദിച്ചീടരുതല്ലോ 127
- ബാലനെപ്പരിപാലിച്ചീടുകഭവതിനീ
കാലഭോഷത്താൽ വന്നതൊഴിച്ചുകൂടാനാഥ!” 128
- ഭർത്താവിൻവചനങ്ങളിങ്ങിനേകേട്ടിവൾ
ചിത്തതാപേനകരഞ്ഞീവണ്ണമുരചെയ്ക്കാൾ 129
- “ഏന്തെങ്ങിനാലെ!ഞാൻനിന്നോടുപിരിഞ്ഞയ്യോ
മന്നിടത്തിങ്കലിരിക്കുന്നതെങ്ങിനെന്നാഥ? 130
- നിന്നോടുകൂടെപ്പരലൊകത്തുപോന്നുഞാനും
ധന്യനാണിന്നെന്തേപ്പിച്ഛിക്കുന്നതേയുള്ളു” 131
- “ബാലേ!നീകൂടെമരിച്ചീടുകെന്നാകില്ലെന്ന
ബാലനാമിവൻതുശരണംജീവനാഥേ! 132
- വാണിഭംചെയ്തു കാലംകഴിച്ചുകൊൾവാനേതും
വാണിഭത്തിങ്കൽപരിചയിച്ചിലല്ലോബാലൻ” 133
- “അയ്യോമൽപ്രാണനാഥ!ബാലനേക്കാത്തീടുവാൻ
പൊയ്യല്ലകലദൈവമുണ്ടെന്നുധരിച്ചാലും 134
- ആശ്രയമില്ലാതെവർക്കീശപരൻതന്നെപുന-
രാശ്രയമാകുന്നതുമെന്നല്ലൊപറയുന്നു” 135
- അന്നേരംപുത്രൻതാനുംതാതനെവരിച്ചുഥ
കണ്ണനീരോടുകരഞ്ഞിങ്ങിനെചൊല്ലിടിനാൻ:—136
- “താതനെപ്പിരിഞ്ഞരനാഴികനേരംപോലും
ചേതസിപാഞ്ഞാലറിയുന്നതില്ലയ്യോഞാനും 137
- പിന്നെഞാനെവിടേക്കുപോകുന്നുമഹാമതേ!
മുന്നെഞാനറിയുന്നഭേദമില്ലപാത്താൽ 138
- ആരിനിപ്പരിപാലിച്ചിങ്ങിനെലാളിപ്പാന-
മാരിനിത്തരിവളമോതിരംതരുവാനും” 139
- ഇങ്ങിനെപറഞ്ഞവൻകണ്ണനിർത്തുകിത്തുകി
തിങ്ങിനടുപോവാഞ്ഞുചുത്തിൽകരകയും 140

- ഈ പുനഃവനോടുകൂടി നീർവാർത്തു ചൊന്നാ-
 “നീച്ചതിലെയ്ക്ക ചെന്നകാത്തമജനില്ലാത്തൊരു. 141
 ദിക്കിൽ ചെന്നവസിച്ച് ചീട്ടകുവത്! നീയു-
 മിക്കിലന്മാർ നിന്നെക്കൊല്ലുമല്ലായിൽത്തന്നെ” 142
 ഭണ്ഡപാണിയെപ്പോലെ കന്തവുമേന്തിത്തദാ.
 ചണ്ഡാലന്മാരുമിരുപറ്റത്തു നിന്നു ചൊന്നാൻ 143
 “നാട്ടിയകഴു വിന്മേലേറുവാൻ നിന്നെത്തടയ്ക്ക-
 കൊട്ടുമേവെകി ചൂട്ടുടയെന്നുധരിച്ചാലും 144
 ഉഴിയിലിരുന്നാലാമറ്റത്തുകന്തംകുത്തി-
 പ്ലായിച്ചീടവാൻതെങ്ങുനിന്നെ മിക്കഴുവിന്മേൽ”
 “അയ്യോയെന്നതു നേരം പുനരഭ്യുത്ഥാനം.
 മെയ്യഴകുള്ള കാത്! താത്! ചെന്നാലറിയും” 146
 ചന്ദനദാസൻതാനും ചഞ്ചലംകൈവിട്ടപ്പോൾ
 നന്ദനനേടുംനിജഭാമിനിയോടും ചൊന്നാൻ. 147
 “എന്തിനകരണമഴൽതേടുന്ന കാര്യേ! നീയും.
 ഹന്തനീവത്! കരഞ്ഞീടുകവേണ്ടയല്ലോ 148
 ആപത്തുവരുനോരമിശ്ചരൻതൂണയുണ്ടാം
 താപത്തെക്കൊടുപ്പാനെന്നുള്ള തുകേട്ടിട്ടില്ലേ? 149
 ബന്ധുക്കൾനിമിത്തമാണ്ണതിന്നിളയ്ക്കാമോ?
 മിന്തിച്ചാൽമമഭോഷംകൊണ്ടുവന്നതുമല്ല 150
 എന്നതുകൊണ്ടുകരഞ്ഞീടവാനവകാശം
 കനൽനേർമിഴിയാളെ! പാർത്തുണ്ടാലില്ലല്ലോ” 151
 അന്നേരം പിടിച്ചെടുത്ത ചന്ദനദാസൻതന്നെ.
 കണ്ണിനെ ചുവത്തിയ ചണ്ഡാലരിരുവരും 152
 ചന്ദനദാസൻതാനും ചൊല്ലിനാനതുനേരം
 “നന്ദനൻതന്നെപ്പുണർന്നാശപസിപ്പിച്ചീടവാൻ 153
 കിഞ്ചനകാലംതർക്കെ” നതുകേട്ടുനരം
 നെഞ്ചകാകളിൽത്തവൻകൈവിട്ടാനവനെയും. 154
 പുത്രനെപ്പുണർന്നിതുഗാഢമാമവൻപിന്നെ
 “മിത്രത്തെ മരപക്ഷി ചീടാക്കെ” ന്ന ചൊല്ലിടിനാൻ

- “ബാല!നീ മിരകാലംജീവിക്കെ”നാശീവാദം.
 കാലോലേഖിപ്പുകണ്ണ നീരോടെ ചാല്പിടിനാൻ 156
 തക്കത്തിൽ പിടിക്കുന്ന ചാല്പിതശപചമാന്മാർ.
 മിക്കനെപ്പിടിപെട്ടാർശ്രോഷ്ടിയെ യതുനേരം 157
 തൽപ്പത്രകളത്രങ്ങളു ചുത്തിലതുനേരം.
 “മല്ലേത!താന”യെന്നുവാവിട്ടുകര കയ്യം 158
 “ആരെയ്യാപരിപാവിപ്പാ”നെന്നു പറകയും
 പാതാതെ “ഞാനുണ്ടെ”ന്നരാക്ഷസാമാത്യൻതാനും
 ഉച്ചത്തിൽ വിളിച്ചുടൻ പറഞ്ഞു ചരുന്നതും
 അശ്വരിയപ്പെട്ടു കണ്ടിടി നാനവർകളും 160
 കൂലു നായ്ക്കു ലനിലംപുക്കടനമാത്യനും
 സതപരം ചണ്ഡാലരോട് അഭിനയ ചാല്പിടിനാൻ:—
 “ചന്ദനദാസൻ തന്നെ കൊല്ലുക വേണ്ട നിങ്ങൾ
 മന്ദനാമെന്നത്തന്നെ കൊല്ലുകയിനി വേണ്ട 162
 സപാമിനാശത്തിങ്കൽ ഞാനുന്മനായ് മരിയാതെ
 ഭൂമിയിലിരുന്നുള്ള ബന്ധുനാശവും കണ്ടു 163
 ശത്രുക്കൾ ചെയ്യും പരാഭവങ്ങൾ കൈല്യാനായ
 പാത്രമായിട്ടിയാതെന്നാണമില്ലാതൊരേന്റെ 164
 കണ്ണത്തിൽ വധമാലബന്ധിച്ചു മരിയാതെ
 ചണ്ഡാലന്മാരെ! നിങ്ങൾ കൊല്ലുവിൻ വൈകീടാതെ”
 ചന്ദനദാസൻ താനും വിന്നനായതുനേരം
 മന്ദനായ് മന്ത്രികലപീരനോടു ചെയ്താൻ 166
 “എന്തിനതുടങ്ങുന്നു മിന്നെ ചെയ്യാതെ ഭയാൻ?
 ബന്ധു കാര്യത്തിൽ ഫലം നിഷ്പലമാക്കീടാതെ. 167
 മിത്രത്തെ ചാല്പി മരിച്ചീടുകിവിതി നില്പോൾ
 മിത്രമാം വിഷ്ണു പദം പ്രാപിക്കാമല്ലോ നവെ!” 168
 കണ്ണ നിർവാതുതു പറഞ്ഞീടിനാനമാത്യനും.
 “നന്മനെന്നു ഓതവ ബന്ധു ചല്ലു യാതാനും 169
 നീ ചെയ്ത ബന്ധു തപത്തിന്നു കദേശത്തെയെ ചെയ്താൻ
 നീ ചമനസനായാറിനിക്കാകാ യെന്നുണ്ടോ?” 170

- എന്നതുകേട്ടുചണ്ഡാലന്മാരിലേകൻശീഘ്രം
ചെന്നുവന്നവനോടും ചാണക്യനോടുംചൊന്നാൻ 171
- “ഓരോന്നുഭാസൻതന്നെകൊല്ലുവാൻതുടങ്ങുമ്പോൾ
മന്ത്രിരാക്ഷസൻവന്നുത്തള്ളവിരോധിച്ചു” 172
- ഇങ്ങിനെകേട്ടുചന്ദ്രഗുപ്തനും ചാണക്യനും
തിങ്ങിനമോഹംപൂണ്ടുവേഗേനപുറപ്പെട്ടാൻ 173
- ചെന്നടൻകലനിലംപുക്കമാത്ര്യന്റെരപാദം
വന്ദിച്ചുനിന്നാൻചണകാത്തജഗമയ്യന്മാരും 174
- മന്ത്രിയോടുകൂടുന്നേരം ചാണക്യ മഹീസുരൻ
മന്ദഹാസവുംചെയ്തുമന്ദമായുരചെയ്താൻ 175
- “ചന്ദ്രഗുപ്തനുംഞാനുംവന്ദിച്ചനിൽക്കുന്നേരം
എന്തൊരുവാനേതുംമിണ്ടാത്തെന്നുചെയ്തു” 176
- പിന്നെയുംവിഷ്ണുഗുപ്തമയ്യന്മാർചെന്നുകാക്കൽ
വീണടൻനമസ്കരിച്ചീടുവാൻതുടങ്ങുമ്പോൾ 177
- കണ്ഠിതഭാവംപൂണ്ടുചൊല്ലിനാനമാത്ര്യനും
“ചണ്ഡാലസ്വർഗ്ഗംകൊണ്ടുദൃഷിതനഹമിപ്പോൾ 178
- എന്നതുകൊണ്ടുതൊട്ടുപോകരുതെന്നിങ്ങൾ”
എന്നുരചെയ്തുവാങ്ങിനിന്നിതുമന്ത്രിനൃപനും 179
- കൈരടിലുനതുകേട്ടുമാന്ദഹാസവുംപൂണ്ടു
കേട്ടതീർത്തവംമന്ത്രിരാക്ഷസനോടുംചൊന്നാൻ 180
- “ചണ്ഡാലന്മാരല്ലിവർ ചണ്ഡാലാകൃതിയത്രെ
കണ്ടറിവതിനവകാശമുണ്ടിവർകളെ 181
- പണ്ടിവർതവഭൃത്യന്മാരെന്നധരിച്ചാലും
ഭണ്ഡാധികാരിയാകുംസിലാത്ഥനിവനല്ലൊ 182
- വ്യാജേനശകടനെക്കൊണ്ടൊരുപെണ്ണു
രാജപുരുഷനെഴുതിച്ചതുമിവനല്ലൊ 183
- അന്യനെയാറിഞ്ഞതില്ലേഭവാൻമഹാമതേ!
ധന്യനാകുന്നസമുദ്ധാത്മകനറിഞ്ഞാലും 184
- വ്യാജങ്ങൾഭവാനോടുസന്ധിചെയ്തതിന്നത്രേ
ആചരിച്ചിതുഞങ്ങൾസാംപ്രതംമഹാമതേ! 185

കിഞ്ചനപോലുംഭവാനോടൊരുവിഭേഷത്താൽ	
അഞ്ചിതമതേങ്ങൾചെയ്തല്ലറിഞ്ഞാലും	186
ലേഖയുംഭദ്രഭാദികളുംസിലാത്മനും	
ഭദ്രമായ്ഭവാനുകൊണ്ടഭൂഷണതയമതും	187
മിത്രമായരികത്തുവന്നൊരുക്കുപണനും	
ഇന്നമഃജീണ്ണാഭ്യാനേവന്നൊരുപുരുഷനും	188
ചന്ദനദാസൻതന്നെദണ്ഡിപ്പിച്ചതുമെല്ലാം	
ചന്ദ്രഗുപ്തനോടിണക്കീടുവാൻഭവാനെന്താൻ	189
ചെയ്തകർമ്മങ്ങളെന്തുകൊവലമറിഞ്ഞാലും	
എന്നതുഭവാനുള്ളിൽക്കുമാർച്ചകൊള്ളേണമേ	190
ചന്ദനദാസൻതന്റെറജീവിതംവേണമെങ്കിൽ	
ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെറമന്ത്രിയാകയ്യുവേണമല്ലോ	191
ഞാനധികാരസ്ഥാനമെടുത്തശത്രുഭവാനും	
മാനമുൾക്കൊണ്ടുധരിച്ചീടുകനമഃബുധേ!”	192
രാക്ഷസനതുകേട്ടുവിപ്രനോടുരചെയ്താൻ	
“സാക്ഷാൽഞാനതിന്നധികാരിയല്ലറിഞ്ഞാലും.	193
യോഗ്യനായുള്ളഭവാനെടുത്തശത്രുമിപ്പോൾ	
ഭാഗ്യവീനനമാകെടുത്തിടുകയരുതല്ലോ	194
അത്രയുംവേണ്ടീലിനിമോഹമില്ലിതിനേതും	
മിത്രത്തെവധത്തിങ്കൽനിന്നുരക്ഷിച്ചീടേണം”	195
വിഷ്ണുഗുപ്തനുമതുകേട്ടുരചെയ്തീടിനാൻ	
ഉണ്ണിച്ചുമന്ത്രികലത്രേയ്യനോ“ടെന്നാലിപ്പോൾ	196
ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെറമന്ത്രിയാകയില്ലെന്നുണ്ടെങ്കിൽ	
ചന്ദനദാസൻതന്നെകൊല്ലുകേയുള്ളൂതാനും”	197
മന്ത്രിയമതുകേട്ടുവിപ്രനോടുരചെയ്താൻ	
“ബന്ധുസ്സേവത്തെക്കാളില്ലപ്പറമിനിയേതും	198
കാൽക്കത്തെസാധിപ്പിച്ചീടുന്നതുബന്ധുസ്സേവം	
വീര്യത്തിനാതിതാനെന്താകമെന്നതേവേണ്ട”	199
എന്നുരചെയ്തുശത്രുവാക്കിനാനമാത്യനും	
അന്നേരംവിഷ്ണുഗുപ്തന്റെറവുമോദത്തോടെ	200

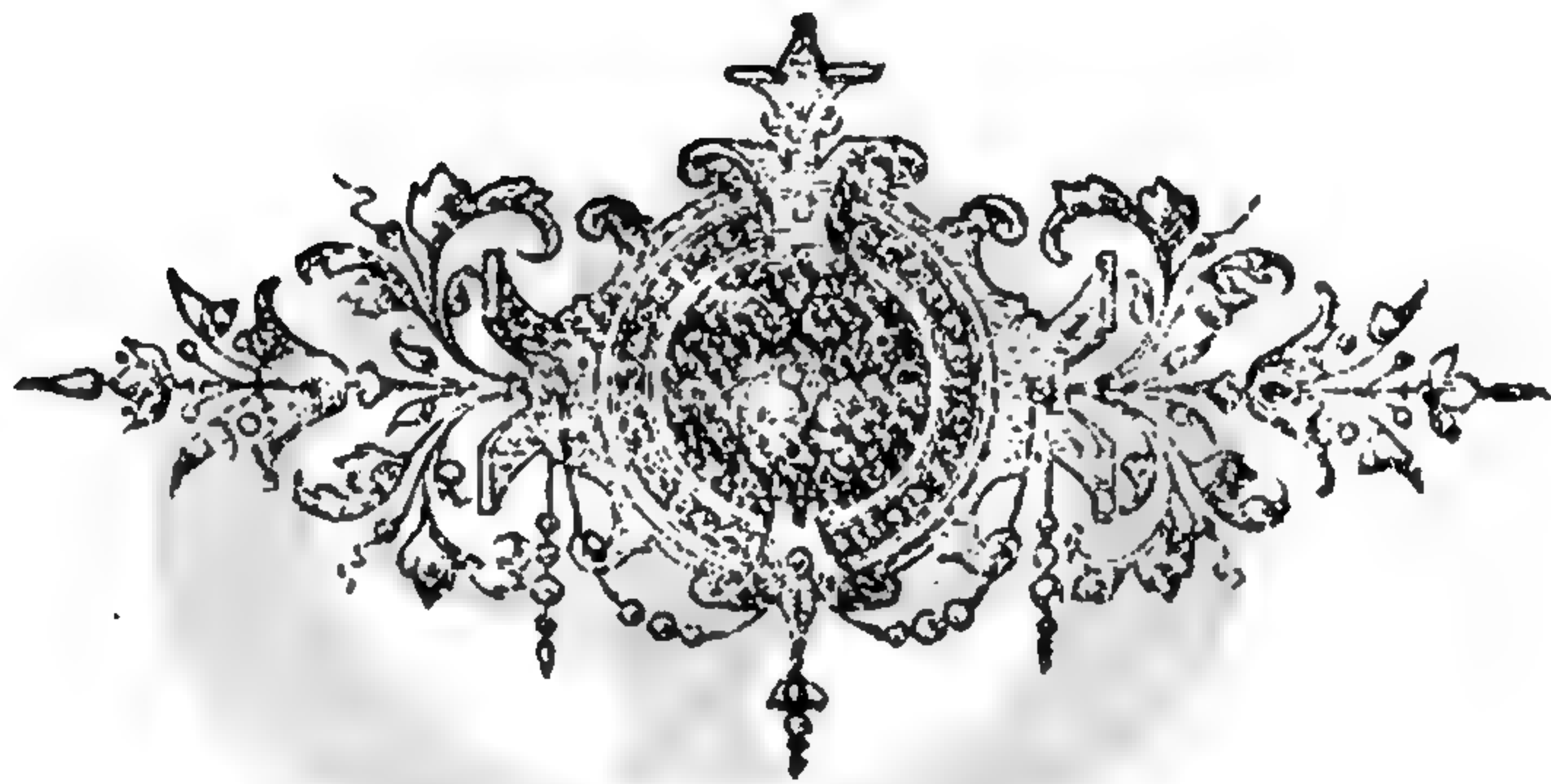
മെഴയ്യനോട് ചെല്ലാൻ "രാക്ഷസന് പ്രോരോതവ കാത്യസാധകകരനായിത്തെന്നറിഞ്ഞാലും	201
ഏതെങ്ങിലിവിടെയും പിന്നെത്തവ മനവവിചിത്രമോഭാഗ്യത്തിൻവിലാസവും	202
രാക്ഷസമാത്യൻതന്റെ നീതിയുമിടമുണ്ട് ഇക്കിതിതലത്തിൽ ലോനായി കളിക്കുമ്പോൾ	203
ദേവകൾ പോലുമെതിരില്ലെന്നു വരുമിപ്പോൾ കേവലം ഗൃഹനായി വാഴ്ന്നീ മഹാമതേ!"	204
മെഴയ്യനുമതു കേട്ടുമോദം പുണ്ടു ചെല്ലാൻ "ആയുന്മാരുടെ ബലം കേവലം മമബലം"	205
സന്തോഷിച്ചു ലോകം പിന്നെപ്പോയ പരംപുഷ്പ സന്തതം സമാനിച്ച മന്ത്രിയെ ഗൃഹത്താനും	206
മെഴയ്യനുമതു കാലം കെട്ടിപ്പുറം പറയായ് ആയുനാമമാത്രനോടിക്കിനെ ചൊല്ലീടിനാൻ	207
"പുരുഷപുത്രൻതന്നെ ബന്ധിച്ചു കിടക്കുന്നു സർവ്വാതവ മതത്തിന്നു രക്ഷവണ്ണമാം"	208
ഉത്തമനായ മന്ത്രി സത്തമനതുകേട്ടി- ട്ടുത്തരം ഗൃഹത്തിലോടിക്കിനെ ചൊല്ലീടിനാൻ	209
"പുരുഷപുത്രനായ മലകേതുവെന്നെ സർവ്വാരക്ഷിച്ചു ചീട്ടുകുവേണമല്ലോ	210
ആശ്രയമവനായി കഴിഞ്ഞു മുന്നമെന്നാ- ലാശ്രയഭൂതൻ രുന്നെന്നു മാനിച്ചു കേണം"	211
മെഴയ്യനുമതു കേട്ടിട്ടായ് റമുഖം നോക്കി- 'കാത്യമാകുന്നതെ'ന്നു പറഞ്ഞു ചാണക്യനും	212
ബന്ധവുമഴിച്ചു വിട്ടു നോരം പർവതക- നന്ദനൻതന്നിപ്പോലും പടയം ഭണ്ഡാരവും	213
പ്രാണനും നഗരവും മൊഴിവേകൊടുത്തു മാനവവീരന്മാനിച്ചു ചൂന്നതു കാലം	214
ആയുന്മാരുടെ മനസ്സെളിഞ്ഞു പുനരഥ മെഴയ്യനാമഹിപതി ചന്ദനദാസൻതന്നെ	215

- തന്നരികത്തുവിളിച്ചാദരപൂർവ്വപിന്നെ
മന്നവൻസർവ്വഗ.ശൈത്രവ്യ.മകൊടുത്തുടൻ 216
- മുന്നത്താനടക്കിയഭണ്ഡാരങ്ങളുമെല്ലാം .[ൽ
എണ്ണമോരോന്നേകോടുത്തീടിനാൻസന്ദോഷത്താ
- ബന്ധിച്ചജനങ്ങളെയൊക്കെയെഴിച്ചുവി-
ട്ടുതമ്മോദേനപാപ്പിച്ചീടിനാനവരെയും 218
- ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെറഗുണവൈഭവങ്ങളെക്കൊണ്ടു
സന്തതംമന്ത്രികളിൽസ്തോഹവുംവളർന്നുത 219
- ചാണക്യൻതാൻചെയ്തൊരുഘോരമാംപ്രതിജ്ഞയെ
മറന്നത്താൽസന്ധിച്ചുകെട്ടീടിനാൻകുഡുംബയും 220
- ഏതായുംനിരാശനെന്നാകിലുംചാണക്യനു
വിത്തവുമനവധിനൽകിനാൻചന്ദ്രഗുപ്തൻ 221
- “ഭൂമിനായകകലമെഴുതിനായകക്കല്ലേ!
ഭൂമിയെപാലിച്ചുനീജീവിക്ക.വിരകാലം” 222.
- ആശിയുംപലതരമിങ്ങിനെചൊല്ലിച്ചൊല്ലി
ദേശികനായവിഷ്ണുഗുപ്തനാദിജന്മേന്ദ്രവൻ 223
- യാത്രയുംപറഞ്ഞുപോന്നാത്രമപ്പേക്കുപിന്നെ
തിത്യാവൃത്തപസ്സുകൾചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നിതേ. 224
- പിന്നെയുംവന്നുചന്ദ്രഗുപ്തനെക്കണ്ടുനിജ-
മന്ദിരംപുക്കുമരുവീടിനാൻദിജന്മേന്ദ്രവൻ. 225
- ഭാഗ്യവനായിട്ടെന്നുചന്ദ്രഗുപ്തനുംപിന്നെ
യോഗ്യമായിതൂഭാതുതന്നുടെപ്രതിക്രിയാ 226
- ചിന്തിച്ചുവണ്ണത്തന്നെസാധിച്ചുസത്തുഷ്ടനാ-
യ്ക്കന്ത്രിയോടനഭിനമംചെന്നുകൊണ്ടുനിയെ. 227
- ജന്മത്തിൽപിഴയാതെപാലിച്ചുവഴിപോലെ
സമ്മോദേപൂണ്ടുപാപ്പുനിരേമേവീടിനാൻ- 228

ഇക്ഷ്വാകുരുക്ഷിണാനാക്കുവേപറഞ്ഞുവെ-
ന്നരക്കുരുനികൽമോദകലൻകിളിമകൾ 229

ആലസ്യാകളുണ്ണ പരകീർത്തനങ്ങളുപാദി
ക്കാലത്തുപറന്നുപോയിടനാളതു കാലം. 230

ഇതി മറ്റൊരാക്ഷസം ഏതാപാദം സമഃപ്തം.

ശ്രീ.

ചാണക്യസൂത്രം.

കിളിപ്പാട്ട്.

—:0:—

ഒന്നാംപാദം-കേകാവൃത്തം

വ്യംബാതം.

പാലോത്ത...എന്നു മുതൽ നിപായണം എന്നുവരെ കിളിയോടുള്ള ശ്രോതാക്കളുടെ അപേക്ഷ.

1. പാലോത്ത=പാലാടംത. മാധുര്യം ശുദ്ധി മുതലായ ഗുണങ്ങളെക്കൊണ്ടു്. ശാരികത്തരുണി=പെൺതത്ത. സ്രീകളുടെ ശബ്ദത്തിന്നു സപ്രമാധുര്യമി ഗുണങ്ങളെന്നതിനാൽ പാട്ടിന്നു ഗുണമേറുമെന്നുള്ള പ്രസിദ്ധിയെ പുരസ്കരിച്ചുള്ള നിദ്ദേശമാണിതു്. ശാരികത്തരുണി എന്നു് ചന്ദ്രക്കല എന്നുപദാല മലയാളസന്ധി. മധു=തേൻ. തേൻ, കല്ലുണ്ടും ഏരിമധുരം മുതലായവ കണ്ണനാഭത്തിലെ കുമരരോധം തീർത്ത ശബ്ദശുദ്ധി വരുത്തുന്നവയാകുന്നു. ആലസ്യം=ക്ഷീണം. ദുരയാത്രകൊണ്ടു സംഭവിച്ചതു്.

2. മൗൽ, എത്തും=പല വിചാരങ്ങളെക്കൊണ്ടു ക്ഷീണിച്ചതായ. ചാരത്തു്=സമീപത്തു്. മോദാത്താടു്=സന്തോഷത്തോടു കൂടി.

5. ബുദ്ധിസാമത്വമില്ല. എന്നു മുതൽ ഇല്ലെന്നു നിഷ്ഠയമല്ലെ. എന്നുവരെയുള്ള ഭാഗംകൊണ്ടു ബുദ്ധിമാന്ദ്യരുടെ മഹത്ത്വത്തെ സംമാന്വരൂപേണ നിദ്ദേശിച്ചിട്ടു് ഉത്തമനായുള്ളോരു...എന്നുതപറയാവു. എന്നുവരെയുള്ള ഭാഗംകൊണ്ടു ചാണക്യന്റെ ബുദ്ധിസാമത്വത്തെ വിശേഷരൂപേണ ഉപന്യസിക്കുന്നു.

8. ചരണക്യൻ=ചണകന്റെ പുത്രൻ. ചിത്രം=അത്ഭുതം.

11. ശുകകലമാലിക=തത്തകളുടെ വശ്ശത്തിന്നു് അലങ്കാരം.

12. ഗണനാഥൻ=ഗണപതി. വാണി=സരസ്വതി. ധന്യശീലം=നല്ല സഭാവത്തോടുകൂടിയവർ.

14. നീതികൾ=നയങ്ങൾ. ചൊൽക്കൊണ്ടു്=കേൾവിപ്പെട്ട. ആരവേണ്ടു്=കഥാനായകന്റെ അല്ലെങ്കിൽ ശ്രോതാക്കളുടെ. പേരിൽ ബഹുമാനത്തോടുകൂടി. മോദം, ആനന്ദം=സന്തോഷത്തോടുകൂടി. ആനന്ദം, ഇയന്നം,

കവൻ, പുണ്ട, ഉററ, ഉറക്കുന്നു. ഏഴും ഇതുമി ഗണ്യങ്ങൾ, ക്രിയാരൂപങ്ങളാണ്. അവ വിശേഷണവിശേഷ്യങ്ങളെ തമ്മിൽ ചേർന്ന ഇടങ്ങളിൽ പൊടിയിട്ട് വിഭജിക്കുന്നപോലെ കവികൾ പ്രയോഗിച്ചു നടപ്പായിരിക്കുന്നതിനാൽ അവയ്ക്കു പ്രത്യേകിച്ച് അർത്ഥം പറയേണ്ടതില്ല. ഏകപദം=കഥാശ്രവണത്തിൽ ശ്രോതാക്കളുടെ ശ്രദ്ധയെ വലിപ്പിക്കുന്നതിനായി അഭിസംബോധനം ചെയ്യുന്നു.

16. മന്ദാകിനി=ഗംഗാനദി. തുംഗ=ഉന്നതം, പാടലിപുത്രം=ദന്തനഗരം. ഇപ്പോൾ 'പാററ'ന്നു എന്നു പറയുന്നതാണത്രെ. 'പാടലിപുത്രം' എന്ന പേരിന്റെ കാരണവും ചരിത്രവും 'കഥാസരിതാഗരം. കഥാപീഠലംബകം. മൂന്നാം താഗത്തിലുണ്ട്.

17. തർപ്പരം=അർപ്പരം. ചെങ്കുതിരവൻ=ചെവന്ന കുതിരകൾ=(രശ്മികൾ) ഉള്ളവൻ (സൂര്യൻ)

18. തിരുൾ തരകുലജാതൻ=സോമവംശത്തിലുണ്ടായവൻ. നന്ദപൻ=നന്ദനെന്ന രാജാവ്. ഈ നന്ദൻ എന്ന പേർ സംമനുനാമമായിരുന്നുവെന്നു താഴെ കുറഞ്ഞ പല ഘട്ടങ്ങളിൽനിന്നുഹിക്കാം. സങ്കടമീനം=(ക്രി. വി) അല്ലലില്ലതെ.

19. മംഗലകീർത്യാ=(ഇ. സ്രീ. തു. ഏ) നല്ലയശസ്സോടുകൂടി. മഹീതലം=(അ. ന. ദി. ഏ) ഭൂമിയെ.

20. സർവ്വം സിദ്ധിപ്രദൻ=ഏല്ലാവർക്കും സമ്പത്തിനെ ദാനം ചെയ്യുന്നവൻ.

21. രാക്ഷസനല്ല=രാക്ഷസജാതിയിൽ ജനിച്ചവനല്ല. രക്ഷതം=കൃതം.

22. സുന്ദരാംഗികൾ=സുന്ദരങ്ങളായ അംഗങ്ങളോടുകൂടിയവർ. അരോമൽ=ഘ്രിതപ്പെട്ട.

24. ഭദ്രാ=ശോഭനം. ക്ഷത്രിയപുത്രം=ക്ഷത്രിയന്റെ പുത്രി (ക്ഷത്രിയസ്രീ)

25. അമർത്ത, സമൻ=തപസ്സുക്കുതി നിമിത്തമുള്ള തേജസ്സുകൊണ്ടു്. വിപ്രൻ=ബ്രാഹ്മണൻ. (വിശേഷമാണു തപസ്സിനെ പുരണ ചെയ്നതുവൻ എന്നു ധാതപത്ഥം) അഹ്യാപാത്യാദികൾ=അഹം (പുജാദ്രവ്യാ ഭവഗന്ധാക്ഷതാദി) പാത്യാം=(കുൽ കഴുകവാനുള്ള വെള്ളം) അഭിശംബ്ധംകൊണ്ടു പീഠത്തിലെ ഗ്രഹിതാ.

29. ഭാമിനിമർ=ഭായ്മാർ. മന്നൽ നേർമിഴി=കന്നലിന്ന=(കുരിശുള്ളപ്പുവിന്നു. നേർ=(താഴെ) അമ മിഴികളോടുകൂടിയവൾ. (സുന്ദരി)

31. കന്ദിതശരീരം=ഇളക്കപ്പെട്ട ദേഹത്തോടുകൂടിയവൾ. മാർഗ്ഗസ്ത്വം=അർഹതയുള്ളവനുമായ മഹഷിയുടെ കുൽകഴി വെള്ളം കസ്തുരി

കുളഭാഭി ലേപനങ്ങളെക്കൊണ്ടലംകൃതമായി അതിരമ്യമായ തന്റെ ശരീരത്തിൽ തെറിച്ച് ഏറ്റവും ദുസ്സഹമായി എന്നുള്ള നാശ്യത്താൽ അന്നഭരണമോട ഭക്ഷണം കടഞ്ഞുവെന്നു സാരം.

34. ക്ഷുദ്രാ=അന്നസ്സാരമില്ലാത്തവൾ. ക്രോധം=കോപം. തപേന നിധി=തപസ്യ.

35 വന്ന കര്യത്താൽ=വന്ന കര്യത്തെക്കുറിച്ച്.

36 തനപംഗി=തനക്കളയ അംഗങ്ങളോടുകൂടിയവൾ (കൃശംഗി) ഉൾക്കൊമ്പ്=മനസ്സ്. രാജപത്നിമാർ പ്രസവിക്കാതിരുന്നതുകൊണ്ട് ആദ്യമായി ഉണ്ടായ ഗർഭം മനസ്സന്തോഷപ്രദമാകുമല്ലോ. ഉത്തമൻ=നല്ല ലക്ഷണങ്ങളുള്ളവൻ.

38. ചീയുവർൻ=തേജസ്യ. മൊയ്യൻ=മുരയുടെ പുത്രൻ.

39. പുത്രൻ വേണ്ടുകൾ=ജന്മകൾ, നാമകരണം, അന്നപ്രശനം, ചൊരും, കണ്ണുവധം, വിദ്യാരംഭം മുതലായ ക്ഷോഡശസംസ്കാരങ്ങൾ. അസ്രുശസ്രുഭികൾ=ആയുധവിദ്യകൾ.

40. വീയം=ശൈയ്യം. വിനയം=അറിവ്. നയം=നീതി. അന്ധനം=(അവ്യ) ദിവസംതേരം.

43. പ്രേമം=സ്നേഹം. രക്ഷകൾ=ഗർഭരക്ഷകൾ. വൈദ്യൻ ജ്യോതിഷി, മന്ത്രവാദി മുതലായവരുടെ വിധിയനുസരിച്ചുള്ള മണി മന്ത്രാക്ഷയാദി പരിശീലനങ്ങൾ. നിരന്തരം=(അവ്യ) ഏതവിടത്തേ-

44. മാംസപിണ്ഡം=മാംസക്കുട്ട. (ഗർഭം രക്ഷകളെല്ലാം വേണ്ടവണ്ണം ചെയ്തിട്ടും മാംസം തികഞ്ഞിട്ടും ഒരു ശിശുവിനെയല്ല പ്രസവിച്ചതെന്നുള്ളതാണു രാജാവിനു ദുഃഖകാരണം.

45. തിണ്ണം=ഉച്ചത്തിൽ. അശരീരിവാക്ക്=അശരീരിയുടെ വാക്ക്. (ആശംശദാക്ഷിതം).

46 ഭൂതാതികലമണി ദിവം=രാജാശ്രേഷ്ഠൻ. അശരീരിവാക്കു ദകുട്ടിട്ടും രാജാവിന്റെ ദുഃഖം ശമിക്കാതിരുന്നത്, ഇതു നിരവധ്യമായ മാംസപിണ്ഡത്തിൽനിന്ന് ഒമ്പതു പുത്രന്മാരുണ്ടാകുമോ എന്നു വിശ്വാസം വരാത്തതുകൊണ്ടും അതു സാധിച്ചാനുള്ള ഉപായം തേരുന്നത്തതുകൊണ്ടും ആകുന്നു.

48. രാക്ഷമാനസൻ=ശ്രമചിത്തൻ. ('തീക്ഷ്ണമാനസ'നെന്നായിരുന്നെങ്കിൽ സന്ദർഭം ചിതമായിരുന്നു) രാക്ഷസൻ=രാക്ഷസനെന്നു മന്ത്രിക്ക്. ബലാൽ=ദൈവഗത്യാ.

49. ഒമ്പതു ഖണ്ഡിക്കാ=ഒമ്പതായി മുറിക്കുക. തൈലകുണ്ടങ്ങൾ=എണ്ണ നിറച്ച കുണ്ടൾ. (തിരുത്തിന്റെ വികാരം=തൈലം. എന്നു അർത്ഥം)

51. അതകൊതുക്കം=(ക്രി. വി) കെന്തു കത്തോടുകൂടി. ഹിമിച്ഛ, പരിക്കുക=അഭ്യസിച്ച മനസ്സിലാക്കുക.

52. ശത്രുസംഹാരം=അത്രക്കൂടെ വധം.

53. ചൈവനം=തായണ്യം (സാവിന്റെ ഭാവം=യെറുവനം) ശല്പിതന്മാർ=അഹങ്കാരത്തോടുകൂടിയവർ. നിജപുത്രന്മാർ=നിജന്മാരായ തന്നെ സംബന്ധിച്ച) പുത്രന്മാർ (കർമ്മധാരയ്ക്കു) സ്വപദകനിശ്ചയം ക്രി (യ്ക്കു) എന്ന അഭിധാനംകൊണ്ടു നിജശബ്ദം വിഷേഷ്യതെ അനുസരിച്ചു മൂന്നു ലിംഗത്തിലും വരുന്നതാണ്. അന്തികേ=(അ ന. സ. ഏ) സമീപത്തിൽ. കാനനം=തപോവനം. ഗതി=പരലോകസ്വരം.

56. കവം=ഇളക്കം. മേവതു പേരും ദാസമയത്തു ജനിച്ചവരാക കൊണ്ടു രാജാക്കന്മാരുടെ നടപ്പനുസരിച്ചു മൂപ്പറ്റ നേക്കുറുപ്പൻ തരമില്ലാത്തതിനാലാകുന്നു ഈ ആലോചന വേണ്ടിവന്നത്.

58. പത്രം=യോഗ്യൻ. ഭാസ്യകർമ്മം=ഭാസ്യമെന്ന കർമ്മം.

60. അതൻ, ഒരു ചിന്തയെക്കൊണ്ടു എന്ന ഭാസ്യകർമ്മത്തിന്നു കല്പിച്ചിട്ടുവാൻ മൂലം എന്തൊരു കഷ്ടം (അതന്നു) നിരൂപിച്ചാൽ കേവലം സ്തംഭം ഇല്ലായ്മതന്നെ (മൂലം അതന്നു) എന്നു പറയം.

62. ശ്രേഷ്ഠതപം=ജാതികൊണ്ടുള്ള ഉൽകൃഷ്ടത. ജ്യേഷ്ഠൻ=വയസ്സു മൂപ്പുള്ളവൻ. ഹന്യം=നിന്ദ്യം.

64. രാജതപം=രാജാവിന്റെ സ്ഥാനം. നീചതപം=താഴ്ന്ന മമ=(അസൂക്ഷ്മം. ഷ. ഏ) ഏകൻ.

65. നൃപബീജതപം=രാജാവിന്റെ ബീജത്തോടുകൂടിയവൻ എന്ന അവസ്ഥ.

69. കസൃതി=ശതം (ഏഷണിപ്രയോഗം)

74. നക്രനാസംശ്യാൻ=നക്രനാസൻ എന്നു പേരുള്ളവൻ. ശുകനാശ്വൻ=നീതിശാസ്ത്രപണ്ഡിതനാകൊണ്ടു അസുരാചാര്യനായ ശുകമഹർഷിക്കു സമൻ.

78. വൃഷലീസൃതൻ=ശുഭദ്രസ്മിന്നുടെ പുത്രൻ. അന്തരം=ചിത്രം.

79. സംപത്ത്വം=ഒരു പുരുഷൻ ഒന്നിലധികം ഭാര്യമാരുണ്ടായിരുന്നാൽ ആഭാര്യമാർ തമ്മിലുള്ള സംസാരം. (സമാനനായ' പതിയോടുകൂടിയവർ സപത്നി; സപത്തിയുടെ ഭാവം=സംപത്ത്വം)

80. ദാസീപുത്രൻ=ദാസിയുടെ പുത്രൻ. (ശുഭദ്രസ്മിനായ മുരയുടെ പുത്രനായതുകൊണ്ടു പരിഹാസമായിപ്പറഞ്ഞത്.)

81. ശാഗ്വങ്ങൾ=കസൃതികൾ. വ്യവസ്ഥകൾ=നിയമങ്ങൾ.

86. ഇശ്വരപരീക്ഷകൾ=ഇശ്വരനെ സംക്ഷീകരിച്ചുള്ള പരീക്ഷകൾ (നരകിട്ടെടുക്കുക മുതലായത്) ഇശ്വരഭാവം=ദൈവത്തിന്റെ സ്വരൂപം. (ദൈവവിധി)

89. പാകശ്ശേസനൻ=ജന്മൻ.

92. കാനനത്തിന്ന്=കാനനത്തിൽനിന്ന് (വണ്ണലാപം), ശിപ്പി
കായി=നല്ലവണ്ണം.

94. അന്യോന്യം=പരസ്പരം. (തമ്മിൽതമ്മിൽ) ഉപേക്ഷ=കു
യ്ക്കങ്ങളിൽ അശ്രദ്ധ.

95. ബഹുനായകം=പല നായകന്മാരുള്ളത് (ബഹുനായകത്വം
നായകാരണമല്ലെ)

101. ലോഭം=അധികാരതൃഷ്ണ.

103. അന്ധൻ=ബുദ്ധിഹീനൻ. അന്ധകാരങ്ങൾ=മൂഢതകൾ.

105. ശിക്ഷിക്ക=ഉപദേശരൂപമായി പറക. മന്ദമാനസന്മാർ=
അല്ലബുദ്ധികൾ.

107. നവനന്ദനന്മാർ=മെമ്പതുപുത്രന്മാർ.

109. ഭൂചക്രം=ഭൂമണ്ഡലം. നവനായകം=നവന്മാരായ (പുതി
യ) നായകന്മാരോടു കൂടിയത്. അല്ലെങ്കിൽ നവ=(മെമ്പതു) നായകന്മാരോടു
കൂടിയത്. നായകന്മാർക്കു പുതുവയം ബഹുതപവും കർമ്മഹാനികരമാണ
ല്ലൊ. ചെന്നാൻ=ഭംഗിയുള്ള അംഗുലികൾ നന്മയുള്ള.

111. ഭോഷിക്ക=മിഥിഷിക്ക. മന്ത്രനിശ്ചയം=ആലോചിച്ച
ക്കുക.

113. പ്രാപ്തകീർത്തി=വളരെ കീർത്തിയുള്ളവൻ. അത്ഥിക്ക=അ
പേക്ഷിക്ക.

115. മന്ത്രികൾവൈഭവം=മന്ത്രികളുടെ സൗമന്ദ്യം.

119. ഗുണാൽ കഷം=ഗുണങ്ങളുടെ ആധിക്യം.

121. രാജതപത്തിന്ന്—അന്തരം=അജ്ഞാനത്തിന്നു മറ്ററം.

123. സേനാധിപത്വം=പടനായകന്റെ സ്ഥാനം. നിത്യതപം=
മറ്ററമില്ലായ്മ. മോഹം=ചിത്തനമനതി. (മഹാമനസ്സുത) പുത്രസമ്പത്തി=
പുത്രസമൃദ്ധി. കെന്ദ്രശലം=സൗമന്ദ്യം. നീതികൾ=നയപ്രയോഗങ്ങൾ.
ആശയം=മനസ്സ്. തുച്ഛി=നൈർദ്വ്യം (നല്ല പുനാദി ദോഷഭാവം
നവനന്ദനന്മാരെക്കുറിച്ചു ഞ്ഞിട്ടാണ് ശ്രമിച്ചതു അവരോട് പോലെ രാജപുത്ര
നായതന്നെ അവർ വകവെക്കുതെ പ്രവർത്തിപ്പാൻ തുടങ്ങിയതുകൊണ്ടു
ണെന്നും ആശയം തുച്ഛികൊണ്ടല്ലെന്നും സമാധാനം).

മെത്രയുപധം.

126. അതുകണ്ടു=രാജ്യം മെത്രയനു വശത്തായതുകണ്ടു ഗവേ
സരം=ഗവായം (ദ്രവ്യം) ആയ കത്സാ (സ്വർഗ്ഗം).

128. ഏതെങ്കിലും എന്നുതടങ്ങി — വൈകര്യത്തിനിയതും എ
ന്നവരെ രക്ഷസാദികളുടെ നിരൂപണം.

129. ജാരൻ = ഉപപതി (ഗുഡപുരുഷൻ) വാരനംരി = വേഗശൃംഗ
(ഉപമോലങ്കാരം)

132. പണ്ടു = രാജ്യഭാരനിയമനക്കാലത്തു്. വിദ്വേഷം = വൈരം.
കണ്ണന്മാർ = മനുബലികൾ.

138. മന്ത്രമണ്ഡപം = കാൽപ്പാലാചനസ്ഥലം. രാജാക്കന്മാർക്കു
മന്ത്രശോപനം അത്യാവശ്യമായാൽ ആലോചനാമണ്ഡപം ഏതൊരു ഗു
ഡസ്ഥലത്തായിരിക്കേണ്ടതിനാൽ ഇവിടെ അപായചിന്തയ്ക്കുവകാശമി
ല്ലല്ലോ.

139. ഭീഷ്മം = നിമുക്കുതു്. കുടുത = വിസ്താരംകുറഞ്ഞതു് (ഇടു
ങ്ങിയതു്).

145. ഗുഹാപുഷ്പം = ഗുഹയുടെ പുറം (ഭാരമെന്നു സാരം) നിഷ്ഠു
രന്മാർ = ക്രൂരന്മാർ. പാഷാണം = കല്ല്. ഗുഹാദരം = ഗുഹയുടെ ഉൾബാഗം.

152. വശ്യ ചിഹ്നങ്ങൾ = കെല്പുപ്പെടുവാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്ന
വർക്കുള്ള അടയളങ്ങൾ. (കൊലച്ചാർ, ചമ്പരത്തിമാല മുതലായതു്).

153. ഭോജനം = ഭക്ഷണം. ഭോജനം = പാത്രം.

155. ആചാരം = നടപടി.

161. ചണ്ഡർ = ക്രൂരന്മാർ. മന്ത്രയോഗം = ആലോചനാസഭ.

163. ഭുങ്ങ് = ചതിപ്രയാഗം. ബ്രഹ്മ കല്പിതം = ബ്രഹ്മാവിന്റെ
വിധി.

164. ആലംബിക്ക = ആശ്രയിക്ക. ക്ഷണമാത്രം = കുറച്ചുനേരം.

167 ഇരശ്ചരമതം = ദൈവനിശ്ചയം (ദൈവവിധി) ജീവിതം =
ജീവൻ. (ഭ്രമണം).

171. നിശ്ചാഗം = കപ്പന. നിശ്ചിതം = പുറത്തുപോവുക.

180. ഗൃഹം = ചാടിയുള്ളവൻ. നേത്രമലം = കണ്ണുനീർ.

182. മെന്തി = ശിരസ്സ്. ആശി = അനുഗ്രഹവാക്യം. തോലം
തെ = തോൽക്കാതെ.

188. രാജഭീതി = രാജാവിൽനിന്നുള്ള ഭയം. (നാട്ടിൽ അനീതി
നടക്കാതെ രക്ഷിക്കേണ്ടുന്ന രാജാക്കന്മാർക്കെന്ന ഇങ്ങനെയുള്ള അനീതി
ചെയ്തതുടങ്ങിയതാൽ ഇനിയെന്നല്ലാം വന്നുകൂടും എന്നുള്ള വിചാരമെന്ന
ഭയകാരണം).

ചന്ദ്രഗുപ്തമോചനം.

191. ആര്യഗർവ്വം = (ക്രി. വി.) അഹങ്കാരത്തോടുകൂടി.

194. വംശദേശം = വംശരാജ്യം (ബങ്കാൾ) സന്ദേശം = ദൂത (അറിയിപ്പ്) രാജദൂതന്മാർ = രാജാവിന്റെ കിങ്കരന്മാർ.

195. മംഗലകീർത്തനം = (ഇ. സ്രീ. ത. ഏ.) നല്ല തരംഗ്ഗാടുകൂടി

196. പഞ്ചരം = കൂട്. ഭഞ്ചിയാതെ = പൊളിയ്ക്കാതെ. ദൃഢിപ്പിക്കു = മറുപടി. അഞ്ചസാ = (അവ്യ)വേഗത്തിൽ.

198. പഞ്ചാസ്യൻ = സിംഹം. (വിസ്താരമുള്ള മുഖത്തോടുകൂടിയവൻ എന്നു ശബ്ദാർത്ഥം)

200. ചൊല്ലു + ഇയന്ന = കീർത്തിയുള്ള. വിശിഖംഖ്യൻ = വിശിഖനെന്നു പേരുള്ളവൻ. നല്ലൻ = നല്ലവൻ. ഈ പദം നല്ല എന്ന ഗുണവാചകശബ്ദത്തിൽ അൻ എന്ന പുല്ലിംഗപ്രത്യയം ചേർത്തുണ്ടാക്കിയ രൂപമാകുന്നു. ‘‘നല്ലനല്ലോഭവാൻ’’ എന്നു രാമായണം കിളിപ്പാട്ടിൽ ഏഴു അഷ്ടനും പ്രമാണിച്ചിട്ടുണ്ട്. ‘‘വല്ലഭിനിനൊരുപായമുണ്ടാക്കുമവൻ’’ എന്നതിൽ ‘‘ഒരു - ഉപായം’’ എന്ന പദം പൂർവ്വം ക്ലിഷ്ടം.

202. ശില്പശാസ്ത്രം = കരകൗശലവിദ്യ. കല്പകവൃക്ഷം = ആയശ്ചര്യപ്പെടുന്ന വസ്തുക്കളെല്ലാം യഥാർത്ഥം കൊടുക്കുന്ന ഒരു ദിവ്യവൃക്ഷം. കരമാധനം, ചിന്താമണി ഇവയെപ്പോലെ. ഇവയെല്ലാം പാലാഴിമഥനത്തിൽ നിന്നു കിട്ടിയവയാണെന്നു പുരാണപ്രസിദ്ധം. ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ശില്പശാസ്ത്രത്തിൽ കല്പകവൃക്ഷമാണെന്നു പറയുന്നതുപോലെ ശില്പശാസ്ത്രസംബന്ധമായ ഏല്പാപ്രവൃത്തികളും അറിയുന്നവനെന്നു സാരം.

204. ഇരിക്കുന്നല്ലി? = ഇരിക്കുന്നുണ്ടോ? (ജീവിക്കുന്നുണ്ടോ).

205. പന്നഗാരികൾ = കീഴികൾ. ‘‘പന്നഗാശികൾ’’ എന്നു ചില പുസ്തകങ്ങളിൽ കാണുന്നു. അതിന്നു ‘‘സുപണ്ണഃ പന്നഗാശനഃ’’ എന്ന അഭിധാനപ്രകാരം ‘‘ഗരുഡന്മാർ’’ എന്നർത്ഥം കല്പിക്കാം. എന്നാൽ ഗരുഡൻ അള കഴിക്കാറുണ്ടെന്നു കേട്ടിട്ടില്ലാത്തതിനാൽ ആ അർത്ഥത്തിന്നു യുക്തി മതിയാകുന്നില്ല. ഇനി ഒട്ടനൂറ്റാണ്ടുകൾ (കൊളംകരരികൾ) മുതലായ ചില ജാതിക്കൾ ‘‘ചോ’’യെത്തിന്നാറുണ്ടെന്നു ചിലെടങ്ങളിൽ പ്രസിദ്ധിച്ചുണ്ട്. അതിൽ ഭൂമി കഴിക്കുന്നതിൽ സമർത്ഥന്മാരുമാണ്. എന്നാൽ അതിന്നു പ്രസിദ്ധി മതിയാകുന്നില്ല. പാമ്പിനെ പിടിച്ചാൽ അഗ്രഹിക്കുന്നവർ (പാമ്പാട്ടികൾ) (പാമ്പുപിടിയന്മാർ) എന്നർത്ഥം കല്പിച്ചാൽ വൈഷമ്യമില്ല.

206. ശിഷ്ടൻ = ശേഷിച്ചവൻ. ഏഷൻ = സന്തോഷിച്ചവൻ. പുഷ്പകൗതുകം = (ക്രി. വി.) വളരെ സന്തോഷത്തോടെ.

208. മത്സരാഭികൾ = വൈദികർ മുതലായവ.

214. നാണയം=മാനം.

219. അനുസരിക്ക=അനുനയിക്ക. വിപ്രിയം=വിദാഭ്യം.

220. അന്ധാരം=ധനസഞ്ചയം

223. മഞ്ജുളം=മനോഹരം. ഗ്ലോകലം=പ്രജ്ഞിന്റെ ഏതാനും ഭാഗം.

225. മഹാവിഗ്രഹം=വലിയ ദേവത്തോടുകൂടിയത് കഴലിടകൾ=അഴിപ്പഴുതുക്കൾ.

226. ഇദം=(സർവ്വനാമം. ന. പ്ര. ഏ) ഇത്. ചോട്ടുകൾ=പ്രവൃത്തികൾ. സൂക്ഷിക്കുക=മനസ്സിൽനിന്നു നോക്കുക

227. യന്ത്രം=സൂത്രപ്പണി. ശിപ്പികൾ=തരകൾശലക്കർ.

228. കല്പിതം=ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടത്. (ഇത് സിംഹം ശിപ്പികല്പിതമേണ്. ദൈവകല്പിതമല്ല

229. ദ്രാഗ്ധതം=(ക്രി. ലോട്ട. ആ. പ്ര. ച. ഏ) ദ്രവിപ്പിക്കപ്പെടണം. ദ്രവ്വിക്ക=കൊള്ള അല്ലെങ്കിൽ ഉരുക്കുക) ധാവനം=കാട്ടം (ധൂത് - കമ്പനം)

230 ദ്രാഗ്ധനം=കൊടുക്കൽ (ദ്ര. ഗതെ) “ദ്രാഗ്ധതം” എന്ന ക്രിയയ്ക്കു കൊടുത്ത കളയണം എന്നർത്ഥമെന്നെങ്കിൽ ഇതു സ്വതേയുള്ള ശരീരത്തോടുകൂടി കൊടുത്താൽ കൂടാതെ അഴികളുടെ ഇടയിൽക്കൂടി കടക്കുന്നതല്ല. അതന്നാൽ “ദ്രാഗ്ധനം” എന്നതിന് ഉരുക്കുക എന്നർത്ഥമാണ് ഇവിടെ വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നത്. അർത്ഥനെയെന്നെങ്കിൽ ഇതു മെഴുക് അരക്കു് ഇവ കൊണ്ടുണ്ടാക്കിയതായിരിക്കണമെന്നു നിശ്ചയംതന്നെ. ഇങ്ങനെയുണ്ടോ ചന്ദ്രശ്ശൻ ഉപരിച്ചറച്ചു.

231. ആചാര്യം=വിദ്വാനും. അഞ്ജനം=(അഗ്നി)പേഗത്തിൽ

233. ഭൂമിരാജാക്കന്മാർ=ഇതൊരു അപൂർവ്വപ്രയോഗമാണ് രാജശബ്ദത്തിന്നു സംഭവവുമായിട്ടും നിരവയവമായട്ടോ അത്ഭുതം കല്പിച്ചാലും ഭൂമി ശബ്ദം ഇതിനെപ്പറ്റിയതാണു പ്രയോജനം ഒന്നു കാണുന്നില്ല.

235. രാജപുരുഷതന്മാര=രാജാക്കന്മാരാൽ സമ്മാനിക്കപ്പെട്ടവർ. ഒരു രാജാവിന്റെ കീഴ്ന്നാൽ കയ്യുവശാൽ മറ്റൊരു രാജാവിനെ കാണാൻ പോകരുത്, ആ കയ്യുത്തിന്റെ സ്ഥിതി എങ്ങിനെയിരുന്നാലും ആ ഭൂതന്മാരെ വസ്ത്രാഭരണാദികൾ കൊടുത്തു സന്തോഷിപ്പിച്ചുയയ്ക്കുക രാജാക്കന്മാരുടെ പതിവാണ്. ഇതു=പാടലീപുത്രത്തിലുണ്ടായ വിവരമെല്ലാം അങ്ങു=വംഗരാജധാനിയിൽ.

236. ശേഷക്രിയ=മരണശേഷമുള്ള പിണ്ഡാഭിപിതകർമ്മം.

239. ഇവണ്ണമുള്ള വസ്തു=ഇങ്ങിനെ മറ്റുള്ളവയ്ക്ക് അസാധ്യമായ കയ്യും. (യന്ത്രാഭിശിപ്പവിദ്യ).

240. ശത്രുതം ഉള്ളവർകളിൽ. ശേഷിച്ചോർ=അവശ്യംഹനം

വ്യനം. അലനെ വട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതു രജനീതിക്കു വിരുദ്ധമേ
 ണ്. (ശത്രുശേഷവൃണശേഷവമഗ്നിശേഷം) എന്നുണ്ടല്ലോ. ഏകിലും ഇ
 യാളെ പുത്രനെപ്പോലെ രക്ഷിക്കണമെന്നതാവശ്യമേ.

241. അശ്വമേധികളിൽ—ശത്രുവിപത്ത്= അല്പനായ മെന്യുനു
 കൊടുത്തിരുന്ന സൈന്യശിപത്ത്, കൊടുത്താൽ ശത്രുതപമുള്ളതുകൊണ്ടു
 ഭയപ്പെടേണ്ടിവരും.

242. പാത്രം=യോഗ്യൻ. ഭണ്ഡം=സങ്കടം.

244. അഗ്രഭോജനം=രജാക്കന്മാരുടെ ഭക്ഷണത്തിനു സാക്ഷി
 യായി ഉണ്ടുന്ന ശ്രേഷ്ഠരായ ബ്രാഹ്മണരുടെ ഭോജനം. ഇവിടെ അഗ്രശ
 ങ്ഖം ശ്രേഷ്ഠവാചകമാകുന്നു. “പരമോഗ്രഗ്രാഹര പ്രാഗ്ഗ്രാഗ്ഗ്രാഗ്ഗീ
 യമഗ്നിയം ശ്രേയാൻ ശ്രേഷ്ഠഃ” എന്നഭിധാനം.

246. ചേതസാ=(സ. ന. തൃ. ഏ.) മനസ്സുകൊണ്ട്.

248. തത്പരൻ=ശ്രദ്ധയുള്ളവൻ. തത്=(അതു്) പരം=(പ്ര
 ധാനം) ആയിട്ടുള്ളവൻ. അനുഭിനം=(അവ്യ) ചിപസേന. വല്ലഭം=സാ
 മന്ത്വം.

251. ഒന്നമില്ലെന്നിട്ട്=ഒന്നമില്ലെന്നു വിചാരിച്ചിട്ട്. (പഴയപ്ര
 യോഗം) നയം=നീതിതന്ത്രമെന്നുപറഞ്ഞു.

മുദ്രാരാക്ഷസം=മുദ്രയെയും രാക്ഷസനെയും അധികരിച്ചു (വിഷ
 തീകരിച്ച് ഉള്ള കൃതി) “അഭിജ്ഞാനശാലനളം”—മുതലായ പ്രായോഗം
 പോലെ കണ്ടുകൊൾക.

കേകാവൃത്തം—അതിന്റെ ലക്ഷണവും വിവരണവും ‘വൃത്തമഞ്ജ
 രി’യിൽനിന്നു ഗ്രഹിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ഒന്നരപദം കഴിഞ്ഞു.

രണ്ടാം പാദം

(കാകളിപുത്തം)

1. “ബാലേശുഷീല” എന്നുമുതൽ “ആനന്ദമിനിക്കുള്ളിൽ”
 എന്നവരെ തത്തയോടുള്ള അപകടം.

5. “ഏകിലോ എന്നുമുതൽ—ചോദിച്ചാൻ” എന്നവരെ തത്ത
 യുടെ വാക്യം. കഥാചരണം. ചാണക്യഭാഷണം—ഭൂമുപ=“നില്ക്കുന്നതുക

ണ്ടു" എന്നു താഴെ പറയാൻപോകുന്ന വാക്യത്തോടുകൂടി അനപയം. തഞ്ചു
നം=പ്രകാശിക്കുന്ന. (തങ്കുന്ന) പചതിമധ്യം=വഴിയുടെ നടുവിൽ. ശ്ര
ദ്ധൻ=കാപിച്ചവൻ. മേഖല=ഒരുജാതിപ്പല്ല. തപ്പൻ=കവിതൻ. അ
ടികവിടുക=അടിയിൽ കുനിക്കുക. വാങ്ങുക=നീങ്ങുക. മഹീസൂരൻ=ബ്രാ
ഹ്മണൻ.

10. ഭൂസുരശ്രേഷ്ഠകലോത്തംസമേ= ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠന്മാരുടെ
പംശത്തിന്നപങ്കാരമായുള്ളോവേ (സംബോധന). ഭാസുരകാന്തികലൻ=
ജപലിക്കുന്ന ശോഭയുള്ള. ചന്തമയം=ഭംഗിയായ (നല്ലവസ്തു). പാദം=
കാലിൽ. (സപ്തമി) പൊറുപ്പുയാൽ=സന്ദിക്കാഞ്ഞതിനാൽ.

15. "എന്തുചോദിപ്പിടേണിതം കടിക്കയൽ" എന്തു 'ഹലം'
എന്നു വാക്യപൂരണം. ഭേദിതം=ഭേദം.

16. മന്നിഭദ്രവൻ=ബ്രാഹ്മണൻ.

17. ക്രോധാഗ്നി=കോപമോകുന്ന അഗ്നി (രൂപകം). അവൻ=
ചന്ദ്രമുപ്ലവൻ.

18. ഘോരം=ക്രൂരം. അപരാധം=പിഴ. (മോഹം).

20. മന്ദരസം=പുഞ്ചിരി.

21. മമ=എന്റെ. ശീലഗുണം=സ്വഭാവം. ബുദ്ധിവിശാസം=
ബുദ്ധിവിശ്വാസം.

22. മത്തഗജങ്ങൾ=മരിച്ച ആനകൾ. അശ്വഗണങ്ങൾ=ക
തിരുള്ളട്ടങ്ങൾ. പത്തിവകന്മാർ=സൈനികവീരന്മാർ. മന്ദങ്ങൾ=തന്മ
കൾ.

23. ചിത്രം=വിസ്തൃതകരം. മന്ത്രവിലാസം=ആലോചനാശാ
സംഗ്രഹം. ദൈവാനുകൂലം=ഭക്തവിശേഷം. (ഇതപ്രകാരമുള്ളത്) "ദൈവം,
ദീപം, ഭാഗധേയം, ഭാഗ്യം" എന്നു അറിയാനും. ഇത്തരം=ഇങ്ങനെയു
ള്ളതു്.

24. നിത്യം=സ്ഥിരം (അശ്വപതം) ശക്തി=ബലം.

25. വിദഗ്ദ്ധം=ദേദം (വ്യത്യംസം)

26. മാമകം=എന്ന സാമ്പത്തില്ലതു് (എന്റേതു്) മതിവൈ
ഭവം=ബുദ്ധിവിശാസം. തുമായമുട്ടം=നല്ലവസ്തു.

27. ഇവൾ=ഇങ്ങനെ (അവൾ). ആകർണ്യം=കേളിട്ടു് (പ്രബ
ന്ദം-അവൾ)

28. കൂപ്പിത്തൊഴുതു്=രണ്ടു കൈപ്പട്ടങ്ങൾകൂടിയും ചോർത്തൊഴുതു്.
(കൂപ്പുക, തൊഴുക, കൈകൂപ്പുക, കൈതൊഴുക. കൈകൂപ്പിത്തൊഴുക ഇവ
യെല്ലാം 'വരികുക'യുടെ പദ്യരൂപങ്ങൾതന്നെ).

29. മഹാമദതം=(സംബോ). മഹത്തമദവ.

30. ആയു (അവ്യ) വേഗത്തിൽ. ശങ്കാർഹീനം=സംശയംകൂടാതെ. (ബി. വി) പാരിൽ=ഭൂമിയിൽ. പ്രസിദ്ധൻ=കേരവിഷ്ണുവൻ. ചാണക്യൻ=ചണകന്റെ പുത്രൻ.

32. കൗടിച്ചൻ=കടിലമായ (വളഞ്ഞ) സ്വഭാവമുള്ളവൻ.

33. വിഷ്ണുഗുപ്തൻ=വിഷ്ണുവിനാൽ ഗുപ്തൻ (രക്ഷിക്കപ്പെട്ടവൻ).

34. നന്ദഗ്രാഭജനം=നന്ദന്മാരുടെ അഗ്രാഭജനം.

35. “യോഗ്യൻ.....കഴിച്ചാനം” എന്നുള്ള ഭാഗത്തിൽ. ദൃ. നൈപയംകൊണ്ടും ആവശ്യമുള്ള പദങ്ങൾ മുഴുവനില്ലാത്തതുകൊണ്ടും സാമാന്യം ക്ലിപ്തമുണ്ട്. ഭാഗ്യവാന്മാർ ആയ മന്നവർ; വരുന്നവരെ ക്ഷണിച്ചിട്ടുവാൻ ഉള്ള ആചാര്യ കഴിച്ചാനം ആക്കിട്ട്. യോഗ്യൻ ഒരു വൃദ്ധൻ ആകുന്നുപോൽ. അതു കേട്ടിട്ട് എന്നനാഥം. വൃദ്ധൻ=ശുഭൻ.

36. ഇന്ദ്രം=ഇച്ഛാദേവൻ. അവൻ=ആ വൃദ്ധൻ.

37. തക്ഷൽ=അവന്റെ കഴൽ. (തൽക്ഷൽ എന്നാണു വേണ്ടത്). അങ്ങിനെയാക്കിയാൽ പിന്നത്തെ പാദത്തിലെ ദിവിയാക്ഷരപ്രസംഗം യോജിക്കയില്ല. അതിനാൽ സംസ്കൃതത്തിലെ തദ്യദ്യവും മലയാളത്തിലെ തൻശ്ശെയും തമ്മിലുള്ള ഭേദത്തെ ഗണിക്കാതെ പ്രയാശിച്ചതായിരിക്കണം.

39. തപ്താഭാരണക്കരം=അങ്ങയുടെ കാലിലെ ചൊടികൾ. ഇതു ബുദ്ധമാനാതിശയാദ്യന്തകമായ പ്രായാസം.

42. ലജ്ജിതനായ്മാപ്തം=രാജനിയുക്തനായ അധികാരിയെ നോക്കി അനന്ദപൂർവ്വം വൃദ്ധൻ എന്നു പറഞ്ഞതു ഭഗിയാഭിപ്രായം വിചാരിച്ച് അതുതന്നെ തന്റെ വ്യക്തമായി പറയുന്നു. അച്ചിടി=അവിടെ വകകൊണ്ടുണ്ടായ അബദ്ധമാവാം.

43. വിപ്രജാതിസ്വഭാവം=ബ്രാഹ്മണജാതിയുടെ ചരപദ്യം. ചെത്രൻ=പുത്രന്റെ പുത്രൻ.

44. ആചാരം=നടപ്പ് (മർദ്ദം).

45. സജ്ജനങ്ങൾക്കു്=അമ്മ, ലോകസ്വഭാവമെന്നപോലും മതമായ ഇണങ്ങലുള്ളതുകൊണ്ടു്. ഇവ വക ചരപദ്യത്തിൽ അവർക്ക് ചെറുപ്പം തോന്നുകയില്ലെന്നും. ഇജ്ജനങ്ങൾക്കു്=നമുക്കു്. (വക്താവ്) പോരായ്മ=കറവു്.

47. വരങ്ങൾ=അനുഗ്രഹങ്ങൾ. പ്രശ്നം=വിനയം. രാജാക്കന്മാരിന്നു കവിട്ടു=താണു പാദങ്ങളെ വന്ദിച്ചു്.

50. റിത്യം=മുഖാശ്ശാഴ്. ആദായം=പ്രീതി.

51. ഒത്തം=തക്കതായ തപശ്ചപം=അങ്ങയുടെ ദയ.

52. മൽക്കുലികലേക്ക് = ഏന്റെ ഗൃഹത്തിലേക്ക്. ഇതു് ആ ചാരപടമായി പറഞ്ഞതാണു്.

53. ആശ്രമം = ഇല്ലം (ഗൃഹം) “ആശ്രമം ബ്രഹ്മചര്യം വാ നപ്രസംഗം മദം വന്ദേ” എന്നഭിധാനം. വിശ്രമിക്കു = ക്ഷീണം തീർക്കുക. ആ ക്ഷം = വൃശനം.

56. താതപിനശം = അച്ഛന്റെ നാശം. സേദനാശം = സ ണേദനമാരുടെ നാശം. തന്റെ വിശേഷം = തനിക്കുപുറമുള്ള അവസ്ഥാ ഭേദം.

57. മേദിനീപാലകന്മാർ = രാജാക്കന്മാർ. വൃത്തം = ചരിത്രം.

58. ഉൾക്കരൾ = മനസ്സ്. ഉത്തം വരാതെ = വേണ്ടപോലെ.

59. മഹീസുരാചാര്യൻ = ബ്രാഹ്മണനായ ഉപാധ്യായൻ. സ്നാനാ ദികൾ = കളി, ജപം മുതലായ നിത്യാനുഷ്ഠാനങ്ങൾ. ഭോജനശാല = ഭക്ഷ ണപ്പുറം.

61. വേഗം കുറച്ചു = മന്ദം മന്ദം. (പോകുന്നനേരം എന്ന ക്രിയയു ടെ വിശേഷണം).

62. ദൈവബലം = വിധിവൈഭവം. മനോരഥം = ആഗ്രഹം. കൈവരുക = കയ്യിൽ വരുക. (സിലിക്കുക) ക്രിയംസമംസം.

63. ഇപ്പിഥിവീസുരൻ = ഇഹ ബ്രാഹ്മണൻ. ആശ്രിച്ചു് = ആശ്രയി ച്ചു്. (യകാരലോപം) പ്രതിക്രിയ = പ്രതികാരം (ഇങ്ങോട്ടു ചെയ്ത ശ്രമത്തി ന്റെ പകവീട്ടുക) ഉഗ്രൻ = ക്രൂരനിയന്തൻ.

64. അഗ്രാസനം = മാന്യപീഠം. (പ്രധാനസ്ഥാനം) നിജപുരം = തന്റെ ഗൃഹം.

68. ഭക്തിശാലാസരം = (അ. ന. സ. ഏ. വ) = ഉദ്യമപുരയുടെ അകത്തു്. തത്ര = അവിടെ. (അവ്യ) കനിവോടു് = ഇവിടെ കനിവെന്ന തിനു ‘ശ്രദ്ധ’യെന്ന അർത്ഥം വിവക്ഷിച്ചിട്ടുള്ളു. ‘ഇനിവോടു്’ എന്നായി ളന്നെങ്കിൽ ശരിയാകുമായിരുന്നു. ഇഹ ഗൃഹത്തിൽ അസ്ഥാനത്തിൽ പ ലേടത്തും ‘കനിവു’ പ്രയോഗിച്ചു കാണുന്നുണ്ടു്.

69. തളികകൾ = കിണ്ണങ്ങൾ (ഉണ്ണാനുള്ള പാത്രങ്ങൾ).

71. വെള്ളത്തിലാല നരപോലെ = ഇഹ ഉപമ പാത്രങ്ങളുടെ സം ബ്രാബ്ധാഹുതേയും, അവയുടെ തിളക്കത്തേയും നിമിത്തീകരിച്ചു ചെയ്ത പ്പെട്ടതാകുന്നു. മരണിച്ചു് = ആദിച്ചു്. പാലകന്മാർ = വെപ്പുകാർ. സപണ്ണ മയം = സപണ്ണംകൊണ്ടുള്ളതു (സപാത്ഥമയട്ടു്).

73. മാന്യസ്ഥലം = പൂജ്യസ്ഥാനം. ഇത്ഥം = (അവ്യ) ഇങ്ങനെ.

79. കൈലിപ്പ്രഭസുരൻ = കൈതപ്പഴമെന്ന ബ്രഹ്മാണൻ (ഇതു ചാണക്യന്റെ ഒരു പേരുകുന്നു).

80. അഗ്രൻ=ഏഴു. അപ്തവയസ്സ്=വയസ്സ് കരയാതിട്ടുള്ളവൻ (ചെറുപ്പക്കാരൻ).

82. വട്ട=ബ്രാഹ്മണകുമാരൻ (നിന്ദയാടുകൂടി പറയുമ്പോൾ ബ്രഹ്മണവട്ട. മാനവകൻ എന്നു പറയുന്നതു സാധാരണമാണ്. ഗൃഹം=കുസല്ല്യാസ്ത്രം.

84. അനാത്രശല്യശ്ശ=അനാത്രശല്യമായ = (മുളയ്ക്കത്ത) ശ്ശശ്ശ= (മീശ) വോട്ട കൂടിയവൻ (മീശ കയ്യാക്കത്തവൻ). ബ. പ്രി.

88. മർദ്ദൻ=കുത്തൻ. തസ്തൻ=കുത്തൻ. മത്സമൻ=ഏകനോടു തുല്യൻ. ഉഗ്രം=കൂറം.

90. നാലു:വദന്തം=ഋഷി, യജുസ്സ്, സാമം, അധവ്വണം. ആരശാസ്ത്രങ്ങൾ=ഋഗ്വേദം, കല്പം, നിതയം, ശിക്ഷാ, വ്യാകരണം, ഹരസ്സ്. വാലകൂടാതെ=നിഷ്പ്രയാസമായ് അല്ലെങ്കിൽ മറുകരയില്ലാതെ. ധൃഡമായ്=ഉറപ്പായ്. (സംശയകൂടാതെ).

92. ഗച്ഛിതന്മാർ=അഹങ്കാരമുള്ളവർ. ദുർഗ്ഗാർ=ശകരം രോഷം=കോപം.

95. രാജഭൃത്യന്മാർ=രാജകീർത്തിക്കർ.

101. ഘോരം=ഭയങ്കരം. പ്രതിജ്ഞ=ശപഥം. (ആ പ്രതിജ്ഞയ്ക്കു പ്രകാരത്തെ പറയുന്നു).

102. മുന്യൻ=യോഗ്യൻ. പുണ്യൻ=മാന്യൻ. ധീകൃതൻ=നിന്ദിക്കപ്പെട്ടവൻ.

103. വ്യാപകചനിചർ=രാജവർത്തികളെപ്പോലെയുള്ളവർ (നികൃഷ്ടന്മാർ). വാഴിച്ചിവിടെ=ഇവിടെ വാഴിച്ചു. ചൂഡം=കുടമ. കെട്ടുന്നതുണ്ടു്=ഇതു പ്രതിജ്ഞയിൽ ഒരു പ്രത്യേകപ്രായോഗമാണ്. “വഹ്നിയിൽ ചാടി മരിക്കുന്നതുണ്ടെന്നാൻ” ഇത്യാദി പ്രയോഗങ്ങൾ നോക്കുക.

105. ക്ഷത്രിയക്ഷുദ്രർ=ക്ഷത്രിയരിൽ അധമന്മാർ.

107. കണ്ഠർ=വിഷണ്ണന്മാർ.

108. ക്ഷുഭദ്രാന്തി=വിശപ്പുകൊണ്ടുള്ള ദ്രോഹം. വിവശൻ=തൻതടമില്ലാത്തവൻ. ഭാഷിതം=വചനം. കാമം=യഥേഷ്ടം. (ക്രി. വി)

110. മൊയ്തുഗൃഹം=ചന്ദ്രഗുപ്താന്റെ ഗൃഹം.

116. ചന്ദ്രഗുപ്തന്താൻ ന് പ്രാപിച്ചിരുന്നതു്=“അല്പനെയും സോഭനാരെയും ചതിച്ചിരിക്കുന്ന നവനന്ദന്മാരെ ഉന്മൂലനം ചെയ്തു പാകുവീട്ടണം” എന്നുള്ളതു്. അന്തരം=വ്യത്യസ്തം.

117. തത്പദം=അവന്റെ (മാണക്യന്റെ) പദം.

118. പായേണതു്-കൈ=മേലാൽ ചെയ്യേണ്ട കാര്യങ്ങളെ കുറിച്ചുള്ള നിശ്ചയങ്ങൾ. ആയുർമതി=മഹാബുദ്ധിമാൻ.

122. സബ്രഹ്മചാരി=തെമിച്ചു പഠിച്ചവൻ (സഹചാരി). ഇന്ദ്രശർമ്മ=തെ ബ്രാഹ്മണൻ; ബ്രാഹ്മണരുടേയും ക്ഷത്രിയരുടേയും പേരുകളോടു കൂടി ശർമ്മ എന്നും, വർമ്മ എന്നും ഉപപദങ്ങൾ ചേർന്നതു നടപ്പാണ്. ഇതുപോലെ വൈശ്വർക്കം ശുഭർക്കം ഗുപ്ത എന്നും ഭസ എന്നും കുമ്പിപക്ഷ കൂടാതെ പ്രയോഗിച്ചുവരുന്നു. സോമശർമ്മ, രാമവർമ്മ, ചന്ദ്രഗുപ്ത, ശക്തഭാസ ഇതുംഭി ഉദാഹരണം.

125. ജ്യോതിഷഃ=ജ്യോതിസ്സുകളെ സംബന്ധിച്ച ശാസ്ത്രം. ജ്യോതിസ്സുകൾ=ഗ്രഹനക്ഷത്രാദികൾ. ചാതുർത്വം=വൈദഗ്ദ്ധ്യം, നൈപുണ്യം.

126. സർവ്വനന്ദന്മാർകൾ=എല്ലാ നന്ദന്മാരുടേയും കൾ. നന്ദന്മാരെബതുപേരെയും അവരുടെ സന്തതികളെയും എന്നു സാരം.

127. ഉൾക്കനം=മനസ്സുറപ്പ്, സ്ഥിരനിശ്ചയം. മുദ്രവിടുക=നോൽപ്പുറപ്പെടുവിക്കുക. (മുദ്ര=അടയാളം എന്നർത്ഥമുണ്ടെങ്കിലും പഴനി, ശബരി മല മുതലായ ക്ഷേത്രങ്ങളിലേക്കു പോകുന്നവർ നോൽവിടുക, മുദ്രകെട്ടുക എന്നു പറയാറുണ്ടല്ലോ. അതുപോലെ ഹേതു വൈഷമ്യം നേരിട്ടാലും നശിതകാര്യം സാധിച്ചല്ലാതെ മരണാനന്തര പ്രവർത്തിക്കയില്ലെന്നുള്ളതിനെപ്പറക്കണം=ഭാഷണം, മറുപടി, ഭൂട്ട.

128. നിസ്കാശം=അതാണിപ്പോൾ ആഗ്രഹമില്ലാത്തവൻ. യോഗിദമ്പതം=ചൈതന്യമുള്ള ദമ്പതി. ബുദ്ധമനസ്സം=ബുദ്ധമനസ്സുള്ളവൻ.

131. കരംഷം=ആഗ്രഹം. പ്രാവകേത്യവം=പ്രാവക! ഇതിൽ ഏതും എന്നു പദപ്രയോഗം. 'പ്രാവക!' എന്നു മറുപടിയെ വെളിപ്പെടുത്തുക. പ്രാവകൻ=കേൾക്കുന്നവൻ. എന്നു ശബ്ദാർത്ഥം. പ്രാവനശിലൻ=പവിത്രമായ സ്വഭാവത്തോടുകൂടിയവൻ.

132. ക്ഷപണകൻ=ബുദ്ധസന്യാസി.

133. കിഞ്ചനം=(അയ്യയം) അല്പംപോലും. വഞ്ചനസംശയം=വഞ്ചനത്തിൽ സംശയം. കളവിനെപ്പറ്റി സംശയം. കാഷ്ടം=ഗതിനം, (കഷ്ടതയ്ക്കു).

134. വിപ്രനിരാസം=ബ്രാഹ്മണനെ തള്ളിക്കളയുക. അവൻ=ആ ബ്രാഹ്മണൻ.

135. വിഷാദം=കണ്ഠിതം (മനസ്സിടിവ്). മന്ത്രികലോത്തമൻ=മന്ത്രികളോടുമുഖ്യൻ.

136. ദിഗ്വർദ്ധനം=ഇതു വക മുഷ്ടിമുഷ്ടികൾനിമിത്തം പലകൾ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള ദോഷങ്ങളെപ്പറ്റി ദീർഘമായൊരു ചർച്ച. അഹിൻ=ആ ബ്രാഹ്മണനിരാസംകൊണ്ടു വരുന്ന ദോഷനിവാരണത്തിന്നു്.

137. ഭൂതലകൾ=ഭൂമിനെ ഭരിക്കുന്നവർ (രാജാക്കന്മാർ). ആദി!

ചാരങ്ങൾ = മരണകർമ്മങ്ങൾ. 'ഹിംസാകർമ്മാഭിചാരസ്തപിത' എന്നർത്ഥം. ഇതു = ആഭിചാരം.

138. നിതൂവാൻ = പരിഹാരം ചെയ്തു ശമിപ്പിച്ചാൻ. ആർ = എന്ന് = ആർ = (ഉണ്ടു) എന്ന്. മാർഗ്ഗം = നിവൃത്തിക്കുള്ള വഴി.

140. ഉണ്ടുപോൽ - ഇന്ന് - ഒരുതരം മന്ത്രവാദിയായ് = മന്ത്രവാദിയായി - ഇന്ന് - ഒരുതരം ഉണ്ടുപോൽ എന്നനാമം. 'പോൽ' എന്നു ലോകശ്രുതിപ്രസിലിവാചകം. കണ്ടുകിട്ടി കൈപ്രവർത്തിച്ചു = കാണാതെ വന്നു കൈവന്നിട്ടുള്ളതു. അനുബാധികൾ = ശത്രുക്കളുടെ ആഭിചാരം മുതലായ ബാധകൾ.

144. കാലവിളാബനം = കാലതാമസം. ആയുർച്ചിപ്പിച്ചു = ആയുർ അയച്ചു. ഇവിടെ ആൾ എന്നത് അലിംഗാകകൊണ്ടു ദ്വിതീയാപ്രത്യയം പ്രയോഗിച്ചിട്ടില്ല. "ആയുർച്ചിപ്പിച്ചുണ്ടെന്നിഹല്ലജാനിപ്പ" ഇത്യാദി നേരക്ക. 'അയച്ചു' എന്ന പ്രയോജനപ്രത്യയം ആവശ്യമുണ്ടായിരുന്നില്ല.

146. ഇതം = ഇങ്ങനെ (അവ്യയം). അമാത്യൻ = മന്ത്രി. രാജാസനേ 'അമാത്യൻ' എന്നും 'അമാത്യരാജാസനൻ' എന്നും പറയാറുണ്ടു്. വിനീതൻ = വിനയത്തോടു കൂടിയവൻ. മന്ത്രികൻ = മന്ത്രവാദം അറിയുന്നവൻ.

117. യോഗി = സന്യാസി. കേവലം = മാത്രം. സന്യാസിയായതു കൊണ്ടു ധനം മുതലായ പ്രതിഫലങ്ങളിലിച്ഛിച്ചില്ലെന്നു സാരം.

150. ക്ഷപണകൻ = ബലസന്യാസി. 'ആഹാരക്ഷപണേന ഗന്ധശുദ്ധിമണ്ഡലം' എന്നു് അഭിധാനം. ഇക്കഥയിൽ 'ഇന്ദ്രമൗവ്' എന്ന ഈ ബ്രാഹ്മണൻ 'ക്ഷപണകൻ, ജീവസിലി' എന്നുള്ള പേരുകൾ പലപ്പോഴും പ്രയോഗിച്ചുകാണുന്നതു പശ്ചാത്തമകനും. ചിന്ത = മനസ്സിൽ.

151. വൈരം = ദേഷ്യം. പരിഷകൾ = കൂട്ടക്കൾ (വർഗ്ഗക്കൾ) നിശ്ചയിച്ചു് ഏതും ഉറച്ചു് അഥ രാജാസനൻ = രാജാസൻ ഏവം (ഇങ്ങനെ) നിശ്ചയിച്ചു = (തിർച്ചയാക്കി) ഉറച്ചു. അഥ = (അവ്യയം) പിന്നെ. അവനോടു വിപ്രാകാപാദികൾ കൊടുത്തും വിചാരിച്ചു് ഉപേക്ഷിക്കുക (വിചാരിച്ചിട്ടു് പരാജയപ്പെട്ടു രാജാസനനെപ്പോലൊന്നും മന്ത്രിമാർ പറയുമായില്ലല്ലോ). പുനഃ = (അവ്യയം) പിന്നെ.

155. ത്രാവകശ്രോതാ! = ത്രാവകശബ്ദപ്രയോഗത്തെക്കുറിച്ചു മുൻ വിവരിച്ചതു നേർക്കക. തപം = വ്യസനം. ഭീതി = ഭയം. അന്തർ = ബ്രാഹ്മണൻ.

156. എന്തു? (അവ്യയം) നിന്ദാശ്ചതുരകം. അന്തർ. എന്തു ബ്രാഹ്മണനെ നിസ്സാരൻ എന്നു സാരം. അഹം = (അവ്യയം) ആശ്ചര്യം.

അവരെ മയപ്പെടുത്തുന്നതായ്ക്കുതന്നെ. ഭർത്താവിന്റെ = ബാലികളെത്തന്നെ ഭ
രതം = മയം അധികമുള്ളവർ. കയ്യടമിപ്പ പടയുമിപ്പ പടത്താൽ മെയ്യ
കുമിപ്പ.

157. ഉട്ടിൽ ഉണ്മാൻ അരിവിരന്മാർ = മഹാസമർത്ഥന്മാർ. അ
രിൽ = അവിടെ. ദിവസം കഴിപ്പാൻ = ആഹാരാദികൾ സമ്പാദിപ്പാൻ. അ
തുകൊണ്ട് = ബ്രഹ്മണരുടെ ആഭിചാരാദികൾകൊണ്ട്.

159. ആളെ ഞാൻ = ഞാൻ മതിയാകും. (ആളു് = ശക്തൻ) ഫലി
പ്പിച്ചു = ബാധിപ്പിച്ചു. മറിച്ചു് = ആശ്ചര്യം.

162. തെളിയിച്ചു = സന്തോഷിപ്പിച്ചു. പൃഥ്വിപതികൾ = രാജാക്ക
ന്മാർ. ജപം = പഠി.

165. തത്ത്വപരം = അവരുടെ ജപം. വിജപന്മാർ = രോഗം മാറി
യവർ.

167. ബ്രഹ്മസപരയുള്ള സദ്യ = ബ്രഹ്മണഭോജനം. (ഉട്ടു്) സൽ
കർമ്മനാശംകൊണ്ടു പുണ്യം ക്ഷയിച്ചു് ആപത്തിനുള്ള മാറ്റം തെളിയുമ
ന്നു ബ്രഹ്മണരെല്ലാം രാജവിരോധികളായിത്തീരുന്നതും ഉള്ള യുദ്ധതികൾ
ണ്ടാണു് ഇങ്ങനെ ചെയ്തിച്ചതെന്നു വിചാരിക്കണം.

170. അസംഖ്യം = (ക്രി. വി). കണക്കില്ലാത്ത. (ന. ണ്. ബഹു
വ്രിഹി)

171. മംഗലകർമ്മം = നല്ല ശേഷം.

172. കിളു് = സംശയം. പൊന്നും പണവും തൊണ്ടും കിളുകൾ
ണ്ടാറിയാംപോലു അരുമിത്തുമറിഞ്ഞുകൂടാത്തതു്. "സമുദായാഭിമാന
നതപ" എന്ന യോഗിധർമ്മത്തെ അഭിനയിക്കുകയാകുന്നു. ഇതു കൊണ്ടു്
ഇതയാൾക്കു പോകാത്തതും ചെയ്യണമെന്നല്ലാതെ ധനം സമ്പാദിക്കേ
ണമെന്നു് ആഗ്രഹമില്ലെന്നു മറുത്തുവർ ധരിക്കുകയും, അതു മുഖം ഏല്പാ
ക്കു തന്നിൽ വിശ്വാസം കനിക്കുകയും ചെയ്യുമെന്നും ആയാൾ ആലോചി
ച്ചിരിക്കുന്നു. അതുതന്നെ താഴെ പറയുന്നു.

176. ലക്ഷണം = ജ്യോതിഷാസൂത്രകാരമുള്ള ശുഭാശുഭനിമിത്തം.
ആകാ = നല്ലതല്ല. ('ഇതു മിത്രമോ') എന്ന ഉപായംതന്നെ.

180. പുഷ്പപുരം = കസേരപുരം. വർദ്ധമാനം = വർദ്ധമാനമെന്നു
പേരുള്ളതു്

181 ഗ്രാമം = (അ. പു. സ. ഏ) ഗ്രാമത്തിൽ.

184. ക്ഷുദ്രപ്രയാഗങ്ങൾ = ആഭിചാരകർമ്മങ്ങൾ. ശബരേശ്വ
രൻ = കർട്ടാശ്വരജൻ.

187. ജീവിതം = ശത്രുത.

188. ബലം = പെട്ടെന്ന് (അവ്യ).

189. അയൽനാടുവാഴ് = അടുത്ത നാടിനെ ഭരിക്കുന്നവൻ.
190. വീയുവാൻ = പരാക്രമമുള്ളവൻ. കിരോരധിനാഥൻ = കാട്ടാളരാജാവ്.
191. പാവനമാനസൻ = ശുദ്ധമായ മനസ്സോടുകൂടിയവൻ (ബ്രഹ്മി). പൈതൃകം = പൈതൃകം (അപ്പൻറത്ത്) ആയ. അത്ഥം (ധനം). മിത്രം = ബന്ധു.
192. വശീകരിക്കുക = സ്വാധീനമാക്കുക. (ഇതു ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ 'സുഹൃല്ലാഭം' എന്ന നീതിസമർത്ഥം)
ഇനി ചാണക്യാൻറ കഥയെ തുടരുന്നു.
195. ദ്വേഷാധിനാഥൻ = ദ്വേഷഭരണത്തിലെ രാജാവ്. ('പ്രത്യന്തേ ദ്വേഷഭാഷ്ട്രാൽ') എന്നും അഗ്രകോശംകൊണ്ടു ഭാരതവണ്ഡത്തിന്റെ പുറത്തുള്ള രാജ്യമെന്നു വിചാരിക്കാം.
ചാണക്യന്റെ "സന്ധി" എന്ന നയപ്രയോഗം
197. ദ്വേഷകാലശപരൻ = ദ്വേഷവഴങ്ങാത്ത നായകൻ. വിരശി ഖാമണി = വിരന്മാരിൽ ശ്രേഷ്ഠൻ സ്വയമതി = നിജലയമായ മനസ്സോടുകൂടിയവൻ. (ബ. ബ്രി).
198. നന്ദനാമാകിതന്മാർ = നന്ദന്മാർ എന്നു പേരുള്ളവർ.
മന്ദമതികൾ = ബുദ്ധിഹീനന്മാർ.
199. ധിക്രിയ = അപമാനം. കുപിതൻ = രാപ്പൻ. അക്ഷലം = നന്ദവംശം. മെയ്യൻ = ചന്ദ്രഗുപ്തൻ.
202. കന്ധം = ഇളക്കം (ഭയം)
203. നാട്ടാലൊരലം = നാട്ടിൽ പകുതി. (സപ്തമൃതത്തിൽ തൃതീയഃ പഴയപ്രയോഗം) "പത്താലൊന്നുകളെങ്ങിട്ടു തമ്മേക്കുഞ്ഞ പെരുക്കുക" ഇത്യാദി നോക്കുക.
204. സന്ധിച്ചക്രമം മനോരഥമൊക്കവേ — (എന്റെ) എന്നു വാക്യപൂരണം
205. ഭാസുരം = തെളിവുള്ളത് (സ്യുഷ്ടം)
206. തന്വി = അനുജൻ.
207. മലയാകതുലാവന്മാർ = മലയകേതു മുതലായവർ.
208. ചിത്തം ഒത്തു = മനസ്സു യോജിച്ചു.
209. നീതിമാൻ = നീതിശാസ്ത്രം അറിയുന്നവൻ.
211. തുച്ഛൻ = നിസ്സാരൻ. മുരാപെരത്രൻ = ചന്ദ്രഗുപ്തൻ.
212. മന്ത്രിപദം = മന്ത്രിസ്ഥാനം. ദ്വേഷപതികൾ = ദ്വേഷരാജാക്കന്മാർ.
213. പച്ഛതമന്നൻ = പച്ഛതപ്രദേശത്തിലെ രാജാക്കന്മാർ.

218. പഞ്ചസേനാധിപന്മാർ=അഞ്ചു പടനായകന്മാർ. സിന്ധുനി
വാസികൾ=സിന്ധുദേശത്തിൽ വസിക്കുന്നവർ. ശകന്മാർ=ശാലിവാഹ
നൻ എന്ന പ്രസിദ്ധനായ രാജാവിന്റെ പരമ്പരയിലുള്ള ഒരു ജാതി
ക്കാരർ.

219. പാരസീകന്മാർ=പാരസീകം (പേർഷ്യ) എന്ന ദേശത്തിലു
ള്ളവർ (പാഴ്സികൾ). യവനഗണങ്ങൾ=യവനന്മാരുടെ (ഗ്രീക്കരാജ്യ
ത്തിലെ ജനങ്ങളുടെ) കൂട്ടം.

220. ആനകന്യാഗൃഹം=മുദംഗാദിവാദ്യം=പെരുമ്പറ, കെമ്പു, മുദംഗം
മുതലായ വാദ്യം. (ഭാഷാപത്ത്+ബ. പ്രീ). വെക്കം=വേഗം. ധരിശി=ഭൂമി.

224 ചാണക്യചാരന്മാർ= ചാണക്യന്റെ ചാരന്മാർ. ചാര
ന്മാർ=ഗുഡമായി നടന്നു നടത്തുവത്തമാനമറിയുന്ന കിങ്കരന്മാർ

225. നന്ദസേനാധിപന്മാർ= നന്ദരാജാക്കന്മാരുടെ പടനായക
ന്മാർ. (ഇതു ക്ഷപണകന്റെ 'ദേദം' എന്ന ഉപായം) രഹസ്യം=ഗുഹ്യം. പ്ര
ത്യേകം=കാരോരുത്തരോടേയ്ക്കി.

226. ആഷാഡമുഷ്ണപക്ഷാദിക്=ആഷാഡമംസ (കർക്കി)ത്തി
ലെ കറുത്ത പക്ഷത്തിന്റെ ആദ്യത്തെ ദിവസത്തിൽ. ഉഷസ്സിന്=വെളി
പ്പിന്. കജവരേ=ചൊവ്വാഴ്ചനാൾ. (അ. പു. സ. ഏ) റിപ്പുജനം=ശത്രു
ക്കൾ.

229. കാലദോഷം=ഗ്രഹപ്പിഴ. ഏലതൈ=ഏല്പതൈ. (ശത്രു
ക്കളോടൊന്നിടൊതൈ).

232. മോക്ഷകൊള്ളുക=പ്രസിദ്ധമാവുക.

235. ലക്ഷണക്കാരൻ=ലക്ഷണം അറിയുന്നവൻ. (മേൽത്തിക്ക
ക്കാരൻ). ഓരോരോകാര്യം ഉണ്ടെന്നു പറഞ്ഞു=മന്ത്രിമാരോടോ രാജാവി
നോടോ പറഞ്ഞു അവധിവാങ്ങി എന്നു സാരം. മോരതരം=അതിഭ
യങ്കരം.

240. പൈത്ര്യം=പിതാവിനെ സംബന്ധിച്ചതു്. (ഇതു 'ദാനം'
എന്ന ഉപായമാകുന്നു).

244. ആമ്മർ=ആകംവണ്ണം.

247. മറ്റൊറ്റമേ=തെക്കും. പടിഞ്ഞാറും ഭാഗങ്ങളിൽകൂടി.

249. യുദ്ധസന്നദ്ധർ=പോരിനെത്തയ്ക്കിയവർ. മതിവീര്യം=ബുദ്ധിശക്തി.

254. അന്തരാ=മനസ്സിൽ. (അവ്യ) ഗ്രക്ഷൻ=ക്രമം

255. ദക്ഷിണഗോപുരത്തുടേ=തെക്കേ ഗോപുരത്തിൽകൂടി. കി
രതാധിനാഥൻ=കുടുംഭരാജാവു്.

257. അണ്ണവം=സമൃദ്ധം.
258. വീരമകടമണികൾ=വീരന്മാരുടെ കീഴിൽത്തീർത്ത രത്നങ്ങൾ=(മഹാവീരന്മാർ).
259. കടം=മസ്തകം. കംഭിവാതന്മാർ=വലിയ ആനകൾ.
261. തെളികെക്കടഞ്ഞ ചക്രങ്ങൾ=ചാണക്കുവച്ച നിറവും മുച്ഛയുമുണ്ടാക്കിട്ടുള്ള ചക്രങ്ങൾ. ചവളം=ഒരുമതിരി ചെട്ടുകുന്തം.
262. തോമരം=ഇരിമ്പുപര. പട്ടസം=തലയ്ക്കു അടിക്കൽ നന്നായിട്ടുള്ള ഒരായുധം.
263. തെല്ലികൾ=മുരത്തടികൾ. (ഒരടിക്കു അനേകംപേരെ കൊല്ലുന്നതായ ഒരായുധം. ഇതു ആനകൾക്കു ധരിക്കത്തക്ക ഒരായുധമായിട്ടാണു ഭാരതയുദ്ധത്തിലും മറ്റും വണ്ണിച്ചുകാണുന്നതു്.) നിഷ്ഠാരം=കഠിനം. മുസലം=ഇരിമ്പുചുയ്ക്ക. ശക്തികൾ=വേലുകൾ.
264. ശസ്ത്രങ്ങൾ=ആയുധങ്ങൾ. സന്നദ്ധർ=ഒരുങ്ങിയവർ.
265. ചട്ട=യുദ്ധത്തിൽ ശത്രുക്കളുടെ ആയുധം ഏല്പാതിരിക്കത്തക്കവണ്ണം ഉണ്ടാക്കുന്ന കുപ്പായം. ധൂഷർ=ശൂരന്മാർ. പത്തിവരന്മാർ=കാചാർത്തലവന്മാർ.
268. ഉത്തരഗോപുരം=വടക്കെ കോട്ടവാതിൽ.
270. ബലസന്നാഹൻ=ബലം (കെട്ടപ്പെട്ടതു്) ആയ സന്നാഹം (കവച)ത്താടുകൂടിയവൻ “കവചോഗാത്രഭാസേച സന്നാഹേ പടഹേച” എന്നഭിധാനം.
272. മന്ത്രാലയം=മന്ത്രശാലയുടെ ഉൾഭാഗം.
274. രാജപുത്രപം=രാജാവിന്റെ പുത്രൻ എന്ന അവസ്ഥ. രാജൈകദേശം=രാജ്യത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗം.
276. ഇന്ദ്രം=ഇന്ദ്രനെ. (അവ്യ) പരപമതി=ഭർത്സ്യദ്ധി.
278. പരക്കങ്ങൾ=കൂറവ ചനങ്ങൾ.
282. പദ്മതന്ദ്രബലരഘുങ്ങൾ=പദ്മതന്ദ്രരാജാവിന്റെയും നന്ദരാജാക്കന്മാരുടേയും സൈന്യങ്ങൾ.
285. അഭ്യാസം=പരിപ്പു്. പിൽപ്പാടു=പിന്നാക്കം. പിൻപെടു=പിൻഭാഗത്തു്.
289. കമകം=പ്രഹരിക്ക. നാണയം=മരണം. ചരപങ്ങൾ=വില്ലുകൾ. മലയ്ക്കുക=മലപോലെയായുക (വീക്കുക).
292. തട്ടുകേട്ടു്=തരക്കേട്ടു്. പട്ടുകിടക്കുക=പടിഞ്ഞുകിടക്കുക. കൂരവു=കൂർത്ത അമ്പു്.
294. “ഘോരം പട”=യുദ്ധം. ഭയങ്കരം (തന്നെ) സംഗരം=യുദ്ധം.

296. അന്തകവാസം = അന്തകന്റെ ആവാസം (ആലയം)
297. ചീരളന്നം = പെട്ടെന്നു. (ചീര = അനുകരണശബ്ദം).
298. നിവ്വിചാരമാർ = ആലോചനയില്ലാത്തവർ.
314. കെട്ട് = തോറ്. ആകലപ്പെടുക = വ്യസനിക്കുക.
317. ശോകേന = (തൃതീയ)ഭാവത്തോടെ.
318. അന്തഃപുരം = രാജധാനിയുടെ ഉൾഭാഗം.
327. ചാണക്യശാസനം = ചാണക്യന്റെ കല്പന. മുഴലം = പുറം.
329. സേനാബലം = സൈന്യത്തിന്റെ ശക്തി.
333. അരാജകം = രാജാവില്ലാത്തത്.
339. ഇങ്ങ് = ഇവിടെ (എന്നിച്ച് എന്നു സാരം). ചാലരജനം = നഗരവാസികൾ.
343. മന്ത്രിക്കക = ആരും അറിയാതെ ആലോചിക്കുക. മന്ത്രാലയം = ആലോചനയുടെ ഫലം.
348. ഉദയങ്ങൾ = ജയാ പരാജിപ്പാനുള്ള മാർഗ്ഗങ്ങൾ.
349. തപോ വനം = തപസ്സു ചെയ്യാനുള്ള കാട്.
351. ആത്മമോദം = (ക്രി. വി.) സന്തോഷത്തോടുകൂടി
352. തപമുൾക്കാണ്ഡം = ഉള്ളിൽ വ്യസനത്തോടുകൂടി. ചാണക്യകല്പിതം = ചാണക്യന്റെ കല്പന. ആവത് - ഇല്ല - എന്നു - കല്പിച്ചു = ചെപ്പുതെ തരമില്ല എന്നർത്ഥം.
356. ഉച്ഛരാദേവകലത്തമൻ = ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠൻ (ഉച്ഛരാ = ഭൂമി).
357. അവൻകർഷ്ടകൾ = അവന്റെ ആലോചനകൾ. അഥ = (അവ്യയം) പിന്നെ. “പാത്താൽ” — എന്നു മുതൽ. “വന്നിവാൻകാക്കൽ വീണിടമല്ലൊ ദയം” എന്നുവരെ ചാണക്യന്റെ വിചാരം. ഈ വിചാരത്തിൽനിന്ന് അമര്യരക്ഷസന്റെ ബുദ്ധിശക്തി, സ്വാമിഭക്തി, സിതിനെപ്പുണ്യം മുതലായ ഗുണങ്ങളും, അഗ്നിമിത്രം ചാണക്യനു രാക്ഷസമാത്യനെക്കുറിച്ചുള്ള ബഹുമാനവും വ്യക്തമാകുന്നു.
359. പാത്താൽ = ആലോചിച്ചാൽ. ഇവൻ = പദ്മതരംജൻ. മഹാബലൻ = വളരെ സൈന്യശക്തിയുള്ളവൻ.
361. ബാധിക്കുക = ഉപദ്രവിക്കുക. നീതിബലംകൊണ്ടു = (സൈന്യബലംകൊണ്ടല്ല.) എന്നു സാരം.
362. ഫന്തവ്യൻ = കൊല്ലപ്പെടേണ്ടവൻ. മന്ദം = ചതുക്ക (കലകൃമത്തിൽ).

366. മനോരം = ആഗ്രഹം (രക്ഷസമാത്യനെ വശത്താക്കുക.) കൊല്ലുക = കൊല്ലുക + ഏ = കൊല്ലുകതന്നെ.

375 സത്യവ്രതൻ = സത്യനിഷ്ഠയുള്ളവൻ. നിജസത്യം = തന്റെ സത്യം (നന്ദവംശവി. നാശം ചെയ്യുന്നതാണെന്നുള്ള സത്യം).

377. ആസ്ഥയാ = (ആ. സ്രീ. തു. ഏ. വ.) ആഗ്രഹത്തോടു കൂടി,

രണ്ടാംപാദം കഴിഞ്ഞു.

— — —

മു ന്ന പാദം .

(കേകാവൃത്തം)

1. ഇതാ = മിതം “പാലോത്ത ഏനമുതൽ — പരകനീ” എന്നു വാദം തത്ത്വത്തോടുള്ള അപേക്ഷ.

8. നീരസന്മാർ = അറിവില്ലാത്തവർ. സരസന്മാർ = അറിവുള്ളവർ.

10. തിരുയ്ക്കുക = മടിക്കുക.

11. നന്ദരാജൻ = സർപ്പാത്മസിലി.

13. മന്ത്രമണ്ഡപം = കയ്യൂവി ചാരസ്ഥലം.

14. അപർകളോട് = ചന്ദ്രഗുപ്താദികളോട്.

15. പഞ്ചതപം = മരണം

18. മാനശോകദികൾ = മാനം ദുഃഖം മുതലായവ. (ബഹുവ്രീഹി) ദീനൻ = പരവശൻ.

24. മോഹം = അറിവില്ലായ്മ.

26. സാക്ഷാൽ = (അവ്യ) പരമോത്ഥമയിട്ട്,

27. മന്നിടസുരവരൻ = ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠൻ.

28. വൃജം = കളവ്.

29. പ്രയാഗം = ഉപായം. ചന്തമായ് = ഭംഗിയായ്, അനുസരിച്ചു = സമ്മതിച്ചു. (അനുനയിച്ചു)

32. മനസത്തോടുകൂടി = ആലോചനയോടുകൂടി.

33. ഗാഢമത്സരം = ഉറച്ചവൈരം.

34. ഹസ്തിപൻ = ആനക്കാരൻ. ശില്പി = ചിത്രപ്പണിക്കാരൻ. ശസ്ത്രദന്മാർ = യന്ത്രപ്രയോഗം ചെയ്യുന്നവർ.

35. രക്ഷസപ്രയുക്തന്മാർ = രക്ഷസനാൽ നിയോഗിക്കപ്പെട്ടവർ.

36. ധന്യർ=മാഗ്നവന്മാർ.

38. പാപമാനസൻ=ദുർബ്ബദ്ധി. (ബ. പ്രീ.) ബദർഫലം=ജന്മപുഷ്പം.

43. അമാത്യൻ=അമാത്യരാക്ഷസൻ.

45. താപസഭണം=താപസന്മാരാൽ കൈടുക്കപ്പെട്ടത്.

46. സിദ്ധിപെടകം=മറിക്കുക.

47. ബന്ധശാശ്വതിചൂഷകകാണ്ഡം=തന്നും ചന്ദ്രഗുഹയും തമ്മിൽ ഉള്ള കൂട്ടുകെട്ടിൽ ഇരുക്കുന്നവന്നെങ്കിലും എന്നുള്ള സംശയത്താൽ. അതിൻ=സർവ്വാർത്ഥസിദ്ധിയുടെ ഗുണത്തിൻ.

48. സർവ്വകാക്ഷിതങ്ങൾ=മല്ലാ ആഗ്രഹങ്ങൾ (ചന്ദ്രഗുഹയെന്നെന്നെ സർവാർത്ഥസിദ്ധിയെ രാജാവാക്കി വാഴിക്കണമെന്നുള്ള ആഗ്രഹം.)

49. ത്രക്ഷൻ=തീക്ഷ്ണൻ.

51. പവതേഭാവത്തെ=പവതകരാജാവിന്റെ അഭിപ്രായത്തെ.

53. ചിത്രം=ആശ്ചര്യം. നന്ദരാജാക്കന്മാരെക്കൽവാൻ ചന്ദ്രഗുഹ സഹായിയായിരുന്ന പവതകൻ രാക്ഷസന്മാരേയും ശത്രുവാണു്; അങ്കിലം ചന്ദ്രഗുഹയുടെന്നുപോലെ പവതകനാടു രാക്ഷസൻ പൂർവ്വരോരമില്ലാത്തതിനാൽ ഇപ്പോൾ രാക്ഷസൻ പവതകൻ വളരെ പ്രിയനായി.

56. തൽപുത്രൻ=അവന്റെ പുത്രൻ (മലയകേതു). ഉന്നതൻ=പ്രബലൻ. തൽഭാരതാവു=പവതകന്റെ സഹോദരൻ. ഇവിടെ ഒരു ശത്രുവിനെ നശിപ്പിക്കുവാൻ അയാളുടെ ബന്ധുവായിരുന്ന വേറെ ഒരു പ്രബലനെ ദൂരദൂരവാക്കി അയാളും തന്നും തമ്മിൽ സന്ധിപ്പെടുന്നതിനാൽ ഭേദമെന്ന ഉപായവും സന്ധിയെന്ന നയവും വ്യക്തമാകുന്നു.

58. സ്വാമിവാധത്തിൻ=നന്ദവാധത്തിൻ. നിർമ്മിയാദി=മയ്യോദയില്ലാത്തവൻ. മയ്യോദ=കായ്യാകായ്മങ്ങളുടെ ഒരു അതിർ=(നിന്മമം). 'മരിയാദ' എന്നതു 'മയ്യോദ' എന്നതിന്റെ തത്സംബന്ധമാണു്; എന്നാൽ 'നിർമ്മിയാദി' എന്ന പ്രയോഗത്തിന് ഗതി കല്പിക്കുവാൻ വഴി കാണുന്നില്ല. ഈ പ്രയോഗം ഇതിൽ വളരെ അധികം കാണുന്നുണ്ടു്.

62. ആഭിചാരകർമ്മം=മാരണകർമ്മം. നിശ്ചലമായ്=ആരുമറിയാതെ. നഗ്നൻ=ചന്ദ്രമുട്ടക്കൊത്തവൻ ഇങ്ങനെയുള്ള കർമ്മങ്ങൾ മന്ത്രം മേൽക്കൽ ചെയ്തുകൊണ്ടു്.

64. ദോഷകണ്ഡം=ദോഷക്കുഴി. കരഗ്രഹിണി=ഇല്ലാത്തവയുള്ള ആകൃതിയെടുക്കിയവൾ. (ബ. പ്രീ.) ആതപിയാലനം=നീളമുള്ള കണ്ണുകൾക്കുടിയവൾ. സുന്ദരി (ബ. പ്രീ)

65. അനകീദേവി=നീതം. ഉതരിതാ=പുറപ്പെട്ടവൻ.
 ധന്യശിലാ=നല്ല ശിലാത്തട്ടുകൂടിയവൻ. (ബ. പ്രീ) അതിസുന്ദരം
 രംഗി=പൂർവ്വ സന്ദർശി. (ബ. പ്രീ)
68. മാനിനി=സ്മിതം.
69. ആലിംഗനം=ആശ്വസനം.
71. ദുഷ്കരജൻ=പാവകൻ. നിശ്ചലമതി=മനസ്സാപ്പുള്ള
 വൻ (ബ. പ്രീ)
72. മാൽ-തുരുന്ന്=പ്രസന്നത്തോടുകൂടി.
73. മാദം=സന്തോഷം.
74. ചന്ദ്രദീപോദ്ഭവി=ചന്ദ്രാനുപാപ. മനോഹരമായ മുഖ
 തോടുകൂടിയവൻ. (ബ. പ്രീ) വിലാസിനി=സ്മി. വിലാസമുള്ളവൻ എ
 ന് അർത്ഥം.
76. സർവ്വമാനന്ദരൂപാ=മുല്ലംവരെയും മോഹിപ്പിക്കുന്ന രൂപ
 മുള്ളവൻ. (ബ. പ്രീ)
77. ഏനംക്ഷി=മരണിന്റെ കണ്ണുപാലയുള്ള കണ്ണാടുകൂടിയ
 വൻ. (ബ. പ്രീ)
78. വിഷ്ണുവി=വിഷ്ണുവിതയ്ക്കു സ്മി.
79. കണ്ടിവാർകഴലി=നല്ല തലമുടിയുള്ളവൻ. (ബ. പ്രീ) ത
 ണ്ടലർബ്ബാണം=തണ്ടലർ (താമരപ്പൂവ്) ആകുന്ന ബാണം. താമരപ്പൂവു
 കാമാലവന്റെ ബാണമാകുകയാണു് 'തണ്ടലർ ബാണം' എന്നതിന്നു് 'ത
 ബാണം' എന്ന് അർത്ഥം കിട്ടുന്നതെന്നായിരിക്കാം. കവി, വിവക്ഷിച്ചിരിക്കു
 ന്നതു്. അങ്ങനെ അർത്ഥം കിട്ടേണമെങ്കിൽ 'തണ്ടലർ ബാണബാണം'
 എന്നു പ്രായാഗിക്കേണ്ടതാണു്. മാത്രം അബദ്ധമല്ലെങ്കിലും ശ്ലിഷ്ടമാണു്.
80. സസ്മിതം=പുഞ്ചിരിയോടുകൂടിയതു്. (ബ. പ്രീ) മുഖപത്ഥം=
 മുഖം (ആദേശരൂപകം)
81. ശയനമന്ദിരം=കിടപ്പുമുറി.
83. കലമന്ത്രി=കലത്തിലെ (നന്ദവശത്തിലെ) മന്ത്രി.
89. നീതായൽ=ന്യായമറി. സമക്ഷത്തു്=മററുള്ളവരുടെ മു
 ളിൽ (പ്രത്യക്ഷമായി) മന്ത്രികലസത്തമൻ=മന്ത്രിശ്രേഷ്ഠൻ.
90. തരം=തരം.
92. പഞ്ചബാണേണി=കാമനീകാരം. ചഞ്ചലമഴി=ചഞ്ചല
 ണ്ടായ (ഉളക്കുന്ന) മഴകാളാടുകൂടിയവൻ. (ബ. പ്രീ)
94. ധാത്രി=ഭാഗി
96. മൃഗം=ബന്ധു. പ്രാപസ്തോദം=പ്രാണനെപ്പോലെ സ്തോ
 ഹം. (ധർമ്മധർമ്മകൾക്കു് അഭയംധർമ്മം)

97. വന്തകൻ=വന്തവാൻ (മുതലാളി). കളത്രം=ഭാര്യ.
101. നിമുഡം=ചുരുക്ക രഹസ്യം.
102. ഹാനി=നാശം.
103. ചോകരഞ്ജനം=ജനങ്ങളോടുള്ള ഏർപ്പാട്. മേദിപ്പിക്ക=മരിപ്പിക്കുക.
105. ജീവനം=പ്രാണൻ.
106. കണപം=ശവം. വരിജമിഴിയൻ=വരിജം (തമരപ്പൂവു പോലെയുള്ള മിഴിയേടുകൾ യന്ത്രം=സ്രീ. (ബ. പ്രീ)
107. മേലുനം=മേലു (പവ്തക)ന്റെ ജനം. പെരന്തൻ=പട്ടണവെഴുകുക.
109. ശോകരോഷാദികൾ=ശോകം (ദുഃഖം) രോഷം (കേവലം) മുതലായവ. ബന്ധുജനിയെക്കുറിച്ചു ശോകം; ശത്രുവായ രാക്ഷസന്റെ പേരിൽ രോഷം. ഭാവിച്ച്=നടിച്ചു (വംശാവതരിപ്പിച്ചെന്നു സാരം).
110. രാജനിഗ്രഹം=രാജാവിന്റെ (പവ്തകന്റെ) വധം. മന്ത്രികലനിച്ചൻ=മന്ത്രിവർഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട നിന്ദ്യൻ.
111. ഭടന്മാർ=കിങ്കരന്മാർ.
112. ശൂന്യം=നിഷ്ഠനം (കഴിഞ്ഞുകിടക്കുന്നതു്).
113. ചോഷവും—കെണ്ടു=പ്രാസിലുമായി.
114. നയഗുണം=നീതികേശലം. വിജ്ഞാപൻ=ചാണക്യൻ
116. ഉദ്യോഗിക്കുക=ഉത്സാഹിക്കുക.
119. സർവ്വം=(അവ്യയം) എല്ലായിടത്തും.
120. മേദിപ്പിക്കുക=അകറ്റുക.
122. ഭാഗധേയം=ഭാഗ്യം. കല്പിച്ച്=നിശ്ചയിച്ച്. സമീപൻ=മന്ത്രി.
124. നിശ്ശേഷഗുണനിധി=സകല ഗുണങ്ങളുമുള്ളവൻ.
126. സർവ്വം=(അവ്യയം)എപ്പോഴും.
128. പാകം=ഹിതം.
131. യുദ്ധം=മുതൽ.
132. വ്യാജം=കളവ് (ചതി)
133. ശ്രദ്ധാർഹകൻ= ഉഗ്രമായ കോപത്തോടുകൂടിയവൻ. (ബ. പ്രീ)
134. ഘോഷംകൊള്ളുക=തൂറന്നു പറയുക.
135. കർമ്മം=ദയാശം.
137. കണ്ഠപം=അപകടം.
139. അന്ധകാരങ്ങൾ=വിഡ്ഢിത്തങ്ങൾ.

141. പ്രേതകൃത്യങ്ങൾ=മരിച്ചവനെ ഉദ്ദേശിച്ചുള്ള കർമ്മങ്ങൾ.
(അല്ലെങ്കിൽ ശക്തിയകൾ എന്നു സാരം.) പാതിരാത്നം=പാതിരാവായ സ്ഥലം. (രാ=രാവ്, വകാരലോപം) കർമ്മധാരയൻ.

142. ചാതുര്യം=ഭംഗി.

143. മതം=അനുവാദം.

147. ശത്രുശക്തി = ശത്രുക്കളുടെ ശക്തി. ശത്രുക്കളിൽ ഏതാനും പേരെ നിഗ്രഹിച്ചിട്ട് ഏതാനും ചിലരെ നിഗ്രഹിക്കാതെ വിട്ടുകളയുന്നതു നീതിശാസ്ത്രവിരുദ്ധമാകുന്നു.

150. പുഷ്പപത്തനം=കസുമപുരം.

156. മോയ്യാനാംപശുവിനെ= നിസ്സാരതപംകൊണ്ടു പശുപ്രായരായി ഗണിച്ചു പറഞ്ഞതാകുന്നു.

159. പ്രതിജ്ഞ=ശപഥം.

161. ദ്വിപങ്ങൾ=ദ്വിപുകൾ. (സമുദ്രമധ്യത്തിലുള്ള കരകൾ).

162. ശത്രുഭേദം= ശത്രുക്കളായ ചന്ദ്രഗുപ്തചാണക്യന്മാരെ തമ്മിൽ തെറ്റിക്കുക.

163. രഞ്ജിപ്പിക്ക=എണക്കുക.

165. നിശ്ചലഹൃദയൻ=മനസ്സറപ്പുള്ളവൻ. (ബ. ബ്രീ)

166. യുദ്ധാഭയാഗം=യുദ്ധത്തിനുള്ള ഭയം.

169. മാനവകലശ്രേഷ്ഠൻ= മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിൽ തലവൻ (രാജാവ്.)

170. പുഷ്പമന്ദിരപ്രവേശം=കസുമപുരത്തിലെ രാജധാനിയിൽ പ്രവേശിക്കുക. ശത്രുനിഗ്രഹം കഴിഞ്ഞാലും ഉടനെ ശത്രുവിന്റെ തലസ്ഥാനത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നത് അപകടമാണെന്നു നീതിശാസ്ത്രസിലാന്നമുള്ളതിനാൽ ചാണക്യൻ ചന്ദ്രഗുപ്തനെ ഇതുവരെ പട്ടണപ്രവേശം ചെയ്യിച്ചിട്ടില്ല. ശിപ്പികൾ=കരകൾശലക്കൾ. രാജധാനിയുടെ അറ്റകുറ്റങ്ങൾ തീർത്ത് അലങ്കരിക്കുന്നവർ.

171. നന്ദമന്ദിരപ്രവേശം= നന്ദന്മാരുടെ രാജധാനിയിൽ കയറുക.

173. തോരണം=ഗാഢദോരത്തിന്റെ പുറത്തു കമാനാകൃതിയിൽ ഉണ്ടാക്കുന്ന ഒരു കാരവിശേഷം. "തോരണേശ്വരീ ബഹിർഭാഗം" എന്ന് അഭിധാനം. ചാരം=മനോഹരം.

174. ഗോപുരം=കോട്ടപ്പടിവാതിൽ 'പുരഭാഗംതുഗോപുരം' എന്ന് അഭിധാനം. വാപികൾ=കുളങ്ങൾ. കൂപങ്ങൾ=കിണറുകൾ. നിക്ഷേപം=അഴിക്കില്ലാത്തത്. ശത്രുക്കൾ ജലസേചനങ്ങളിൽ വിഷംകലക്കും. അതിനെ പരിഹരിക്കണം.

176. സൂത്രകാരന്മാർ=ശില്പികൾ.
177. കാഞ്ചനരേരണം=സപ്തമയമായ രേരണം. ചഞ്ചലം=ഏകദശം (സംശയം).
178. വിശൈലകമനേഹരം=ലോകത്തിൽ പച്ച ഏറ്റവും വശേഷമായിട്ടുള്ളത്. വിശകർമ്മാവ്=ദേവശില്പി.
- 179 രാജസം=ഭംഗിയുള്ളത്. ജനങ്ങളുടെ പ്രശംസക്കു വിഷയമായിട്ടുള്ളത്. രാജമന്ദിരദാദരം=കോവിലകത്തിന്റെ പട്ടിക്കൽ. (അ. ന. സ. ഏ. വ)
180. ശില്പശാസ്ത്രം=തച്ചശാസ്ത്രം.
184. മരണം=വധം.
186. വേണ്ടതില്ല=കൊള്ളാം (നന്നായി) മരേപ്പൊ=ഏതിർഭംഗം. (അവർ വിപരീതമായിട്ട്).
187. പ്രശംസിക്കുക=പുകൾത്തുക. (അഭിനന്ദിക്കുക).
188. ഉചിതജ്ഞൻ=വേണ്ടത് അറിയുന്നവൻ.
189. സ്വാമി=രാജാവ്. തുമയോട്ട്=നല്ലവണ്ണം.
191. ഉഴററാട=വേഗത്തിൽ.
192. കൊണ്ടുന്ന്=കൊണ്ടുവന്ന് (സന്ധിയിൽ വകുരലോപം) അഥ=അനന്തരം (അവ്യ).
194. സമ്മാനിക്കുക=സമ്മാനം കൊടുക്കുക.
195. മുഖ്യത്വം പരഞ്ഞതിന് അന്തരം വരാത്തതായത്=നന്ദവധത്തിന് ഉത്തമപ്രകാരം സഹായിച്ചാൽ നന്ദരാജ്യത്തിൽ പകുതി കൊടുക്കുമെന്നു താൻ പറഞ്ഞിരുന്നതിന്നു നീക്കം വരാതിരിപ്പാൻവേണ്ടി.
196. ചിരന്തിമേല=ആസനത്തിൽ.
197. അലംഭക്യം=രാജ്യത്തിൽ പകുതി.
198. വൈരം=പൂർവ്വതശപരണ കൊല്ലിച്ചതു ചാണക്യനാണെന്നുള്ള വിശേഷം.
201. പട്ടം=കിരീടം വെക്കുന്നതിനു മുമ്പിൽ നെറിയമൽകെട്ടുന്ന ഒരു ഉപ്പിപ്പഞ്ചഡം.
202. ചട്ടം=രാജകുഞ്ചുകം. ചെമം=തെളിവ്.
203. മണികടം=രത്നം പതിച്ച കിരീടം. കത്തിലം=കണ്ഠഭരണം (കുഴുത്തില-അണിയല-ഇവയിലെ ലകാരംപോലെ ചിന്ത്യാ) കഞ്ചികൾ=അരങ്ങാണു കൾ ചെട്ടും=ചന്തം. (സർവ്വാംഗമലങ്കരിപ്പിച്ചിട്ടു വഴിപാടായി) എന്നു മുമ്പിൽ പറഞ്ഞിട്ടു പിന്നെ കാരോ അലങ്കാരങ്ങളുൾക്കൊള്ളിച്ച പാഞ്ചതകം. ആദ്യം സമർപ്പിച്ചായിപ്പറഞ്ഞതിനെ വിവരിച്ചുവന്നല്ലാതെ ഇവിടെ പെന്തെക്കുചില

204. ഗജവരൻ=റാലിയ ആന (ആനപ്പുറത്തു് അന്തരികെട്ടി രാജക്കന്മാർ അതിൽ കയറി സഞ്ചരിക്കുന്നതു പ്രസിദ്ധമാണല്ലോ)

206. സമസ്തർ= ഫല്ലാവരം. പവ്തഭാതാവു = പച്ചതങ്കന്റെ സേദരൻ (വൈശാധകൻ) മന്നൻ=രാജാവു്. കല്പിക്കുക=നിശ്ചയിക്കുക.

203. വെൺകൊറ്റക്കട= വെള്ളനിറത്തിലുള്ള രാജചിഹ്നമായ കട (കർമ്മധാരയൻ) തഴ=പലനിറത്തിൽ ചട്ടകളെക്കൊണ്ടു് ഏതെറി പിടിപ്പിച്ചു കടവോലെ ഒരു കരപ്പിടവൽ കെട്ടിയുണ്ടാക്കി ആനപ്പുറത്തും നില്പിത്തും പിടിക്കുന്ന ഒരു അലങ്കാരസംയനം വെൺചമരികൾ=വെഞ്ചാമരകൾ. ശാഖമട്ടളാഭരീമുദംഗവംഗ്യങ്ങൾ=ശംഖങ്ങളും, മട്ടളങ്ങളും, ഭേരികളും, മൃദംഗങ്ങളും (ചേരപൻ) ആയ വാദ്യങ്ങൾ. (കർമ്മധാരയൻ). ഭേരി=ചെരുമ്പറ. ആയുധപരണികൾ=ആയുധം പാണിയിലുള്ളവർ. (ബ. പ്ര.)

209. പുഷ്പപുരംമുന്നിട്ടു് =പുഷ്പപുരത്തിലേക്കു്. യന്ത്രതോരണച്ചുട്ടു് =യന്ത്രംകൊണ്ടുള്ള തോരണത്തിന്റെ ചുട്ടു്.

212. പുരുഷാരം=ജനസംഘം (അകമ്പടിക്കാരും മറ്റും)

213. ഹസ്തിനി=പിടിതാന.

214 ചന്ദ്രാലങ്കാരാഷ്ട്രൻ=ചന്ദ്രലേഖയുടെ അംബഷ്ടൻ (ആനക്കരൻ) ബാബ്ബരകരവ്യൻ=ബാബ്ബരകൻ എന്ന പേരുള്ളവൻ.

215. രാക്ഷസനാമതം=രാക്ഷസന്റെ കല്പന (ചന്ദ്രഗുപ്തനെ വധിക്കുക). ഉറയുരുക=ഉറയിൽനിന്നു് ഉരുയുക (ക്രിയദസമാസം).

216. ചിരമുഖം=ദോശത്തിൽ.

217. ഗതിവേഗം=ഗതിയുടെ വേഗം. (ഗതി=നടപ്പു്).

218. പ്രഭുലക്ഷ്യം=പ്രഭുവും തെറ്റിയതു്) ആയ ലക്ഷ്യ (ലക്ഷ്യം=ഉന്നം)ത്തൊടുക്കിയതു്. (ബ. പ്രി) കുറിക്കുകൊള്ളാത്തതു് എന്ന സംശയം. മുഖംവു്=ശിരസ്സു്.

219. നിഷ്പാലം=ഫലത്തൊടുക്കുടാത്തതു് (നഞ്, ബ. പ്രി) അരുവിനശം=തന്റെ വിനാശം.

220. മുക്കമുക്കം=മുക്കിൽ ഏക, (ക്രിയദസമാസം സമുദീതൽ പുരുഷൻ). പാപമേവതനൻ=മുർബ്ബുദ്ധി.

224. പുരപ്രാപ്തി=പട്ടണപ്രവേശം.

225. അഭയത്തൊഴുതൻ=അഭയദത്തൻ എന്ന പേരൊടുക്കിയവൻ (ബ. പ്രി)

227. വീര്യം=ഫലശക്തി. മുസ്തം=പൊടി.

228. ദോഷങ്ങൾ=ചാതവിത്തു ഫലങ്ങളുടെ കേരപം.

229. ഭൂമന്യുരോദേന്ദ്രൻ=ഭൂമുരോദേഷ്ടൻ. വസ്ത്രം=നിറം.

230. റിഷമുണ്ണം=വിഷമയമായ പെട്ടി.
235. ഗുഹ (അവ്യയം) ഇവിടെ ഇം വിഷയത്തിൽ (വൈദ്യത്തിൽ)
236. ആചാരം=നടപ്പ്.
237. വിരോധകരവദ്യൻ=ലോകത്തിൽ പ്രധാനവദ്യൻ.
238. ശയനാധികരം=പള്ളിയിൽ ചെർപ്പുകരൻ.
240. രാക്ഷസപ്രയുക്തൻ=രാക്ഷസനാൽ നിയോഗിക്കപ്പെട്ടവൻ.
അക്ഷയധനവർണ്ണം=വളരെ ധനമുള്ളവൻ.
241. നിഷേധം=പറഞ്ഞപ്പോൾ.
244. ധനാഗമം=ധനമുണ്ടാകുന്നതല്ല.
245. ക്ഷണിനെന്നായ്=ചെറുപ്പംവെള്ളമായി.
246. പരിഷ്കരം=അപഹരിക്കുക.
249. ധരണി=ഭൂമി.
250. സുരംഗം=ഗുഹ (നിലവറ). ഉഷ്ണീകം=തരത്തിൽ തരം വരുന്ന സമയം.
252. സുഷിരങ്ങൾ=പുരങ്ങൾ.
253. ഇന്ദ്രിൻ ചരത്തു=ഇന്ദ്രിൻകൂട്ടം.
256. മംസഖണ്ഡങ്ങൾ=ഇറച്ചിപ്പുറങ്ങൾ.
257. അശനമേം=തീറ്റക്കായി (അവ്യ). സുരംഗാന്തരം=നിലവറയുടെ ഉച്ചിൽ (അ. ന. സ. ഏ. വ)
258. ഷേംഭം=പ്രകൃതി.
259. പേപേടകം=പരവശമാക്കുക. ധൃമം=പുക.
260. അഗ്നിപാലകം=തീയിന്റെ നാളങ്ങൾ. പെരിയുക=ഭരിക്കുക.
261. സഭാകംഭം=മുപ്പോഴം (അവ്യ). സാവധാനം=മനസ്സിൽ തത്ത്വം.
272. അഞ്ജസം=വേഗത്തിൽ (അവ്യ). രഞ്ജിപ്പിക്കുക=വശീകരിക്കുക. നീതി=നയം. അനുദിനം=ദിവസംതോറും (അവ്യ).
283. പ്രധാനപുരുഷന്മാർ=പ്രധാന ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ. ഭദ്രഭാരികൾ=ഭദ്രഭാരികളായവർ.
264. മെഴുപ്പുതൻ=ചന്ദ്രൻ. കൈതവം=കളവ്.
265. പക്ഷപാതികൾ=ഭാഗങ്ങൾ. മന്ത്രിവീരന്മാർ=മന്ത്രിശ്രേഷ്ഠന്മാർ.
266. ഭദ്രാലന്മാർ=നല്ല സ്വഭാവമുള്ളവർ. വീരന്മാർ=പരാക്രമികൾ (മെഴുപ്പുള്ളവർ).

267. അയത്ത് = മറുത്തു, ഇടത്തു. (ഇതൊരപുവ്പ്രയോഗമാണെന്നു തോന്നുന്നു.) പ്രയത്നം = ഉത്സാഹം (വേല).

268 പദ്യപുത്രൻ = മലയക്കീഴ്.

270. ഉദയകൗതുകം = സന്തോഷത്തോടെ. (ക്രി. വി.)

272. വ്യാജനം = കളവായി (അ. പു. തു. ഏ. വ.)

273. ഒട്ടാമ ആകാ = അശേഷം നന്നല്ല.

277. അത്തൽ = ആലസ്യം.

മൂന്നാം പാദം കഴിഞ്ഞു.

നാലാം പാദം.

(മിശ്രകാകളിവൃത്തം)

1. ശുകതരുണി! = പെൺതരു. സുശീലഗുണഭാസുരം = സൽസ്വഭാവംകൊണ്ടു ശോഭിച്ചതു്. തവ = നിന്റെ. മധുരഭാഷണം = സരസമായ വാക്കു്. ഹൃദയസുഖപൂരണം = മനസ്സിനു രസം വലിപ്പിക്കുന്നതു്.

2. മഹിതനയദോഹനം = വിശേഷമായ നീതിശാസ്ത്രത്തിന്റെ സാരഭൂതമായിട്ടുള്ളതു്. സകലജനമോഹനം = എല്ലാ ജനങ്ങളേയും രസിപ്പിക്കുന്നതു്. സർവ്വമോദാവഹം = എല്ലാവർക്കും സന്തോഷമുണ്ടാക്കുന്നതു്. സർവ്വശോകപഹം = എല്ലാ ദുഃഖങ്ങളേയും കളയുന്നതു്.

3. ചിത്രം = ഭംഗി.

4. ഫലമധുസിതാഭി = പഴം, തേൻ, പഞ്ചസാര മുതലായതു്. ഉപഭോജ്യതം = ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ടാലും. (ലോട്. ആത്മനേപദം പ്ര. പു. ഏ. വ. കർമ്മി).

5. കഥയ കഥയ = പറക പറക. (കേൾക്കാനുള്ള ഒരുതൃപ്തിയായതെ കേണിക്കുന്നതായ ദ്വിതീകൃതി) (ലോട്. പരസ്പരപദം മ. പു. ഏ. വ.).

10. യമപടം = യമന്റെ ചിത്രം. വേഷം തിരിയുക = വേഷം മാറുക. അമിതയമഭക്തി = അന്തകനിൽ വളരെ ഭക്തി.

11. അതിനിപുണൻ = വളരെ മിടുക്കൻ. ഉഴറി = ബലപ്പെട്ടു്.

13. അയിസുമുഖ = സുമുഖ, ഭദ്ര, ഇത്യാദികൾ ദൂതാദികളോടു്. അവരുടെ സ്വാമിപ്രീതിസുചകമായി ചെയ്യുന്ന സംബുദ്ധിയാകുന്നു. അവിചിതാപൂർത്തം = സകലജനങ്ങളുടെ സ്വഭാവം.

15. അഖില.....മകടമണി=സകല രാജാക്കന്മാരിൽ ശ്രേഷ്ഠൻ

18. ശൈത്യം=പരശ്വരം. ശീതം=മഹിമം. ശ്രീ=ഐശ്വര്യം. പ്രതാപം=ഔജസ്യം. കേളി=യശസ്സ്.

20. തദനം=അതിനുശേഷം. (അവ്യ)

22. നയനിപുണ!=നീതിശാസ്ത്രജ്ഞ! ഗുണസദന!=ഗുണങ്ങളുള്ളവേ! (രണ്ടും നിപുണകസംബോധനം).

29. രേരേക്ഷണ=(അ. പു. തൃ. ഏ. വ) കോപത്തോടുകൂടി; (ശത്രുനമശ്രവണംതന്നെ കോപകാരണം).

36. മിത്രം=സ്നേഹിതൻ.

39. ഹൃദയം=മനസ്സ് (തന്റെ ഹൃദയത്തെപ്പോലെ വിശ്വാസഭാജനമെന്നു സാരം)

40. പുഷ്പകചതപരം=പുഷ്പകം എന്ന തൈരവ്. മണികാരശ്രേഷ്ഠൻ=രത്നവ്യംപാരി.

41. നിന്ദ=പുച്ഛം.

44. കടംബങ്ങൾ=ഭയ്യാപുത്രാദികൾ.

45. ഇതി=ഇങ്ങനെ. (അവ്യ)

54. സഃ=(തച്ഛബ്ദം പു. പ്ര. ഏ. വ) അവൻ. ഖലു (അവ്യ) പുനഃ (അവ്യ). സഃ ഖലു പുനഃ=അവനുകളെ പിന്നെ.

55. അംഗുലിമുദ്ര=മുദ്രമോതിരം.

56. ശിക്ഷയിൽ=നല്ലവണ്ണം. (ഇതൊരു നാടോടിലാക്ഷയാണു്).

59. അംഗുലിയാഗമം=മോതിരംകിട്ടിയ വിവരം.

60. അതിനിപുണമായി=വളരെ വ്യക്തമായി (വെടിപ്പായി)

63. കപടവേഷൻ=വേഷം മാറിയവൻ (ബ. പ്രീ)

64. നഗരമണികാരൻ=നഗരത്തിലെ രത്നക്കച്ചവടക്കാരൻ.

66. അഭക്തൻ=കുട്ടി. മോഹനൻ=സുന്ദരൻ.

67. കോലാഹലം=ശബ്ദം.

69. മന്ദം=പതുക്കെ. (ക്രി. വി).

70. സുന്ദരംഗി=സുന്ദരി. (ബ. പ്രീ)

71. കോമളം=മനോഹരം. ഗാഢം=മുറുകെ.

72. നിഖവിലോചനം=കുറുപ്പുള്ള കണ്ണുകളോടു കൂടിയവൾ (സുന്ദരി). (ബ. പ്രീ)

73. പുരുഷൻവീരപ്തം=പുരുഷന്റെ വീരലിന്. ശീലം=ഭംഗി.

74. കന്നൽമിഴി=കന്നൽ (കരിങ്കുറുപ്പുവുപോലെയുള്ള മിഴി (കണ്ണുകളോടുകൂടിയവൾ. (ബ. പ്രീ). അഴിഞ്ഞു് =മരി.

75. പാദത്തിനോളം=കാക്കൽവരെ. ബലാൽ=യദൃച്ഛയായി.

76. ഉന്നം=കറവ്.

77. അക്ഷരങ്ങൾ=ഏഴുതുകൾ (ലിപികൾ) വിസ്തരിക്ക=അതു രൂപപ്പെടുക. (രാക്ഷസൻ കുടുംബത്തേടുക്ടി വളരുന്നവർക്കു മുമ്പേതന്നെ നാടുവിട്ടു പോയിരിക്കുന്നുവെന്നു പ്രസിദ്ധമായിരിക്കയാൽ ഈ രത്നവും പാരിയുടെ ഗൃഹത്തിൽ ഉള്ള ഒരു സ്ത്രീയുടെ കയ്യിൽനിന്ന്, രാക്ഷസനാമം കിതമായ ഈ അംഗുലിമുദ്ര ഉറ്റുവിഴിവുവൻ കാരണമെന്നെന്നുള്ള വിചാരംതന്നെ വിസ്തയകരണം).

78. മാനം=അഭിമാനം (ചാരൻ ഒരു തുഡുവർത്തമാനം കിട്ടുന്നത് അഭിമാനകരമാണല്ലോ).

80. ചാനിപുണകോകതികൾ=ചാരനായ നിപുണകന്റെ വാക്കുകൾ.

82. കാതില=ഇതു കണ്ണോടൊന്നമെന്നു സാമാന്യമായി സങ്കല്പിച്ചു 'കടുക്കൻ' എന്ന അർത്ഥത്തിൽ ഉപയോഗിച്ചിരിക്കയാണെന്നു രേണുനം. എന്നാൽ ഇതു സ്ത്രീകൾ കാതിൽ അണിയുന്ന ഒരുതരം ആഭരണത്തിന്നു മാത്രമേ പറയാറുള്ളൂ. 'തെങ്ങു', പന, കൈത ഇവയുടെ ഇളയ കാല ഒരേവിധിയിൽ കീറി മഞ്ഞൾ മുതലായവ ചെർത്തു പൂശിക്കിടയുന്നതിന്നു നൂറു സപ്താഹംകൊണ്ടും, രത്നം പതിച്ചും ഇങ്ങനെയല്ല, ഇത് ഉണ്ടാക്കപ്പെടുന്നതിനാലാണ് ഇതിന് 'കാതില' 'കാതിലോല', 'കാല' എന്നു പേരുകൾ ഉണ്ടായത്. 'കണ്ണികാ തലേപത്രം സ്ത്രീ' എന്നു അമരകോശം ഇതിനെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നതുണ്ട്.

85. സർവ്വതഃ=മുഴുവൻ (തന്തിൽ പ്രത്യയം, അവ്യയം)

86. നിരൂപിച്ചുകല്പിച്ചു=അലോചിച്ചുകല്പിച്ചു.

89. ഇക്കഥ=ചാണക്യചന്ദ്രശൂന്ധരൻ തന്നെയാണെന്നുള്ള സ. അതി.

91. വെക്കം=വേഗം.

93. ചോലാൻ=ഭയങ്കരൻ. മേറ്റുപോകൻ=മലയകേതു.

94. സേനാധിനായകൻ=സേനാപതികൾ.

95. കൈലാസരാജൻ=കൈലാസരാജ്യത്തിലെ രാജാവ്. മലയഗ്ര പൻ=മലയം എന്ന രാജ്യത്തിലെ രാജാവ്.

96. ശത്രുവിധംസനൻ=ശത്രുക്കളെ നശിപ്പിക്കുന്നവൻ.

97. ഗ്രീഷ്മസമാനൻ=ഗ്രീഷ്മ(ഗ്രീഷ്മമെന്ന ജതു)ത്തിനോടു തുല്യൻ. ഗ്രീഷ്മത്തിൽ അത്യുഷ്ണംകൊണ്ടു നീരുവറ്റി സമ്പന്നികൾ ഉണങ്ങിപ്പോകുന്നതും കാട്ടുതീവിനു വനങ്ങൾ ദഹിച്ചുപോകുന്നതും പ്രസിദ്ധമാണല്ലോ?

അതുപോലെ ശത്രുക്കളെ നശിപ്പിക്കുന്നവനെന്ന് സർവ്വ പ്രതിയോഗി കൾ=ശത്രുക്കൾ. കശ്ടിരൻ=കാശ്ടിരരാജ്യത്തെ രാജാവ്.

98 സിന്ധുനിചാസി=സിന്ധുരാജ്യത്തിൽ വസിക്കുന്നവൻ. ശകം ധിപൻ=ശകഗോത്രത്തിലുള്ള രാജാവ്. സിന്ധുക്ഷേണാഖ്യൻ=സിന്ധുക്ഷേണാൻ എന്ന് ആഖ്യയുള്ളവൻ (ബ. പ്രി.)

99. പരസീകന്മാർ=പേർഷ്യാരാജ്യവാസികൾ.

101. വ്യാജം=കളവു്. കുറി=കുറിമാനം. പത്രം=ഏഴുത്തു്. രാജപ്രവരൻ=രാജപ്രേഷാൻ. ചിത്രവർമ്മാദി മുൻപറഞ്ഞ പഞ്ചരാജക്കന്മാർ.

102. മേഘനാഭം=മേഘരാജാവായ മലയകേതുവിനെക്കൊണ്ടു്. ഏഷന്തൻ=ഏഷഃ (ഏതമ്ലബ്ധം പു. പ്ര. ഏ. വ) ഇതു ഞാൻ (വ്യാജമായ ഒരു കുറി ഏഴുതിച്ചുകൊടുപ്പിച്ചു മേഘനാഭനെക്കൊണ്ടു് അമാത്യനെ ഭരണകളയിപ്പൻ എന്നനാഥം.)

103. ശകടാസൻപക്കൽ=ശകടാസന്റെ അധീനത്തിൽ.

104. രാജപുരുഷൻ=രാജകീങ്കരൻ.

106. ധന്യമതേ!=സൽബുദ്ധ! ഗുണവാരിധേ!=വളരെ ഗുണമുള്ളവനെ! ബുദ്ധിവിചാസങ്ങൾ=ബുദ്ധി ചാതുര്യങ്ങൾ.

107. സുമുഖ!=മിടുക്ക!

108. കമ്പംചരാതെ=കൈറുവരാതെ.

109. ലേഖ=ഏഴുത്തു്. ഇന്നതു=നിദ്ദേശ്യമായ പ്രകാരത്തെക്കുറിക്കുന്ന സർവ്വനാമം. വാചകം=വാക്യം. (പദസമുദായം)

110. ആരാന്നം=കരാൾ (ഞാൻ) ഏതാന്നം ഒന്നു=ഒരുസാധനം (ഈ സാധനം) ഉണ്ടു്=(കൊടുത്തങ്ങയച്ചവിട്ടിട്ടു്+ഉണ്ടു്) എന്നു വക്ത്രയോജന ചെയ്തുകൊൾക ഒരുത്തൻ=കരാൾക്കു് (നിങ്ങൾക്കു്).

111 ഉപഹൃം=ആലോചിച്ചറിയത്തക്കതു്. സ്വയം=താൻതന്നെ. (അവ്യ) വാച്യം=പറവാനുള്ളതു്. ബാഹൃനാമങ്ങൾ=സംക്ഷാൽ 'സംജ്ഞകൾ (പ്രത്യേകപ്പേരുകൾ എന്നു സാരം) ഇതിന്റെ താൽപര്യം ഒന്നുകൂടി വിശദമാക്കും 'ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു്' ഇതു സാധനം കൊടുത്തയക്കുന്നു. എനിക്കു പറവാനുള്ള സംഗതി നിങ്ങൾതന്നെ ആലോചിച്ചുപരിയ്ക്കമല്ലെ' എന്നു ഏഴുതാവു. ആയു് ഏഴുതന്നുവോ ആയാളുടേയും, ആക്കുഴുതന്നുവോ ആയാളുടേയും, എന്തുസാധനം കൊടുത്തയക്കുന്നുവോ ആ സാധനത്തിന്റെയും സംക്ഷാൽപേർ ഏഴുതരുതു്. എന്നർത്ഥം. അതല്ലാതെ കാര്യം വ്യക്തമായി പറഞ്ഞാൽ അമാത്യരാക്ഷസന്റെ വിശ്വസ്തമിത്രമായ ശകടാസൻ ഇതു ചാണക്യന്റെ പ്രയോഗമാണെന്നും സിലന്തർൻ ചാണക്യചരണമെന്നും മനസ്സിലാക്കുവാനിടവരുന്നതാണല്ലോ.

112. ഇത്തരം അക്ഷരങ്ങൾ=ഇതു വക പദങ്ങൾ. സാമ്പ്രതം=ഇപ്പോൾ പ്രകാരം=സ്വയം

115. വാ (ക്രി. മ. വ. ഏ. വ). അപക്വമാരോടു പറയുന്ന വിധായകപ്രകാരം വരിക എന്നർത്ഥം.

117. കായസ്ഥൻ=ഗൃഹസ്ഥൻ (അമാത്യരാക്ഷസൻ) ഉപായം=കൈശപം. പത്രം=എഴുത്തു്.

118. വാചികപത്രിക=സാദരിപ്പണമുള്ള എഴുത്തു്.

120. ഒപ്പ്=എഴുത്തടയാളം (എപ്പോഴും യാതൊരു വ്യത്യാസവുംവരാതെ തന്റെ കൈയെഴുത്തുകാരൻ അടയാളപ്പെടുത്തുന്നതിനാൽ ഇതു് അനപത്ത് സംജാതമെന്ന, തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജാവിന്റെ ഒപ്പിനു തുല്യം ചാത്തുക എന്നു പറയാറുണ്ടു്. അതിനാൽ ഈ അർത്ഥം വ്യക്തമാകുന്നു.

122. മഹാവിഹിതപത്രം=കുളവായി ഉണ്ടാക്കിയ എഴുത്തു്.

123. സുവിനയമോടു=നല്ല വിനയ(അടക്കം)ത്തോടുകൂടി. സാദരം=ബഹുമാനപൂർണ്ണരം.

126. മുദ്രയാ=(ആ. സ്രീ. തു. ഏ. വ) മുദ്രകൊണ്ടു്. മുദ്രിതം=അടയാളപ്പെടുത്തപ്പെട്ടതു്. (പത്രം എന്നതിന്റെ വിശേഷണം) ഭദ്ര=മിടുക്ക! (സംബോധന)

127. മൂന്നം=മുമ്പിൽ (ആദ്യം).

128. ഘാതകന്മാർ=കൊല്ലുന്നവർ. (ആരാച്ചാരന്മാർ) എന്നു നോക്കേണ്ട ഭാഷ.

129. കൂരൻ=തപ്പൻ.

130. വ്യാജനം=കുളവായി (അ. വ. തു. ഏ. വ)

131. കലിതമുദം=സന്തോഷത്തോടുകൂടിയവനായ ശങ്കരഭാസനെ എന്നതിന്റെ വിശേഷണം (ഭ. വ. ദ്വി. ഏ. വ)

132. മന്ത്രിപ്രവരൻ=അമാത്യരാക്ഷസൻ.

133. ആഭിമുഖ്യം=പ്രസരം.

135. ഭദ്രമായ്=നല്ലവണ്ണം.

138. സാചിന്ദ്ര്യം=മന്ത്രിത്വം.

139. നിശ്ചലചിത്തൻ=ഇളക്കമില്ലാത്ത മനസ്സോടുകൂടിയവൻ.

141. അതിചതുരൻ=വളരെ സമർത്ഥൻ.

142. ആശി=അനുഗ്രഹം

143. ചണകസുതചരണവന്ദനം=ചാണക്യന്റെ പാദങ്ങളെ വന്ദിക്കുക.

144. നയനിപുണമതി=നയ(നീതിശാസ്ത്ര)ത്തിൽ നിപുണം (നല്ല അറിവുള്ള) ആയ ബുദ്ധിയോടുകൂടിയവൻ.

145. നിജനികടഭൂവി=തന്റെ സമീപത്തിൽ.

146. ഭേദംവരുത്തുക=അകറ്റുക.

147. കാലപാശികൻ, ഭണ്ഡപശികൻ=ജവർ രണ്ടുപേരും വധശിക്ഷ വിധിച്ചവരെ കൊല്ലുവാനുള്ള ആറാച്ചുറവുമാകുന്നു.

150. ഭൂമന്ത്രി=ഭൂമനായ മന്ത്രവാദി. ആഭിചാരമാരണാഭികൾ ചെയ്യുന്നവൻ.

151. തലടികി=(അവ്യ) വേഗത്തിൽ. പുനരപി=പുനഃ അപി= പിന്നെ. ചായില്യം=ഒരു ചുവപ്പുചായം. അതിനു രസയോഗമുള്ളതിനാൽ വിജയിച്ചുവരുന്നു. ഇവിടെ 'ചായില്യമിട്ട കഴുവിന്മേലേറുവിൻ' എന്നോ 'ചായില്യമിട്ടകഴുവിന്മേലേറുവിൻ' എന്നോ മൂലം എന്നു സാശയമുണ്ട്; കഴുവിന്റെ വിശേഷണമാണെന്നിൽ വല്യന്റെ ഭേദത്തിൽ തരക്കുന്നതായ നാരായണത്തിൽ മന്ത്രമായിരിക്കും. വിജയിപ്പായ ശല്യം തറച്ചു ഉണ്ടാകുന്ന ഭണ്ഡമായ വേദന അവനെ അനുഭവിപ്പിക്കാനായിരിക്കാം അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നത്. വല്യനെയാണു ചായില്യം തേക്കുന്നതെങ്കിൽ കരണികളുടെ കണ്ണിനെ അവന്റെ നേരെ ആകർഷിക്കണമെന്നോ വൈത്യാപ്യം വരുത്തണമെന്നോ ഉള്ള ഉദ്ദേശപൂർവ്വമുണ്ടായിരിക്കും.

155 അതികപിതർ=വളരെ കൊവിച്ചവർ.

156 തഭ=(അവ്യ) അപ്പോൾ.

157. അതുലബലഘാതുകൻ= (അ. പു. ദ്വി. ബ. വ) അതിബലവാന്മാരായ ഘാതുകന്മാരെ.

158 രാക്ഷസം=(അ. പു. ദ്വി. ഏ. വ) രാക്ഷസനെ വീക്ഷിതം=(അവ്യ) കാണാൻ.

160. മന്ദമല്ലാത=വേഗത്തിൽ.

161. മദിരം=ഗൃഹം. ഏഷുകചത്തേവഏഷൻ=ഏഷമായ കല(ഏഷവണകല)ത്തിൽ ഉത്തവ ചുവരിൽ ഏഷൻ (ചാണക്യൻ) രാസനാൽ=കല്പന പറയുവായിട്ട് (അ. ന. പ. ഏ. വ)

163. ഏഷിപ്രവാ! =ചട്ടിഏഷ! ധനപാത! =മുതലാളി!

165. കല്പിച്ചിരിക്കുന്നത്=നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നത്.

168. കൃപ=ദയ. ധാപ്രി=ഭൂമി.

169. ആതകം=ഭയം.

170. അപരാധം=തെറ്റ. പൊരതി=ഒരോടത്തിരിക്കാൻ തരം.

171. അമാത്യകളത്രം=രാക്ഷസന്റെ ഭാര്യ. വഞ്ചിക്കുക=മാറിത്താമസിപ്പിക്കുക (ഒഴിക്കുക).

176. വിരചസരഞ്ചനം=വിശപ്പുനിച്ചിട്ടു ചരിക്ക.

177. രോം=രോമം (മുമതല) പുത്രകുളത്രാദികൾ=മക്കൾ, ഭാർയ്യ
മൃതലയവർ.
181. തെറ്റൻ=വേഗത്തിൽ.
182. ആഭം=ശാഭം
183. സുവണ്ണങ്ങൾ=പൊന്നുകൾ.
184. ഭൂപാലമന്ദിരഗോപുരം=കോവിലകത്തിന്റെ ഗോപുര
ത്തിങ്കൽ. (അ. ന. സ. ഏ. വ)
185. വിടകൊണ്ട്=വന്ന്. (ആചാരപദം)
187. ചോദ്യമവനോടു ചെയ്യുണ്ടല്ലു ഭവാനോദ്യം=അവനോടു,
ആദ്യം ചോദ്യം ചെയ്യുണ്ടല്ലു, ഭവൻ (ആകുന്നു)എന്ന് അനവധം. മറുപടി
നിക്കു=ഇനിക്കു മറു ആത്മ? (ഉണ്ടു?) എന്നുനവധം.
188. രാജനിയോഗം=രാജാവിന്റെ കല്പന, രാജപുരുഷൻ=രാ
ജകീരൻ.
190. വിനീതൻ=വണക്കത്തോടുകൂടിയവൻ.
191. അവനിസുരവരനെ=ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠനെ (ചാണക്യനെ
കമ്പിട്ടു=വന്ദിച്ചു, ആചാരം=ഉപചാരം. വാങ്ങി=പിന്നോക്കമാറി;
192. ഉചിതം=യോഗ്യം. അതിന്=ചന്ദനദാസന്റെ ഉപചാര
ത്തിന്. അഥ=പിന്നെ. സഖ്യ ചണകസുതൻ=സഖ്യ ചണകസു
തൻ=ആ ചാ.സക്യനാകട്ടെ.
195. സമ്മാനവാക്കുകൾ=സപ്തരവചനങ്ങൾ. ധർമ്മം=ആചാരം
‘ധർമ്മ പുണ്യയമന്ത്രമസപദാവർചാരസോമപാഠം’ എന്നുമാരം
196. അനുചിതം=അയോഗ്യമല്ലാത്തതു്. സമ്മാനം=സർക്കാരം.
ഇപ്പറിക്കുക=എന്റെ നരക്കുകു്.
199. വൈശിഷ്ട്യം=മഹത്വം. അചിത്രം=യോഗ്യത.
202. കശ്ശലൻ=ദുഷ്ടൻ.
204. ശ്രേഷ്ഠീപുരം=ചെട്ടികളിൽ പ്രധാനിയായവനെ!
205. വാണിജങ്ങൾ=വ്യാപാരങ്ങൾ. വാണിജ്യം എന്നു സംസ്കൃത
പദം നാടോടിക്കിടയിൽ വാണിജമായതാണെന്നു തോന്നുന്നു സന്തരം=
ഏപ്പോഴും. നാണിയം=നടപ്പു്. (കുച്ചുവടത്തിന്റെ)
206. ആയുൻ=യോഗ്യൻ (ഉത്തമന്ത്രി) കാതുങ്ങൾ=ഇന
ങ്ങൾ.
207. നരപാലകൻ=ജനങ്ങളെ രക്ഷിക്കുന്നവൻ (രാജാവ്)
208. ദേവദന്തം=ദുഃഖത്തോടുകൂടി. പീഡ=ദുഃഖം. മേദിനി=ഭൂമി;
209. കണ്ണങ്ങൾ=ചെവികൾ.

210. കെട്ടുകുറം=സന്തോഷം.
211. പെട്ടെന്ന്മാസി=പെട്ടെന്ന്വെച്ച്, പുണ്യഗുണം=പുണ്യം
(തികഞ്ഞത്) ആയ ഗുണം (രാജധർമ്മം);
213. രാജഗുണം=രാജാവിന്റെ ഗുണം, ആശയം=മനസ്സ്.
214. അർദ്ധം=ധനം.
220. നന്ദരാജ്യം=നന്ദന്മാരുടെ രാജ്യം. (നന്ദന്മാരുടെ ഭരണ
കാലത്തെപ്പോലെയുള്ള രാജ്യം എന്നു സാരം)
221. അർദ്ധഗ്രഹം=ധനത്തിലുള്ള ആഗ്രഹം.
222. ഇത്രയുമില്ലാ=അല്പംപോലുമില്ല, മരംപൊതുതൻ=മര
പ്പൊതു (മരം പൊതുവായിരിക്കുന്ന രാജാവിന്റെ ഇത്രയുമില്ലായ ഭാര്യ)
പെട്ടെന്ന്=പെട്ടെന്നു വെട്ടം.
223. ആനന്ദം=സുഖം. പ്രിയം=മുഷ്ടം.
224. മഹാരാജൻ=മഹാൻ(ഉത്തമൻ) ആയ രാജാവ്, രാജാ
പ്രിയം=രാജാവിന്റെ പ്രിയം എന്ന നാമത്തെ യഥാർത്ഥമാക്കുന്നവനെന്തെന്നും. ദ
ർശനം=നിശ്ചയം.
225. വയം=ഞങ്ങൾ. (അസ്പഷ്ടം-പ്ര. ബ. വ.)
227. വിപരീതം=വിരോധം. (ആചരിച്ചിട്ടില്ലാത്ത=ചെയ്യാതി
രുന്നതും).
230. അയ്യോ! ശിവ! ശിവ!!=അവ്യ) വിസ്മയത്തോടുകൂടിയവികാര
ഭാവം. പൊയ്യോ=അസത്യംതന്നെ- (പൊയ്യോ)-ഏ എന്നു പദപ്രയോഗം.
പൊയ്യോ=ചിലർ-എന്നു മേൽത്തുറന്നുപറയുന്നു. കരണായുധം=അസു
രന്മാരിൽനിന്നുമാകിട്ട്.
231. തുണങ്ങൾ=പുല്ലുകൾ. (ഇവിടെ ഉണങ്ങിയപുല്ല്-അ
ല്ലെങ്കിൽ പൊയ്യോ എന്നായിരിക്കും വിവക്ഷിക്കാതെ) വഹി=അഗ്നി
(പൊയ്യോ തീയെന്നോടു പിണങ്ങിയായ സഭാവിഷ്ണു അപസ്മരമാല്ല
അല്ല മഹാരാജാവിന് അല്പം പൊയ്യോ എന്നു വന്നുളളതല്ല? എ
ന്നു സിദ്ധാന്തം).
232. ഏകീകൃതം=ഏകരത്നം-അതും=പുല്ലു തിരിച്ചിനോടു പിണങ്ങ
ുന്ന രീതി.
233. വൈരം=വിരോധം. അമാത്യൻ=അമാത്യരോടുകൂടിയവൻ.
234. പത്തനം=ഗൃഹത്തിൽ-(അ. ന. സ. ഏ. വ.)
235. പൊയ്യോ=അസത്യം. മെയ്യോ=മെയ്യോ-ഏ=സത്യമായിട്ട്.
236. ഭൂപാലാധിപനോടു=രാജാക്കന്മാരിൽനിന്നും. ആപത്തു=
രാജാക്കന്മാർ നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ശിക്ഷകളും മറ്റും.
237. പെരജനം=പുരവാസികളായവർ.
243. മുഖ്യാൽ പറഞ്ഞു നീയില്ലെന്നു-“അമാത്യന്റെ പുത്രകള
ത്രാദികളെയും നീ തവ പത്തനം വെച്ചു സൂക്ഷിക്കുന്നതില്ലെന്നും” എന്നു

ചോദിച്ചപ്പോൾ നീ ഇല്ല എന്നു പറഞ്ഞു. പിന്നെപ്പറഞ്ഞിതു. ഉണ്ടെന്ന് അതെങ്ങനെ? ഇതിൽ ഏതാണു വിശ്വസിക്കേണ്ടത്?

244. ഭോഷ്ഠപറഞ്ഞാൽ മടങ്ങുകയില്ല=ഞാൻ ചോദ്യം മതിയെങ്കിലും കൈയില്ല.

245. നിരപ്പു=സമ്മതമാവുകയുള്ളു. കേൾക്കുന്നവർക്കു ശരിയാണെന്നുതോന്നുകയുള്ളു. ('ദൈവത്തിനു നിരക്കാത്ത വാക്കു') ഇത്യാദി പ്രയോഗം കാക്കുക.

251. അന്ന്= അത്യാത്മരക്ഷാസന്റെ യത്യാദിവസം. കലശൽ=തിട്ടക്കം (തിരക്കു.).

254. മന്ദഹാസം=ചുഞ്ചിരി. (പരിഹാസസൂചകം)

256. ചേതസി=മനസ്സിൽ. (സ. ന. സ. ഏ. വ)

259. ആശാ=ആഗ്രഹം.

260. നയവിപുലബലം=നയ (നീതി)വും വിപുലം (വലുതു്) ആയ ബലവും (ഭവേന്). നക്രനാസൻ=നന്ദരാജമന്ത്രികളിൽ ഒരു പ്രധാനി.

261. ലക്ഷ്മി=മഹാലക്ഷ്മി (രാജശ്രീ).

264. ദ്വിരദ.....ശ്ശേണാഭ=ദ്വിരദവരന്മാർ (കൊമ്പനനകൾ) ഉടെ ത്വരിത(ചോര)ത്തിന്റെ കണങ്ങൾ (തൂങ്ങിക്കൾ) ഉടെ സേകം (പുരളക)കൊണ്ടു ശ്ശേണമയ (മു.വന്ന) ആഭ (നിറം)കൊണ്ടു്. അരുണാ=മുവന്നതു്.

265. ശിശിര.....കലാ=ശിശിരകർ(ചന്ദ്ര)ന്റെ മഹിത(പൂജ്യ)യായ കല. സിംഹവദനം=സിംഹത്തിന്റെ വായ്. ദംഷ്ട്രാ=കാളവല്ലു്. ഇവിടെ ചാണക്യൻ, 'തന്നാൽ സുരക്ഷിതനായ ചന്ദ്രഗുപ്തനെ വധിക്കുവാൻ (അല്ലെങ്കിൽ രാജ്യഭ്രഷ്ടനാക്കുവാൻ) രാക്ഷസാമാത്യനാൽ സംഘമല്ല എന്നു പറയുന്നതിനു ചാരും 'സിംഹത്തിന്റെ വായിൽനിന്നു ദംഷ്ട്രയെ പഠിച്ചപ്പോൾ ആർക്കു സാധിക്കും?' എന്നു് അപ്രസ്തുതരൂപമായ വാക്യത്തെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് 'അപ്രസ്തുതപ്രശംസ' എന്ന അലങ്കാരം സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു.

267. വിവിധം=പലപ്രകാരത്തിൽ. ഇതി=(അവ്യ) ഇങ്ങനെ. വിഗതഭയം=(ക്രി. വി) ഭയംകൂടാതെ.

268. വിരുതു്=സാമന്ത്രി (ഭംഗി).

269. അഗ്രകാലാത്തമൻ= അഗ്രകല(ബ്രഹ്മണജാതി)ത്തിൽ ഉത്തമൻ (ബ്രഹ്മണശ്രേഷ്ഠൻ) ഉഗ്രം=ഭയങ്കരം.

270. ദുർന്നയം=തോന്നി ചാസം. അനുഭവം=ഫലം.

273. ശാഗ്വകർമ്മങ്ങൾ=വാശിയോടുകൂടിയുള്ള പ്രവൃത്തികൾ.

274. കഷ്ടം=കടുപ്പം. ഭണ്ഡം=ശിക്ഷ.
276. കൽക്ഷണം വൈകാതെ=ഒട്ടും കാമസിക്കാതെ. രാജ്ഞായേ=രാജാവിന്റെ കല്പനപ്രകാരം (ആ സ്രീ. തു. ഏ. വ)
277. ചിത്രം=വിശേഷമായിട്ടുള്ളതു. രാജപ്രസാദം=രാജസമ്മാനം.
281. ആവിർഭവിക്ക=തോന്നുക. ചിത്തത്തിൽ=മനസ്സിൽ.
- 282 ഭീഷണം=ഭയപ്പെടുത്തുന്നത്. ദോഷവിഹീനൻ=ദോഷമില്ലാത്തവൻ.
283. സത്യം=(ക്രി. വി) വാസ്തവമായിട്ട് (രക്ഷിച്ചുകൊള്ളുന്നു).
285. ഉരു=ആവർത്തി. വിശ്വാസം=സമ്മതം.
286. താവകം=നിന്റെത്.
288. സംമാനാദികൾ=സാമം, ഭരണം മുതലായത്. 'ശ്രേഷ്ഠി പ്രവര! ധനപരത!' എന്നിത്യാദി സംമങ്ങൾ 'രാക്ഷസൻ തന്റെ കളത്രത്തെയും നൽകി ചിത്രശ്ചേൽ രാജപ്രസാദങ്ങളും എത്രയുംനന്നായനുഭവിച്ചിട്ടുണ്ടോ!' എന്നിത്യാദിഭാസങ്ങൾ. ശ്രേഷ്ഠികലശ്രേഷ്ഠി..... നീ കാട്ടുന്ന ഭൂസ്വയംകൊണ്ടുള്ളതും ഭൂസ്വയം ക്ഷപണകൻ..... നാട്ടിന്നുപോയതു കട്ടിലുയോ' എന്നിത്യാദിഭേദങ്ങൾ. 'പിന്നെ ശകടഭാസൻ... .. കലേപുരിപുക്കിരിക്കുന്നു... .. ഭവൻ കണ്ണമാഭണ്ഡമനുഭവിക്കുമെല്ലാ' എന്നിത്യാദി ഭണ്ഡങ്ങൾ. ചിത്തമിളകാതെകണ്ടു=ഇളകാതിരിക്കുന്നതു കണ്ടു. ചിത്രം ഇവൻതൊഴിൽ=ഇവന്റെ സ്വഭാവം ആശ്ചര്യം.
290. നിസ്സന്ധം=ഉറപ്പു.
292. അസിലത=വരൾ (ലതപോലെയുള്ള അസി; കനകാവുകൊണ്ടു പതയോടു സദൃശ്യം).
293. ഗർഭതലം=കഴുത്ത് ചന്ദ്രഗുഹാജന്തയാ=ചന്ദ്രഗുഹാരം വിന്റെ കല്പനപ്രകാരം.
294. ഖലവണിജ! = കള്ളകച്ചവടക്കാര! ശരവദയ! = ദുർബ്ബലേ.
297. മമ=ഏന്റെ. ചതുർത്ഥമംഭു=ഭാഗിയായി. (ആരും നട്ടു കാത്തതുകൊണ്ടു ഭാഗിയുൽ വെട്ടാമെന്നു 'പരിഹാസസൂചകം. അതിനെത്തന്നെ അനന്തരനാക്രമങ്ങളാൽ വ്യക്തമാക്കുന്നു.)
- 300 മന്ദിച്ഛി=ഉത്സാഹം കുറച്ചു.
301. ഉൾക്കൾ=മനസ്സ്. കിളയക=ഉറുക. മുർഖൻ=മുന്ധൻ (കുഞ്ചംകാലുവിവേകമില്ലാത്തവൻ)
303. ഏന്തിപ്പിടിക്കുക=എടുത്തുപിടിക്കുക.
304. അസുൻ=കഥയില്ലാത്തവൻ.

306. അന്ധതാമിത്ര സമാനം=അന്ധതാമിത്രമെന്ന നരകത്തിനു തുല്യം.

307. ഭണ്ഡാരം=കെട്ടിയിരിപ്പുതൽ.

309. കടുമ=കടുപ്പം (ക്രൂര്യം) അന്തരം=മനസ്സിൽ (അവ്യ)

310. സുഹൃദി=(ഭ. വ്യ. സ. ഏ. വ) സ്നേഹിതനിൽ. സമുസൃഹാനി=മുല്ലം മുതലും നശിക്കുക.

313. കാലാന്തരകോപമന്മാർ=കാലന്റേടും അന്തരംനോടും തുല്യന്മാർ (ഇവിടെ കാലശബ്ദവും അന്തരശബ്ദവും, ഏകപയ്യായങ്ങളാക കൊണ്ടു കാലപാശികഭണ്ഡപാശികന്മാർക്കു നാമരൂപങ്ങളിൽ മാത്രം ഭേദമുണ്ടെങ്കിലും കർമ്മഭേദമില്ലെന്നു സൂചിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ കാലാന്തരകൻ=ശിവൻ. സംഹാരരൂപതുല്യന്മാർ എന്നു കല്പിക്കാം.)

316. കണ്ടകപാഷാണസഞ്ചിതം=കണ്ടക(മുളളു) പാഷാണ (കല്ലു)ങ്ങളാൽ സഞ്ചിതം (നിറയപ്പെട്ടത്).

317. വിധിബലം=ഭവൈശ്വരീ (ആകുന്ത).

318. ചേതസി=(സ. ന. സ. ഏ. വ) മനസ്സിൽ. ആതുരന്മാർ=ഭാവിതന്മാർ.

320. നിധികൾ=നിക്ഷേപങ്ങൾ,

321. വൈശിഷ്ട്യം=നന്മ.

322. രത്നകുടങ്ങൾ=വിശേഷമായ കുടങ്ങൾ (രത്നംപതിച്ച കുടങ്ങൾ) അമരഗണങ്ങൾ=പരമങ്ങൾ.

323 കണ്ടിക്കണക്കിൽ=ഇതു തുക്കംകൊണ്ടും അളവുകൊണ്ടും രണ്ടുവിധത്തിലാവാം. തുക്കംകൊണ്ടാണെങ്കിൽ അറുന്നൂറുരത്തൽ ഒരു കണ്ടി, അളവുകൊണ്ടാണെങ്കിൽ ഒരുക്കോൽ സമചതുരം ഒരുകണ്ടി; സ്വർണ്ണാദി ലാഹരങ്ങളെക്കൊണ്ടു തുക്കപ്പെട്ടിരുന്നിട്ടാണ് കണക്കുക്കുന്നതു്.

324 കാലപ്പെട്ടി=വസ്തുക്കളോടേയും മറ്റും ആധാരങ്ങളായ രേഖകൾ സൂക്ഷിക്കുന്ന പെട്ടി; പുരാതനകാലങ്ങളിൽ രേഖകളെല്ലാം പനയോലയിലായിരുന്നതിനാൽ ഈ പേര് അനപത്ഥമാകുന്നു.

325. കത്തിക്കുവതുകു=പുട്ടുചുളു വായിലുചുളു മറ്റും കത്തിത്തുറന്ന് അപഹരിക്കുക. കൊണ്ടുന്ന്=കൊണ്ടുവന്നു (വകരാലാപം)

326. അത്ഥം=ധനം. എപ്പോഴും=മുല്ലാം.

327. അന്തഃകരണം=മനസ്സ്.

328. രാക്ഷസമാത്യനൊച്ചംല്ലി=രാക്ഷസമാത്യനുവേണ്ടി, നിജം=തന്റേതു്. ജീവിതം=ജീവൻ.

329. സാരമയുള്ളതു്=രാക്ഷസഗ്രഹണം.

332. ഭദ്രബലം=നല്ല ബലം.

333. കമ്പം=കൂസൽ.

337. ആടൽ=ഭുവം.

338. നിയോഗം=കല്പന. ഗൃഷ്ണൻ=സമർത്ഥൻ. ശുഭരായണമന്ത്രി=ശുഭരായണൻ എന്ന മന്ത്രി.

340. ഭൂപിത്രം=യോഗ്യം. പാത്ത്=ആലോചിച്ച്.

341. വരസചിവൻ=ഉത്തമമന്ത്രി. തുമ=ഭംഗി.

342. പ്രിയസചിവനയവചനനിശമനദശാന്തരേ=പ്രിയസചിവ(ഇഷ്ടമന്ത്രി)ന്റെ നയവചന(നീതിയായ വാക്ക്)ത്തെ നിശമനദശാന്തരം (കേട്ടപ്പോൾ). പദ്മപുത്രൻ=പദ്മതരാജാവിന്റെ പുത്രൻ (മലയകേതു) രാജസാമന്തനെ ചെല്ലിവിട്ടിങ്ങുവരുത്തി= (ആളെ പറഞ്ഞയച്ച് രാജസാമന്തനെ വരുത്തി) എന്ന് അനപയം.

344. കേരപ്പകൾ=വസൂഭരണഭികൾ.

345. സ്വാമിവിനാശം=നന്ദരാജവിനാശം. കരമം=ഇച്ഛ.

346. ഭൂഷണം=ആഭരണം. അലങ്കരിക്കുക=അണിയുക.

347. ഇതമം=(അവ്യ) ഇങ്ങനെ.

349. സുകമര!=സുന്ദര! വിരശിഖാമണേ!=വീരന്മാരുടെ ശിഖയിൽ (ശിരസ്സിൽ) ഉള്ള രത്നാമ! (മഹാവിര!)

352. വീര്യം=പ്രതിയോഗികളെ ജയിപ്പാനുള്ള സാമർത്ഥ്യം. കേരപം=പ്രതിയോഗികൾ ചെയ്യുന്ന ആപരധങ്ങളെക്കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മന്ദഭക്ഷാരം. നാണം=പ്രതിയോഗികളോടു തോല്പുഴയുണ്ടാകുന്ന മാനാജംബ്യം (ലജ്ജ). വേദം=തന്നിക്കും തന്റെ പക്ഷത്തേക്കും നാശംവരുന്നതിനാലുണ്ടാകുന്ന മനോഭൈന്ദ്യം. ശൈത്യം=വീര്യംതന്നെ. (ശൂരന്റെ കരം)

354. ഏഴ്നിലമടം=ഏഴ്നിലയിലുള്ള കോവിലകം (രാജമന്ദിരം) വീര്യം=പ്രഭാവം (തേജസ്സ്) 'വീര്യംബലേപ്രഭാവേ ച തേജസ്സാമർത്ഥ്യയോരപി' എന്ന് അഭിധാനം. സിംഹാസനം=രാജാസനം. ഏറ്റു=ചെറുത്. (കുറച്ച്).

359. ഭക്തവണ്ണം=ഇഷ്ടപോലെ, അനുഷ്ഠിക്കുക=ചെയ്യുക.

360. ദിവ്യം=വിശേഷമായ. പൊന്മണിമാല=സ്വർണ്ണംകൊണ്ടുള്ള വിശേഷമായ മാല.

361. ആദരപൂർവ്വം=ബഹുമാനത്തോടുകൂടി.

364. ശിപ്പം=കൃത്രിമം. ആഹിതണ്ഡികവേഷം=ആഹിതണ്ഡിക(പാമ്പാട്ടി)ന്റെ വേഷം (ആകൃതി).

365. പാമ്പിൻകലടകൾ=പാമ്പിനെ സൂക്ഷിക്കുന്ന കൂടകൾ (അമ, ഇര, മുള മുതലായവയെ കീറി വെട്ടുന്നതുകേണ ഒരുതരം പാമ്പുതടിൻ, 'കൂടാ' എന്നാണു സാധാരണ മലയാളികൾ പറയുന്ന പേർ. എന്നാൽ അതിനെ 'കലട'യെന്ന് കവിയുടെ ഒരു വികൃതിയെന്നു പറയുവാൻ തരമുണ്ട്. പൂച്ചയെ പൂശുകനാക്കിയ പവികളുണ്ടല്ലോ).

367 ചിത്താകലതയം = മനോവൃസനത്തോടുകൂടി. (അ. സ്രീ. തു. ഏ. വ)

369. ഉണ്ടായതില്ല = മനസ്സിലായില്ല.

370. ധന്യൻ = സമർത്ഥൻ.

372. കണ്ണനീർ ഓലാല = ധാരയായി. (തനിക്കാവണ്ടി തന്റെ സ്നേഹിതന്മാർ അനുഭവിക്കുന്ന ക്ലേശങ്ങളെ കുറുത്തുളള അനുതാപം തന്നെ ദുഃഖകാരണം.)

373. പയ്യങ്കസീമനി = (ന. ന. സ. ഏ. വ) കളിലിന്മേൽ.

374. ദീനൻ = പരവശൻ. കുറവൻ = പായാട്ടി (അതിയിൽ താഴ്ന്നുളളവൻ എന്ന അർത്ഥത്തിൽ ഈ പേർ വന്നതായിരിക്കാം.)

375. അഹം! = ആശ്ചര്യം.

376. മംഗലരൂപൻ = നല്ല രൂപത്തോടുകൂടിയവൻ. ഇശപര! = ദൈവമേ! (അനുതാപാജ്ഞാതകമവ്യയം)

377. ഭൂപാലവീരൻ = രാജശ്രേഷ്ഠൻ. ദേവൻ = സ്വാമി.

378. ആപാദമുഖം = (അവ്യ) അടിമുതൽ മുടിവരെ (അത്യുയിരോവസമംസം). പാദവീ = ഉൽകൃഷ്ടസ്ഥിതി (തന്റെ സ്വാമിയായിരുന്ന 'സർവാർത്ഥസിദ്ധി' രാജാവായിരിക്കുന്ന കാലമായിരുന്നെങ്കിൽ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തോടുകൂടെ സർവ്വാഭാസങ്ങളും സമ്മാനിപ്പിച്ചു' ആപാദമുഖം നിന്നെ അലങ്കരിപ്പിക്കുമായിരുന്നു എന്നു സാരം.)

379. വിധിവിഹിതം = ദൈവകല്പിതം. ഇദം = ഇതു. (ഇദം ശബ്ദം ന. പ്ര. ഏ. വ)

380. ചിത്തവിഷാദാൽ = മാനംദുഃഖത്താൽ.

381. ഉരുഗ്രംകം = (ക്രി. വി) വളരെ ദുഃഖത്തോടുകൂടി.

383. അലം അലം ഇതു = (ദുഃഖം) മതി മതി. (അവ്യ) ആശു = (അവ്യ) വേഗത്തിൽ.

384. കാലന്തരം = കാലക്രമം.

385. ആതുരൻ = ദുഃഖിതൻ. വൃഷ്ടികല = യാദവവംശം.

387. മുനിശാപാൽ = മഹർഷിമാരുടെ ശാപത്താൽ. ഇക്കഥ ഭാഗവതം ഏകാദശസ്കന്ധത്തിലും ഭാരതം മരുപർവ്വത്തിലും പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. 'ഭൃഗു, ഭരദവാജ, വസിഷ്ഠ, കഠ്യപാദി മഹർഷിമാർ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാനെ കാണാനായി ചേരുകയിലേക്കു വന്നപ്പോൾ 'ഭഗവൽപുത്രന്മാർ പുലരുമെന്നിച്ച്', ആ മഹർഷിമാരെ പരിഹസിപ്പാനായി സംഭവനെ ഒരു ഗഭീണീ വേഷം കെട്ടിച്ച്, 'ഇവർ പെരുന്നതു പുരുഷനോ പെണ്ണോ? ദിവസമേതെന്നു മരുളിച്ചെയ്യുന്നു' എന്ന് അവരോടു ചോദിച്ചു. അവർ അന്യോന്യം ആശ്ചര്യപ്പെട്ടപ്പോൾ കാലഗതി തടുപ്പാൻ പാടില്ല; ഇവർക്കു നശകംകലമടുത്തി

രിക്കുന്നു, എന്നു മനസ്സിലാക്കി; ഇവർക്കു പ്രസവം അടുത്തിരിക്കുന്നു; ഇവർ ഒരു ഇരുമ്പുലയ്ക്കയെ പ്രസവിക്കും; 'അതിനാലെ കലം മുടിയും നിങ്ങൾക്കു' എന്നു വിധിച്ചു ആ ദിവ്യന്മാർ എഴുന്നള്ളുകയും അപ്രകാരമെല്ലാം സംഭവിക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നുണർത്തിന്റെ സംക്ഷേപം.

388. മന്ദൻ=നിസ്സാരൻ. അവകാശം=സംഗതി.

390. മാനുഷഭൂതി=മനുഷ്യന്റെ ഐശ്വര്യം. പ്രണവിനാശഭയം=മരിച്ചുപോകുന്നതിലുള്ള ഭയം.

391. നിത്യം=ഏല്ലായ്ക്കാഴ്ച. പരദംബം=അന്യന്മാരുടെ ദാസ്യത്തി.

392. സ്വദ്വേ=സ്വർഗ്ഗത്തിൽ; പരലോകത്തിൽ (അ. പു. സ. ഏ. വ) മമ ഭൂപതിയ്ക്കു്=എന്റെ സ്വാമിയായ രാജാവിന്നു്. അരിവർഗ്ഗം=ശത്രുക്കളുടെ കൂട്ടം. അശേഷം=മുഴുവൻ. (ശേഷത്തോടുകൂടാതെ. നന്ദു്. ബ. പ്രീ.)

393. സന്തതം=എപ്പോഴും.

394. നിഷ്ഠലം=വ്യർത്ഥം (നന്ദു്. ബ. പ്രീ.)

395. ഭിത്തിയുണ്ടെങ്കിലേ ചിത്രമുള്ളു=ചിത്രത്തിനാധാരം ഭിത്തിയാകുകൊണ്ടു് ആധാരമായ ഭിത്തി നശിച്ചാൽ ആയേയമായ ചിത്രവും നശിക്കുന്നു. അതുപോലെ രാജാവുള്ളപ്പോൾ നീതിപ്രായോഗം ചെയ്തുകൊണ്ടു മന്ത്രിയായ ഞാൻ രാജാവു നശിച്ചിട്ടു പിന്നെയും നീതിപ്രായോഗം ചെയ്യുന്നതു നിഷ്ഠലംതന്നെ എന്നു സാരം. കിം ഫലം=ഫലമെന്തു്?

396. സ്വാമിവിനാശം=സ്വാമി(രാജാവു്)യുടെ നാശം, കാര്യം=ആഗ്രഹം.

397. നന്ദാഹീനത=നന്ദരാജാവു്. അദ്വൈതമാണു. തന്നെ ഇങ്ങനെ ആക്കിച്ചമച്ചതു്. എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അദ്വൈതം തന്നെക്കുറിച്ചു് എങ്ങനെയെല്ലാം ചെയ്തിരുന്നുവെന്നു പറയുന്നു.

400. ദ്വേടം=ഒരു സംഗതിമത്രം. കാൽക്കുണം=അല്പസമയം പോലും.

401. മാനസേ=ഉള്ളിൽ.

404. ബന്ധുജനമനോഹര്യം=ബന്ധുജനങ്ങൾക്കു മനസ്സുറപ്പു (രാക്ഷസൻ ചന്ദ്രഗുപ്തനെ നശിപ്പിച്ചു ജയം സമ്പാദിക്കുമെന്നുള്ള ഉറപ്പു്) തീക്ഷ്ണൻ=ക്രൂരൻ.

405 തീക്ഷ്ണരസവാദികൾ=തീക്ഷ്ണന്മാർ (ക്രൂരന്മാർ) ആയ രസവാദികൾ (വിജയപ്രയാഗനിപുണന്മാർ). കല്പിക്കുക=നിയമിക്കുക.

406. ഭരിക്കുക=ആഹാരാദികൾ കൊടുത്തു രക്ഷിക്കുക. അനുഭവം=ഭിക്ഷുസന (അവ്യ).

407. അശ്വതിവൃത്താന്തം = ശത്രുവിന്റെ പ്രവൃത്തി.

403. കിം ഇഹ ഫലം = അങ്ങനെയൊക്കെ ചെയ്തിട്ട് ഇവിടെ ഏതു ഫലമാണ്?

410. ശാർദ്ദൂലപേതങ്ങൾ = പുലി കുട്ടികൾ. (പുലി കുട്ടികളെ വളർത്തിയാൽ അവ വലുതാകുമ്പോൾ വളർത്തിയവനെത്തന്നെ കൊന്നു തിന്നുന്നതുപോലെയാണ് ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ പ്രവൃത്തിയെന്നു സാരം.)

413. ദൈവം = ഇശ്വരൻ (വിധി) വഞ്ചം = ചട്ട (രക്ഷ എന്നു സാരം)

414. കഥയ കഥയ ആതു = വാഗത്തിൽ പറക പറക. (കേൾപ്പിക്കുക എന്നു കൃത്താൽ ചിത്രകത്തി).

415. ആകർണ്യ = (പ്രബന്ധം അധ്യ) കേട്ടിട്ട്.

418. പുരപ്രവശാഭി = പട്ടണപ്രവേശം മുതലായതു. രൂക്ഷത = ക്രൂരത.

420. ദാരുവർണ്യ = ഒരു ശില്പി. അംബഷ്ഠൻ = ആനക്കാരൻ.

421. ശത്രുനം = (ചന്ദ്രഗുപ്ത ചാണക്യന്മാരും അവരുടെ കൂടെ കാര്യം) മന്ദസ്തിതം = പുഞ്ചിരി.

424. യന്ത്രപ്രയാഗങ്ങൾ = യന്ത്രം കൊണ്ടുള്ള പ്രയോഗങ്ങൾ. വൈരോധകൻ = ചർച്ചയാശ്ചാരിന്റെ സഹോദരൻ.

426. മേറ്റർ = വൈരോധകന്റെ ആൾക്കാരൻ.

428. ഭിഷക് = വൈദ്യൻ. ദോഷമുക്തം = ദോഷമുള്ള പൊടി.

429. ധനവാൻ = പണക്കാരൻ. പ്രമാദകൻ = പള്ളിയറവിചാരിപ്പുകരനായ ഒരുവൻ.

430. ദക്ഷാഭം = ദകാപം. ഭീരുസനാഭികൾ = ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ ശയനഗൃഹത്തിന്റെ കീഴിൽ തുരങ്കമുണ്ടാക്കി അതിലിരുന്നു കൊല്ലുവാൻ ശ്രമിച്ചവർ.

431. ബന്ധുവൃത്താന്തങ്ങൾ = ബന്ധുക്കളുടെ കഥകൾ.

432. ദൈവാതക്രാശ്ചര്യങ്ങൾ = ഇശ്വരൻ സഹായങ്ങൾ. പൂർവ്വം = മുൻപിൽ.

433. സമുപനേഹരി = ഏല്പാപങ്ങളെയും മനസ്സിനെ ദാശീകരിക്കുന്നവൻ.

434. ബലാൽ = സമർത്ഥ്യത്താൽ.

435. അലോച്യം = പകുതിരച്ചും (നന്ദാധത്തിനു സഹായിച്ചാൽ പകുതിരച്ചും കൊടുക്കാമെന്നായിരുന്നു മേൽപ്പന്തോട് ചന്ദ്രഗുപ്തനെക്കൊണ്ടു ചാണക്യൻ കരാറു ചെയ്തിച്ചിരുന്നതു്.) ഹരിക്കാ = വാങ്ങുക.

436. പുരം=(അവ്യ) പണ്ടു. മഹാരാജസംഗ്രഹം=വലുതായ ഭാരതയുദ്ധത്തിൽ. വിഷ്ണുവർനാഥൻ=ദേവേന്ദ്രൻ.

437. ഉപലവീർണ്ണ്യം=ഉപലം (വലിച്ചതു്) ആയ വീർണ്ണ്യം (ശൈത്യം)ത്തോടുകൂടിയവൻ (ബ. വീ) വാഴ്ചശാന്തത=വസിക്കുവാനാർ. തൻ വൈഭവംകൊണ്ടു്=തന്റെ മഹത്വംകൊണ്ടു്.

438. ജിഹ്വ=അജ്ഞനൻ (മയിക്ക ശിലമായിട്ടുള്ളവൻ) ഏലം തെ=ഏൽക്കുവാന. (കൊള്ളാതെ)

439. എന്നാട പേരുടയോൻ=രാക്ഷസൻ (ഘടോൽകചൻ രാക്ഷസനാണല്ലോ) എന്നപോലെ=കണ്ണനെപ്പോലെ.

440. കന്യാവിഷംകൊണ്ടു്=കന്യകയുടെ ആകൃതിയിലുള്ള ഒരു വിഷപ്രായാഗംകൊണ്ടു് - ('കന്യാവിനെക്കൊണ്ടു്' എന്നും പരമ്പരയുണ്ടു്.)

441. കല്പിച്ചതു്=ചെയ്തതു്. ചാണക്യൻ നയംകൊണ്ടു്=നീതികൊണ്ടു്.

443. ലക്ഷം=ലക്ഷ്യം (കുറി). കണ്ണന്റെ വേലിന്റെ കഥ ഭാരതത്തിൽ സ്പഷ്ടമായി പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ടു്; അതിന്റെ ചുരുക്കം-കണ്ണൻ ജന്മദിലമായിട്ടു് ഒരു കവചം (ചട്ട) ഉണ്ടായിരുന്നു. അതുളപ്പോൾ ശത്രുക്കളുടെ ആയുധം അവന്റെ ദേഹത്തിൽ ഏൽക്കുകയില്ല. സ്വപുത്രനായ അജ്ഞനൻ കണ്ണനെ കൊന്നേക്കാമെന്നു ശപഥം ചെയ്തിട്ടുള്ളതു സഫലമാക്കണമെന്നു വിചാരിച്ചു് ഒരുദിവസം ദേവേന്ദ്രൻ ഒരു ബ്രഹ്മണവേഷം ധരിച്ചു കണ്ണനോടു് അയാളുടെ കവചം യാചിച്ചു. ഭാനുശിലന്മാരിൽ മുന്വനായ കണ്ണൻ യാചകന്മാർക്കു് തന്റെ പ്രാണനെപ്പോലും ദാനംചെയ്യാൻ മടിക്കുകയില്ല. അതിനാൽ കണ്ണൻ തന്റെ ശരീരത്തോടുകൂടിയുള്ള ആ കവചം ഉടനെ പൊളിച്ചെടുത്തു് ബ്രാഹ്മണരൂപനായ ഇന്ദ്രനു കൊടുക്കുകയും ചെയ്തു. ത്രൈലോക്യനാഥനായ ഇന്ദ്രനുകൂടെ കണ്ണന്റെ ഏദായും കണ്ടു് വിസ്മിതനായിട്ടു് അമോഹവും ദിവ്യവുമായ ഒരു വേൽ കൊടുത്തു. ഇതു പ്രയാഗിച്ചാൽ ഓരോ കൊല്ലം. അതിന്നു് വിഴ വരികയില്ല പിന്നെ ഒരിക്കലും പ്രയാഗിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല. എന്നുപദേശിച്ചു മറകയും ചെയ്തു. കണ്ണൻ ആ വേൽ അജ്ഞനവധത്തിനായി കരുതി സൂക്ഷിച്ചിരുന്നു; ഭാരതയുദ്ധത്തിൽ പാർത്ഥസാഹസ്യമായ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ കണ്ണന്റെ വേൽ പോകുന്നതുവരെ അജ്ഞനനെ കണ്ണനോടു് നേരിട്ടുവാനിടവരുത്താതെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. ചതിനാലാം ദിവസം ജയദ്രഥാധാനന്തരം ഉണ്ടായ രാത്രിയുദ്ധത്തിൽ ഭീമപുത്രനായ ഘടോൽകചൻ എന്ന രാക്ഷസനും കണ്ണനും തമ്മിൽ ഏറ്റു പെരുന്തിക്കൊണ്ടിരിക്കെ കണ്ണൻ ഘടോൽകചന്റെ ബലപരാക്രമങ്ങൾ സഹിക്കാൻ വഹിയാതെയായിട്ടു കണ്ണൻ തന്റെ വേൽതന്നെയെടുത്തു പ്രയാഗിക്കയും, അതുവകാണ്ടു് ഘടോൽകചൻ മരിക്കയും വേൽ ഏഴിക്കയും ചെയ്തു.

444 വിഷ്ണുഗുപ്തൻകൃഷ്ണൻതിരുവടിക്കൊത്തവൻ
നിഷ്ഠയം=ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഭീഷ്മാദ്രാണാദിമഹാരഥന്മാരെയെല്ലാം നിഗ്രഹിപ്പി
ച്ച് കൌരവന്മാരെ നിഷ്ഠയും നശിപ്പിച്ചു പാണ്ഡവന്മാരെ രാജ്യത്തിൽ
സ്ഥാപിച്ചതുപോലെ ചാണക്യനും നന്ദവംശവിനാശം വരുത്തി മെത്രയുനാ
യ ചന്ദ്രഗുപ്തനെ രാജ്യത്തിൽ പ്രതിഷ്ഠിക്കാനായി അവതരിച്ച ഒരു മഹാ
ത്മാവാണ്; എന്നതന്നെ പദം.

447. നിവൃത്തിപ്പിക്കു=പുറത്താക്കുക.

448. ഭാരതവർഷാഭിപരിപാലനം=ഭാരതവർഷ മുതലായവരെ
രക്ഷിക്കുക.

449. കൊന്നു.....അനന്തരം=ശുദ്ധത്തിന്മേലിട്ട കൊ
ന്നതിനുശേഷം.

450. കുളത്രം=ഭാര്യ ഉണ്ടെന്നിട്ട്=ഉണ്ടെന്ന് ഉദ്ദേശിച്ചു. അ
ന്ധകാരമുണ്ടു=അന്ധകാരം (പ്രതിഭട്ട്) ഉണ്ടു കണ്ടു.

457. മോഹം=ആഗ്രഹം(ചന്ദ്രഗുപ്തനെ വധിക്കാമെന്ന്) ഹാ!
ഹാ!=കഷ്ടം! കഷ്ടം!!

458. നിശ്ശേഷനാശം=നിഷ്ഠയും (സകലം) ആയ നാശം.

459. ശുദ്ധഭിരോഹം=കഴുവിന്മേൽ കയറും, ശീലഗുണം=
സ്വഭാവഗുണം.

462. ഉണ്ടു വരുന്നു ശകടഭാസൻ=ശകടഭാസൻ വരുന്നുണ്ട്.

463. മോദാകലതം=സന്തോഷംകൊണ്ടുള്ള പാഠവശ്രം.

466. ഉഴർ=ബദ്ധപ്പെട്ടു (പരിഭ്രമിച്ചു)

468. അതിചിന്തയം=വളരെ വണക്കം.

469. അതികൂടകം=വളരെ സന്തോഷം. ശാഡാലിംഗനം=മുറ
കെ കെട്ടിപ്പിടിക്കുക.

471. അയി! ശകട!=മോ ശകടഭാസ!

472. മരണഭയം=മരണത്തിൽനിന്നുള്ള ഭയം. പ്രിയസുമുഖ!=
പ്രിയമിത്രമ!

473. സചിവവരവചനം=മന്ത്രിശ്രേഷ്ഠന്റെ വാക്ക്. ഇതി=
ഇങ്ങനെ.

474. കലനിലം അമർന്നിതു ഞാൻ അഹേ! =ഞാൻ കലസ്ഥല
ത്തു ചെന്നുചേർന്നതാണ്. പിന്നത്തെ കഥ ആശ്ചര്യംതന്നെ. പ്രിയതര
സുഹൃത്തു്.=ഏറ്റവും പ്രിയനായ ബന്ധു.

476. ശകടഗിരം=(രോമാന്തം. സ്രീ. ഭി. ഏ. വ) ശകടഭാസ
ന്റെ ഉൾക്കിനെ. വഴിക=തൂളുക. (കവിയുക)

477. സല്ലാപം=അഭിമുഖമായിട്ടുള്ള സംഭാഷണം.

478. സിലാത്ഥം=സിലം (സാധിച്ചത്) ആയ അത്ഥം(കാൽ) ഞെട്ടുകൂടിയവൻ. ഞാനം=എന്നതിലെ 'ഉം' എന്ന അവ്യയത്തിന്റെ സം മർദ്യംകൊണ്ട്, താൻ സ്വതഃ പേതകൊണ്ടെന്ന സിലാത്ഥംനന്നല്ലെ. ഇപ്പോൾ തന്റെ സ്വയംകൊണ്ടു ഞാനം സിലാത്ഥംനന്നി എന്നത് സി ലിക്കുന്നു. താൻ എനിക്ക് ഒരു വലിയ കാര്യം സാധിച്ചതന്നു എന്നു സാരം.

480. തരുവൻ ഇതു തവ=അങ്ങക്കു ഞാൻ ഇതു തരുന്നു. പു നദ്=പിന്നെ.

482. ഖലാമോത്താടു=സന്തോഷപൂർവ്വം.

485. കാരണ്യം=കൃപ.

486. ഭൂഷണം=അഭരണം.

487. അംഗുലീയം=മാതിരം. അടയാളം=മുദ്ര. ഭണ്ഡാരമഞ്ച= ഭണ്ഡാരപ്പെട്ടി. (ഈ 'മഞ്ച' എന്ന സംജ്ഞ പിററുത്, പാലക്കാട് മുതലായ ഭിക്കുകളിലാണ് അധികം പ്രയോഗിച്ചുകിട്ടിയത്. ഇതു ഗ്രന്ഥകാരനെ അനേപക്ഷിപ്പാനെന്നു ഉപകരണമായിരിക്കും)

488. ആദിശ്ശ്രം=പ്രായാജനം.

489. നിദയാശരത്=പ്രസന്നപ്രകാരം (അ. പു. പ. ഏ. വ)

490. അമാത്യനാമാകം=അമാത്യന്റെ നാമം (പേര്) ആകുന്നു. അക(അടയാള)ത്താടുകൂടിയത്. ('രക്ഷസൻ' എന്നു പേർ കൊത്തിയത്).

491. കരിനന്ദം=പറഞ്ഞു.

493. വണ്ടാർതഴക്കുഴലം=വണ്ടിൻകൂട്ടാപോലെ (കുറുത്ത) തഴച്ചത് (ഇടതിങ്ങിയത്) ആയ കഴൽ (തലമുടി) ഓടുകൂടിയവൻ (സുന്ദരി) കൺ=പത്നി (ഭാര്യ)

494. ഉണ്ടായ=എന്നോടു പിരിയുന്നതുകൊണ്ടുണ്ടായ. ശോകം=ഓരവം. പൊറാഞ്ഞു=സഹിക്കാൻ വയ്ക്കഞ്ഞു. ഉൾത്തണ്ടാർവിനോദം=മനസ്സിനെ വിനോദിപ്പിച്ചാൻവേണ്ടി.

495. അഴിച്ചുകൊണ്ടുൾ=, അഴിച്ചുപാങ്ങി. (നായികനായകന്മാർ പരസ്പരംനമിക്കുകയും സ്വന്തമാത്താടുകൂടിയ ഭൂഷണം കണ്ടിട്ടുകിലും സങ്കല്പസുഖം അനുഭവിക്കുന്നതിനായി പരസ്പരം ഭൂഷണങ്ങൾ കൈമാറുന്നതു പതിവാണ്ല്ലൊ. ഏവം=ഇങ്ങിനെ.

498. കസുമപുരവാസി=കസുമപ്പാത്തിൽ വസിക്കുന്നവൻ.

499. ഗുഹനികടഭൂമി=വീടിന്റെ സമീപസ്ഥലം.

500. ഒക്കം ഒക്കം=അതു ശരിതന്നെ. ഇക്കണക്ക=ഇഴവിധം. വസ്തു=പദാർത്ഥം.

501. വർണിക്കാർ=കച്ചവടക്കാർ.

502. കിരക്കുക=അനേകിക്കുക.
503. മന്ത്രിനാമാങ്കിതം=മന്ത്രി(രാക്ഷസ)യുടെ പേർ കൊണ്ടു യത്.
504. മതി=ഉള്ളു. (മനസ്സ്) മതി=തൃപ്തി. വരും അഭവു=വരുണേടത്തോളം. അർത്ഥം=ധനം. മാനിച്ചു=സന്തോഷിച്ചു.
505. വികടം അകലെ കളഞ്ഞത്=മുനിക്കുതിന്നു യാതൊരു വിരോധമില്ല.
506. കില്ല്യം=സംശയം. ചേതസ്സ്=മനസ്സ്. പ്രസംഗം=സന്തോഷം.
507. ചെറു=കുടും.
508. അഗ്രചിമുദ്ര=മോതിരം. ഉത്തരമാത്രപ്രവരൻ=ശ്രേഷ്ഠനായ മന്ത്രി.
511. ചണകപത്രവിപ്രിയം=ചണകൃന്നു വിരോധം.
512. ആടൽ=സംശയം (വ്യസനം)
513. ഇത്തുഷ=പരിചരണം.
514. അന്തരം=വിരോധം. നിന്ദനം=നിന്റെ അഭിപ്രായം.
515. കമ്പം=ഇളക്കം (ഭയം)
516. ഇഷ്ടസേവകൻ=ഇഷ്ടനായ സേവകൻ. (പരിചരകൻ)
517. ചേഖകൻ=മുഴുത്തു ചേരൻ (ഗുരസ്ഥൻ)
518. അന്യനരാഗം=(ക്രി. പി.) തൽപര്യം കുറയാതെ.
519. ഇവർ=ശകടഭാസസിദ്ധാർത്ഥകന്മാർ. മദ്ധ്യ=ഇടയിൽ (സംഭാഷണമദ്ധ്യത്തിൽ) വൃത്താന്തശേഷം=വൃത്താന്ത (വർത്തമാന)ത്തിന്റെ ശേഷം.
521. ഖഭം=വ്യസനം. മോദം=സന്തോഷം. ഉദാഹരണം=ഉദാഹരണത്തിൽ നിറഞ്ഞു.
522. ഇഹ പോരം=നമ്മുടെ ഭാഗത്തുചേരും. പൊരുതികേടു=പെരുപ്പാനു ഉപദ്രവം.
523. ഭദ്രഭാഭിപ്രധാനപുരുഷന്മാർ=ഭദ്രഭേദൻ മുതലായ പ്രധാനജനങ്ങൾ. ചിദ്രിച്ചു=ഇടഞ്ഞുചിരിഞ്ഞു.
524. പശ്ചാത്താപമന്ദൻ=പശ്ചാത്താപവിന്റെ പുത്രൻ (മലയാളം) അന്തരം=തരക്കേടു.
525. ഉന്നിച്ചിതു=മുളച്ചു. വേദം=വിവരം.
526. കല്പനശാസ്ത്രം=ആജ്ഞയുടെ ശാസ്ത്രം.
527. നിഷ്ഠം=നിശ്ചയം.
528. ചണകസുതമേയ്യവൈരാജിരാജം = ചണകസുത

(ചാണക്യ)ന്റെയും മൌല്യ(ചന്ദ്രഗുപ്ത)ന്റെയും വൈര (റിശാധ)ത്തിന്റെ അങ്കം(മുള)ത്തിന്റെ ആംഭം (മുതലം.) ദ്രുടോദിപ്രവാസം=ദ്രുടോദികളു പ്രവാസം (പുറത്തു കളയുക)

529. അവൻ=വിരോധഗുപ്തൻ. മാനിക്ക=സമ്മാനം മുതലായ ഇ കൈപ്പത്തു സന്ദേശംകീഴ്പ്പിക്ക.

530. വൈതാളികൻ=സ്തുതിപരകൻ.

532. ഭംഗങ്ങൾ=തടസ്സങ്ങൾ.

533. വിജ്ഞാൻ=മഹിമകൾ.

535. കസുമപുരപുരാണം=കസുമപുരത്തിലെ വർത്തമാനം.

537. ക്ഷിപ്രം=വേഗത്തിൽ.

538. ഭാസുരം=ശേഷമുള്ളതു്.

539. കൈരളമുണ്ടുവെന്ന്=വരങ്ങൾണ്ടതു്.

542. ആഭരണത്രയം=മൂന്ന് ആഭരണങ്ങൾ.

545. മന്ദതിവൈഭവം=ഏന്റെ ബുദ്ധിസാമർത്ഥ്യം.

546. ധിക്കാരം=അധികാരം (ചന്ദ്രഗുപ്തനെക്കുറിച്ചു വ്യക്തം)

547. ആധിപത്യം=രാജാധികാരം. ഏകൻ=ഒരുത്തൻ (ചന്ദ്രഗുപ്തൻ) ചന്ദ്ര പ്രതിഷ്ഠ=ഏന്റെ ശവധം (നന്ദവിനാശം വരുത്തുമെന്നുള്ള പ്രതീഷ്ഠ). ഏകൻ=ഒരുത്തൻ (ചാണക്യൻ)

548. അന്യോന്യം=പരസ്പരം. വിരോധം=മത്സരം.

551. പൈ=വിശപ്പു്.

ഇങ്ങനെ മുദ്രാരക്ഷസത്തിൽ 'രാക്ഷസവഞ്ചനം' എന്ന നാലാം പാദം സമാപ്തം.

അദ്ധ്യായം പാദം,

(കാകളിവൃത്തം)

1. ശാരികമാർമന്തലിമാല=പെൺതങ്ങളിൽ ഉത്തമ. മനേരമേ=മനസ്സിനെ സൂചിപ്പിക്കുന്നവർ.

4. മധു=തേൻ. നകൻ=അസ്ഥിമുട്ടു്. മൽ അകലും പരിമു്=മനസ്സിന്റെ മുക്കിച്ചൽ തീരത്തക്കവണ്ണം.

5. ചാരുതരം=അതിഭംഗിയായി.

6. വൃത്തം=ചരിതം.

7. വൈഷമ്യം=പ്രയാസം.

11. വൃദ്ധം ഉൾക്കൊണ്ടു് = കളവായിട്ടു . അവിഷ് = നടിഷ്.
12. ത്രക്ഷം = ഭയങ്കരം.
15. ഉദ്യു കണ്ഠു് = ഗുഡമായി ആലോചിഷ്.
16. ഇടഞ്ഞു് = തൊറി. (തമ്മിൽ പിണങ്ങി) ഘോരം = ഭയങ്കരം.
17. ചന്ദ്രമഹാത്മ്യം = ചന്ദ്രാത്മ്യം. ഇതു വസന്തത്തിൽ ചൈത്രമാസത്തിലെ വെളുത്ത വാവുന്നാൾ അവസാനിക്കത്തക്കവണ്ണം തുടങ്ങുന്ന ഒരു ഉത്സവമാണു്. ഇതിന്നു് “കൈമുദിനഹാത്മ്യം” എന്നും പരയാറുണ്ടു്. ഘോഷിച്ചുകല്പിക്കുക = നാളിലൊക്കെ പ്രസിദ്ധമാകത്തക്കവണ്ണം വിളംബരം ചെയ്യുക.
20. ദോഷരഹിതൻ = ദോഷമില്ലാത്തവൻ.
23. സമാം = ആദരവോടെ കൂടി (ക്രി. വി)
24. സുകമാൻ = സുന്ദരൻ.
25. ആശി = അനുഗ്രഹം.
26. ദേശികൻ = ആചാര്യൻ (ഉപദേശാർത്ഥം).
27. നിൻതിരുവുള്ളം = അങ്ങയുടെ തിരുമനസ്സ്. (കാൽക്കരണങ്ങൾക്കു് അഭേദാധ്യവസ്ഥയെ).
28. ശത്രുപ്രയോഗങ്ങൾ = ശത്രുക്കളുടെ പ്രവൃത്തികൾ.
31. പാരിടം = ഭൂമി. അധിനാഥൻ = അധിപതി.
32. ധർമ്മസ്വരൂപൻ = ധർമ്മശീലൻ. അപേക്ഷ = ആഗ്രഹം.
34. പ്രശ്നം = വിനയം.
35. കാൽപ്പുരുഷൻ = കാൽസ്ഥൻ (മന്ത്രി)
37. പാടവം = പട്ടുതപം (ധർമ്മം)
38. കിഞ്ചനം = (അവ്യ) കുറച്ചു്.
39. നിന്ദ = എന്നെക്കുറിച്ചുള്ള പുച്ഛം (ധിക്കാരം)
40. വൃദ്ധനാ = രാജാശ്രീ.
41. പരഷം = നിഷ്ഠിരം (മുഖം). സത്വരം = അടിയന്തരമായി.
42. ഉണ്ടോ പരഷം പറഞ്ഞു = പരഷം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടോ
43. കാൽപ്പു = ചെല്ലേണ്ടതു്.
44. ശിഷ്യൻ = ശാലിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യൻ.
45. സത്യം അത്ര = അങ്ങനെയൊന്നു പറഞ്ഞതു വാസ്തവമെന്നു. ശിഷ്യൻ അല്ല എന്ന് എന്നിങ്ങനെ ഇല്ല = ശിഷ്യനാണു് എന്നുതന്നെ ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല ഭൃത്യൻ അല്ലി? എന്ന് സംശയം ഉള്ളിൽ ഉണ്ടു് = ഞാൻ അങ്ങയുടെ ഭൃത്യൻ (ഭാസൻ അന്നവസ്ത്രാദികൾ തന്നെ ഭരിക്കുന്നു)

പേട്ടന്നവൻ അല്ലെ? എന്നുകൂടി എനിക്കു സംശയം തോന്നുന്നുണ്ട്. (അങ്ങനെയൊരു നേരെ അധികാരം നടക്കുന്നതു കണ്ടാൽപ്പോൾ എന്നു സൂചനം)

46. ഞാൻ കയ്യുമറിയത്തവനാണെന്നും, അങ്ങനെയൊരു കയ്യും അറിയത്ത കല്പിക്കുകയല്ലെന്നും പറഞ്ഞുവെല്ലോ. എന്നാൽ കയ്യും അറിയത്തവൻ ചെലിച്ചാൽ കയ്യും അറിയുന്നവൻ ആ കയ്യത്തെ വിവരിച്ചു പറയേണ്ടതല്ലെ? എന്നു ചാനക്യനെ കണ്ടിപ്പറയുന്നു.

49. സമാജത്തസിദ്ധികൾ=സപ (തനിക്ക്) ആയത്തം (അധിനം) ആയ സിദ്ധി (കാല്പ്യപ്രാപ്തി)യോടുകൂടിയവർ. (താൻതന്നെ കയ്യും നടത്തുന്നവർ. ബ. പ്രീ) സചിദാജത്തസിദ്ധികൾ=സചിവൻ (മന്ത്രിക്ക്) ആയത്തമായ സിദ്ധിയോടുകൂടിയവർ ബ. പ്രീ (മന്ത്രിയുടെ ഇഷ്ടാപോലെ കയ്യും നടത്തുന്നവർ)

50. രണ്ടും സമങ്ങളായി=ഓരോവു മന്ത്രിയോടുകൂടി കയ്യും നടത്തുന്നവർ. (ഉഭയാജത്തസിദ്ധികൾ)

52. അന്തരം (അവ്യ)പുഷ്പം=ഇടയിൽ കടന്ന്. കയ്ക്കുക=കലശലുകൂട്ടുക. (ഇടയുക).

53. മുറം=പൂണ്ണമായി.

54. ഉരിയാടുക=പറയുക. ('ഉരി'യാതുവിന്റെ രൂപം 'ഉറയാടുക' യല്ലാതെ 'ഉരി'യാകുമോ? എന്ന് ശബ്ദാഭാസമപണ്ഡിതന്മാർ ആലോചിക്കേണ്ടതാണ്)

55. രോഷം=കോപം. വേഷം=ഭാവം.

56. മന്ത്രിപ്രവരൻ=രാജസന്. വൈതാളികൻ=സ്മൃതിപരകൻ.

57. വന്ദിപ്രവരൻ=(മുമ്പിലത്തെ അർത്ഥം)

58. ജന്മ! ജന്മ! ക്രിയ (ലോട്ട് - പരസ്പരം. മ. പു. ഏ. വ)=ജയിക്കട്ടേ. (ജയിപ്പുക)

59. ഭാവാവ്യം=ഭാഗശീലൻ (കൊടുക്കുന്നവൻ) വൈഭവം=മഹത്വം. ചോരാദാരം=മനോഹരം. (വിസ്മയകരം)

60. കരയേറി=ഉയർന്നവൻ.

61. അവിദാവിച്ഛം=ഗച്ഛിച്ഛം. വീണപേരുന്നതു=ഇടിഞ്ഞുപേരുന്നതു.

62. മത്തഗന്ധം=മരിച്ച ആന. ചോരകൻ=ഭടൻ.

63. കത്തൂ കൊള്ളിക്കണ്ടു=കൊള്ളുന്നതിനിടവരുമ്പോൾ. ഒഴിച്ചു=മാറി.

64. നൃത്തം വരം=ഇങ്ങനെ വരം (കത്തുകൊള്ളാനിടവരം) ഭരം=സംഗതി

65. വാരിധി=സമുദ്രം.

66. സത്യലോകം=ബ്രഹ്മലോകം. ചിത്രം=ആശ്ചര്യം. ഇതേ
 ശിൽ=ചാണക്യൻ ചെയ്തപരലെയുള്ള പ്രവൃത്തി (ആശ്ചര്യം) ആശ്ചര്യം
 കല്പന.

67. ആചരിയാതവർ=കൈക്കൽക്കൊണ്ടവർ. മഹീതലേ=ഭൂമി
 യിൽ.

68. സർവ്വഭോജനം=എല്ലാ അലങ്കാരം. (കിരീടകണ്ഡലം)

69. പ്രാജ്ഞൻ=ബുദ്ധിമാൻ.

70. ഇത്തരം ദോഷങ്ങൾ=ആശ്ചര്യംഭാവമുള്ളതായ് ദോഷങ്ങൾ.
 ഭൂപൻ=ഭൂമിയെ പാലിക്കുന്നവൻ.

71. ആശീർവ്വചനങ്ങൾ=പ്രശംസകൾ എന്നു സംഭവം.

72. അന്തരം=അവസരം.

73. കോപപ്രവർത്തനം=ദേഷ്യം വളർത്തുക.

74. രാക്ഷസന്റെ പ്രയോഗങ്ങൾ (ആകുന്നു എന്നു ചേർത്ത് അ
 ന്വയിക്കുന്നു) സൂക്ഷ്മം=അറിവാൻ പ്രയാസമുള്ളത്.

76. നീളമുതൽ=തന്റെ കിങ്കരൻ. തത്ര=(അവ്യ) അവിടെ.

80. ഭണ്ഡം=മുതലായ് ചുമതൽ

82. സ്ഥാനത്തു് =ചേർന്നിരിക്കിൽ. വൃന്ദങ്ങൾ=ചെലവുകൾ.
 സ്ഥാനവൃത്തികൾ=സംഭവംതൊരി പ്രവർത്തിക്കുക.

84. പ്രാജ്ഞൻ=ബുദ്ധിമാൻ (ബുദ്ധിമാൻ).

85. ഭണ്ഡം=ബുദ്ധിമുട്ട്.

87. കത്താസ്സം=അന്നിയാപാലം.

88. വെച്ചു ഞാൻ ഇന്ന്. അധികാരം=ഞാൻ ഇന്ന് ഏകദേശ
 അധികാരം ഒഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

89. നന്മം=നിശ്ചയം. അരികൾ=ശത്രുക്കൾ. ഭൂതൻ=ഭാസൻ.

51. കൈമുട്ടിനാമമായുള്ള താരാത്ഥം=ചന്ദ്രാത്ഥം.

93. ഉദ്ദിഷ്ടം=കാലിഷ്ടം (കോപംകൊണ്ടു ചൂടു തേരുന്നതു
 സ്വഭാവവികാരങ്ങളെ).

94. കരിച്ചത് ഏതു്=നി ആഗ്രഹിച്ചാൻ കാരണമെന്തു്?

95. അജ്ഞാനി=അറിവില്ലാത്തവൻ. (അജ്ഞാൻ ഏകദേശ ആ
 ശ്ചര്യം ചെയ്യുമെന്ന് അറിയാതെയുള്ളവൻ)

96. വഞ്ചിക്ക=ആഗ്രഹിക്ക.

98. പ്രകൃതം=രജസ്വലം പ്രകൃതി=മഹിമ (വലിപ്പം)

99. ഹൈന്ദവം=മിടുക്ക്. (കാൽക്കളുടെ സൂക്ഷ്മതയിൽ
 വാങ്ങിയ സാമർത്ഥ്യം) ഭൂഭാഗിയധാനജനം=ഭൂഭാഗം മുതലായ പ്രധാന
 പുരുഷന്മാർ.

100. ശ്രക്ഷം=കുറിനം. അപരധം=കുറം. വാരണധ്യക്ഷൻ=വാറണ(ആന)ങ്ങളുടെ അധ്യക്ഷൻ (വിചാരിപ്പുകാരൻ)

102. അശപരകൻ=കതിരവിചാരിപ്പുകാരൻ.

103. ഹൃദ്യമാർ=സുന്ദരിമാർ.

105. മനമദങ്ങൾ=മാനവും മദവും.

106 ധിക്കാരങ്ങൾ=താനിയവാസങ്ങൾ. ജീവിതം=ശമ്പളം.

പ്രവൃത്തി=ഉല്പ്രേഗം (അധികാരം) വിരോധിതം=തടയുക.

108 രാജഭാണ്ഡാരങ്ങൾ=രാജാവിന്റെ ധനങ്ങൾ. തവ സേവകൻ=അങ്ങയുടെ വലിയ സേവകൻ.

109 മോക്ഷണം=കുളവ്.

111. ഉദാക്കനം വിട്ട്=യെയ്യും വിട്ട്.

112. ബാ. ഗുപ്തധിക്കാരതന്മാർ=ബലഗുപ്തനും ഡിക്കാരതനും.

113. ലോഭം=ഭ്രാഗ്രഹം. പോരാത്തു യെന്നിട്ട്=പോരായെന്നു വിചാരിച്ചിട്ട്.

115. പവ്വതസേവകൻ=പവ്വതരാജാവിന്റെ സേവകൻ.

116. തൽപുത്രൻ=അവന്റെ (പവ്വതകന്റെ) പുത്രൻ. തപൽ പിതാവേ=നീന്റെ അച്ഛനെ.

117. തന്നിടം=തന്റെ സ്ഥലം.

118. നിന്ദ=(പുച്ഛം) നിന്നെക്കുറിച്ച് ഉണ്ടു്; ആയതു മൂലം (എന്നു പദമേറ്റു.)

119. മണ്ഡം=ശിക്ഷ അകപ്പെട്ടു എന്നു ഭയപ്പെട്ടു്. ധനവംശമായ ചന്ദനഭാസാദികളെ സേവിക്കാതെ എന്തു സാരം. കണ്ണൻ=വിഷ്ണുൻ.

120. പവ്വതപുത്രൻ=മലയകേതു.

121. തദം=(അധ്യ) അപ്പാരം (തന്നെ വന്നുശ്രയിച്ചപ്പോൾ)

124. പുത്രപയത്തം=രണ്ടു പുത്രന്മാരെ. വെറുപ്പിക്കുക=ദ്രോഹിക്കുക.

128. ഗൃഹ്ണൻ=മറുപിടുന്മാർ (വാശിച്ചുള്ളവർ)

129. പണ്ടിതു ചെയ്തമാർല്ല=ഇതു സ്വപുത്രദ്രോഹം. (അല്ലെങ്കിൽ സ്വപുത്രരെ രക്ഷിച്ചു രാജാവിനോടിക്കൊത്ത് ആ രാജാവിന്റെ ശത്രുവിനെ സേവിക്കുവാൻ പോവുക)

131. ചന്ദനകൗത്മാകതി=ചന്ദനകൃന്റെ വാക്കു്.

133. വീര്യപുരുഷൻ=വീര്യം (കയ്യുസമത്വം) ഉള്ള പുരുഷൻ.

134. പിച്ഛം=നിസ്സാരം (കുളി)

135. അതു്=അപരാധികളെ വെച്ചുകെണ്ടിരിക്ക എന്നതു്.

137. കൈശലം=സാമത്വം. വാശി=നിബ്ബന്ധം.

139. രഗം=സ്നേഹം (രഞ്ജിപ്പ്)

140. പ്രതിവിധാനം=പ്രതിവിധി (മറുക്കൽ). അനുഗ്രഹം=സം
മദാനങ്ങളെക്കൊണ്ടു സന്തോഷിപ്പിക്ക. നിഗ്രഹം=ഭേദഭേദങ്ങളെ പ്ര
യോഗിച്ച് ശിക്ഷിക്കുക.

141. ക്ഷുദ്രമതികൾ=ദുർബ്ബലികൾ.

142. സപ്തവൃസനങ്ങൾ=സപ്ത (ഏഴ്) വൃസന(അപൽകര
ണ)ങ്ങൾ. (അവ—സ്രീഃസവ, ചുതുകളി, നായാട്ടു, മദ്യപാനം, വാക്താ
ഷ്ടം, ഭണ്ഡപാഠശ്ചം, അത്ഥഭൂഷണം ഇവയാകുന്നു. ഇവയിൽ ആദ്യ
ത്തെ നാലും കാമജങ്ങളും മറോവ മൂന്നും കോപജങ്ങളുമാകുന്നു. എന്നു വി
വേകം). പ്രമത്തർ=അപരവരുടെ കൃത്യങ്ങളിൽ മനസ്സിരുത്താത്തവർ.
“പ്രമാദോനവധാനതാ” എന്നഭിധാനം. ക്ഷിപ്തധികാരികൾ=അധികാ
രം ചെയ്യിക്കപ്പെട്ടവർ (ഉദ്യോഗത്തിൽനിന്നു പിരിക്കപ്പെട്ടവർ)

143. അനന്തങ്ങൾ=ഭോഷങ്ങൾ.

145. ഏവം=അനുഗ്രഹം ആകുന്നു. ഇതും=ഇങ്ങനെയുള്ള ഇതും
(ഉദ്യോഗത്തിൽനിന്നു പിരിക്കുക) അനുഗ്രഹമാകുന്നു. ശിക്ഷിക്കേണ്ടവരെ
ശിക്ഷയെന്നും ചെയ്യാതെ ഉദ്യോഗത്തിൽനിന്നു പിരിക്കുകമെന്നും ചെ
യ്ക്കാൽ അത് അനുഗ്രഹമാണല്ലോ എന്നു താൽപര്യം. കേവലം ഭോഷം അ
ല്ലാത്ത ഇല്ല ഒന്നുമേ=ഇതിന്നു ഭോഷമില്ലേ? എന്നു ശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ
അശേഷം ഭോഷമില്ലാതെ ഒന്നുമില്ല. എന്നാൽ പിന്നെ ഉള്ളതിൽ ഭോഷം
കുറഞ്ഞതു ചെയ്യുകയേ നിവൃത്തിയുള്ളവെന്നു വിചാരിച്ചുണ്ട് ഇങ്ങനെ
ചെയ്തത്.

147. ലുപ്തപ്രകൃതികൾ=കിട്ടിയതൊന്നും പോരാ എന്നു വിചാ
രിക്കുന്ന സ്വഭാവക്കർ.

149. രാജധനപ്രാണനാശഭയം=രജാവിങ്കൽനിന്നു ധനവും പ്രാ
ണവും നശിക്കുമെന്നുള്ള ഭയം.

150. പരവശപ്പെട്ടവർ=പരന്ന് അധീനപ്പെട്ടവർ.

151. സാഹസകാരികൾ=സാഹസം (വീണ്ടുവിചാരമില്ലാത്ത
പ്രവൃത്തി) ചെയ്യുന്നവർ.

153. രണ്ടപക്ഷം=അനുഗ്രഹവും നിഗ്രഹവും (ഇവിടെ ക്രമവി
വക്ഷയുണ്ട്). മുന്നേത്=ആദ്യത്തേത് (അനുഗ്രഹം)

154. പിന്നെപ്പറഞ്ഞപക്ഷം=നിഗ്രഹം. വൈഷമ്യം=ഭോഷം
(അപകടം) ആ ഭോഷങ്ങളെ താഴെ വിവരിക്കുന്നു.

156. പ്രധാനജനങ്ങൾ=മുഖ്യന്മാർ. ഭണ്ഡം=ശിക്ഷ. പാൽ=
ലോകപ്രസിദ്ധിവാചകം (അവ്യയം)

157. വിശ്വസം=ഭോഷം വരികയില്ല എന്നുള്ള ഉറപ്പ്.

160. ആദരപൂർവ്വകം=ആദരവോടെകൂടി.

162. ബലരോഷം=കോപത്തോടെകൂടി.

163. ഉത്സാഹം=അവനവന്റെ കാര്യത്തിൽ തുനിവ്.

164. അസ്രശസ്രംഭ്രംസം=ആയുധങ്ങളെക്കൊണ്ടുള്ള പയറൽ

167. പാദവം=കാര്യസമർത്ഥം.

171. പൂർവ്വം=പണ്ടു്. (നന്ദവധത്തിനുശ്ചാഹിച്ച കഠലത്തു) പ്രതിശ്രുതം=കരാര ചെയ്യപ്പെട്ടതു്. നന്ദവധത്തിനു സഹായിച്ചാൽ പകുതി രാജ്യം കൊടുക്കാമെന്നു കരാര ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്).

174. കൃതഘ്നൻ=ഉപകാരം ചെയ്തവരെ നിഗ്രഹിച്ചവർ. നാണയം=കേളി, (അപവാദം)

178. അന്തർഗതത്തിൽ=നഗരത്തിനുള്ളിൽ.

179. ഏതൊന്നു കണ്ടിട്ടു്=എന്തുപായം കരുതിട്ടു്. ഉപേക്ഷിക്കുക=കൈവിടുകയുക.

180. വല്ലഭ്യം=വിരോധം.

181. ഉള്ളിൽ കിടന്നാൽ=നഗരത്തിൽ ഇരുന്നാൽ.

186. ഏറ്റവും ഉപായങ്ങൾ=വളരെ കൈശലങ്ങൾ.

187. ഉള്ളിൽ=ദേഹത്തിനകത്തു്. ഇളകാതെ=ഉറപ്പു്. ശല്യം=അന്ധിന്റെ മുമ്പ, തോക്കിന്റെ ഉണ്ട മുതലായ വേദനയുണ്ടാക്കുന്ന സാധനം.

188. വിഭ്രമം=ഭ്രമം.

189. വിക്രമം=കൈയേറ്റം (യുദ്ധം) പാടാക്കുക=സ്വാധീനമാക്കുക.

191. പ്രണവൻ കളയുക=മരിക്കുക.

192. ആകാ=നല്ലതല്ല. കണ്ടുകളക=ആലോചിച്ചു കൈവിടുക.

193. കുററം=ദോഷം. ഗുണജ്ഞൻ=ഗുണങ്ങളെ അറിയുന്നവൻ (വിദ്വാൻ) മന്ത്രിസത്തമൻ=മന്ത്രിമാരിൽ അതിശ്രേഷ്ഠൻ. (അത്ര യോഗ്യനായ ഒരാളെ നശിപ്പിക്കുന്നതു വലിയ നഷ്ടമാണെന്നു സാരം)

194. കാട്ടിൽ കിടക്കുന്ന കാട്ടാനയെപ്പോലെ=കാട്ടാനയെ പിടിച്ചാൻ ആളും ആയുധവും കൂട്ടിച്ചെന്നു നേരിട്ടാൽ അതു നമ്മെ നിശ്ശേഷം നശിപ്പിച്ചു കളയും. അല്ലെങ്കിൽ നാം പ്രയോഗിക്കുന്ന ആയുധങ്ങളെറുത്തു മരിച്ചുപോയെന്നും വരാം. അതിനാൽ ചതിയായി വാരിക്കഴിയിലോ കൊപ്പത്തിലോ അകപ്പെടുത്തി, അതിന്റെ ഇഷ്ടപോലെയുള്ള ഭക്ഷണാഭികൾ കൊടുത്തു വശീകരിച്ചു നല്ല മർമ്മജ്ഞന്മാർ അതിനോടു നയത്തിൽ പെരുമാറിയാൽ ഇതരന്മാർക്കു് ദുഷ്കരങ്ങളായ അനേകം കാര്യങ്ങൾ അതിനെക്കൊണ്ടു സംഭവിക്കാമല്ലോ. അതുകൊണ്ടു് ഇണങ്ങിയാലും പി

ണങ്ങിയാലും 'മഹാസത്വത'കൊണ്ട് അമാത്യരാക്ഷസൻ ഒരു ആനയെ പ്പോലെയെന്നു സാരം. വീട്ടിൽ വരുത്തുക=സ്വദീനമാക്കുക.

195. ആയുസ്-പറഞ്ഞാൽ-മടക്കുവാൻ ആളല്ല- (അൻ) എന്നു ചേർത്ത് അനവധിക്കണം.

197. അതിശയം=ഗുണാധികൃതം.

198. ഭൂതധാത്രിദേവ!=ബ്രഹ്മണ! "ഭൂതധാത്ര്യബീധിമേവലാ" എന്നു അമരം.

199. നന്ദപതികൾ=നന്ദരാജാക്കന്മാർ. നിത്യമായി=പതിവായി. മന്ദിരം=ഗൃഹം (രാജധാനി) നിനച്ചുകൊലം=വിചാരിച്ചു സമയത്തു.

200. നിജവാസിതം=തന്റെ വാസം ('വാസം' എന്ന അർത്ഥത്തിൽ 'വാസിതം' എന്നുള്ളതിന്റെ സാധുത്വം ചിന്ത്യാം) വന്നിതെന്നില്ല=വന്നില്ല. മനസി=(സ-ന-സ-ഏ-വ) മനസ്സിൽ. മേ=ഏന്റെ.

201. കല്പിതം=നിശ്ചയിച്ച സംഗതി. സാധിപ്പതിനറിയാതെ=സാധിപ്പാൻമുള്ള മാറ്റം ഇന്നതെന്നു മനസ്സിലാക്കാതെ. കല്പാൽ=പ്രളയം വരെ ഭീഷ്മകൊലം എന്നു താൽപര്യം. വസിച്ഛിദകം=കാത്തിരിക്കുക. യോഗ്യം=ഭാഗ്യമുള്ളതു് (യുക്തം).

202. അതു മുഖം=വളരെക്കാലം കാത്തിരിക്കുന്നതു യോഗ്യമല്ലെന്നുള്ള കാരണത്താൽ. വാണാൻ=രാജധാനിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. അന്തരാഗം=ഇണക്കം (രഞ്ജിപ്പ്).

203. അതിഭാസുരം=വളരെ ശ്രേഷ്ഠനുള്ളതു് (സ്വർണം) ക്രി-വി.

204. ഏകത്ര=(അവ്യ) ഒരേത്തതു്.

206. അത്ഥപുരുഷാരം=അത്ഥം (ധന)വും, പുരുഷാരം=പുരുഷകാരം (ആൾശേഖരം) ആളും അത്ഥവും എന്നു താൽപര്യം. നിജബുദ്ധി വിലാസം=തന്റെ ബുദ്ധിസാമർത്ഥ്യം.

208. ചിത്തം ഉറപ്പിച്ചു്=മനസ്സുറപ്പിച്ചു്.

209. ഒന്ന്=ഒരു സംഗതി (ഒരു വിചാരം) സാക്ഷാൽ=(അവ്യ) സ്വപ്നമായിട്ടു് ആ വിചാരമെന്നെന്നു പറയുന്നു.

210. നന്ദപ്രപന്മാരെ—എന്നു തുടങ്ങി—പദ്യതദ്യത്രനെ വാഴിപ്പതിന്നു ഭവാനെക്കലചെയ്തു്—എന്നുവരെ.

213. പട്ടാങ്ങു്=പരമാത്മം.

215. മത്സരം=പക്ഷപാതം. അഹംഭാവം=ഞാനെന്ന ഭാവം (ഗർവ്വം).

216. ദൈവം=ചിധി "ദൈവം, ദീപ്തം, ഭാഗധേയം, ഭാഗ്യം, സ്രീ നിയതിച്ചിധിഃ" എന്നഭിധാനം.

218. ദൈവം=ദൈവത്തെ (അ-ന-ദ-വി-ഏ-വ) പ്രമാണീക

രിക്കുക=സർവ്വകർമ്മം വിചാരിക്കുക. “ലോകത്തിൽ നടക്കുന്ന സംഗതികളെല്ലാം വിധിവിഹിതമാണ്. മറന്നു അതിൽ കർത്തൃത്വമില്ല” എന്നു വിചാരിക്കുക. കേവലം മൃഗർ=ശുദ്ധമേ കഥയില്ലാത്തവർ.

219. വന്യ്=തന്റെ വലിപ്പം (ആത്മപ്രശംസ). പ്രേരണി=ഉദാരം. വിപ്രകലപതേ!=ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠ!-ബ്രാഹ്മണർ വിശേഷിച്ചു ആത്മപ്രശംസ ചെയ്തയില്ല എന്ന് അഭിപ്രായം.

221. ഗംഗം=ദഹനം. ചുവത്തുക=ചുവപ്പിക്കുക. (ഗംഗം വിറക്കലും കണ്ണു ചുവക്കലും കേപചിഹ്നം)

222. പേരും=മതി. പറഞ്ഞുപോകാതെ=പറയണ്ടോ. ദൂരത്വാവേ!=ദൂർബ്ബലേ!

223. ജലപ്രഭം=കഥയില്ലാത്തവരിൽ മുഖൻ.

224. വൃഷലൻ=ശൂദ്രൻ.

225. നവനദവധം=നവനദന്മാരുടെ വധം. മന്യദഹനൻ=കോപാഗ്നി.

226. ഉജ്ജ്വലിപ്പിക്കുക=കത്തിക്കുക.

228. വെക്കം=വേഗം. വാൾ=മന്ത്രിസ്ഥാനചിഹ്നമായ വാൾ ആൾ അല്ല ഞാൻ ഇത്തരങ്ങൾക്ക്=നിന്റെ ഈ വക അധിഷ്ഠിതവരാക്കുകൾ കേൾക്കുന്നതിനും, സ്വാതന്ത്ര്യാധികാരങ്ങൾ കണ്ടു സഫിപ്പാനും ഞാൻ പാത്രമല്ല.

230. തന്നിടം=തന്റെ വാസസ്ഥലം.

231. സൂക്ഷ്മതരം=അതിസൂക്ഷ്മം.

234. തത്ഫലം=അതിന്റെ ഫലം (ചാണക്യചന്ദ്രഗുപ്തന്മാരെ ‘ഭേദം’ എന്ന ഉപായംകൊണ്ടു തമ്മിൽ തെറ്റിച്ചു ജയിക്കാമെന്നുള്ള വിചാരത്തിന്റെ ഫലം) ഇതു രാക്ഷസനോടു നേരിട്ടു പറയുന്നപോലെയുള്ള വിചാരമാണ്.

237. കാഴ്ചം=വാസ്തവമായിട്ടുള്ളത്.

238. ഭാവം=മനോവികരസൂചകമായ ചിഹ്നങ്ങൾ. ഭംഗിക്കു=നടിക്കു.

239. വല്ലഭം=അശ്വേട്ട്. (അപകടം)

241. വൈരം=വിരോധം.

243. ലോകംകൊള്ളുക=പ്രസിദ്ധമാവുക.

244. സ്വപ്നൻ=നിമ്നൻ (കപടപ്രയോഗങ്ങളില്ലാത്തവൻ)

245. തത്വം=പരമത്വം.

247. ചാതുര്യം=ഭംഗി.

248. നകരുക=ആസ്വദിക്കുക.

അഞ്ചാം പാദം കഴിഞ്ഞു.

ആ റ ട ട പ റ ട ട.

(അന്നനടവൃത്തം)

1. അരിയ=(ന. വി) നല്ലവളായ.
3. മേളിക്ക=യോജിപ്പിക്ക.
4. ഇളമധു=ഇളന്തേൻ (തേൻ മുത്താൽ കയ്പുരസം വരുന്നതു കൊണ്ട് ആ ദോഷമില്ലാത്തതെന്നു സാരം.) ഭാഹവുമിളച്ചു=ഭാഹം തീർത്തു.
5. വി.ചിത്രം=ഭംഗിയുള്ളതു്.
6. അതിപ്രവരൻ=അതിസമർത്ഥൻ. മതിപ്രയോഗം=ബുദ്ധി.സാമർത്ഥ്യം. അമാത്യൻ=അമാത്യരാക്ഷസൻ.
7. പ്രവൃദ്ധരാഗം=വലുതായ മത്സരം.
9. മൊഴിഞ്ഞു=പറഞ്ഞു.
11. പറകെന്നുവന്നു=പറയാത തരമില്ലെന്നു വന്നു. (നിങ്ങളുടെ നിബന്ധനകൊണ്ടെന്നു സാരം) വചസി=(സ. ന. സ. ഏ. വ) വാക്കിൽ.
13. ഭദ്രഭാദികൾ=ഭദ്രഭടൻ പുരുഷഭരതൻ മുതലായവർ.
14. അഭിമതം=സമ്മതം. (ഭദ്രഭാദികളുടെ പ്രവേശത്തെ വിവരിക്കുന്നു.)
19. വിരഞ്ഞു് =തിടുക്കപ്പെട്ടു്.
21. അതിനായിട്ടു്=പടയ്ക്കു്. (ആന, കുതിര മുതലായവയുടെ ആധിപത്യം)
22. (ഭദ്രഭാദികൾ ഗുഹയായറിയിച്ച സംഗതി വിവരിക്കുന്നു)
24. ഒരുവസ്തു=ഒരു സംഗതി.
26. അവസരം=സമയം (തക്കം).
30. അതു സമസ്തവും=രാക്ഷസമാത്യൻ ചന്ദ്രഗുപ്തനോടു യോജിക്കാൻ തരം നോക്കിയിരിക്കുകയാണെന്നും, അതുകൊണ്ടു മലയകേതുവിനെയും അദ്ദേഹത്തെ സഹായിക്കാൻ ഒരുങ്ങിയിരിക്കുന്ന തങ്ങളേയും അമാത്യരാക്ഷസൻ ചതിക്കുമെന്നും, ഭദ്രഭാദികൾ പറഞ്ഞ സംഗതികളെല്ലാം.
32. നൃപതിയെ സ്നേഹം പെരികെയുള്ളോനെ=സേനാപതിയായ ശിഖരസേനനെ.
34. അതുകേട്ടു്=ശിഖരസേനൻ വിശ്വസ്തനാണ് എന്നും രാക്ഷസമാത്യൻ ചതിയനാണ് എന്നും ഭദ്രഭാദികൾ വിചാരിച്ചതു ശരിയാണെന്നു ഭാഗ്യരായണൻ പറഞ്ഞതു കേട്ടു്.
36. ചിരിച്ച ഭാഗ്യരായണൻ = ചിരിക്കുകാരണം, മലയകേതുവിന്റെ ഈ അഭിപ്രായം മറ്റി രാക്ഷസമാത്യനെ വിശ്വാസമില്ലാതെയും അവൻ താൻ വഴി കണ്ടിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള കരുതൽ ആണ്.

37. അതിനേതുമൊരാറികല്പമില്ല = “അമാത്യനെപ്പോലെ പെരികെ സ്നേഹമുള്ളവർകളാരുമില്ല” എന്ന് അങ്ങനെ പറഞ്ഞതിനു യാതൊരു സംശയവുമില്ല. അമാത്യരാക്ഷസനെപ്പോലെ സ്വാമിഭക്തി മററാക്കുമില്ല എന്ന് എന്നിങ്ങനെ സമ്മതമാണ്. പക്ഷേ അത് അങ്ങയുടെ പേരിലല്ല, ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ പേരിലാണെന്നാണ് ഞങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നത്. അതിനുള്ള കാരണങ്ങളെ പറയണം എന്നഭിപ്രായം.

38. ‘ചണകപുത്രനോട്’—പിണക്കമുണ്ടെങ്കിലും, ചന്ദ്രഗുപ്തനോട് പിണക്കമില്ലെന്നല്ലാ ഏറ്റവും ഇണക്കമുണ്ട്; അതുകൊണ്ട് വക്രബുദ്ധിയായ ചാണക്യന്റെ ക്രമരൂപം കണ്ടുകണ്ട സഹിക്കാതെ ചന്ദ്രഗുപ്തൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മന്ത്രിസ്ഥാനത്തെ ഒഴിപ്പിച്ചാൽ അപ്പോൾ അമാത്യരാക്ഷസൻ ചന്ദ്രഗുപ്തനോടു ചേന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മന്ത്രിയായിരിക്കുകയും ചെയ്യും. അപ്പോൾ അങ്ങക്കു ഭദ്രഭാദികളോട് അവിശ്വാസം തോന്നാനിടവരും. അങ്ങനെ വരരുതെന്നു കരുതീട്ടാണ് അവർ ഇപ്പോൾതന്നെ ശിഖരസേനനെ ആശ്രയിച്ച് അങ്ങയെ കാണാൻ വന്നത്.

49. നിരന്നിതു = യോജിച്ചു.

50. കടമ = കടപ്പം (ക്രമരൂപം)

52. മമതാ = സ്നേഹം.

55. പിതൃഹനാവ്യം = അച്ഛനെക്കൊന്നവൻ.

57. ജലക്രിയ = ഉദക്രിയ.

60. ശിരസി = (സ. ന. സ. ഏ. വ) തലയിൽ.

61. ഉഴറി = തിടുക്കത്തിൽ.

62. പരക്കേവേണ്ടേ = പരിവാരങ്ങളും മറ്റും വേണ്ടേ.

65. വസുസമൻ = വസുക്കളോടു (ദേവവിശേഷ) തുല്യൻ. അതിമൗനക്കൻ എന്നു താൽപര്യം

66. പഥികവേഷമായ് = വഴിയത്രക്കാരന്റെ വേഷത്തിൽ. പുരം = പുരത്തെ (മേഘാന്തം സ്രീ. ദ്വി. ഏ. വ)

68. പ്രവിഷ്ഠൻ = കടന്നുവന്നവൻ.

69. പെരികെ നന്നു ഏതോ വരിക അരികിൽ = സ്വാഗതം അടുത്തുവരു.

70. രഹസ്വം = ഗുഹ്യം. പുറത്തിരുന്നു സംസാരിച്ചാൽ മറ്റുള്ളവർ അറിയാനിടവെന്നെങ്കിലും എന്നു ശങ്കിച്ചു മുറിക്കുകയ്ക്കു് ഇരുന്നു പറയുമെന്നു നിശ്ചയിച്ചു.

72. അതിഗുണനയം = വളരെ ഗുണങ്ങളും നയവും.

74. മലയകേതുവും സമിവനം = മലയകേതുവും ഭാഗ്യരായ അനന്തം.

75. അറയിലെനുകെട്ട് = അമാത്യാരാക്ഷസൻ മുറിക്കുകത്താണെന്ന് അവിടെയുള്ളവർ പറഞ്ഞുകെട്ട്.

76. ഇറപാത്തു് = കളിച്ചു്. (ഇത്തരം ഭേദപ്രയോഗമുണ്ടാണെന്നു തോന്നുന്നു)

77. കുതുകേന = താൽപര്യത്തോടുകൂടി (അ. ന. തു. ഏ. വ)

78. അരിപുരം = ശത്രുവിന്റെ പട്ടണം.

82. ബഹുതപം = പരക്കെ അറിയത്തക്കവണ്ണം.

83. മറവുകൾ = കളിവുകൾ (രഹസ്യങ്ങൾ)

85. അതിവിശുദ്ധൻ = അധികം സമർത്ഥൻ.

88. പരവതകുപുത്രൻ = പദ്മതകുപുത്രൻ (പാദ്മതി = പാദ എന്ന പേരെങ്കിൽ അർത്ഥശൂന്യം)

89. കിരീയുന്നില്ല = മനസ്സിലാകുന്നില്ല.

90. ഗുപ്ത.....രത്നമേ! = രാജശ്രേഷ്ഠ! കപടമന്ത്രികൾ = കളവുള്ള മന്ത്രികൾ.

91. പരമോന്മുഖം = ശ്രദ്ധിക്കുമ്പോൾ.

94. അഗതിവേഷം = പിള്ളക്കാരന്റെ വടിവ്.

96. 'ചണകപുത്രനോടു' — എന്നുമുതൽ ധരണീശൻതന്നെ സ്തുതിക്കേണം' എന്നുവരെ മന്ത്രി പറഞ്ഞതായിട്ടുള്ള പ്രകാരം.

99. മനംകെട്ട് = മനസ്സ് ഇടിഞ്ഞു്. നന്ദനിധനചിന്തയം = (അ. സ്രീ. തു. ഏ. വ) നന്ദവധം ഒത്തു്.

100. നിരത്സാഹനം = (അ. പു. തു. ഏ. വ) ഉത്സാഹക്കുറവോടുകൂടി.

102. ഉദ്യോഗം = ഉത്സാഹം.

103. ഉറന്നു = ഉറിയ.

104. കമലബാധവൻ = ചന്ദ്രൻ. മനേസന്നിഭൻ = കാമനോടു തുല്യൻ.

105. മണികലശം = രത്നകുലം.

106. നിറക്കുക = ശോഭിപ്പിക്കുക (നിറമുള്ളതായിത്തീരുക)

108. പരവശം = പാരവശ്യം (കെട്ടതി).

109. നിവിർത്തുക = ഹൃദയം വിട്ടുവിടുക. നിവൃത്തി = ശാന്തി.

115. ആജ്ഞാഭംഗം = കല്പനക്കു തടസ്സം.

117. ചാരൻ = കരഭകൻ.

118. വിരതു് = സമർത്ഥൻ.

119. ഭേദം = ഭേദപര്യായം. (തമ്മിളിടയിൽ). 'ശിശുക്കളും' എന്നുമുതൽ 'മനസി സന്തതം' എന്നുവരെയുള്ള ഭാഗംകൊണ്ടു് സ്തനകലശന്റെ ഭേദപ്രയോഗത്തിന്റെ പ്രയോജനത്തെ വിവരിക്കുന്നു.

122. അവർ=കരഭകരക്ഷസന്മാർ.

123. ഗുണപ്രശംസചെയ്തമാത്രമെന്റമെയ്യൻ=മെയ്യൻ അമാത്രമെന്റ ഗുണപ്രശംസചെയ്ത് കേട്ടില്ലെ എന്ന് അനവധം. ഗുണപ്രശംസ=ഗുണങ്ങളെ പുകഴ്ത്തുക.

124. ഇണക്കം=യോജിപ്പ്. “രാക്ഷസമാത്രൻ ചന്ദ്രഗുപ്തനോടു ചേരുവാൻ ശ്രമിക്കും. ചാണക്യനോടു മാത്രമേ അദ്ദേഹത്തിന് വിരോധമുള്ളൂ” എന്നു ഭാഗുരാജൻ മുഖേന പറഞ്ഞതിന് ഇണക്കമുണ്ടെന്നു സാരം. അതിനെത്തന്നെ ഒന്നുകൂടി ഉറപ്പിപ്പാനായിട്ടു ഭാഗുരാജൻ പറയുന്നു. “ഇതിൽപരമമെന്നറിവതിനെന്ന്”.

130. സചിവൻ=ഭാഗുരാജൻ.

131. മൂലംതിരഞ്ഞറിഞ്ഞിട്ടു =കടയനേപക്ഷിച്ചറിഞ്ഞിട്ട്. ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ചാണക്യനോടു പിണങ്ങുവാനുള്ള കാരണം ചന്ദ്രോത്സവം മുടക്കിയതു മാത്രമാണോ? പിന്നെയും വല്ലതുമുണ്ടോ? എന്ന ചോദ്യം കടത്തെയലാണല്ലോ.

135. അധികാരത്തിങ്കന്ന് = അധികാരത്തിങ്കൽനിന്ന്.

143. ഗൃഹജനം=ഭാര്യാപുത്രാദികൾ.

145. ചലഹൃദയൻ=ഇളകിയ മനസ്സോടുകൂടിയവൻ.

147. നിരക്കക=ഇണങ്ങുക.

149. കപടം=കളവ്.

150. വെടിഞ്ഞമാത്രനും ഗുപതിവീരനോട്=മന്ത്രിയെ ഉപേക്ഷിച്ച രാജാവിനോട്. ഉടമതേടുവാൻ=യോജിപ്പാൻ (അധിപത്യം സ്വരൂപിപ്പാൻ).

151. ഗുരുസമൻ=ബ്രഹ്മസ്തതിതുല്യൻ. (നീതിജ്ഞാനത്തിൽ)

152. വടു=ബ്രഹ്മചാരി (വടു ബ്രഹ്മബന്ധു, ഉവാ അധികേഷപത്തിൽ പ്രയോഗിക്കപ്പെടുന്നു) കുത്ര=എവിടെ (അവ്യ)

154. അടവി=ഭാട്.

157. പ്രതിജ്ഞ=ശപഥം.

158. വികല്പം=സംശയം.

160. ചിഴകി=തള്ളി.

161. വൃഷലീപുത്രൻ=ശുഭസ്രീയുടെ പുത്രൻ. വസുമതി=ഭൂമി.

162. അഹമ്മതി=ഗർവ്വ്. ധിക്കാരം=നിന്ദ.

173. അഖില.....കലം=സകലരാജസമൂഹം.

174. നരപതികളിലധിപതി=ചക്രവർത്തി. അടിപണിയുന്ന എന്നുമുതൽ മൂന്നും മെയ്യൻറ വിശേഷണം.

175. ഭംഗം=തടസ്സം.
176. കടിലൻ=വക്രബുദ്ധി. കട്ടമ=ക്രൂരത.
178. വിധിബാലം=ദൈവസഹായം.
180. ചറഞ്ഞതൊക്കം നീ- എന്നു ചേർത്തുകൊൾക.
181. തരിവള=ഉള്ളിൽ തരിയിട്ട (കിടുങ്ങുന്ന) വള.
183. മരിഭ്രമം=മനസ്സിലെ സംശയം.
184. പതക്കം=കുഴപ്പം.
190. പരിരോധം=സന്തോഷം. പരിയക്കം=(പയ്യക്കം)ആസനം.
192. ഉഴരി=ബലപ്പെട്ട്. വസിക്കണം=ഇരിക്കണം.
194. ശിരസി=(സ. ന. സ. ഏ) തലയിൽ. പട്ടം=(കിരീടത്തിന്നു താഴെയുള്ള) ഉഷ്ണീഷം. ശിരസി+വേദന=തലവേദന. അത് ശത്രുവധത്തിനുള്ള ഉപായങ്ങൾ ആലോചിക്കുന്നതുകൊണ്ടുണ്ടായിട്ടുള്ളതാണെന്നു സാരം.
195. അതിനു = റാട്ടം കെട്ടുന്നതിന്.
197. പഴുത്ത് = ചിറ്റം (അവസരം)
203. ഏതും ഉചിതം ഇല്ല = നമുക്കു ഗുണമൊന്നുമില്ല.
204. സചിവവിപ്രിയം = മന്ത്രിവിരോധം.
206. ഇഹ = ഇതിൽ (മന്ത്രിവിരോധത്തിൽ) ചേതം = ഹാസി (തരാക്കട്ട്) ഇതു പദം, ചേദം എന്ന സംസ്കൃതത്തിന്റെ തത്ഭവം.
208. പ്രകൃതിപരം = രണ്ടുകാളുനിർമ്മാണകന്മാരായ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരും പുരവാസികളായ ജനങ്ങളുടെ സമൂഹവും. “അമാത്യാശ്ചതഥാപചരഃ സഭ്ഭിഃപ്രകൃതയഃസ്മതാം” എന്നു കേരളം. പ്രകൃതിഭോഷം = സ്വഭാവഭോഷം. അനുരോഗം = സ്നേഹം (സ്വാമിഭക്തി)
209. അവൻ = ചാണക്യൻ. നിരാകൃതൻ = അധികാരത്തിൽനിന്നു തള്ളപ്പെട്ടവൻ.
213. മരത്തു = തമ്മിലിടഞ്ഞു.
215. ചരിതഭാഷം = നടവടിഞ്ഞൊര .
216. നവനന്ദാനന്ദാഗികൾ = നവനന്ദന്മാരെകുറിച്ചു കൂറുള്ളവർ.
217. വിദ്വേഷം = വൈരം.
219. അരിവധം = ശത്രുനാശം
220. അവനെ = ശത്രുവധത്തിനുസാധിക്കുന്നവനെ (കണ്ടു് ആശ്രയിച്ച് ഇരിക്കും) എന്നു രാക്രമയോജനം.
221. അവസ്ഥ = കായ്ക്കത്തിന്റെ സ്ഥിതി.
222. ഉരത്തു = ശക്തിയോടുകൂടി. (യുക്തി കണ്ടിച്ച് സ്വാമിപ്രായം സ്ഥാപിച്ച് എന്നു സാരം).

227. നിജനയം = തന്റെ നീതി.

228. പ്രയത്നം = ഞ്ഞെരുക്കം. തനിയ്ക്കും = മതിയാകും (പ്രശ്നനാകം)

229. തനിക്കുതാൻപോന്ന = സ്വായത്തസിദ്ധികളായ.

230. സചിവായത്തൻ = മന്ത്രിക്കുടീനൻ. (രാജ്യകാര്യങ്ങൾ മന്ത്രിയുടെ സാമർത്ഥ്യംകൊണ്ടു നടത്തുന്നവൻ). “സ്വായത്തസിദ്ധികൾ” ‘സചിവായത്തസിദ്ധികൾ,’ ‘ഉജ്ജ്വലയത്തസിദ്ധികൾ’ എന്നു മൂന്നുതരക്കാരാണ് രാജാക്കന്മാരെ നീതിശാസ്ത്രനിഷ്ണാതന്മാർ പറയുന്നു.

231. പൊതികണ്ണൻ = പൊടിഞ്ഞ കണ്ണോടുകൂടിയവൻ (കരുടൻ)

232. സ്തൻഡയർ = മുചകുടിപ്പു ജീവിക്കുന്നവർ. രണം = യുദ്ധം.

236. വികല്പം = വ്യത്യാസം.

237. പലവസ്തു = പല സംഗതി

239. പ്രതിപക്ഷം = എതിർഭാഗം. മരുത്തം = ഇടത്തൂ. യുദ്ധത്തിൽ പ്രതിപക്ഷത്തിലെ ആളുകളെ സ്വാധീനത്തിൽ വയ്ക്കുന്നതു ശത്രുക്കളുടെ രഹസ്യങ്ങളറിയാൻ അത്യാവശ്യമാണല്ലോ. അതിനാൽ അതും ഒരു ബലമായി ഗണിക്കുന്നു.

241. നവഗ്രഹചരിതം = പുതിയ രാജാവാണെന്നുള്ള അവസ്ഥ രാജഗുണങ്ങളെ പ്രകടിപ്പിക്കും പ്രകടിപ്പിക്കുന്നതായ രാജാവും പരസ്പരം അറിഞ്ഞു പരിചയിപ്പാറാകുമെന്നു.

243. ഇവയെല്ലാം ഏകം വരികകൊണ്ട് = മുമ്പാകെ ആറു സംഗതികൾ ഇങ്ങനെയിരിക്കുകകൊണ്ട്. ഇവയുടെ ചന്ദ്രഗുണങ്ങൾ മലയകേതുവിനു ബലം ഏകമെന്നുള്ളതിൽ ആറു സംഗതികളാണു രാക്ഷസം മന്ത്രിൻ പറയുന്നത്. 1. ബലമുള്ള പടയോട്ടം, 2. അതിൻ ഏകനായകത്വം, 3. പ്രതിപക്ഷത്തിൽനിന്നിടത്തുപോന്നു സ്വപക്ഷത്തിൽ ചേർന്നവരുടെ സാഹായ്യം. ഇതു മൂന്നും സ്വപക്ഷത്തിലെ ഗുണങ്ങളാകുന്നു. ഇതുപോലെ പരപക്ഷത്തിലെ ദോഷങ്ങളും. 1. മന്ത്രിവിപ്ലവം, 2. നൂതന പ്രകൃതികൊണ്ടു പ്രജാഭരണം വരയ്ക്കൽ, 3. പ്രജകൾക്കു പൂർവ്വരാജാസ്ഥാനം മറക്കാൻ കോപപ്പടയോട്ടം വരയ്ക്കൽ. ഇവയെല്ലാം ഇങ്ങനെയിരിക്കുകകൊണ്ട്. കരതലഗതം = കയ്യിൽ കിട്ടിയിരിക്കുന്നത്.

245. പടപുറപ്പെട്ടുക = പടയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടുക.

246. അടുത്തേനാൾ = (ശേഷം നാള) എന്നു രാജാജ്ഞാനം.

248. ഗിരിഗ്രഹസ്തൻ = പർവ്വതകവ്യൻ.

250. വിരയം = വേഗത്തിൽ.

252. കപടമുദ്ര = വ്യാജചിഹ്നം. ഉദ്യോഗം = പ്രതിപേക്ഷകൾ.

253. കപടയോഗീശൻ = കള്ളസ്തമ്പം.

254. പാമബന്ധു = വലിയ സ്തമ്പിതൻ.

255. മിനം = മിവസം, മുഹൂർത്തം. വിധിക്ക = കല്പിക്ക.

257. പരശ്വ=കവിടി. നിരത്തുക=കാരോ സംവൃകരം വച്ചു തണിക്കുക.

259. ശുഭേതരം=അതിശുഭം.

260. തിരിഞ്ഞു പഞ്ചമപദത്തിൽ=സൂര്യൻ ഉച്ചതിരിഞ്ഞ് അഞ്ചിടം. തിമി=പങ്ക. നിറമുള്ള വാവുതിമി=വെളുത്ത വാവ്.

261. നക്ഷത്രം=നാൾ. ബൃഹസ്പതിവാമം=വ്യാഴാഴ്ച.

262. മഹത്വം=നന്മ.

263. ലഗ്നം=ഉത്തരാശി. മുഹൂർത്തം, ജാതകം, പ്രശ്നം ഇവ ഏതു രാശിയിലാകുന്നുവോ ആ രാശിക്കു 'ലഗ്നം' എന്നു പേർ. ലഗ്നത്തിൽ ബുധൻ ഉള്ളതുകൊണ്ട് "ഹോരംസപ്രമിഗുരുജ്ഞാദീക്ഷിതാ നാസ്തൈവവിശ്യാൽകടാ" എന്ന ഹോരശാസ്ത്രവചനപ്രകാരം ലഗ്നത്തിന്നു ബലമുണ്ടെന്നു സാരം.

263. കേതു ഉദിച്ചും ആകുന്നു=കേതു എന്ന ഗ്രഹം ഉദയത്തിലുണ്ട് എന്നും മലയകേതു (ഉദയത്തെ) അഭിപ്രയിച്ചെ പ്രാപിക്കുന്നു എന്നും സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

264. ദക്ഷിണദിഗ്=തെക്കുകിഴക്കുള്ളത്. പടയ്ക്കു=യുദ്ധത്തിന്. ശശിബലം=ചന്ദ്രബലം (വെളുത്ത വാവാകുകൊണ്ട് അതുണ്ട് എന്നു സാരം).

265. ശുദ്ധായോഗം=ശുദ്ധം എന്നു പേരായ ഒരു യോഗം. ഇതു സൂര്യൻ മുതലായ ഏഴ് ഗ്രഹങ്ങളും കൂടി മൂന്നു രാശിയിലായിട്ടു നിന്നാലുണ്ടാകുന്ന ഒരു യോഗമാകുന്നു. "സാഖ്യായോഗസ്സപ്തസപ്തക്ഷസംസ്ഥൈരേകപാത്യാപലകീദാമനീ ച | പാരദകേദാരശ്ച ശുദ്ധായോഗം ച ശോഭം ച" എന്നു ഹോരശാസ്ത്രം പ്രമേണം. "ശുഭാഃ ക്ഷതോപധരുചിർവ്വിധനശ്ച ശുദ്ധേ" എന്ന് അതിന്റെ ഫലവും ഹോരയിൽത്തന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്.

266. അഭിമതം=ഇഷ്ടം. ഗുരുസൗജ്യാഖ്യം=ഗുരുസൗജ്യം എന്ന യോഗം. ഗുരു=ഗുഹ്യം. നെരരി=ശനി. ഇവർ രണ്ടുപേരും കൂടി ഒരു രാശിയിൽ നിന്നാലുണ്ടാകുന്ന ഒരു യോഗമാണിത്.)

268. കരതലാമലകം=ചൈതന്യമുള്ള ഇരിക്കുന്ന നെല്ലിക്ക. (ഒരോരുത്തൻ ഒരു നെല്ലിക്ക ചൈതന്യം കിട്ടിയതുപോലെ ജന്മം നിഷ്പ്രയാസമുണ്ടാകുന്നു എന്നു സാരം). പ്രതിധയാഗ്=പ്രതിപാദി (ശത്രു).

270. മതിഭൂമം=കാർമ്മക്കറവ്. പിതൃകൃിയ=ശ്രദ്ധതപ്താഭി കരം.

272. മറ്റു ഗണിതക്കാർ=വേറെയുള്ള ജ്യോതിഷ്ഠന്മാർ.

275. പക്ഷം=മതം (അഭിപ്രായം) വിജ്ഞാപ്തം (പ്രഖ്യാപനം) ചിവശാഖ്യാ (നമ്മുടെ ക്ഷപണകൻ) ഇവർ രണ്ടുപേരും ജ്യോതിഷ്ഠന്മാരത്രേ.

ത്തിൽ അതിപണ്ഡിതനായ ആചാര്യന്മാരെന്നും വരഹമിഹിര ചാര്യൻ തന്റെ ഹോരാശാസ്ത്രത്തിൽ ആയുർവ്വാജ്യായത്തിൽ പറയുന്നതു നോക്കുക. “ആയുർവ്വം വിഷ്ണുഗുപ്താപി ചൈവം ദേവസാമീസിദ്ധസേ നശ്ച ചക്രേ” എന്നും “സ്വമതേന കിലാഹ ജീവശർമ്മഗ്രഹഭായം പരമ യുഷസ്സപരാശം” എന്നും.

278. കപിതൻ=കേപിച്ചവൻ. പതക്കാ=നിഷ്ഠിരം.

279. അലം, അലം=മതി, മതി (അവ്യ)

282. ക്ഷപണമാതികൾ=ബുദ്ധസന്യാസിവർഗ്ഗം.

283. ഖരകിരണൻ=ആദിത്യൻ.

285. മല.....റാകുപണരം=കായ്, തേൻ, ശർമ, കമളിപ്പഴങ്ങൾ.

ആറാം പാദം സമാപ്തം.

ഏഴാം പാദം

(കളികാണ്ഡവൃത്തം)

1. അഖില.....രത്നമ!=സകല തന്മകളുടേയും ശിരോ ലങ്കാരമി. ആനന്ദ.....സ്വരൂപമ!=സുഖമാകുന്ന അമൃതിന്റെ സത്ത്വം!

2. തവ=നിന്റെ, വചന.....മധു=വരദാകുന്ന മധുര മുളു തേൻ. താപം കെട്ടംപടി=ഭുഖം ശമിക്കത്തക്കവണ്ണം. പീതം=ആസ്വദിക്കപ്പെട്ടത്.

3. മതി=മനസ്സ്, മതി=തൃപ്തി. കേള=പ്രസിദ്ധി. കഥാശേ ഷം=കഥയുടെ ബാക്കി.

5. നരപതി.....മണി=രാജാക്കന്മാരിൽ ശ്രേഷ്ഠൻ.

8. യോഹിതം=ക്രി. വി) യോക്താവത. വിപുലബലം=അധികം ശക്തി. ഭൂപതി ചിന്തിച്ചത്.=രാജസാമാന്യൻ ചന്ദ്രഗുപ്തനാടു ചേരവാൻ ത്രമിക്കയൊന്നു ഭാഗുരായന്നൻ പറഞ്ഞപ്രകാരം മലയകേതു വിചരിച്ചിരിക്കുന്നത്.

9. അരി.....നഗരി=കന്യമപുരം. സദിതി=വേഗത്തിൽ.

10. മേകൂരികൾ=മേമുള്ള ആനകൾ. തുരഗതതി=കതിരുകളുടെ. രഥപങ്ക്തി=തേർക്കൂട്ടം.

11. അസി.....ശസ്ത്രങ്ങൾ=വാൾ, ഇരിയുലയ്ക്ക, വെ
ണ്ണ മുതലായ പലതരത്തിലുള്ള ആയുധങ്ങൾ. വിരുത്ത്=സമത്വം.

12 നെടിയ=പൊക്കമുള്ള. ശകവീരൻ=ശക (ഒരു ജാതിക്കാരൻ)
നായ വീരന്മാർ. പാരസികന്മാർ=പാഴ് സികൾ.

13. സുഭട.....വീരൻ=നല്ല പടയാളിവീരന്മാർ. ചാഞ്ച
ല്പം=ഇളക്കം (കലക്കം) ഭദ്രഭാഗി=ഭദ്രഭക്തൻ, പുരുഷഭക്തൻ മുതലായവർ-
(മുമ്പു കസുമപുരത്തിൽനിന്നു വന്നിട്ടുള്ളവർ)

14. ഗിരി.....തനയൻ=മലയകേതുവിനു . അതിവ
ന്യുക്കൾ=വലിയ സഹായികൾ. ഗംഭീരൻ=കേമന്മാർ, പഞ്ചരാജങ്ങൾ=
ചിത്രവർമ്മ, സിംഹനാദൻ, പുഷ്പരാക്ഷൻ മുതലായവർ.

15. സചിവവരൻ=മന്ത്രി.

16. ഉദധി=സമുദ്രം. സേനാധിപൻ=പടനായകൻ.

17. പുനരപി ച=പുനഃ അപി ച=പിന്നെയും. ശകട.....
ആഭി=ശകടഭാസൻ, സിദ്ധാർത്ഥൻ മുതലായവർ.

18. നിജമനസി=(സ. ന സ. ഏ) തന്റെ ഉള്ളിൽ. ശങ്ക=രം
സൻ ചരിക്കുമോ എന്നുള്ള സംശയം.

19. കനക.....ഭവി=സപ്തമയമായി വിളങ്ങുന്ന തേ
രിൽ.

20. മസേലിലം=നീൽ. മന്ത്രികലോത്തമൻ=രാജസൻ.

21. പടഹമുഖ.....വാദ്യം=പെരുമ്പറ മുതലായി പലത
രത്തിലുള്ള വാദ്യം.

22. കൂറക്കടിഞ്ഞിൽക്കു് = തുണികൾകൊണ്ടുണ്ടാക്കുന്ന കൂടാര
ങ്ങൾക്കു്. സംഭാരജാലം=ഉപകരണങ്ങൾ.

23. വേഷം തിരിഞ്ഞു് =വേഷം മാറി, ചാരജനങ്ങൾ=അവിട
വിടെ നടന്നു വർത്തമാനങ്ങളറിയുന്ന രാജകീരന്മാർ.

24. പട=യുദ്ധസന്നാഹം. വിലാപകണ്ഠം=(അ. ന. പ. ഏ)
രംഭം. ചിന്താ മുററത്തുനിന്നു്

25. ധൂളി=പാടി. ഇന്ദ്രപ്രഭം=സപ്തം (ആകാശം)

26. കരിന്തരം=(ക്രി. വി) ഉച്ചത്തിൽ. നിനാഭം=കച്ച. മാനി
ച്ചു്=അഹങ്കരിച്ചു

27. മൊഴിയും=ശബ്ദിക്കുന്ന. ദേവകുരവങ്ങൾ=കുതിര ചെന്ന
ക്കുന്ന ശബ്ദങ്ങൾ.

28. കുറിന.....നാഭം=പെരിമ്പറ, ചെണ്ട മുതലായവ
യുടെ ഗംഭീരശബ്ദം, കാളം=കറുപ്പം (പടക്കുഴൽ=ബങ്കോവു്, ബാൻറ ക
ഴൽ)

29. ഇതി=(അവ്യ) ഇങ്ങനെ. വിവിധ.....ഭീഷണം=പലവിധത്തിലുള്ള ശബ്ദങ്ങളെക്കൊണ്ടു ഭയങ്കരമായ.

30. കസ്യമ.....ഭൂവി=(മൗ. സ്രീ. സ. ഏ) കസ്യമപരത്തിന്റെ സമീപത്തിൽ.

31. അഖിലജനം=മറ്റു സകല ജനവും. ആവാസശാല=കുടുംഭം.

33. അചല.....തനയ!=പുത്രരജപുത്ര! ഗുണഗണസമം!=സകല ഗുണങ്ങളുമുള്ളവ! സമ്പ്രതം=(അവ്യ) ഇപ്പോൾ. കല്പിക്കുക=നിശ്ചയിക്കുക.

34. ഇഹ കടകമതിൽവിന്നം=ഇഹ കൂടാരത്തിൽനിന്ന്. “കടകോസ്രീനിതാംബാദേ ദ്വന്തിനാംഭതമണ്ഡലേ, സമുദ്രലവണേരജധാനീ വലിയയോരപി” എന്നു കോശം.

35. മമ നികടഭൂവി=എന്റെ സമീപത്തിൽ. തവ ആജ്ഞയം=അങ്ങയുടെ കല്പനയോടുകൂടി. മുദ്ര=അടയാളം.

38. വിരുതു =വിശേഷം. (ഉണ്ടു എന്നു ചേർത്തുകൊൾക) അവർ കർതമ്മിൽ=ചാണക്യചാരന്മാർതന്നെ തമ്മിൽ. ചാണക്യന്റെ അടുക്കൽ വളരെ പെരുമാറീട്ടുള്ള ഏനിക്കും അവരെ അറിവാൻ സാധിക്കയില്ലെന്നു വരുത്തുവാനാണ് ഇതു്.

42. അചലവൃപതനയഗിരഃ=(രോഹിതം. സ്രീ. ഭി. ഏ) പശുതകരജപുത്രനായ മലയകേതുവിന്റെ ഗിരിഗന്ധം=മരക്കിണി

44 പത്രം മമ ഭവാൻ കണ്ടു അയശ്ശൂറു=മമ പത്രം ഭവാൻ കണ്ടു അയശ്ശൂറു എന്നനാലും. പത്രം=എഴുത്തു് (പാസ്റ്റ്, ടിക്കിറ്റ്, ചീട്ട്)

46. അന്തരം=വ്യത്യംസം, നീക്കം. (കൊണ്ടുപരം- കൊണ്ടന്നു ചു. ക്ലിഷ്ടസന്ധി.)

47. തദനം=(അവ്യ) അതിനുശേഷം. പുന വൃപതിഗ്രഹം=പുനഃ വൃപതിഗ്രഹം എന്നു പദേച്ഛേദം ചെയ്യാനു പാടില്ലാത്തതിനാൽ അപരം ശതന്നെ.

48. പാത്ത്=ആലോചിച്ചു്.

49. മയി=(അസൃത്. സ. ഏ) ഏനിൽ. സതതം=(അവ്യ) എപ്പോഴും. അധികതരവിശ്വാസം=ഏറ്റവും വിശ്വാസം. മാം=(അസൃത്. ഭി. ഏ) എന്നു.

50. ഭുന്യം=കുപതനീതി. വിശ്വപസിച്ഛവരെ ചതിക്കുക മുതലായതു്.

52. വിധിവിഹിതം=ദൈവകല്പിതം. ഇതു്=ചാണക്യന്റെ ചതിപ്രയോഗത്തിൽപെട്ടു വരുന്ന ആചത്തു്. വിചാൻ=അറിവുള്ളവൻ.

54. നയവിനയ.....ബലൻ=നീതിയും അറിവും വലുതും
യ ബലവും ഉള്ളവൻ. സുമുഖ!=ഭദ്ര!

55. സർവ്വഭാ=(അവ്യ) ഏഷ്ടഘ്നം.

56. നന്ദനം വീരപ്രപന്നിമല ഭക്തിവിശ്വാസത്താൽ=സപരമിഭ
ക്തിനിമിത്തം.

57. നിഖില.....വിശദമതി=സകല നീതിതന്ത്രങ്ങളി
ലും അറിവുള്ളവൻ.

58. സപരി=ഇപ്പോൾ (അവ്യ)

60. കപടസചിവരുടെ=കളവുള്ള മന്ത്രിമാരുടെ. മതം=അഭി
പ്രായം. കിഞ്ചന=(അവ്യ) അല്പം

61. പ്രായശ്ചരങ്ങൾ=പ്രവൃത്തികൾ.

62. പാളി=പാഞ്ഞു്. (ഘടകൻഭാഷ)

63. കന്യതി=കള്ളപ്പേര് (യോജിച്ചിരിക്കുന്നവരെ മേലിപ്പിപ്പു
നുള്ള കൈശലം)

64. സാമ്പ്രതം=(അവ്യ) ഇപ്പോൾ.

65. ക്ഷിപ്രം=ദ്രവഗതിൽ.

66. പോരം=മതി

68. വിവിധ.....സദന!=പലവിധ ഗുണങ്ങളുടെ ജറി
പ്പിടമായുള്ളവേ!

69. പ്രണയം=സ്നേഹം. പെരുതു്=വളരെ (ഉണ്ടല്ലോ)

70. “വിശ്വസിച്ഛാൽ ചതിച്ചീടുകയില്ലത്താൻ” എന്നു ഭാഗുര
യണൻ പറഞ്ഞതിന്റെ സാരം, എത്ര ഗുഡമായ കാര്യവും മോന്നാടു പറ
യുൻ വിശ്വസിച്ചില്ലെന്നു മലയകേതുവിനെ വിശ്വസിപ്പിക്കുവാനാകുന്നു. ഭാ
ഗുരായണനും ക്ഷപണകനും ചങ്ങനാശ്വന്റെ ചാരന്മാരുകൾകൊണ്ടു് അവരു
ടെ അവിടത്തെ നില അന്യോന്യം അറിയാവുന്നതുകൊണ്ടു ക്ഷപണക
നെ വിശ്വസിപ്പിക്കാൻവേണ്ടി ഭാഗുരായണൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞിട്ടുവശ്യ
മില്ലല്ലോ.

71. നിണ്ണയിക്കാം=നീച്ചയാക്കാം. (അതുകൊണ്ടു പറഞ്ഞുകൂടാ
എന്നല്ലാ. തനിക്കു പറയാനുള്ള സംഗതി അത്രത്താളം ഗോപ്യമെന്നെന്നാ
ണു ക്ഷപണകൻ നടിക്കുന്നതു്.

72. അതിനു്=പറയുന്നതിനു്. വിഷമത=വൈഷമ്യം. എന്നു
മേ=ഒരിക്കലും.

73. അന്തരം=(അവ്യ) ഉള്ളിൽ.

74. ഭിതി=ഭയം

75. യേം അതിനു് കിമപി നഹി=അതിനു യേം ഒട്ടും വേണ്ട.
(ഇതു അനുവാദം സമ്മാദിച്ചാൻ വേണ്ടിയാണു് യേം നടിച്ചതു്)

76. യേവിവശമുദയൻ=പേടികൊണ്ടു ചഞ്ചലമായ മനസ്സോടു കൂടിയവൻ.

77. തചിരതരകസുമപുരം=മനോഹരമായ കസുമപുരം. ഏഷ്ട ണാൻ=ഇഴ ണാൻ (ഏഷ്ട=ഏതർദ്ധം. പു. പ്ര. ഏ. വ)

78. വിഷമവിഷകലുഷതരയായ=കടുപ്പമുള്ളവിഷംകൊണ്ടു് അപായകരമായ.

79. കഠിനതരമുദയൻ=അതി ക്രൂരമായ മനസ്സോടു കൂടിയവൻ. കശ്ശലൻ=ദുഷ്ടൻ.

80. ഗിരിവൃപപതിവരനെ=പർവ്വതരാജനെ. നിശി=(ശ. സ്രീ. സ. ഏ) രാത്രിയിൽ. കന്യാദിഷപ്രയോഗം=കന്യാ (സ്രീ) രൂപമായ വിഷപ്രയോഗം. ഇതിൽനിന്നു വിഷകന്യകയെ നിർമ്മിച്ചതു താനാണെങ്കിലും, രാക്ഷസനാണു് ഉണ്ടാക്കിയതെന്നും, തന്നോടു മറെറായപ്രകാരത്തിൽ പാഞ്ഞു വിശ്വസിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും വരുത്തിയിരിക്കുന്നു. ഇതുകൊണ്ടു രാക്ഷസൻ വ്യംജം പറവാനും ക്രൂരകർമ്മങ്ങൾ ചെയ്യാനും മടിക്കുന്നവനല്ലെന്നു് വരുത്തിയിരിക്കുന്നു.

81. ക്ഷപണഗിരം=ക്ഷപണകന്റെ വാക്കിനെ.

82. വ്യസനയേഘദയമൊടു=വ്യസനവും ദേവവും ഉള്ള മനസ്സോടു കൂടി. പിതൃമാണത്തിൽ വ്യസനം. രാക്ഷസസഹവാസത്തിൽ ഭയം എന്നു വിവേകം.

83. ചണകസുതഹതകൻ=ദുഷ്ടനായ ചാണക്യൻ.

84. പരമതരബന്ധു=അതിബന്ധു.

87. തദനം=അപ്പോൾ. തത്ര=കസുമപുരത്തിൽ.

88. അചലവരഗ്രപനെ=പർവ്വതരാജനെ. ഇവൻ ആയതു കൊണ്ടു് ഏൻ=പർവ്വതരാജനെ ഇവനാണു് (അനോണു് ഏൻ അനപാശ്വരണരീതി)കൊണ്ടു് എന്നുള്ളതു നിമിത്തം. അതിരൂഷൻ=വളരെ കോപിച്ചവൻ. വിരവിനൊടു നഗരമതിൽനിന്നു തച്ചാട്ടിനാൻ=ഇതുകൊണ്ടു ചന്ദ്രഗുപ്തൻ, നന്ദവധത്തിൽ സഹായിച്ച പർവ്വതരാജനെ കൊണ്ടു് സത്യാപഭാവിനായ ആയുചാണക്യൻ വളരെ വിരോധമായിരുന്നുവെന്നും, തന്റെ സ്വാമി വധത്തിന്നു സഹായിച്ചവനാണെന്നുള്ളു ചോഷംകൊണ്ടു് അതു ചെയ്തിച്ചതു രാക്ഷസമാത്യനാണെന്നും, വിഷകന്യകയെ നിർമ്മിച്ചതു താനാണെങ്കിലും തന്നോടു രാക്ഷസമാത്യൻ വ്യംജംപറഞ്ഞുണ്ടാക്കിയതാണെന്നും സിദ്ധമായല്ലോ. അത്രതന്നെയല്ല—കഴിഞ്ഞതിലും വലുതായ ഒരു കാര്യം ഇനി വരുവാൻ ഭാവിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്നു.

90. അഹം=ഞാൻ. ഇവിടെ=മലയകേതുവിന്റെ അടുക്കൽ. വിവശമൊടു=പാശശൃംഗത്തോടു കൂടി. വന്നോരനന്തരം=വന്നതിന്നു ശേഷം.

91. ഒരുപെഴുതും=ഒരിക്കലും.

92. രണ്ടധരണി=യുദ്ധഭൂമി, ആഭിചാരം=മാരണകർമ്മം.

93. കെല്ലുവാൻ പറഞ്ഞു്=കൊല്ലുവാൻ (ആകുന്നു എന്നു) പറഞ്ഞു് വേണം ആഭിചാരം ചെയ്യാൻ. വിപരീതമായി=ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ ശത്രുവായ മലയകേതുവിനെ കൊല്ലുവാനായിട്ട്.

94. കന്യതി=കളിപ്പാൽ. കാതി=ദുർബ്ബലി. കത്സിതം=നിർഭിതം. (വിശ്വസിച്ചവരെ ചതിക്കുക എന്ന നിന്ദ്യകർമ്മം ചെയ്യാൻ).

95. തവ സചിവ! വചനം ഇതു് (ഏ സചിവ! തവ വചനം ഇതു്)=ഏ മന്ത്രി! അങ്ങയുടെ ഈ വാക്ക് എന്നു വാക്യമാണു്. (ഏ മന്ത്രി! ദാരുണിതൽ അങ്ങ പറയുന്ന വാക്കുകളൊക്കെ കേൾപ്പാനുള്ള തരത്തിൽ ഉണ്ടായ ആളല്ല ഞാൻ. ഒരിക്കൽ ഞാൻ അങ്ങ പറഞ്ഞപ്രകാരം ഒരു വിചകന്യകയെ ഉണ്ടാക്കി. അതുകൊണ്ടു പദ്യതരാജനെക്കൊന്നു. അതു നിമിത്തം ആർക്കും എന്നെക്കുറിച്ചു വിശ്വാസമില്ലാതെയായി. ഇനി ഇതു ചെയ്താൽ എനിക്കു ജീവിച്ചിരിപ്പാൻ തരമാകയില്ല. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ ഇതു ചെയ്തയില്ല. എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞു എന്നു താൽപര്യം.)

96. സപദി=(അവ്യ) ഉടനെ. മണിച്ചു്=ഗർവ്വ നടിച്ച്. (അങ്ങനെയുപാഞ്ഞാലും നീ ചെയ്യുണ്ടവനല്ലേ? എന്ന് അഭിമാനം നടിച്ച്.)

98. അതിന്=ഞാൻ പറഞ്ഞപ്രകാരം ചെയ്യുന്നതിന്. അഭിവിഷമം=വളരെ പ്രയാസം. ആശു=വേഗത്തിൽ. അതിന്=അതുവിമിത്തം.

99. ദിശി ദിശി=(ശ. സ്ത്രീ സ. ഏ) കാരോ ദിക്ക് ക്(വല്ലേടത്തു) കൃപാനിയേ!=ദയാലുവായുള്ളോവ!

100. സചിവവരൻ=മന്ത്രിശ്രേഷ്ഠൻ (മേയൂരായണൻ) അതികുളകമൊട്ട്=അധികം സദാത്മാജ്ഞാടെ. തങ്ങൾ ഇതുവരെ തെറ്റിച്ചുവരിച്ചിരുന്നു. ഇപ്പോൾ വാസ്തവം മനസ്സിലായി എന്നുള്ള സന്തോഷം. അതുതന്നെ താഴെ പറയുന്നു. അഭരാജ്യത്തെ=നന്ദവധത്തിനു സഹായിച്ചാൽ പകുതിരാജ്യം തരാമെന്നു പദ്യതരാജാവിനോടു കരാർ ചെയ്തപ്രകാരം കൊടുപ്പാൻ മടിച്ചിട്ട്.

101. ചണകസുതഹതകൻ=ദുഷ്ടനായ ചണക്യൻ.

102. ക്ഷുദ്രങ്ങൾ=ആഭിചാരാദി നിചക്മങ്ങൾ.

103. വിശ്വപകവിചാൻ=ലോകത്തിലുള്ള വിചാറന്മാരിൽ ഒന്നാമത്തവൻ. ചണകവിപ്രാത്മജൻ=ചണകൻ എന്ന ബ്രാഹ്മണന്റെ പുത്രൻ. ഇതുകൊണ്ടു വംശശുദ്ധിയും പാണ്ഡിത്യവുമുള്ള ചണക്യൻ നീതിശാസ്ത്രപ്രകാരം പ്രവർത്തിച്ചു വിജയം നേടുന്നതല്ലാതെ ആഭിചാരാദി ദുഷ്ടകർമ്മങ്ങളും, പ്രതിജ്ഞാലംഘനം, വിശ്വസ്തവധം മുതലായ നീചചാരവും ഒരിക്കലും

കുലം ചെയ്യുന്നതല്ലെന്നും, ആ വകയെല്ലാം കപടമന്ത്രികളായ രാക്ഷസന്മാർക്കു ചെയ്തതല്ലെന്നും വരുത്തിയിരിക്കുന്നു.

104. അവനിവരസചിവൻ = രാജമന്ത്രി (ഭാഗ്യരാജൻ, മുദ്രം = (ആ സ്ത്രീ. പി. ഏ) മുദ്രയെ. അന്ധൻ = അറിവില്ലാത്തവൻ (മുന്ധൻ)

105 കടുമകൾ = ക്രോധത്തോടുകൂടി. (പിതൃവധാദികൾ)

106. പ്രതം. അഖിലം അതി സമുചി = ഹേ സമുചി = (ഭദ്ര!) അഖിലം (എല്ലാം) പ്രതം (കേട്ടു). വജ്രപാതോപമൻ = ഇടിവാളിനതുല്യൻ (ആർക്കും ഉപദ്രവിക്കാൻ പോലും കഴിയാത്തവണ്ണം അതിഘോരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യാൻ മടിച്ചില്ലാത്തവൻ.)

107. അത്യന്തബന്ധു = ഏറ്റവും ബന്ധു. സംഭ്രമം = തെറ്റായ ധാരണ.

108 മന്ത്രിപ്രവരനെ കൊണ്ട് അവൻ ചാരയിൽ = അവന്റെ (മന്ത്രിപ്രവരന്റെ) ചോരയിൽ

109. മന ജനകൻ ഉദകം നൽകി = എന്റെ അച്ഛൻ ഉദകിയിൽ ചെയ്തു. പരദേവം = അവമാനം.

111. സകലഗുണഗുണമുടയ = എല്ലാ ഗുണങ്ങളുമുള്ള. സർവ്വധാ = (അവിധ്വം) എല്ലാ പ്രകാരത്തിലും (എങ്ങനെയെങ്കിലും)

112. പലവരു = പലപ്രാവശ്യം. നിഭൃതതരം = അതി ശ്രദ്ധയോടെ. പാണ്ഡിത്യം തട്ടാതെകൊണ്ട് (ആയിരിക്കുന്നു) എന്നു വാക്യയോജനം. തട്ടാത്തല്ലെങ്കിൽ ഇപ്പോൾ ഇപ്പോൾ രാക്ഷസമാത്മ്യം കൊല്ലം എന്നായിരിക്കുന്നു. അതിനു സമ്മതിച്ചുകൂടാ

113. രഹസി = (സ. ന. സ. ഏ) രഹസ്യം (സ്വകാര്യമായി) ആവേശം = മനസ്സിൽ കോപത്തിന്റെ പ്രവേശം. (കോപം) ഇവ കേട്ടാലും = ഞാൻ പറയുന്ന വിവരങ്ങൾ കേൾക്കുക. കോപിക്കാൻ വരാട്ട. അതിനുള്ള കാര്യമായില്ല.

114 അഖിലനയനിപുണതകൾ = സകല നീതികളിലും നൈപുണ്യം. അഭ്രമം = അവിഷ്.

115. അമിതഗുണമുടയ = വളരെ ഗുണങ്ങളുള്ള. നിജസംവാത്സരീധി = തന്റെ (സ്വാമിയായ) സർവാത്മസീധി എന്ന നവനന്ദനാരുടെ അച്ഛൻ. ഭൂമിക്ക് അധിനാഥൻ = രാജാവ്. നവനന്ദനാധം നടന്ന കാലത്തു സർവാത്മസീധി മരിക്കാതെ കാട്ടിൽ തപസ്സു ചെയ്യുകയായിരുന്നു. അതിനാൽ ചന്ദ്രഗുപ്തൻ നിഗ്രഹിച്ച് വീണ്ടും സർവാത്മസീധിയെത്തന്നെ രാജാവാക്കണം എന്നായിരുന്നു രാക്ഷസന്റെ വിചാരം.

116. മെൽപ്പറമ്പനക്കാൾ = ചന്ദ്രഗുപ്തനക്കാൾ.

117. തവ ജനകൻ അധികതരശത്രു (ആകുന്നു) എന്നാൽ. എ

ഇക്കേരണന്നാൽ സ്വതഃ ഭുഞ്ചനായ ചന്ദ്രഗുപ്തൻ, അങ്ങയുടെ അല്പം കൊണ്ട സഹായംകൊണ്ടാണ് നവനന്ദവധം സംഭവിച്ചത്. അതിനാൽ അദ്ദേഹം ഉള്ളപ്പോൾ ചന്ദ്രഗുപ്തനെ കൊന്നൊടുക്കും സമുത്ഥംസിലിയിൽ കൊല്ലാൻ സംഭവിക്കുകയില്ല. അതുകൊണ്ട് മുറിയിൽ അദ്ദേഹത്തെ കൊല്ലണം. എന്നു വിചാരിച്ചാണ് രാക്ഷസൻ അന്ന് അങ്ങനെ ചെയ്തത്. ഇപ്പോൾ സമുത്ഥംസിലി കെട്ടിടാവച്ചു മരിച്ചതിനാൽ രാക്ഷസന്റെ അന്തരത്തെ ആഗ്രഹം സാധിപ്പാൻ തരമില്ലാതെ വന്നിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ഇപ്പോൾ രാക്ഷസവധത്തിന്നു പരിഭ്രമിക്കേണ്ടതില്ല. എന്നു സാരം.

119. കായ്ക്കഗേരവം = (അ. ന. പ. ഏ) ആവശ്യത്തിന്റെ ഗേരവം (മഹത്വം) അനുസരിച്ച്.

120. ഹിതജനം = ബന്ധുക്കൾ. ഹന്തച്ഛൻ = കൊല്ലത്തക്കവൻ.

122. അപാം = അതിനുമേൽ. (ശത്രുവധം മുഴുവൻ കഴിഞ്ഞതിനാൽ). തവമനസി തേനംപ്രകാരം = അങ്ങയുടെ ഉള്ളിൽ തേനം എന്ന പോലെ.

123. പ്രിയസചിവൻ = വിശ്വസ്തമന്ത്രി. വിപുലനയമൊടു = വളരെ നീതിയാടുകൂടി.

124. അഥ = ഇതു കഴിഞ്ഞതിനാൽ. ചണകസുതചരീത് = ചണക്യചാരന്മാരിൽ. അരിയ = നല്ലവനായ. ആദരം = ബഹുമാനപൂർവ്വം. മന്ത്രി = രാക്ഷസമാത്രൻ.

125. ചണകസുതമലവിഹിതപത്രം = ചണക്യന്റെ കള്ള ഹഴത്തു. (മുമ്പ് ശക്തസന്റെ കൈപ്പട്ടയിൽ എഴുതിച്ചിട്ടുള്ള ഹഴത്തു). മുദ്ര = രാക്ഷസമാത്രന്റെ മോതിരംകൊണ്ടുള്ള മുദ്ര. ചാതുർയ്യമോട് = കഠിനമായി.

126. കപടമതി = കള്ളസ്സത്രങ്ങളറിയാവുന്നവൻ. കാണ്ഡം = കവിളി (കരിമ്പടം)

127. മുദ്ര = ഭാഗ്യരായണന്റെ മുദ്ര.

128. കടകം = കൂടാരം. പാളി = പാഞ്ഞത്.

129. അഥ സഃ വലു തപടിതി = അനന്തരം അവൻ വേഗത്തിൽ. സിദ്ധാത്മകം = (അ. പ. ദ. ഏ) സിദ്ധാത്മകനെ. അഞ്ചസം = (അവ്യയം) വേഗത്തിൽ, ഉടനെ. കടീൽ = കൂടാരം.

132. കരഞ്ചം = കയ്യുക്ക്. തിമസചിവൻ = തന്റെ മന്ത്രി. (ഭാഗ്യരായണൻ)

136. സഞ്ചാൽ ഭവമാത്രൻ = രാക്ഷസമാത്രൻ. ദൂതൻ = സന്ദേശം കൊണ്ടുപോകുന്ന ആൾ.

137. അദ്യ = (അവ്യയം) ഇപ്പോൾ.

138. ഉററത്തിൽ=വലുതായിട്ടു .
139. അരിചതുരമതി=വളരെ ബുദ്ധി ചാതുര്യമുള്ളവൻ. കാൽക്കു
മുറവം=കാൽക്കുത്തിന്റെ മഹത്വം (തിട്ടക്കം) വിപുലബലമുടയ=വളരെ
ശക്തിയുള്ള.
140. ഇപശാസനം=രാജാവിന്റെ ആജ്ഞ- കാൽസ്യ=(അ,
ന, ങ്ങ, ഏ) കാൽക്കുത്തിന്റെ.
141. സചിവം=(അ, പു, ദി, ഏ) മന്ത്രിയോട്. കപടം=ക
ളവ്.
144. മമ കിമപി നഹി മാറപ്പിത=മമ (എന്റെ) മാറപ്പിത
കിമപി(ഒന്നും) നഹി (ഇല്ല.)
145. അതിരോക്കം=വളരെ കേപം.
146. കഠിനതരം=(ക്രി. വി) അതികഠിനമായിട്ട്. അവർക
ളോട് (ഭദ്രമാര ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു പറയുന്നു) തരധനം=അടി.
148. പ്രഹരിക്ക=അടിക്ക.
149. ലക്ഷം=മടി.
150. ഭൃം=അധികം. തുധിരോദം=ചോരവെള്ളം.
151. സപരി=ഉടനേ (അവ്യ)
152. ചണകസുതപാപകൃതപത്രം=ചണക്യന്റെ കളവുകൾ
അങ്ങനെയൊക്കെ എഴുത്ത്. ഹൈന്ദവമലം=സപണ്ണവും രത്നവുമാകാത്ത
തല.
154. കഞ്ചനമാലം=പൊന്നുമാല.
- എഴുത്തിലെ വാചകം താഴെ പറയുന്നു:—
156. ഒരുവൻ ഏഴുതിയ മുറി=(ഏഴുത്തൂറ്) ഏഴുതിയ അടുടെ
പേർ പറയാത്തത്, ആളെ അന്വേഷണം അറിയുമെന്നുള്ള ഭാവത്തിലും അ
ന്വേഷണം അറിയിക്കത്തിരിപ്പതെന്നുമാകുന്നു. കല്പിച്ചവണ്ണം=അരുളിച്ചെയ്ത പ്ര
കാരം.
157. മയി=(അസ്സൽ. സം. ഏ) ഏന്റെ നേരം. രിപുതം=ശത്രു
ത്വം (ദോഷം) മൽപ്രസംഭവം=(അവ്യ) ഏന്റെ സന്തോഷത്തിനു വേ
ണ്ടി.
159. സപാത്രയോന്മുഖനംചെയ്ത്=തങ്ങളുടെ ആശ്രയത്തെ.
നശിപ്പിച്ചു.
160. തവ=(നിന്റെ) ചരണനളിനയുഗം=തുകാലകളെ. ആ
ശ്രയിക്കുക=സേവിക്കുക. താൽപര്യം ഉൾക്കൊണ്ടു്=ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി.
161. അരിനഗരം=ശത്രുവിന്റെ (മലയകേതുവിന്റെ) നഗരം=
പട്ടണം.

162. പ്രണയമൊട്ട് = സ്നേഹത്തോടുകൂടി. മര = മരണിക്കൂട്. വെളി = (അവ്യ) വാക്യാലങ്കാരം ഭവതേഷണത്രയം = അങ്ങയുടെ മുമ്പ് ആരേണം. കെട്ടത്തുട്ടു = കെട്ടത്തു + വിട്ടു = കെട്ടത്തായച്ചു. ലഭിച്ചിടീനേൻ = ഹനിക്കുക കിട്ടി.

163. കനകമണിശബളതരം = സപ്തവും രത്നവും ഇടകലർത്തി ചേർത്തുണ്ടാക്കിയതു്. കെട്ടത്തുവിട്ടിട്ടുണ്ട് = കെട്ടത്തായച്ചിട്ടുണ്ട്. (ഞാൻ എന്നു ചേർന്നു.)

164. വിമലമണിഖചിതം = പ്രകാശമുള്ള രത്നം പതിച്ചതു്. മേം തിരമുദ്ര = മുദ്രമോതിരം (പേരുകൊത്തിയ മേംതിരം.) വിശ്വപ്രസിദ്ധീഭാവാനായി (അങ്ങു്) എന്നു ചേർന്നു.

165. ദൃഢഹൃദയൻ = ബുദ്ധിജ്വലനവൻ. നിഭൃതതരം (ക്രി. വി) വളരെ ശുദ്ധമായി.

166. നിതി നിരൂപിച്ചു് = ന്യായം ആലോചിച്ചു്.

168. മണികനകം ഇടസരികലന്ദളം = രത്നവും സപ്തവും ഇടക്കിടക്കു ചേർന്നതായ.

169. നിഖിലം = സകലം. സംശയം ക്ഷവേ നിഷ്ണയിക്കാം = സംശയമൊക്കെ തീർക്കാം.

170. നന്മയിൽ = നല്ലവണ്ണം. നിഗൂഢമായ് = ഒളിവാക്കി.

172. ഉഴറൊട്ടുകൂടി = പരിഭ്രമത്തോടുകൂടി. (വേഗത്തിൽ)

174. അതികുടില! = വലിയ കള്ള!

176. മുറി അറിവതിനു പണ്ടികൾ ഉണ്ടാകുകകൊണ്ട് = ഏഴുത്തും ആകുളത്താണെന്നറിവാൻ പ്രയാസമുള്ളതുകൊണ്ട്. മരററു വർത്തമാനങ്ങൾ ചൊല്ലിട്ട് = വർത്തമാനങ്ങൾ പറഞ്ഞിട്ട് ഏതു കാര്യമാണ്?

177. അതു കിമൊറി നാറി നന്മി = അത് ഒന്നുമില്ല. വർത്തമാനങ്ങളും മുറി... ചകം കണ്ടാൽ അറിഞ്ഞുകൂട = ഏഴുത്തിലെ വാചകം കണ്ടാൽ വർത്തമാനങ്ങളും അറിഞ്ഞുകൂട? (ഞാൻ പറയേണ്ടതുണ്ടോ?) എന്നു ഭൂതവാക്യം.

179. ഹൃദയഗതം = ഉൾ ലുപ്തം.

187. അതിരഭസമൊട്ട് = അതിവാഗത്തിൽ. ആർത്ഥ് = വേദന.

186. അഭയം = രക്ഷ.

188. ഭയം ഇഹ കിമപി നാറി = ഒട്ടും പേടിക്കേണ്ട. സർവ്വദാ = ഏപ്പോഴും (അവ്യ). ചാൻ അല്ലേ നീ = ചാത്താര ഉപദ്രവിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ട് നീ പേടിക്കേണ്ട എന്നു സാരം.

189. തുമയിൽ = നല്ലവണ്ണം (തെളിവാക്കി)

190. നയവിശ്വതി = നിതിശാസ്ത്രനിപുണൻ.

191. പ്രണയമൊട്ട് = സ്നേഹത്തോടുകൂടി. ധരണിപതിമയ്ക്കനു

നൽകുവാൻ മലയും മുളയും പത്രവും പറവതിനുവർത്തമാനങ്ങളും എങ്കൽ കൈത്തരച്ചു എന്നു വാക്യംയെന്നു.

192. (ഭൂപാതി! ചെന്നതുചെല്ലുവൻ കേട്ടാലും) എന്നു മേല്പോട്ട് ഇനി പറവാൻപോകുന്നതിന്റെ ഉപക്രമം.

193. അധികതരബലമുടയ=വളരെ ശക്തിയുള്ള. കൈലുതരജനം=കൈലുതരജ്യത്തിന്റെ രാജാവായ. അയ്യള=സ്നേഹമുള്ള.

194. വിരുതുടയ=സംമത്സ്യമുള്ള മലയപതി=മലയരജ്യത്തിന്റെ രാജാവ്. ശത്രുവിധപംസനൻ=ശത്രുക്കളെ നശിപ്പിക്കുന്നവൻ. അത്യന്തധീരൻ=വളരെ ധൈര്യമുള്ളവൻ.

195. കലശിഖരിസമൻ=വലിയ പർവ്വതത്തിനു തുല്യൻ (എന്തു വന്നാലും യാതൊരു കലുഷവുമില്ലാത്തവൻ) അധികഭീഷണൻ=വളരെ ഭയങ്കരൻ. കാശ്ശീരനാഥൻ=കാശ്ശീരത്തിലെ രാജാവ്.

196. ഉദയി=സമൃദ്ധം. സിന്ധുചോരൻ=സിന്ധുരാജ്യത്തെ പാലിക്കുന്നവൻ.

197. പാരസീകേശൻ= പാരസീകരാജാവ്. (പാരസീകം=പേഷ്യ.)

198. പഞ്ചരാജാക്കൾ=അഞ്ചു രാജാക്കന്മാർ.

199. ശത്രുരാജ്യം=ശത്രു(മലയകേതുവിന്റെ) രാജ്യം.

201. ശോഭനം=ശുഭം. ചിന്തിതം=വിചാരിച്ചത്.

205. കത്സിതരാത്രിയൻ=കത്സിതൻ (നിന്ദിതൻ) ആയ മന്ത്രി (രക്ഷസൻ). സേവകന്മാർ=ഇഷ്ടന്മാർ.

206. നിജമനസി=(സ. ന. സ. ഏ) തന്റെ മനസ്സിൽ. വിവിധം ഇതി=പലപ്രകാരം ഇങ്ങനെ.

207. ചരനെ=ദൂതനെ.

209. നിക്ഷേപി=(ഉ. സ്രീ. സ. ഏ) സമീപത്തിൽ.

211. മഗധഹ്നുൺ=മഗധന്മാരും ഹ്നുൺന്മാരും. മുഴുവനും=മുറയും.

212. ഗുപ്തതൻ=മലയകേതുവിന്റെ ദൂതൻ.

213. ധരണിവാചരൻ=രാജകീങ്കരൻ.

216. സന്നിധൺ=(ഇ. സ്രീ. സ. ഏ) സമീപത്തിൽ ചെല്ലുവോൾ. (ആരോണമില്ലാതിരിക്കുന്നതു ഭംഗിയല്ല. അതിനാൽ ആരോണം എടുത്തുകൊണ്ടുവരൂ എന്നുകൂടി വേണ്ടതാണ്) പണ്ടനും കൊണ്ടുള്ള=നം മുന്യാരിക്കൽ വാങ്ങിട്ടുള്ള. ആരോണത്രയം=മൂന്ന് ആരോണങ്ങളും.

217. വിരയെ=വേഗത്തിൽ. (ആ ആരോണത്രയത്തെ വിവരിക്കുന്നു)

218. വിവിധമണിഖചിതം=പലതരം രത്നങ്ങൾ പരിച്ഛിതം.

219. കനകകൃതവിമലതരകഞ്ചിക=സുവർണ്ണകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ ശോഭയുള്ള അരഞ്ഞാൻ (പെരുന്നെന്തൽ) കങ്കണാഭ്യുദയങ്ങളും=വളരുന്ന മുതലായ ആഭരണങ്ങൾ. (ഇങ്ങനെ വിവരിച്ചുവന്നപ്പോൾ നാലുതരമായിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ കങ്കണാഭ്യുദയങ്ങളും മുന്തിർ വാങ്ങിയതിൽ പെട്ടവയല്ലെന്നു വിചാരിക്കണം. അതിനാൽ 'മറുഭൂതം' എന്ന പദം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നത്.)

223. രജസം=പരിഭ്രമം. പത്രമുദാദികളെപ്പറ്റി ചോദിച്ചുള്ളതിടക്കം.

224. മധുരതരഗുപതിഗിരം=(രേ. സൂ. ചി. ഏ) അതി മംഗിയിലുള്ള രാജാവിന്റെ വാക്കിനെ.

228. ഉറപ്പിച്ചുപോന്നം=ഉറപ്പിച്ചുകേണ്ടിരുന്നു.

229 സമുനയജ്ഞൻ=നീതിശാസ്ത്രപണ്ഡിതന്മാരിൽ.

231. മലയപതിമുഖഗുപതിവീരൻ=മലയരാജാവു മുതലായവീരന്മാർ.

533. ഇഷക്യ വെടിഞ്ഞു് =ക്ഷമയില്ലായ്മയെ വിട്ടു്. (ക്ഷമയോടെ) "അക്ഷാന്തരീക്യം" എന്നമരം.

236. ഇഹ=ഇവിടെ (ഇവിടെനിന്ന്)

238. കറമില്ല=കറവില്ല.

239. ചരരിൽ=ഭൂതന്മാരിൽ. ലേഖനം=എഴുത്തു്. തൽപരത്തിന്നു്=കസുമപുരത്തിലേയ്ക്കു. തേന്നീല മാനസേ=മനസ്സിൽ കെട്ടിയില്ല.

243. കിം ഇദം ഇതി വദ സുമുഖ! സിലഞ്ചക! =സുമുഖ! സിലഞ്ചക! ഇദം കിം ഇതി=ഇതു് എന്നെന്നു വദ=പറക. (ക്രിയ. ലോഭു്. പരസ്പരപദം. മ. പു. ഏ. വ) കല്യാണശീലൻ=സുശീലൻ.

244. നയനജലം=കണ്ണുനീർ വരത്തു് =ഒഴിക്കി.

246 തവ മനസി നിഹിതം അഖിലം=അങ്ങയുടെ മനസ്സിൽ. ഗുഹ്യമായി വെച്ചിരുന്നതെല്ലാം

247. അയിസുമുഖ! മമ മനസി കീദശം ചിന്തിതം=എന്റെ മനസ്സിലെ വിചാരം എങ്ങനെയുള്ളതാണു്?

248. വിവശമോടു്=പരവശതയോടുകൂടി.

249. കല്പിച്ചിരുന്നതു് =(ബഹുമാനത്തിൽ) എന്നോടു പറഞ്ഞിരുന്നതു്.

250. ആത്മസചിവനെ=തന്റെ മന്ത്രിയെ (ഭാഗ്യരായണനെ)

251. അധികമവുമുതലങ്ങളും=വളരെ പേരിയും വലിയ നാണവും, പേടി, അടിക്കൊണ്ടുകിലോ എന്നു വിചാരിച്ചു;നാണം, അമത്വ

രാക്ഷസന്റെ കല്പനയെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുമ്പിൽവെച്ചു പുറത്താക്കേണ്ടതിനെക്കുറിച്ച്. (ഇതു മലയകേതു തെറ്റിയിരിക്കുകയാണ്.)

252. അവൻ = ഭാഗ്യരായണൻ.

253. നയവിശദവൃദ്ധ്യേ = (രാക്ഷസനോടുള്ള സംബന്ധി) നീ തിന്മകൾ ചെയ്തതായുള്ളോവേ!

256. ചൊല്ലു = എന്നു രാക്ഷസൻ സിദ്ധാത്മകനോടു പറയുന്നത് ഭക്തേ! = ഭക്തബുദ്ധേ!

257. അഹം = ഞാൻ (ചൊന്നാൻ എന്നതിന്റെ കർത്താവ്) അമലസചിവ! = ഉത്തമമന്ത്രിയായുള്ളോവേ! ശൃണം = (ലോട്ട്, പരസ്പരപരം, മധ്യമപുരുഷൻ ഏകവചനം) കേട്ടാലും. (നീ എന്നു കർത്താവ്)

258. കഷ്ടം! അഗ്രതം (അസത്യം) ഇത് = ഇതു കളവാകുന്നു. (കഷ്ടം എന്നതു വിഷമദ്വൈതം)

259. ഗിരിവൃദ്ധപുത്രൻ = മലയകേതു.

261. അഖിലസചിവേശൻ = സകല മന്ത്രികളിൽ ശ്രേഷ്ഠൻ.

262. ചണകസുതകപടകൃതപത്രം = ചാണക്യന്റെ കളവുകൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട ഏഴ്ത്തൂ. ഇദം = (ഇദം ശബ്ദം, ന. പ്ര. ഏ) ഇത്.

263. ദൈവസ്തു = ഒരു നാഥനും. കൊടുത്തയച്ചിട്ട് (ഉണ്ട്) അതും—

264. ചണകസുതകപടകൃതമോ? — എന്നു മലയകേതുവിന്റെ ചോദ്യം.

265. കനകമണിലളിതം = സ്വർണ്ണവും രത്നവുമെങ്കണ്ടു മനോഹരം.

266. ആമോദം = സന്തോഷം.

269. പ്രണയം = സ്നേഹം. വൃദ്ധതിവരൻ = രാജാവിൻ (മലയകേതുവിൻ)

270. തരിക തവ സചിവരര! ചെയ്തത് = ഹേ സചിവരര! തവ തരിക(യാകുന്നു) ചെയ്തത് (എന്നു) അറിഞ്ഞാലും എന്നനാലും. താൻ അതു ദേഹത്തിലണിയതെ മറ്റൊരാൾക്കു കൊടുക്കയാണെങ്കിൽ പിന്നെ അങ്ങയ്ക്കു ചെയ്യാൻ വയ്യാത്തതേതാണ്? — (ഏല്പാ ചെയ്യും)

272. മനസി തവ പെരികെ ഒരു സന്തോഷകാരണാൽ = അങ്ങയ്ക്കു ഉള്ളിൽ വലുതായ സന്തോഷം ഹേതുവായിട്ട് (ഈ സന്തോഷമെന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ — എന്നു വ്യംഗ്യം) ഇത് ഇപ്പോൾ മെയ്യുനു കൊടുക്കുന്നു എന്നുള്ളതു്. സാമ്പ്രതം = യുക്തം. ശരിയായി — എന്നു ഭാഗ്യരായണൻ ഒരു വക്കീലിനെപ്പോലെ ചോദ്യംചെയ്യേണ്ട കാര്യം വരുത്തുന്നു.

273. ഇതു ചണകസുതകപടവിഹിതം (ആകുന്നു) എന്റെ കപടമല്ല — എന്നു രാക്ഷസനും പറയുന്നു.

275. കപടജനവിഹിതം = കള്ളന്മാരായ ആളുകൾ ഉണ്ടാക്കിയതാണ്. കശ്ശപ്പന്മാർ = കള്ളന്മാർ. അവർക്ക് എന്താണുരുതാത്തതായിട്ടുള്ളത് — എന്നു രാക്ഷസൻ അതിനെ അർത്ഥാന്തരം സങ്കോചം സമർത്ഥിക്കുന്നു.

276. ശാങ്കരൻ = സംശയം കൂടാതെ. (ക്രി. വി)

277. സചി വൻ = അമത്യരാക്ഷസൻ ഇഹ സകലം അപി ചൊന്നതു നോക്കിൽ = അമത്യൻ ഇവിടെ പറഞ്ഞതൊക്കെ സത്യമാണെങ്കിൽ ഈ ഏഴാത്തഴുതിയപ്പോൾ ആരെന്ന് സിദ്ധർത്ഥക (നീ) പറക

278. ദുഷ്ടിയും കീഴ്പോട്ടു നോക്കിനിന്നിടുന്ന = ഇതു കപടരാക്ഷണം, അല്ലെങ്കിൽ തന്റെ സ്വാധീനമായ അമത്യരാക്ഷസന്റെ മുമ്പിൽ ദയച്ചു തന്നെത്തുപറയേണ്ട എന്നുള്ള അബദ്ധം.

279. ഗുപ്തസചിവൻ = ഭാഗ്യമായാണ്.

280. പ്രഹരയം = അടിയുലുള്ള പെട്ടി.

282. മുറിയെഴുതിയതു ശകടാനങ്കിൽ ഞാൻതന്നെത്തന്നെ = ശകടദാസൻ എന്തിക്കു എന്നുപോല വിശ്വസ്തനായതൽ ഞാൻതന്നെ എഴുതിയതാണെന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു എന്നു സാരം.

284. പ്രിയസചിവൻ = ഭാഗ്യമായാണ്.

286. കഴിവു = നിവൃത്തിമാറ്റം.

288. തെളിവിൽ = സ്വസ്ഥ യിട്ട്.

290. തുല്യം = സമം. അർക്കം = ഏഴുത്തു (ഏഴുത്തിന്റെ വരിവ് എന്നു സിദ്ധന്തം). അമത്യൻപക്കൽ = അമത്യന്റെ വശം.

291. നിജമനസി = (സ. ന. സ. ഏ) തന്റെ മനസ്സിൽ. തിരളം = വലിക്കുന്നു.

292. ശകടകൃതലിപികൾ = ശകടദാസനാൽ എഴുതപ്പെട്ട ഏഴുത്തുകൾ. ഒരുമയൊട്ടു = നമുക്കുണ്ടാകട്ടെ (ഒരേ വരിവിൽ) ശങ്ക = സംശയം. നിയതം = നിശ്ചയം.

293. ശത്രുപക്ഷാന്ത്രം ചെയ്തിതേ = എതിർകക്ഷിയിൽ ചേർന്നു വോ ദൈവമേ! എന്നു വിജയാഭ്യർത്ഥന.

294. പരപം = കഷ്ടത. (വിശ്വസിച്ച് വന്നെ ചരിക്കുക) സംശയിച്ച പ്രകാരത്തെ വിവരിക്കുന്നു.

295. സിദ്ധാർത്ഥകമിത്രം = സിദ്ധാർത്ഥന്റെ സ്നേഹിതൻ. (ചരണകൃതിയോഗപ്രകാരം ശകടദാസനെ കൊല്ലാൻ കൊണ്ടുചായ്യാപ്പോൾ സിദ്ധാർത്ഥൻ രക്ഷിച്ചുവെന്നു മുമ്പു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതുമാണ് പ്രാണരക്ഷ ചെയ്ത സിദ്ധാർത്ഥൻ ശകടദാസന്റെ സ്നേഹിതനാണല്ലോ എന്നു സാരം)

296. അപരലിപിതം = മറെറൊരാളുടെ എഴുത്തു. (അതും ചരിച്ചുൻ ശകടൻ — എന്നു നിശ്ചയിച്ചിട്ടു അതിനു കാരണം ഉൾക്കൊള്ളുന്നു)

297. ചണകസുതവടുവ ചനഭേനംകേന്ദ്രം = ചന്ദ്രനടുവി
 ന്റെ വരക്കകളെക്കൊണ്ടുള്ള ഭേദനം—യോജിച്ചു നില്ക്കുന്നവരെ തമ്മിൽ അ
 കറക എന്ന മൂന്നാമത്തെ ഉപായം—നേതൃവായിട്ട്. (അങ്ങനെയല്ലെ
 കിൽ ശകടഭാസൻ ഒരിക്കലും ഇച്ചതി ചെയ്യാനല്ല) ശത്രുക്കളോട് = ച
 നകൃപന്ദ്രഗുപ്തന്മാരോട്. സന്ധിച്ച് = യോജിച്ച്

299. വിവരം = പരവശതയോടെ.

301. വിവിധമണിഗണപചിതം = പലവിധ രത്നങ്ങൾ ചതി
 ചുറ്റും. ഇദം = ഇത് വക്രമതി = വളഞ്ഞ ബുദ്ധി:യോടുകൂടിയവൻ.

302. കൊണ്ടൻ = (ഞാൻ) വിലക്കുവാങ്ങി.

303. അധികതരദസഭാം = (ക്രി. വി) വളരെ പരിഭ്രമത്തോടു
 കൂടി.

304. ജനകസതതപൃതം = അച്ഛനോട് എപ്പോഴും ധരിക്കപ്പെട്ടിര
 ന്നത് (അച്ഛനണിഞ്ഞിരുന്നത്) മെയ്യൻ = ചന്ദ്രഗുപ്തൻ. ഹസ്തഗതം =
 കൈയിലായത്. (പദ്മതകരാജാവു കസുമപുരത്തിൽവെച്ചു വിഷകന്യകനി
 മിത്തം മരിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സപത്നാല്പാ അന്നജനായ വൈ
 രോധകന്റെ അധീനത്തിലായി. ആ വൈരാധകൻ പട്ടണപ്രവേശവ
 സരത്തിൽ ആനപ്പുറത്തുനിന്നു ഭാരവർദ്ധിന്റെ കൂടപ്രയാഗംകൊണ്ടു നി
 യ്താണു പ്രാപിച്ചു. പദ്മതപുത്രനായ തൻ (മലയാകതു) ഭയപ്പെട്ടു കസുമ
 പുരത്തിൽനിന്നു സർവ്വസ്വവും കൈവിട്ടോടിപ്പോയി. ഇതോടുകൂടി അവരു
 ടെ മരുമക്കളായ ചന്ദ്രഗുപ്തനടങ്ങി—എന്നു വിവേകം.

305. ധരണിസുരൻ = ബ്രഹ്മണൻ. കൊണ്ട = വിലക്കുവാങ്ങി. ച
 ന്ദ്രഗുപ്തന്റെ കൈയിലിരുന്നിരുന്ന ആഭരണം ബ്ര. ഫണൻ വില്ക്കാനവകാ
 ശമുണ്ടോ? ചക്രവർത്തിയായ ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ആ ആഭരണം വിറുവല്ല ലം
 ഭവും സമ്പാദിക്കേണ്ടതുണ്ടോ?—ഇതെല്ലാം ശുദ്ധമേ കളവുതന്നെ—എന്നു
 ഞാൻ കരുതുന്നു.

307. ശരൻ = വക്രബുദ്ധി. കരിനഹ്വരേന്ദ്രൻ = ക്രൂരബുദ്ധി.

308. അചല.....ഭരണന്തര = (അ. ന. സ. എ) പദ്മത
 രാജപുത്രനായ മലയകേതുവിന്റെ വരക്ക കേട്ടപ്പോൾ. അന്ധനായൻ =
 ഞാൻ പഥിപ്പാത്തവനായിത്തീർന്നവല്ലോ ബ്രഹ്മണരുടെ ആഭരണവിക്ര
 യവും സിദ്ധാർത്ഥകന്റെ ആഗമനവും കളവാണെന്നറിഞ്ഞില്ലല്ലോ.

309. അചല.....ഭരണം = പദ്മതരാജാവിന്റെ ന
 ല്ല ആഭരണം.

310. ആയുർദോഷപ്രായോഗങ്ങൾ = ആയുർന്റെ (ആയുർ ചാനക്യ
 ന്റെ) ദോഷപ്രായോഗങ്ങൾ (ദൃഷ്ടിയാഗങ്ങൾ). ആശ്ചര്യം = അത്ഭുതം തന്നെ.
 ഇവിടെ 'ആയുർദോഷപ്രായോഗങ്ങളും' എന്നതിന്നു 'ആയുർദോഷപ്രായോഗങ്ങ
 ലും' എന്നർത്ഥം വിചാരിച്ചിട്ടുള്ളുവെന്നു തോന്നുന്നു.

311. ലീഖീതകരഃപഖ=ഏഴുതപ്പെട്ട കൈയെഴുത്തു്. എൻറ അല്ലെന്ന്=ഞാൻ അയക്കുന്നതല്ലെന്ന്.

312. പ്രണയം അർത്തുകളഞ്ചു്=സ്നേഹം കൈവിട്ടു്.

313. അഖില.....ചരണനാം=സകല രാജാക്കന്മാരും മമസ്സരിക്കപ്പെടുന്ന പാങ്ങോളം കൂടിയവൻ (ചക്രവർത്തി).

314. ശിരസി=(സ. ന. സ. ഏ) തലയിൽ, മമ=എൻറ. ലഖിതം=ഏഴുതപ്പെട്ടതു്. ഇദം=ഇതു് (ഇതു് എൻറ തലയിലെഴുത്താണ് എന്തെന്ന പറയേണ്ടതുളളു്.)

315. അന്ധൻ=എന്തു ചെയ്യേണ്ടുവാനു് അറിയാത്തവൻ.

316. ദൈവശാപരാനുമകൻ=മചയദകതു. “ആയുനോടാനു ചൊല്ലുന്നു” (ഞാൻ) എന്നു യോജ്യം. ഇവിടെ ‘ആയുൻ’ എന്നതു പൂജകവി ശേഷണമായിട്ടു പ്രയോഗിച്ചവന്നിരുന്ന പതിവനുസരിച്ചു ചർച്ചപ്പെട്ടതാണു് “മഹാകലകലീനായ്ക്കു സദ്യസഞ്ജനസംധവഃ” എന്ന അഭിധാനപ്രകാരം ആയുശബ്ദത്തിനു പൂജ്യൻ എന്നർത്ഥം സിദ്ധം.

317. ആയുനല്ലാ ഞാൻ അനായനത്രേ ദൃഢം=ഇതുവരെ മുൻപറഞ്ഞ സംഗതികളെക്കൊണ്ടു ഞാൻ ‘ആയുൻ’ എന്ന വിശേഷണത്തിന്നു് അർഹനല്ല—അനായുന്തന്നെ.

318. ക്ഷുദ്രതേ!=(ഇ. പ. സം. പ്ര. ഏ) ദുർബ്ബലിയായുള്ളവേ! സ്വമിപുത്രൻ=സ്വമി(രാജാവ്)യുടെ പുത്രൻ. നന്ദപംശരമോപി എൻറ പരമ്പരയിലുണ്ടായവനാകകൊണ്ടിങ്ങനെ പറഞ്ഞതാകുന്നു മമയ്യൻ=ചന്ദ്രഗുപ്തൻ.

319. രിപുതനയൻ=ശത്രുവിന്റെ പത്രൻ-(പദ്മതകരജേവ) നന്ദരാജാക്കന്മാരുടെ ശത്രുവും, രാക്ഷസൻ നന്ദപക്ഷക്കാരനായിരുന്നതിന്നാൽ ശത്രുതപന നിദ്ദേശിച്ചു. ചന്ദ്രഗുപ്തൻ നന്ദശത്രുവരണങ്കിലും, സ്വസ്വമിപുത്രപരമ്പരയിലുള്ളവനാകാകൊണ്ടു ശത്രുത സാമമില്ലെന്ന് അഭിപ്രായം.) ദോഷം=ദോഷം.

320. അഭിമതം=സമ്മതം. അധികതരവിത്തം=അനവധി സന്നം. ആദോർ=ബഹുനാനത്തോടെ. മന്ത്രിപദം=മന്ത്രിസ്ഥാനം.

321. മരുപമളവു്=വസിക്കുമ്പോൾ. മുറും അനായുൻ അത്രേ=നീചൻതന്നെ.

323. കസ്യതികരം=ഏകാഭിപ്രായമേറേതരം. ഭവന്തേ അത്രേ=അങ്ങകരന്നെയാണ്. വിവദകം=സത്യസത്യജ്ഞാനം.(അല്ലെങ്കിൽ ശത്രുമിത്രജ്ഞാനം.)

324. ഗിരിവ്രാഹകിത്തന! = ഹേ പദ്മതകരപുത്ര! വിധിവിജ്ഞിതം ഇതേക്കാര്യം=ഇതേതരം ദൈവവിജ്ഞാനം എന്ന ബന്ധുവിനെ ശത്രുവെന്നും ശത്രുവിനെ ബന്ധുവെന്നും ഇല്ലാത്ത സംഗതികളെ വസ്തുവക

നേന്നും ഉള്ളവയെ ഇല്ലത്തവയെന്നും തോന്നുവെന്ന് വന്നതും മറ്റും
 ഭാവവിചാരംതന്നെ, കെട്ടിലൂടെയും പറയേണ്ടതും വൃഥാ=വെറുതെ
 ചാണുപ്രകാരം ഭേദംകൊണ്ടു പറയേണ്ടതില്ല. കേവലം ഒരു മനുഷ്യനാ
 യ ചാനുപ്രകാരം കടപകർമ്മങ്ങൾക്ക് ഇത്രയും ഫലസിദ്ധിയുണ്ടാവാനെ
 റിക്കലും തന്നില്ല, ഇതല്ലാ ഭാവത്തിന്റെ കർമ്മമാണ്. അല്ലെങ്കിൽ
 അന്നു ചാനുപ്രകാരം ചെയ്ത പല നീതിതന്ത്രങ്ങളും പ്രശംസിക്കു
 തരുന്നില്ല അതല്ലാ വിചാരിച്ചവയുടെയും ചാനുപ്രകാരം പ്രയോഗിച്ചതല്ലാ
 സഫലമായതും ചെയ്തു. അതുകൊണ്ട് ഭാവത്തെക്കുറിച്ചില്ലാത്തതും പ
 രമ്യമായും സഫലമാകുന്നതല്ലാ എന്നുള്ള ആപ്ത ചാനുപ്രകാരത്തെത്തന്നെ രാക്ഷ
 സൻ സമ്മതിക്കുന്നു.

325 അതികഠിനൻ = വളരെ കോപിച്ചവൻ. അത്യന്തരൂ
 ഷൽ = അതി പ്രഭാവത്തോടു കൂടിയവൻ.

326. അലം അലം = (അവ്യ) മതി മതി. ഇതെങ്ങവേ വിധി
 വിലസിതം (ആകുന്നുവോ? എന്നു ആക്ഷേപം). ദുർന്നയരീതികൾ = ദുർന്നിതി
 തന്ത്രങ്ങളുടെ സ്വഭാവങ്ങൾ.

327. കൊടിയ = ഭയങ്കരമായ. കഠിനീശ്വരം = ശ്രീമാനായ.

328. കടിലതരഗുണം! ശം! = വക്രബുദ്ധിയായ ദുഷ്ട! കൂറു ക
 ണ്ണു ഇരിക്കുന്ന കലത്തു = സ്നേഹത്തോടെയിരിക്കുമ്പോൾ.

329. അരികളോടു ചേർന്നുകൊണ്ടു = പരസ്പരപക്ഷത്തിലേക്കു
 യോജിച്ച്. (അല്ലെങ്കിൽ ചിത്രവർണ്ണികളായ പഞ്ചരാശിമാരോടുകൂടി)

330 കമ്പംകലൻ = യോത്താടുകൂടി അതിനുസമം = പച്ചതക
 വധം ചെയ്തിച്ചതു ഞനെന്നെന്നും ഇപ്പോൾ അങ്ങായ കൊല്ലാൻ ഞാൻ
 ശ്രമിക്കുന്നുവെന്നും ഉള്ളതിനു തുല്യം.

331. 'അഹോ! കൂനിക്കരുവെന്നതുപോൽ പുനരിതും' എന്നു
 രാക്ഷസന്റെ വിചാരം. കൂനിൽ കരുപാലം — പണ്ടേതന്നെയുണ്ടായിര
 ന്ന ഒരു ദേവത്തിന്റെ മേലെ പെട്ടെന്നുണ്ടായ വേദോപത്തും കൂടി. ഇ
 തുചെയ്തതിലും സംസ്കൃതത്തിലും നടപ്പുള്ള ഒരു ഔശഭീപ്രയാഗമാണ്.
 "ഗാന്ധന്യോപരിചിടകാചി സംവൃത്തം" എന്നു ശങ്കരനും.

332. ഇതി മനസി വിവശമോടു = ഇങ്ങനെ മനസ്സിൽ പരവ
 ശതയോടുകൂടി.

333. ആഹന്ത! = (അവ്യ) കഷ്ടം!. വീരശിഖരമണേ! = വീരന്മാ
 രിൽ അഗ്രഗണ്യനായുള്ളവ!

334. സകലഖലകലവൃക്ഷഭി! = സകല ദുഷ്ടനങ്ങളിലും വെച്ചു
 അഗ്രസരനായുള്ളവ!

335. ഗുപതികലതിലക! = രാജശ്രേഷ്ഠ! തവ = (അങ്ങയുടെ)

വായ്ക്കു = (വാക്കിൻ) എതിർവാക്കു (മറുത്തുള്ള മറുപടി). നിത്യൻ = നാശരഹിതൻ. കാലത്രയസംക്ഷിയാണു ഇതുശ്ചാൻ എന്നു ആശയം.

336. ക്ഷപണൻ = ക്ഷപണകൻ; ക്ഷുദ്രൻ = നീചൻ. മിത്രം = സ്നേഹിതൻ.

337. അതു = മലയകേതുവിന്റെ ആ വാക്കു. 'ക്ഷപണകനോടു ചോദിച്ചുചരിയാ' എന്ന വാക്കു : ഏറു = കൊണ്ടു. (തറച്ചു) വളം, പാക്കുണം, നാരച്ചം മുതലായതുപോലെ അതു ദുസ്സഹമായിരുന്നുവെന്നു സാരം.

339. മമ ഏദയം അപി = എന്റെ ഏദയവുകൂടി. ഒരു മനുഷ്യൻ ഏറവും രഹസ്യമായിട്ടുള്ളതു ഏദയമെന്നല്ലോ. റിപുജനം = ശത്രുക്കൾ. കൊണ്ടുപോയിത്തോ? = അപരിചിതരോ? ക്ഷപണകനറിയാത്തതായി തന്റെ മനസ്സിൽ യാതൊന്നുമില്ല. ക്ഷപണകനെ ഏദയംപോലെ വിശ്വസിച്ചിരുന്നുവെന്നു സാരം.

340. ശിഖരസേനൻ = സേനാധിപൻ.

341. കലസചിവനോരുമയൊട്ടു = രാക്ഷസമന്ത്രിനോടു യോജിച്ച്. സന്തതം വാഴുന്ന = എപ്പോഴും വസിക്കുന്ന. ഐവർ = അഞ്ചുപേർ.

342. അതിഭൃശം = അതിവേഗത്തിൽ.

343. അധികഖലൻ = ധനം ഭൂഷണം. അരിമിത്രം = അരി(ശത്രു)യുടെ മിത്രം (ബന്ധു). രാക്ഷസബന്ധുവെന്നു സാരം.

344. മത്തൻ = ഗർഭിണി. ധാത്രി = ഭൂമി.

347. അതിബലം ഉടയ = വളരെ ബലമുള്ള.

348. ഹസ്തിവരം (അ. പു. ദപി. ഏ. വ) = (എന്റെ) ആനയെ

350. കഠിനശംസനം = തീക്ഷ്ണമായ കല്പന.

351. ആശ്ചക്യം = അത്ഭുതം.

352. ശബ്ദം = ആശയം.

353. അവകരുണം = ദയകൂടാതെ. (ക്രി. വി)

354. അതികരുണം = വളരെ സങ്കടത്തോടെ.

355. അവദം = കഴി. "ഗർഭാപദം ഭവഃശ്ചഭൂ" എന്നമരം. വീപ്പ് = ശ്വാസം.

356. പുനഃ ഇരുവർ = പിന്നെയുള്ള രണ്ടുപേർ. പദ്യതാകാരൻ = മലപാലയുള്ളവൻ. ഹസ്തി = ആന.

357. ഉദരം = വയറു.

359. അക്ഷിമണി = കൺമിഴി.

360. രാക്ഷസൻ = രാക്ഷസമായിപ്പോയവൻ, (രാക്ഷസന്മാർ)

ഏതു കൂരകൾ ചെമ്പ്യാനം മടിയില്ലല്ലോ. അതിനാൽ നീയും ഒരു രാക്ഷസൻതന്നെയെന്നു (ഭൂണസാമ്യത്താൽ) ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു എന്നു താൽ പര്യം.

361. കടകം=കൂടാരം. അലങ്കാരം=ആഭരണം. അഞ്ജസം=വേഗത്തിൽ (അവ്യ).

362. ഭുങ്ങ്തം=കപടതന്ത്രം

364. ത്രക്ഷതയോട്ട് =ക്രൂരതയോടുകൂടി.

366. അഥ സഃ ഖലു രാക്ഷസമാത്യനം=അനന്തരം ആ രാക്ഷസാമാത്യനുകളെ. കരവാളു് =വാളു്. വാളം കയ്യിലെടുത്തുകൊണ്ടു്.

367. ഗമനം ഒരുദിശി മനസി നിശ്ചയം കൂടാതെ=ഇന്നു ദിക്കിലേക്കുണ്ടു പോകേണ്ടതെന്നു മനസ്സിൽ യാതൊരു നിശ്ചയവും കൂടാതെ, ക്ലേശിച്ചു് =വ്യസനിച്ചു്.

368. അമിതകരഞ്ചലമുദയം=വളരെ കൈയുക്കളു. നിഹതർ=കൊല്ലപ്പെട്ടവർ.

369. അഖിലസുഹൃദഭുകലകൾ=എല്ലാ ബന്ധുക്കളുടേയും കഷ്ടമായ വധം.

370. കിമപി മയി കരുണ നഹി ദൈവത്തിനും=ഇശ്വരനും മയി (എന്നിൽ) കിമപി (ഒട്ടു, അല്പംപോലും) കരുണ നഹി (ഇല്ലല്ലോ). മനുഷ്യക്കാർക്കും ഏന്റെ നേരേ കരുണയില്ലാതായി പരമകാരണികനായ ദൈവത്തിനും കരുണയില്ലാതായല്ലോ. അല്ലെങ്കിൽ എന്നു ഇതു കഷ്ടാവസ്ഥകളെല്ലാം അനുഭവിപ്പാനായിട്ടു ജീവിച്ചിരുന്നതാതെ കഴിക്കായിരുന്നില്ലേ? എന്നു വ്യസനാധിക്യത്താൽ ആത്മോപാഖംഭം ചെയ്യുന്നു.

371. അടവിതലം=കാട്ടു്. തപിഷ്ഠം=തപസ്സുചെയ്യ. അന്തരം=(അവ്യ) മനസ്സിലെ. വൈരം=ദേഷ്യം. (ശത്രുക്കളോടുള്ളതു) രാഗദേഷാദികളെ ബ്രജിക്കതെ മനഃശുദ്ധിയുണ്ടാകയില്ല. മനഃശുദ്ധിയില്ലാത്തവരുടെ തപസ്സും നിഷ്ഫലംതന്നെ. അതിനാൽ തപസ്സിനു ഞാൻ ഇപ്പോൾ അർപ്പനല്ല എന്നു സാരം.

372. മമ=എന്റെ. ധരണിപതികളുടെ=രാജാക്കന്മാരുടെ. സഹഗമനം=അനുഗമനം. അതായതു മരണംതന്നെ. അതും ശരിയല്ലെന്നു പറയുന്നു. മുരുമരിക്കലം=ശത്രുവംശം. ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ=ശത്രുവംശവിനാശം വരുത്താതെ സ്വാമൃതഗമനം ഒരു ശൂരനും ഉത്തമനുമായ സ്വാമിഭക്തനു വിഹിതമല്ല. അതു താഴെ പറയുന്നു

373. യാതിജനചരിതം ഇദം=ഇതു് സ്രീകളുടെ സ്വഭാവമാണു്. പുരുഷന്മാരിൽ കരുത്തനായോജിച്ചതല്ല. എന്നാൽ യുദ്ധംചെയ്തു മരിക്കാമെന്നു വിചാരിച്ചാലതിന്നും അമിട്ടല്ലെന്നു പറയുന്നു.

374. അന്തരം പണ്ടാൽ=മനസ്സിൽ വിചരിച്ചുൽ=തന്റെ ആത്മമിത്രമായ ചന്ദനഭാസൻ താൻനിമിത്തം കാരാഗൃഹത്തിൽ കിടക്കുന്നതിനാൽ അയാളെ വിട്ടുവിക്കാതെ യുദ്ധം ചെയ്തു മരിക്കാനും തരമില്ലാത്ത വിചാരങ്ങളെല്ലാം രാക്ഷസമാത്രന്റെ മഹാമനസ്സുതയെ പ്രത്യക്ഷമാക്കുന്നു. അഴൽ=ദുഃഖം.

375. ആകലചിത്തൻ=ആകലം (പരവശം) ആയ ചിത്തത്തോടു കൂടിയവൻ.

376. ചണകസുതചരൻ=ചാണക്യന്റെ ഭൃതൻ. ഉന്മൂലകം=ഉന്മൂലകൻ എന്നു പേരുള്ളവൻ.

377. സചിവവരഗമനം=രാക്ഷസമാത്രന്റെ യാത്ര. താൽപര്യം=ശ്രദ്ധ.

378. വിപുലബലം ഉടയ=വളരെ സൈന്യമുള്ള. പവ്വതപുത്രൻ=മലയകേതു. നാലംഗപ്പട്ട=നാലംഗങ്ങളുള്ള സൈന്യം. നാലംഗങ്ങൾ=ആന, തേർ, കുതിര, കാലാൾ.

380 പടകുട്ടകം=സൈന്യം ശേഖരിക്കുക. അന്തരം പാത്തു്=മനസ്സിൽ ആലോചിച്ചു്.

381. കരി.....വിവിധകാലാൾ=ആന, കുതിര, തേർ, പലതരത്തിലുള്ള കാലാൾ.

383. ഗജ.....പത്തിപ്രവരന്മാർ=നാലുവിധമുള്ള സൈന്യങ്ങൾ. കാലപുരിപ്പുകൾ=മരിച്ചു.

384. ഇളകിമണ്ടി=അണിവിട്ടോടി.

386. അരികിൽ=മലയകേതുവിന്റെ കൂടെത്തന്നെ. അത്യുന്നതന്മാർ=വളരെ പരമകൃതികൾ. ഭദ്രഭാദികൾ=ഭദ്രഭക്തർ, പുരുഷഭക്തൻ മുതലായ ചാണക്യചാരന്മാർ. ചാണക്യനോടു പിണങ്ങിപ്പോന്നവരാണെന്നു വ്യംജം നടിച്ചുവന്ന മലയകേതുവിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ടുള്ള വിവരം മുന്തിൽ അഞ്ചരം പാദത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. അവർ-

387. രണശിരസി=(സ. ന. സ. ഏ) യുദ്ധമദ്ധ്യത്തിൽ. രാജസമീപം=രാജാവിന്റെ അരികിൽ. മരുത്തു്=എതിത്തു്.

389. ജയപടഹം=ചെന്നിപ്പെരുമ്പാ (ജയാഭരി). പാടാക്കി=വശത്താക്കി.

390. ചണകസുതന്മാടെവ ചന്ദനഗോരവം=ചാണക്യന്റെ കല്പനശക്തി.

393. വിപുലകാരാഗൃഹം=വലിയ ജെയിൽ. നിക്ഷേപണംചെയ്തു്=തുടങ്ങി വെച്ചു്.

395. വിപുല.....നിപുണത=വളരെ ബലവും വിശേഷമായ നീതിസമർത്ഥവും. ഭദ്രഭാരി.....ജനങ്ങൾ=ഭദ്രഭേദൻ മുതലായ പ്രധാനപുരുഷന്മാർ.

396. അതിവിരുദ്ധത=അതിസമർത്ഥമുള്ള. (മലയകേതുവിന്റെ പാളയത്തിൽനിന്നു് അടികൊള്ളുക മുതലായ ദണ്ഡങ്ങളേറ്റു മലയകേതു രാക്ഷസന്മാരെ തമ്മിൽ ഭേദിച്ചിട്ടുതന്നെ അതിവിരുദ്ധത. ജീവസിദ്ധം=ജീവസിദ്ധിയെന്നു പേരുള്ളവൻ.

397. മനസി=(സ. ന. സ. ഏ) മനസ്സിൽ. മതിവരും അഭവ്=തൃപ്തിവരുവോളം.

398. കനകമണിഗണം=സ്വപ്നരത്നങ്ങൾ.

399. അധികമുദം=(ഭ, സ്രീ. ദപി ഏ)=വളരെ സന്തോഷത്തെ. അകുതളിരിൽ വെച്ചു്=ഉള്ളിൽ വെച്ചു്.

400. പ്രണയഭരഹൃദയമൊടു=മനസ്സിൽ അതി ഭക്തിയോടുകൂടി. മോദനം=സന്തോഷംകൊണ്ടു്.

402. നീയതം=നിശ്ചയമായി (താൽപര്യത്തോടെ) ഉന്മൂലകൻ തന്നെ=ഉന്മൂലകനെന്ന ചാരനെ (മലയകേതുവിന്റെ പാളയത്തിൽനിന്നു പോയ അമാത്യരാക്ഷസനെ പിന്തുടർന്നു്) പാർത്തിയെന്നാർ=കാത്തിരുന്നു.

403. കേടു്=ക്ഷീണം.

404. അമൃതരസമധുരമൊഴി=അമൃതിന്റെ രസംപോലെ മധുരമായ വാക്കോടു കൂടിയവർ. ആമോദമുൾക്കൊണ്ടു്=സന്തോഷത്തോടെ.

രാക്ഷസവഞ്ചനം എന്ന

ഏഴാം പാദം കഴിഞ്ഞു.

എട്ടാം പാദം.

(കേകവൃത്തം)

1 പൈങ്കിളി=ചെറിയ തത്ത. തേൻമൊഴിയാൾ=തേൻപോലെയുള്ള (മധുരമായ) മൊഴിയോടു കൂടിയവർ.

3. പൈദാഹം=പൈയം (വിശപ്പും) ദാഹവും. ഉജ്ജം=മനസ്സ്. മനോരമാ=മനസ്സിനെ സന്തോഷിപ്പിക്കുന്നവൾ. കഥാശേഷം=കഥയുടെ ശേഷം. കഥയ കഥയ=(ശ്രീ. ലോ. ച. മ. പു. ഏ) പറക പറക. ("ചൊല്ലോടാ ശേഷം കഥ" എന്നു മുൻപറഞ്ഞതിനെത്തന്നെ ആവർത്തിക്കുന്നതു്, കേൾപ്പാൻ ഉള്ള കേൾസുകൃത്താലാകുന്നു.)

5. മേല്പൻ=മലയകേതു. ഉപേക്ഷിതൻ=തള്ളപ്പെട്ടവൻ. മന്ത്രി
വരൻ=രാക്ഷസമാത്രൻ. പരിതാപം=ഭയം. (അ. ന. പ. ഏ)
വിന്നൻ=പിഡിതൻ.

6. ചാണക്യപ്രണിധി=ചാണക്യന്റെ ചരൻ, ഉന്മൂലം
പ്രൻ=ഉന്മൂലൻ എന്നു പേരുള്ളവൻ.

7. ജിണ്ണാദ്യം=പഴക്കംകൊണ്ടു നശിച്ചുകിടക്കുന്ന ഒരു പു
ക്കാപ്പ്.

8. വിവേകം=വകയിരിപ്പ് (ഗുണഭേദജ്ഞാനം).

9. സ്വാമിജ്ഞം=നന്ദരംജ്ഞം. പരാഭവം=തോൽവ്. വീണ്ടുകൊ
ള്ളവൻ=വീട്ടവൻ (പകുതിട്ടവൻ) വീട്ടയാളുവിന്റെ ഭൃതം=വീണ്ടു.

11. തൽപുത്രൻ=അവന്റെ (പുത്രരാജന്റെ) പുത്രൻ. പുനഃ
ഹം=പുനഃ അഹം=പിന്നെ ഞൻ. നിഷ്ഠലം=വ്യർത്ഥം. തത്സേവാഹം=
അവന്റെ സേവയുടെ ഫലം.

12. ഞൻ ഒരു പുരുഷൻതാൻ=ഒരുആണായിരിക്കുന്നു ഞൻ.
മാനവവീരന്മാർ=രാജാക്കന്മാർ.

13. ചെന്നുഞാൻ കാണുമെന്ന്=ഞാൻ അങ്ങനെയൊന്നുശ്രയി
ക്കുമെന്ന്. തന്റെ ശത്രുവിനെ ആശ്രയിക്കുകയെന്ന കത്സിതകർമ്മം ഒരു പു
രുഷനായ ഞാൻ ചെയ്യും എന്ന്. ഇതു വിചാരം രാക്ഷസന്റെ ആത്മാഭിമാ
നത്തെയും സ്വാമിഭക്തിയേയും വ്യക്തമാക്കുന്നു. ദൈവത്തിൻ ബലമന്ത്രം=
വിധിവൈഭവംതന്നെ.

14. ഉപഹതൻ=തള്ളപ്പെട്ടവൻ (നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടവൻ) ശൂഭം=
നല്ലത് (ക്ഷേമം). ഹാ ഹന്ത! =കഷ്ടം കഷ്ടം.

16. മന്ത്രിസത്തമൻ=പ്രധാനമന്ത്രി.

17. കെട്ടിക്കിടക്കുക=സമയംനോക്കി കാത്തു കിടക്കുക.

18. പെരന്മാർ=പട്ടണവാസികൾ.

19. പ്രേക്ഷകന്മാർ=കാഴ്ചക്കാർ (കണ്ടെന്ന് നില്ക്കുന്നവർ) പുരാ=
(അവ്യ) പണ്ടു.

20. പദവി=പ്രൊറഡി. രാജാജ്ഞാകരൻ=രാജാവിന്റെ കല്പന
കളെ നടത്തുന്നവൻ.

21. വിധിബലം=ദൈവശക്തി (യോഗം). പത്മവേ=പതക്കം.

22. ഇക്കാലം നിനക്ക് ഇതു=(സംഭവിക്കട്ടെ) എന്ന്. നിയോഗി
ക്കുക=കല്പിക്കുക. (ദൈവകല്പന അലംബ്യംതന്നെ)

23. മന്ദൻ=ബുദ്ധിയില്ലാത്തവൻ.

24. അതു്=ചന്ദനദംസവൃത്തം.

25. വിഷണ്ണൻ=വിന്നൻ.

31. കായനാശത്തെ ചെയ്താൻ = ദേഹത്യാഗം ചെയ്യാനായിട്ട്.
32. കാണാതെ = നീ രക്ഷസനെ കാണാത്തതുപോലെ.
34. കണ്ണത്തിൽ = ചെവിയിൽ.
37. മന്നവാജ്ഞയം = (ആ. സ്രീ, തു. ഏ) രാജാവിന്റെ കല്പന പ്രകാരം. ദിവാകീർത്തിവേഷത്തെപ്പൂണ്ടു = ക്ഷേത്രക്കരയുടെ വേഷത്തെ ധരിച്ചു - അതർക്ക കലയാളികളുടെ വേഷമെന്നു താൽപര്യം.
40. കണ്ടു = കാരോന്മുഖമായ. ഭീഷണങ്ങൾ = ഭയങ്കരങ്ങൾ.
41. പാശം = കയറ്. ചാലാലന്മാർ = നീചന്മാർ.
42. കലനിലം = കൊല്ലവാനുള്ള സ്ഥലം (അധികം ജനവാസമില്ലാത്ത സ്ഥലത്താണ്ല്ലോ വധശിക്ഷ നടത്താറുള്ളത്)
43. ശ്രേഷ്ഠി = ചെട്ടി. കഡംബിനി = ഭാര്യ. ഭൃത്യർ = പരിചാരകന്മാർ.
45. വല്യശാല = കൊല്ലപ്പെടുവാനുള്ളവനെ ധരിപ്പിക്കുന്നമാല.
47. ഞാലുക = തുങ്ങുക.
48. കിമിദം = കി, ഇദം = ഇതു ഏതു?
50. ബന്ധുനാശം = ബന്ധുവിന്റെ നാശം.
51. അത്യന്തമൻ = ഏറ്റവും നല്ലവൻ.
52. മിത്രനാശം = ബന്ധുവിന്റെ നാശം. ഗരൂനാശം = ശരീരനാശം. (ദേഹം ഉപേക്ഷിക്ക)
53. അന്തരംകൂടാതെ = വ്യത്യസ്തമില്ലാതെ. (സത്യമായിട്ട്)
55. സാമ്പ്രതം = ഇപ്പോൾ.
57. നിബ്ബന്ധിക്ക = ശാഠ്യം പിടിക്കുക.
61. സ്വർണ്ണശ്രേഷ്ഠി = സ്വർണ്ണക്കുളുവകക്കാരനായ ചെട്ടി. അതർക്കം = ധനം.
65. വഹ്നി = അഗ്നി. വ്യാധികൾ = ദാഗങ്ങൾ.
66. ക്ഷുഭൻ = ക്രൂരൻ. ഉത്തമജനങ്ങളെ കൊന്നുപോക = അറിയാതെ ബ്രഹ്മഹത്യംഭി ചെയ്യ.
67. കാണരുതാത = ഭർത്താവല്ലാത്ത അന്യപുരുഷന്മാർക്കു കാണാൻ പാടില്ലാത്ത. കലസ്രീകൾ = പതിവുതാസ്രീകൾ.
68. സൽപുരുഷൻ = സജ്ജനങ്ങൾ.
69. അക്ഷമൻ = കാലതാമസം സഹിക്കാൻ കഴിവില്ലാത്തവൻ. വ്യാകുലഹൃദയൻ = പരവശമായ മനസ്സോടു കൂടിയവൻ.
70. സുഹൃന്മാരണം = സ്നേഹിതന്റെ മരണം.
72. കിഞ്ചന = (അവ്യ) കുറഞ്ഞൊന്ന്.
75. മഹാധനം = വലുതായ ധനം.

78. സഗൽഗദം=ഗൽഗദ (തൊണ്ടയിടച്ച്)ത്തോട്ടുകൂടി.
79. മിത്രസ്തേഹം=ബന്ധുവിനെക്കുറിച്ചുള്ള സ്തേഹം.
80. അത്മകരണം=ധനംനിധിത്തം.
81. അത്മശയം=(ആ. സ്രീ. തു. ഏ) ധനത്തെ കുറിച്ചുള്ള ആഗ്രഹം ഹേതുവായിട്ട്.
82. കാന്തൻ=ഭർത്താവ്. നിജകാന്താനിഗ്രഹം=തന്റെ ഭാര്യയെ കൊല്ലുക.
83. അത്മമഹാരത്നം=ധനത്തിന്റെ മഹിമ. മിത്രമുഖത്താൽ=ബന്ധുനിമിത്തം.
88. രാക്ഷസകുഡുംബം=രാക്ഷസന്റെ ഭാര്യപുത്രന്മാർ.
89. അത്ത്=രാക്ഷസകുഡുംബം. ശരൻ=വാശിയുള്ളവൻ.
91. ഉമിയാടുക=പറയുക. (വിളയാടുക, പോരാടുക, ഇന്ദ്രാമിപോലെ).
96. വിരിഞ്ചൻ=ബ്രഹ്മാവ്. (സർവ്വപഞ്ചസൃഷ്ടികർത്താവ് എന്ന നിലയിലോ അല്ലെങ്കിൽ സർവ്വജ്ഞാന നിധാനമായ വേദങ്ങളുടെ പ്രകാശകൻ എന്ന നിലയിലോ ബ്രഹ്മാവിനെ സർവ്വജ്ഞന്മാരിൽ പ്രഥമനെന്നു ഗണിക്കാമല്ലോ.)
99. വിളംബനം=താമസിക്കൽ. തവ നിലക്കർകഴലിയെ=അങ്ങയുടെ ഭാര്യയെ
105. ദണ്ഡങ്ങൾ=പീഡകൾ.
106. ആവേശം=ഏകാഗ്രമായ വിചാരം. രോഷാഗ്നി=കേരപമാകുന്ന തീയ്ക്ക്.
107. കണ്ണിണപുവന്നിത്ത്=തെരിഞ്ഞു പുരികങ്ങൾ—എന്നുള്ളതുകോപാധികൃത്തിന്റെ അനുഭാവങ്ങളെക്കുറിക്കുന്നു.
108. നിശ്ചയം;മരിക്കേണ്ട—(നീ) എന്നു ആഖ്യാനം.
109. കൃഷ്ണവർമ്മാവിൽ=അഗ്നിയിൽ.
112. വീര്യപുരുഷന്മാർ=വീര്യം (ശൈത്യം) ഉള്ള പുരുഷന്മാർ.
114. വധ്യൻ=വധിക്കപ്പെട്ടവൻ യോഗ്യൻ (ചന്ദനദാസൻ). ഘാതകന്മാർ=കൊലയാളികൾ.
118. വധഭൂമിഷ്ഠ=കൊല്ലുന്ന സ്ഥലത്തേക്ക്.
121. നിഷ്ഠിരം=ഭയങ്കരം.
125. മിത്രകുര്യം=സ്നേഹിതന്റെ കുര്യം.
126. മണികരൻ=രത്നവ്യൂപരി.
128. ബാലൻ=ശിശു; (ചെറിയ കുട്ടി)
132. ശരണം=രാക്ഷ.

133. വാണിഭം=കച്ചവടം.

134. കലഭൈവം=തറവാട്ടുപരദവതാ (ഇതുകൊണ്ട് ആ സ്ത്രീയുടെ ഭർത്തൃസ്ഥാനം, ധർമ്മനിഷ്ഠ, ഇശ്വരവിശ്വാസം മുതലായ ഗുണങ്ങൾ വ്യഞ്ജിക്കുന്നു).

137. ചേതസി=(സ. ന. സ. ഏ) മനസ്സിൽ.

140. കരകയും (ചെയ്തു) എന്ന് ആവ്യാതം ചേർത്തുകൊൾക.

142. കടിലന്മാർ=ചതിയന്മാർ.

143. ഭണ്ഡപാണി=അന്തകൻ. ചണ്ഡാലന്മാർ=ഘാതകന്മാർ, ചണ്ഡാലവേഷം ധരിച്ചിരിക്കുന്നു.

145. ഉഴിയിൽ ഇരുന്നാലും (നീ) എന്നു ച്ച യോജ്യം.

147. നിജഭാമിനി=തന്റെ ഭാര്യ.

150. ഇളയ്ക്കുറം=ഒഴിയ്ക്കുറമോ.

152. ചുവത്തിയ=ചുവപ്പിച്ചു.

154. കിഞ്ചന കാലം=അല്പം സമയം. നെഞ്ചകാ കളിത്തു് = (ഭയകൊണ്ട്) മനസ്സ് തണുത്തു.

155. മിത്രത്തെ ഉപേക്ഷിക്കായ്ക്ക - (നീ) എന്നു ചേർക്കണം. ഇതു 'ചാവരു'ളായി പുത്രനുപദേശിക്കുന്നതുകൊണ്ട് ചന്ദനദാസന്റെ രഹസ്യം സ്കൃത പ്രത്യക്ഷമാകുന്നു.

157. ശപചന്മാർ=ചണ്ഡാലന്മാർ. "ചണ്ഡാലപുവമാതംഗ ഭിവാ കിത്തിജനംഗമാഃ നിഷ്കാശശപചംവദന്ത വാസി ചണ്ഡാല പുഷ്ട സംഃ" എന്നഭിധാനം.

158. മൽപതേ!=(ഇ. പു. സം. ഏ) ഏന്റെ ഭർത്താവ! താത!=(അ. പു. സം. ഏ) അച്ഛ! കരകയും പറകയും(ചെയ്തു) എന്നു ചേർക്കുക.

159. "ഞാനുണ്ട്" — "ചരിപാലിപ്പാൻ" — എന്നു പൂർവ്വംകൃതത്തോടു ചേർത്തുകൊൾക.

162. മന്ദൻ=മൃഗൻ. "മൃഗാല്പാപടുനിർഗ്വാഃ മന്ദാഃ" എന്നു കേരളം. ഈ നാലർത്ഥവും ഇവിടെ യോജിക്കും—മന്ദതയെത്തന്നെ താഴെ വിവരിക്കുന്നു.

164. പരാഭവങ്ങൾ=അവമാനങ്ങൾ.

167. ബന്ധുകായ്ക്കത്തിൻഫലം=ബന്ധുവായിരിക്കണവൻ ചെയ്യേണ്ടുന്ന കായ്ക്കത്തിന്റെ ഫലം. നിഷ്ഠലം=പാഴ്.

168. മിത്രത്തെ ചൊല്ലി=സ്നേഹിതനുവേണ്ടി. ചിത്രം=വിശേഷം. വിഷ്ണുപദം=വിഷ്ണുലോകം. (അതുകൊണ്ട് ഏന്റെ സർഗ്ഗതീയെ കടസ്സം ചെയ്തതു് എന്ന് ആശയം.

170. ഏകദേശം=അല്പം. നീചമനസ്സ്=നിന്ദ ബുദ്ധിയായിട്ടു കൂവൻ.

174. ചണ്ഡകന്തജലോത്സൃന്മാൻ=ചണ്ഡക്രന്തം ചന്ദ്രഗുപ്തനം (ചന്ദ്രൻ)

175. മന്ദഹാസം=പുഞ്ചിരി. മന്ദം=ചതുക്ക.

178. കണ്ഠിതദാഹം=ചാമ്പര്യം. ചണ്ഡാലസ്വർഗ്ഗം=ചണ്ഡാലന്മാരുടെ സ്വർഗ്ഗം (തിന്നൽ). ദൃഷ്ടിതൻ=അനൂലൻ.

179. വംശജകം=പിന്നോക്കം മറ്റുക.

181. ചണ്ഡാലമൃതി=ചണ്ഡാലവേഷം ധരിച്ചവർ.

183. വ്യാജനം=(അ. ന. ത. ഏ) കൂവായിട്ട്. ലേഖ=മഴുത്തു

185. സന്ധി ചെയ്യുക=യോജിക്കുക.

186. കിഞ്ചന പോലം=കട്ടം. അഞ്ചിതമതേ=(ഇ. പ. സ. എ) സൽബുദ്ധേ!

187. കേരളം=രാജ്യം. ഭൂതന്നത്രയം=മൂന്ന് ആദരണങ്ങൾ.

192. അധികാരസ്ഥാനം=അധികാര ചിഹ്നമായിട്ട്.

193. ശത്രും=ആയുധം (വാൾ) ആധികാരി=അർദ്ധ (യോഗ്യൻ)

194. യോഗ്യൻ=മന്ത്രിസ്ഥാനത്തിന് അർദ്ധം. ഭഗ്വഹീനന്മാർ=ഭഗ്വമില്ലാത്തവർ.

195. അത്രയും വേണ്ടില=അത്രമാത്രമല്ല.

199. കാൽക്കൽ സാധിച്ചിട്ടിട്ടാണത്=അങ്ങനെയൊന്നുകൊണ്ടു ചന്ദ്രഗുപ്തൻ മന്ത്രിസ്ഥാനം വാരിപ്പിടാനുദ്ദേശിച്ച കാൽക്കൽ സാധിച്ചിട്ടുള്ളത്. ബന്ധുസ്ഥാനം=എന്നോ ബന്ധുവായ ചന്ദ്രഭാസനെ നയിപ്പാനുള്ള വിചാരംതന്നെ. വീര്യത്തിന്നു =അങ്ങയുടെ ബുദ്ധിസമർത്ഥതയുടെ അഭിപ്രായത്തിന്നു.

201. കാൽസാധകകരൻ= കാൽക്കൽ സാധിക്കുന്നതിന്നു വേണ്ടുന്നതു ചെയ്യുന്നവൻ.

202. ബുദ്ധിവിശാസങ്ങൾ=ബുദ്ധിസാമർത്ഥ്യങ്ങൾ. വിചിത്രം=ആശ്ചര്യം. വിചരണം=ചോദ്യം.

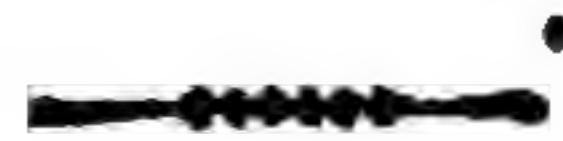
204. കേവലഗുപ്തൻ=മുഖ്യനായ രാജാവ്.

206. സമ്മാനം=നല്ല പണം മാനിക്ക

208. സമുപാ=അവ്വ എലു കാരവും. തവ മനത്തിന്നു =അങ്ങയുടെ അഭിപ്രായത്തിന്നു.

211. ആശ്രയം = അവലംബം. (എനിക്ക് എന്ന് രത്നാൽ ഗദ്യം).
212. കായ്ക്കും ആകുന്നതു് = അതു് അങ്ങിനെതന്നെ ചെയ്യേണ്ടതാണു്.
214. മാനവവീരൻ = രാജാശ്രേഷ്ഠൻ.
215. ആയുരൻ = സജ്ജനങ്ങൾ..
216. ആദാപുഷ്പം = (അവ്യ) ബഹുമാനത്തോടുകൂടി. സ്വർണ്ണഗര ശ്രേഷ്ഠം = നഗരത്തിലുള്ള സകല ശ്രേഷ്ഠികളുടേയും തലവൻ എന്ന സ്ഥാനം.
218. അന്തർമോദനം = (അ. ന. തു. ഏ) മനസ്സാന്താക്ഷത്തോടുകൂടി.
219. ഗുണവൈഭവങ്ങൾ = ഗുണാധികൃത്തർ. മന്ത്രിക്ക് = അമരപ്രഭുക്കന്മാരു്.
220. ഘോരം = കഠിനം. (സാധിപ്പാൻ പ്രയാസമുള്ളതു്) ഭൂതിജ്ഞ = ശബദം. (നന്ദനാദര ഉരുചനാശം ചെയ്തു് ചന്ദ്രഗുപ്തനാ സിംഹം സന്നാഹരണമെന്നു ചെയ്തിട്ടുള്ള കടുമ കെട്ടുകയുള്ളവന്ന ശബദം). സന്ധിച്ഛ് = പാലിച്ഛ്.
221. നിരാശൻ = ആശയില്ലാത്തവൻ.
222. ഭൂമിനായക.....കളേ! = രാജാക്കന്മാരുടെ കീഴിൽ തിരിവെ പ്രധാനരത്നാദ! (ചക്രവർത്തിമഹാരാജാവേ!)
223. ആശി = അനുഗ്രഹം. ഭേദികൻ = ആചാര്യൻ.
224. ആശ്രമാ = തപാലവനം. തപസ്സു = കൃഷ്ണ ചന്ദ്രായണം കിര്യതങ്ങളാകുന്ന ശരീരതപസ്സുകളും, യമനിയമപ്രാണാധാരാമാലികളായ മാനസികതപസ്സുകളും.
226. യോഗ്യനായ് = വണങ്ങുവാൻ. പിതൃഭാതുതന്നുടെ = അച്ഛന്റെയും സഹോദരന്മാരുടേയും. പ്രതിപ്രിയ = പ്രതിപാദം. ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ അച്ഛനെയും സഹോദരന്മാരെയും നന്ദന്മാർ കല്ലായിലടച്ചു കൊന്നതിന്റെ പകരം.
227. അനുഭവനം = (അവ്യ) നിത്യവും.
228. ധർമ്മം = രാജാവിന്റെ മറ്റ. സമ്മോദം = സന്തോഷം.

സ മ ാ പ്തം .

ശുഭം .

